

मोक्षार्थिना प्रत्यहं ध्यानवृत्तिः कार्या ।

श्री

जैन धर्म प्रकाश

पुस्तक ५८ थ

अंक १ वी

जैन धर्म प्रसारक संस्था

वीर संवत् २४९८

विक्रम संवत् १९८८

जैन

प्रगटकर्ता-

श्री जैन धर्म प्रसारक संस्था

वापनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને બેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૬ અંક
અંક ૧ હો }

ચૈત્ર

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૨૯

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી આદિત્તિન સ્તુતિ ...	...	(મમનભાઈ મોતીચંદ શાહ)	૧
૨. શ્રી મહાવીરપ્રભુની સ્તુતિ ...	...	(પારેખ રામચંદ મૂળજી)	૨
૩. પ્રકાશની સુવાગ ...	...	(એક શ્લોક)	૨
૪. ચિરંજીવ જૈનધર્મ પ્રકાશ...	...	(બાલચંદ હીરાચંદ દવિ-માલેશામ)	૩
૫ નવું વર્ષ ...	...	(કુંવરજી)	૪
૬. સુપાત્રદાનનું તાત્ત્વિક અર્થ ...	...	(આ. શા વિજયપ્રસાદ)	૬
૭. વીગ્વિલાસ (૬) ...	...	(મોહનિક)	૬
૮. પ્રાણી કેમ ચેતના નથી ? ...	...	(કુંવરજી)	૧૨
૯. તપન શબ્દની વિચારણા ...	...	(જગજીભ ઇશોપવજી રોયી)	૧૩
૧૦. પ્રતિભાસ ...	...	(પ્રમોદ-એન. બી. શાહ. શાસ્ત્ર)	૧૬
૧૧. શ્રી પરમેશ્વરનાંત્રાનર્ગત-અવિદ્યન સ્તોત્ર: ૧૨ ...	...	...	...
		(ડૉ. અમરનાથ મનસુખભાઈ મહેતા)	૧૮
૧૨. પ્રબાવિક પુરુષ : આચાર્ય યશોવ્રહમૂર્તિજી ૪ (મોહનભાઈ હીરાચંદ મોશાલી.)			૨૩
૧૩. વ્યવહાર કોશિક્ય (૨૦૫-૬) ...	...	(મોહનિક)	૨૬
૧૪. અમ્યકુત્તરવિચાર ..	...	(મુનિ શ્રી પ્રભુચંદ્રજી)	૩૧

નવા સંપાદકોનાં નામ.

પુસ્તક. ૫૯ મું }
અંક ૧ લો }

ચૈત્ર

{ વીર સં. ૨૪૬૯
{ વિ. સં. ૧૮૮૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી આદિજિનસ્તુતિ

(રાગ-કલ્યાણ, તાલ ધ્રુપદ)

મોક્ષના પિકારી, તારી દમ્ભા દયા અતિ ભારી ભારી. (૨)
અનંત ગુણ વીર્યવાન, પૂર્ણ જ્ઞાનનો પ્રકાશ;
દાયિક ભાવે દિન રાત, શાંતિમાં કયો નિવાસ. મોક્ષના
પરાર્યે પરમાત્મ રૂપ, શુદ્ધધ્યાનનું સ્વરૂપ;
વિશ્વનું અનૂપ રૂપ, અખડ ને અથગ સ્વરૂપ. મોક્ષના
અધો જીર્ધ્વ મધ્યલોક, સર્વનો ઉદ્ધાર યોગ;
ચોદ પૂર્વનો પ્રયોગ, વાણીનો વહ્યો છે ધોધ. મોક્ષના
આદિ દેવ અરિહંત, આદિ ધર્મના મહંત;
અતુર્ધ તીર્થ શ્રમણ સંત, કર્મોનો કર્યો છે અંત મોક્ષના
સર્વ કાર્ય ત્રિદ થાય, આદિ નામ ભો જપાય;
સ્વરૂપનો " પ્રકાશ " થાય, પૂર્ણ ભાવે ભો ભળાય. મોક્ષના

મગનલાલ મોતીચંદ શાહ
વલ્લભાણ કેમ્પ

શ્રી મહાવીર પ્રભુની સ્તુતિ

(આવેને દીનદયાળ રમવા આવેને ર-એ રાગ)

બહુએ શ્રી મહાવીર, મુંદર ને જગતારુ;

મહુએ ધર્મ શરીર, મુંદર ને જગતારુ. (ટેક)

ત્રિશલાનંદન છે જગવંદન, કર્મનિકંદન છે શીત ચંદન;
કરીએ નિત્ય અસિવંદન, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૧
જન્મચક્રી ત્રય જ્ઞાન વધુ છે, નામ રૂડું વર્ધમાન વધુ છે;
અમૃત વચને વદન બધું છે, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૨
માત પિતા મુખકાર થયા છે, સર્વ જીવો પ્રતિ શુદ્ધ દયા છે;
વહિવચને મૂકે રહ્યા છે, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૩
જાતી અસાર સસાર અકારો, અજ્ઞાન ચક્રને તત્ત્વા ધરખારો;
જો તરીઆ તો અગને તારો, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૪
વસમા વરમા સાડાગારે, તપશી કાપ્યા કર્મ અગારે;
કેવળજ્ઞાની પ્યારે, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૫
લોક હિતારથ ધારી ખારી, ઉત્તમ ધર્મ જાતોયો બારી;
મિદ પડે જાતિધારી, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૬
પ્રભુજયન્તિ આજે ઉજવીએ, ચેત્ર ત્રયોદશી મનમાં પરીએ;
જન્મેયા ત્રિભુવન રાગી, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૭
જોતમ જેવા મજબૂદ રચાપી, દાદશાંગીની રચના કીધી;
ચતુર્વિધ સધને રચાપી, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૮
ચંદનજાળને આપે તારી, ચંદેકરીની ઉદાર કથો બારી;
વીર તુમ ચરણી બલિહારી, મુંદર ને જગતારુ. બહુએ ૯
ધર્મે યતન કરીને નરુ, ધારી દયા સાચું શ્રવ કરવું;
શુદ્ધ સત્ય ધર્મે વિચરવું, શ્રી વીર વચનને ખારી. બહુએ ૧૦
મતીએ મરુને જાણીમતીને, જયંતિ ઉજવીએ રમખ પરીને;
તમે રાવવ દલો તરીને, વીર અગને સર્વ તમારું. બહુએ ૧૧

પારેખ રાયચંદ મૂળજી

પ્રકાશની સુવાસ

માર્ગે માર્ગે તપનવતુષા વાવમાણ પ્રવિજ્ઞા,
વર્ષાવરવમિતસુમના દિવસીર્વધવુષા ।
મગ્ધાનન્દમનુદિતમગા વાવવાઃ સંતિવિજ્ઞા,
ત્રીવર્ણિયં જનદિતવરો કૈવલ્યમંદરાતઃ ॥ ૧ ॥

બાણચંદ ત્રીરાચંદ-માલેગામ

(મંદાકાંતા)

આપે સારા પ્રગટ બિજળો જૈન ધર્મ પ્રકાશ,
વારી સર્વે તિમિર મનનો જૈન ધર્મ પ્રકાશ;
ચિત્તાકાશે પ્રગટ કરતો જૈન ધર્મ પ્રકાશ,
આન દોર્મિ પ્રકટિત કરે જૈન ધર્મ પ્રકાશ. ૧

કાંચો સારા મધુરસથી પૂર્ણ સૌગંધ ધારી,
વર્ષે જેવા અમૃત ઘટ છે ચિત્ત આનંદકારી;
તૃપ્તિ આપે રસિક મનને બોધ સૌદર્ય ધારી,
મીલે ભવ્યો અમૃત સરિતાગાહિ સ્વેચ્છા વિહારી. ૨

પ્રાચીનોની રૂચિર કલ્પિકા રત્નની સગ્રહે છે,
અર્વાચીન પ્રભુધ કવિના કાવ્યને આદરે છે;
હિંદી કાંચો બહુવિધ તથા ગુર્જરી સદ્ગિરાના,
ગીર્વાણીમાં તિમ પ્રગટતા કાવ્ય છે માગધીના ૩

સ તોની જે સુમધુર કથા બોધ આનંદ આપે,
દ્રાક્ષો જેવી મધુરસથી શાંતિ તૃપ્તિ સમર્પે;
તત્ત્વજ્ઞાન પ્રથિત મણુક કાવ્ય જેવા નિબધો,
દાહીમોના કવચ નિકળે જેમ માધુર્ય લાપો ૪

તત્ત્વજ્ઞથી ઘટિત લિખિતો જેહ વિદ્વાન લોગ્ય,
તે લેખો શ્રોક્ષ્ણ સમ બુદ્ધો લાગતા કષ્ટ લોગ્ય;
પ્રશ્નો પૂછે વિવિધ જનતા ટાળવા ચિત્ત શંકા,
આપે તેના બહુવિધ ખગ ઉત્તરો જાણ શંકા ૫

શાસ્ત્રોમાંથી સમુચિત કરી ચુંટણી તત્ત્વકેરી,
આપે લેખો વિવિધ વિષયો ત્રિસતરી રીતિ સારી,
કાપે પાપો અમિત ભવના દ્વાર ખોલે વિશાલ,
ભવ્યાત્માઓ મુહિત થઈને થાય ચિત્તે ખુશાલ ૬

સાધુ સ તો મુનિવર લખે એકમાં ભવ્ય લેખો,
ભાષાકોવિદ્ સમકિતતણા બળુતા લેખ પેખો,
વિદ્વાન શાસ્ત્રી પ્રગટ વચનો આંગૂભાષા પ્રવીણ,
અથો થાયે બહુવિધ સદા ધર્મના મર્મ જાણુ. ૭

પ્રકીર્ણમાં રા. રા. આનંદશંકર ગાયુભાઈ દ્રુવ સંબંધી લેખ રા. સુશીલનો છે અને આકીના પુસ્તકોની પહોંચ, જૂલનો સુધારો, જાણવા યોગ્ય વિગેરે ૧૦ લેખો મારા છે એમ કુલ ૧૧ છે.

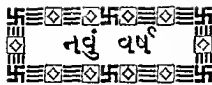
ત્રણ વિભાગના મળીને કુલ લેખો ૧૬૩ છે. તેના લેખકો સંબંધી ટૂંકી હકીકત ઉપર ચતાવવામાં આવી છે. કેટલાક લેખકોના લેખો ધણા પ્રયાસપૂર્વક લખેલા છે, કેટલાક વિદ્વતાબરેલા છે અને કેટલાક વ્યવહારશુદ્ધિમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવા છે. ચોક્કસીની કલમ કથાપ્રસંગ લખવા માટે યશી તીવ્ર છે. એક કથાને કેમ લખાવવી અને તેમાં પશુ રક્ષણિ થવા નં દેવી તે તેઓનું લક્ષ્ય છે. કાળ સંબંધી રા. જીવરાજભાઈના ૩ લેખો ખાસ વિચારણીય છે. યોગિરાજ આનંદધનજી મદારાજના પદોનું વિવરણ તો મૌકિતકે ગુરુમયી મેળવેલ હોવાથી જ સુંદર રીતે આલેખન કર્યું છે. કેટલાક વાંચકોને તેમાં પીછ-પેવણ જેવું લાગતું હશે, પરંતુ તે પદોમાં માત્ર ૩-૪ ગાયામાં એટલું રહસ્ય બરેલું હોય છે કે તેને માટે લખાણથી સમજાવવાની આવશ્યકતા છે. મારા લેખોના સંબંધમાં તો હું ધંધ લખવા માગતો નથી, પરંતુ પ્રશ્નોત્તરના લેખો ધણે સ્થાને રસબેર વંચાય છે એમ જાણવામાં આવ્યું છે. ડૉ. બગવાનદાસ શારીરિક કારણથી બહુ યોગ્ય લેખ મોકલી શક્યા છે. મુનિ રામવિજયજીએ તત્ત્વાર્થનો પદાનુવાદ લખવાનું શરૂ કર્યું છે. એ અધ્યાયનો અનુવાદ આપ્યો છે. ખીજા કેટલાક લેખો વિવેચન યોગ્ય છે, પરંતુ તેને માટે તો લક્ષપૂર્વક લેખો વાંચવાની વિનંતિ કરવી તે જ ઠીક લાગે છે.

શરૂ થયેલા નવા વર્ષ માટે હું તો સેવા કરવાનો જ છું. મૌકિતકના તો ધણા લેખો સીલકમાં છે. આ. વિજયપદ્મસૂરિએ 'સુપાત્રદાનના તાર્ત્વિક સ્વરૂપ' ઉપર લેખ મોકલેલ છે તે ધણા અંકમાં આવે તેવો છે ચોક્કસી ને ડૉક્ટર તો લેખો લખવાના જ છે. રા. રા. જીવરાજભાઈ અને ભાઈ ન્યાલયદેને લેખો લખવાની ઊર્મિ જાગી છે તે લાભનો વિષય છે, કારણ કે અને કેળવાયેલા અને અભ્યાસી છે. મુનિ રામવિજયજી તત્ત્વાર્થનો અનુવાદ આગળ ચલાવવાના છે. મુનિ પુણ્યવિજયજી, મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી અને મુનિ પ્રેમવિમળજીના તો કેટલાય લેખો સીલકમાં છે. પ્રશ્નોત્તરો માસિકમાં અપાય છે તેથી જમણા ત્રણગણા લખાય છે એટલે તેની સીલક પણ વધારે છે ઉપર જણાવેલા ખાસ લેખકો સિવાય ખીજા લેખકોના લેખો ધણા સીલકમાં છે, પરંતુ તેનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી. પણ લેખોમાં રાજમલ બાંકારી ને કવિ બાલચંદ હીરાચંદના લેખો આવ્યા જ કર છે, મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી અને મુનિ પુણ્યવિજયજીના પણ લેખો પણ આવેલા છે. આ હકીકત નવા શરૂ થયેલા વર્ષને અંગે ટૂંકમાં જણાવી છે.

આશા છે કે પરમાત્માની કૃપાથી નવું વર્ષ માસિકને અંગે લેખના સંબંધમાં તો સંતોષકારક નીવડશે, પરંતુ ચાલુ યુદ્ધને અંગે કાગળોના બાવો એકદમ બહુ વધી જવાથી તેને અંગે મુશ્કેલી જિતવવા સંભવ છે, છતાં તે પણ ઉદારદિલના સંપોની મિષ્ટદષ્ટિથી સહેજે દૂર થઈ જશે એમ માની આ લઘુ લેખ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

કુંવરજી

પરમાત્માની કૃપાથી આજે (સ. ૧૯૯૯ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ મે) આ માસિક ૫૯ મા વર્ષમા પ્રવેશ કરે છે. નિર્વિધે આટલું દીર્ઘાયુષ્ય ભોગવવું તે શાસનના અધિષ્ઠાત્ર દેવોની અસીમ કૃપાનું જ પરિણામ છે એક સરખી શાસ્ત્રયોધી અનુસાર લેખનશૈલીને લઈને માસિક કોષ્ટ પથ્ય વ્યક્તિની અગ્રીતિનું કારણ બની શક્ય નથી. આધુનિક ચાલતા વિવાદમસ્ત વિષયને હાથ લગાડવાનું જ છોડી દીધેલું હોવાથી પ્રાચે કોષ્ટનો અભાવ ઉત્પન્ન થયો નથી વર્તમાન સમાચાર ને વર્તમાન ચર્ચા વિષે લખતા પથ્ય કોષ્ટ કોષ્ટ વ્યક્તિને ખેદ ઉપજવાનું કારણ બનવા સક્ષમ છે એમ જાણીને તે બાબતને પથ્ય તથા દીધેલ છે અને ખાસ આત્મહિત કરે તેવા ધાર્મિક ને વ્યવહારિક લેખો લખવાનું જ ધોરણ સ્વીકાર્યું છે.

પ્રાગભામા ગત વર્ષમા આવેલા લેખોનું સરવૈયુ આપતા તેના લેખક સબંધી વિચાર કરતા સન્નિમત્ત કપૂરવિજયજીની જે ખામી પડી તે અઘાપિ પૂરાણી નથી. ખીજા લેખકો પ્રાચે ગત વર્ષમા હતા તે જ છે, તે લેખકોના નામો ઉપરથી સમજી શકાશે

પથ લેખો ૪૪ છે તેમા ૮ રાજમલ લાડાગીના, ૬ કવિ બાલચંદ હીરાચંદના, ૫ મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજીના, ૩ મુનિ પુણ્યવિજયજીના, ૫ સ્વર્ગવાસી મુનિ કપૂરવિજયજીના, ૨ સુખલાલ રવજીભાઈના, ૨ અગીયંદ કરંચનજીના, ૨ ગાયંદ મૂળજીના અને ૧૧ છૂટક છૂટક ૧૧ લેખકના લખેલા છે.

ગઘ લેખો ૧૦૮ છે, તેમા ૧૧ આ શ્રી વિજયપદ્મસુગિના છે, જેમા ૪ સિદ્ધચંદ્રતોત્રના અને ૭ ગણધરકંપચતાના છે મૌક્તિકના લેખો ૧૯ છે, તેમા ૯ ચોગીરાજ શ્રી આનંદચંદના પદોના છે, ૫ વીંગવિલાસના છે ને ૪ વ્યવહાર કૌશલ્યના છે મારા લેખો ૪૦ છે, તેમા ૧૪ પ્રશ્નોત્તરના અને ૨૬ જુદે જુદે વખતે લખેલા નાના મોટા લેખો છે. મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકસીના પ્રભાવિક પુરુષોના લેખ ૧૦ છે, મુનિ પુણ્યવિજયજીના ૫ લેખો છે, ૪ મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજીના છે, ૫ લેખો રા રા જીવરાજભાઈ ઓધવજીના છે, ૪ લાઈ ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદના છે, ૩ ડૉ બાગવાનદાસ મનસુખભાઈના છે, ૨ મુનિ રામ-વિજયજીના તત્ત્વાર્થના પદાનુવાદના છે અને બાકીના ૫ લેખો જુદા જુદા પાત્ર લેખકોના છે.

થાળે દીર્ઘાયુષી જગતમા જૈન ધર્મ પ્રકાશ,
દેહ પુષ્ટિ સમુચિત વધો જૈન ધર્મ પ્રકાશ;
મૌદર્યેથી વિધવિધ કળાપૂર્ણ થાળે પ્રકાશ,
આશીર્વાદો શુણીજનતણા મેળવો એ પ્રકાશ ૮

બાલચંદ હીરાચંદ-માલેગામ

પ્રકીર્ણમાં રા. રા. આનંદશંકર આપુલાઈ મુવ સંબંધી લેખ રા. સુશીલનો છે અને ખાકીના પુસ્તકોની પહોંચ, બૂલનો સુધારો, જાણવા યોગ્ય વિગતે ૧૦ લેખો મારા છે એમ કુલ ૧૧ છે.

ત્રણ વિકાસના મળીને કુલ લેખો ૧૬૩ છે. તેના લેખકો સંબંધી ટૂંકી હકીકત ઉપર ખતાવવામાં આવી છે. કેટલાક લેખકોના લેખો ધણા પ્રયાસપૂર્વક લખેલા છે, કેટલાંક વિદ્વાતભરેલા છે અને કેટલાક વ્યવહારશુદ્ધિમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવા છે. ચોકસીની ક્લમ કયાપ્રસંગ લખવા માટે ધણી તીવ્ર છે. એક કથાને કેમ લખાવવી અને તેમાં પણ રસક્ષતિ થવા ને દેવી તે એમોનું લક્ષ્ય છે. કાળ સંબંધી રા. જીવરાજભાઈના ૩ લેખો ખાસ વિચારણીય છે. યોગિરાજ આનંદધનજી મદારાજના પદોત્તુ વિવરણ તો મૌકિતકે ગુરુગમથી મેળવેલ હોવાથી જ સુંદર રીતે આલેખન કર્યું છે. કેટલાક વાંચકોને તેમાં પીછ-પેથળ જેવું લાગતું હતું, પરંતુ તે પદોમાં માત્ર ૩-૪ ગાથામાં એટલું રહસ્ય ભરેલું હોય છે કે તેને માટે લખાણથી સમજાવવાની આવશ્યકતા છે. મારા લેખોના સંબંધમાં તો હું કંઈ લખવા માગતો નથી, પરંતુ પ્રત્યોત્તરના લેખો ધણે સ્થાને રસભર વંચાય છે એમ જાણવામાં આવ્યું છે. ડૉ. ભગવાનદાસ શારીરિક કારણથી બહુ યોગ લેખ મોકલી શક્યા છે. મુનિ રામવિજયજીએ તત્ત્વાર્થનો પદ્યાનુવાદ લખવાનું શરૂ કર્યું છે. બે અધ્યાયનો અનુવાદ આપ્યો છે. ખીજા કેટલાક લેખો વિવેચન યોગ્ય છે, પરંતુ તેને માટે તો લક્ષપૂર્વક લેખો વાંચવાની વિનંતિ કરવી તે જ ઠીક લાગે છે.

શરૂ થયેલા નવા વર્ષ માટે હું તો સેવા કરવાનો જ છું. મૌકિકના તો ધણા લેખો સીલકમાં છે. આ. વિજયપદ્મશરિએ 'સુખાત્મનના તાર્વિક સ્વરૂપ' ઉપર લેખ મોકલેલ છે તે ધણા અંકમાં આવે તેવા છે. ચોકસી ને ડૉક્ટર તો લેખો લખવાના જ છે. રા. રા. જીવરાજભાઈ અને ભાઈ ન્યાલચંદને લેખો લખવાની જીર્મિ જાગી છે તે લાભનો વિષય છે, કારણ કે બંને કેળવણેલા અને અભ્યાસી છે. મુનિ રામવિજયજી તત્ત્વાર્થનો અનુવાદ આગળ ચલાવવાના છે. મુનિ પુણ્યવિજયજી, મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી અને મુનિ પ્રેમવિમળજીના તો કેટલાય લેખો સીલકમાં છે. પ્રત્યોત્તરો માસિકમાં અપાય છે તેથી બચણા ત્રણગણા લખાય છે એટલે તેની સીલક પણ વધારે છે. ઉપર જણાવેલા ખાસ લેખકો સિવાય ખીજા લેખકોના લેખો ધણા સીલકમાં છે, પરંતુ તેનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી. પદ લેખોમાં રાજમસ બંડારી ને કવિ બાલચંદ હીરાચંદના લેખો આવ્યા જ કરે છે, મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી અને મુનિ પુણ્યવિજયજીના પદ લેખો પણ આવેલા છે. આ હકીકત નવા શરૂ થયેલા વર્ષને અંગે ટૂંકામાં જણાવી છે.

આશા છે કે પરમાત્માની કૃપાથી નવું વર્ષ માસિકને અંગે લેખના સંબંધમાં તો સતોપકારક નાવડશે, પરંતુ ચાલુ મુદ્દને અંગે કાગળોના ભાવો એકદમ બહુ વધી જવાથી તેને અંગે મુશ્કેલી ઉત્પન્ન થવા સંભવ છે, છતાં તે પણ ઉદારદિલના સભ્યોની મિદ્દહિયા સહેજે દૂર થઈ જશે એમ માની આ લઘુ લેખ સમાપ્ત કરવામાં આવે છે.

પાણીની ગાળતમાં પણ વિવેકગર્ભિત કાળજી જરૂર રાખવી જોઈએ. તે આ પ્રમાણે—જેમ ગદગદતા (ચોળા-ખીચડી આદિના) આંધણમાં ઉભરા સ્પષ્ટ જણાય છે તેવી રીતે જે પાણીને ઉકાળતાં ત્રણ ઉભરા સ્પષ્ટ આવી ગયા હોય, તે ત્રણ ઉકાળા આવેલું (વાણું) જ પાણી વ્રતમાં (તિવિહાર ઉપવાસ, આયગિલ, ચોકાસણું, બેસણું વિગેરેમાં) પી શકાય; કારણ કે તેથી ઓછો એટલે જો એક જ ઉકાળો આવ્યો હોય તો (ત્યાં સુધી) તે વળતે તે સચિત્ત જ કહેવાય અને ખીજે ઉકાળો આવે ત્યારે તે મિશ્ર કહેવાય. એટલે કેટલુંક પાણી સચિત્ત હોય અને કેટલુંક પાણી અચિત્ત થયું હોય. આવું પાણી વાપરવાથી જરૂર પરચખાણું ખંડિત થાય, એમ શ્રી આચારાંગ, દશવૈકલિક આદિ શાસ્ત્રોના સ્પષ્ટ વચનથી ખાતરી થાય છે.

માટે ત્રણ ઉકાળા આવે ત્યારે જ તે પાણી જરોબર અચિત્ત થાય એમ સમજીને ઉકાળેલું પાણી પીનારા તથા ખીજા પણ ભવ્ય છવોએ જરોબર ત્રણ ઉભરાં આવ્યા બાદ જ પાણી ઠારવું. સૂક્ષ્ણ ઉપરથી ઉતાર્યા પછી ચોમાસામાં ત્રણ પહોર સુધી, શિયાળામાં ચાર પહોર સુધી અને ઉનાળામાં પાંચ પહોર સુધી પાણી અચિત્ત કહેવાય. તેટલો ટાઇમ વીત્યા બાદ તે (અચિત્ત પાણી પણ) સચિત્ત થાય છે. દોષ (ભૂલ)થી અલગ રહેવા (ગતવા)ની સાધનાવાળા ભવ્ય છવોએ આ વાત જરૂર મગજમાં ઠસાવવી જોઈએ કે ચોમાસામાં બે કાળ- (પહેલા કાળ-ખીજા કાળ)નું પાણી હોય છે. ત્યારે જ વાસણું (ખાંત-ધાળી વિગેરે)માં સવારનું (પહેલા કાળનું) પાણી ઠારવું હોય તે વાસણું તદ્દન સૂકા થયા બાદ જ તેમાં ખીજા કાળનું પાણી ઠારી શકાય. જો તેમ ન કરે તો બે કાળનો નિયમ જળવાય જ શી રીતે ? જેઓ સાધનસંપન્ન હોય તેઓએ તો ખંને કાળના પાણીને ઠારવાના વાસણો અલગ જ રાખવા એમા લાભ છે. તેમજ ઉના

૧. ત્યારે જરોબર પાણી ઊંચે ત્યારે પાણીના વામણની ઉપર ઢાંકેલું ઢાંકેલું પ્રાયે ઉભરો આવતાં એની મેળે ઉછળીને નીચે પડે. એમ ત્રણ વાર ચાપ ત્યારે ત્રણ ઉકાળા સમજવા. આવા અનેક ઉપાયોથી ઉકાળાનો અનુભવ મળી શકે છે. દાયક ભવ્ય છવોએ જરૂર સમજવું જોઈએ કે નીચે અગ્નિના તાપનું ઠેકાણું ન હોય અને દેવદર્શન વ્યાખ્યાન-શ્રવણાદિ કરીને ઘેર આવ્યા તેટલામાં ત્રણ ઉકાળા આવ્યા શી રીતે ? તે અચિત્ત કહેવાય જ નહિ. તેનું પાણી સુપાત્રને કાપ (હુગડા ધોવા)ના પ્રયોગે પણ વહેરાવી શકાય નહિ. તેથી લેનારે અને દેનારે દોષ (કર્મબંધ)થી અચવા જરૂર માહિતગાર થવું જોઈએ.

૨. મુનિરાજ-ઉપધાનવાદિ-પાંપધવાળા આવકે પાણીનો કાળ પૂરો થયા પહેલાં તેમાં ચૂનો નાંખે તો તે ૨૪ પહોર સુધી અચિત્ત રહી શકે છે. જેટલા કલાકનો દિવસ (કે રાત) હોય તેનો જે ચોથો ભાગ તે એક પહોર કહેવાય. જેમકે ૧૨ કલાકનો દિવસ હોય, ત્યારે ત્રણ કલાકનો પહોર ગણાય. એમ શીયાળામાં અને ચોમાસામાં ઘટાડો પણ થાય છે. એટલે અધી ઋતુમાં ત્રણ કલાકનો પહોર ગણાય જ નહિ.

પાણીને ઠારીને જરૂર લોકવું જોઈએ કે જેથી માખી આદિનું રક્ષણ થઈ શકે. એમ જયણા સાચવનારા લબ્ય શ્રાવકો જરૂર સુપાત્રને એધણાસમિતિ પાળવામાં આલંબનભૂત (મદદગાર) થઈ શકે છે વ્યાખ્યાનાદિના પ્રસંગે મુનિવરાદિ વ્યાખ્યાન-કારોએ પણ આ બાબત અબાણુ શ્રાવકાદિને જરૂર સમજાવવી જોઈએ.

જેમ પાણીની બીના બાણુવી જરૂરની છે અને તે જાણવી તેવી રીતે દાયક લબ્ય જીવોએ 'અનંતકાય તથા રઅલક્ષ્ય પદાર્થોનું' સ્વરૂપ શુભમહારાજ વિગેરે બાણુકારની પાસેથી બાણુવું જોઈએ. અને તેમ બાણુ તો જ નિર્દોષ દાન દઈ શકે અને પૂર્ણ ફળ પામી શકે, કારણ કે અનંતકાયાદિકનું સ્વરૂપ જેના બાણુવામાં નથી તે તેવી વસ્તુ ખાવામાં અને દેવામાં કદાચ વાપરે તો લાભને બદલે નુકસાન થાય.

દાનની શરૂઆતનો ટાઈમ

દાનની શરૂઆત કરવાનો ટાઈમ વહેલામાં વહેલો સૂર્ય ઊગ્યાથી માંડીને ૪૮ મિનિટ વીત્યા બાદ બાણુવો. અને તે જ ટાઈમ ગોચરી માટે પણ વહેલામાં વહેલો કદો છે. જે અથનાદિ સૂર્યોદય થયા પહેલાં રાંધ્યાં હોય તેવો આહાર પણ સુપાત્રને ન દેવાય, કારણ કે એમાં અધારે રાધે તેથી જયણા સચવાય નહિ, અને ખાનારને અસુક ગરબે રાત્રિભોજનનો દોષ લાગે છે. જેઓ જયણા સારી રીતે બાળવે તે લબ્ય જીવો શ્રાવકજીવનને સફલ કરે છે.

સુપાત્રદાનના ત્રણ પ્રકાર

આ સુપાત્રદાન ત્રણ પ્રકારનું છે, તે આ પ્રમાણે છે:—

૧. સાત્ત્વિક દાન. ૨. રાજસી દાન. ૩. તામસી દાન.

૧. સાત્ત્વિક દાન—જે શ્રાવકાદિ લબ્ય જીવો ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં સારા સમયે સંપૂર્ણ ઉદ્ધાસપૂર્વક (ચદતે લાવે ઉમંગથી) દાનના પાંચે બૂપણો સાચવીને, કોઈપણ જાતના સાંસારિક ફલની ઇચ્છા રાખ્યા સિવાય (નિયાણું તણને) અનુ-પકારિ* સુપાત્રને નિર્દોષ આહાર વિગેરે આપે તે સાત્ત્વિક દાન કહેવાય. કહ્યું છે કે—

દાતવ્યમિતિ યદ્દાનં, દીયતેડુપક્કારિણે ॥

ક્ષેત્રે કાલે ચ માયે ચ, તદ્દાનં સાત્ત્વિકં સ્મૃતં ॥ ૧ ॥—ઉપ૦ તરંગિણી-૫-૩૩

(ચાલુ)

૧. જે એક શરીરમાં અનંતા જીવો હોય તેવા મૂળા, બટાટા વિગેરે અનંતકાય કહેવાય. તે ખાવાથી અનંતા જીવોનો વિનાશ થાય માટે તે ખાવાનો અને દેવાનો નિષેધ છે. ૩૨ અનંતકાય શ્રાદ્ધવિધિ વિગેરે મર્યાદા બાણુવા.

૨. જે દિવસ ઉપગ્રાંતનું દહીં, ઝાંતું ક્યાં વિનાના દૂધ વિગેરે ખાવા યોગ્ય નથી.

૩. દેનાર લબ્ય જીવ માદકના ઉપકાર નીચે આવેલો (દખાવેલો) ન હોવો જોઈએ, કારણ કે ઉપકારીને દાન દઈએ તે સાત્ત્વિક દાન ન કહેવાય.

'વીરવિલાસ

૨૮૭૫ તરણી રસલીન, હું રજાપો રે ચારે ગતિ રે;

મરત રાગમાં ગવાતી આ ધૂપપૂજમાં પંડિત કવિ શ્રી વીરવિજયજીએ ભારે મેળ કરી છે. એ પૂજના પ્રત્યેક પદો એવા સરસ રીતે ગોઠવાઈ ગયા છે કે એક વાર ગાયા પછી એનો અંતરજ્વનિ ચાલે છે, એમાં અદ્ભુત શબ્દચમત્કાર સાથે અતિ રહ-સ્વમય ઊડા અર્થજ્વનિ છે અને આખું ધનનું શાસ્ત્ર-અર્થશાસ્ત્ર કેવા ખોટા પાયા પર રચાયલું છે તેની છાપ પાડે તેવી તેની ગોઠવણ છે.

તૃષ્ણા એટલે પિસા વિગેરે મેળવવાની અતિ તીવ્ર ઇચ્છા. એ તૃષ્ણા બાઈ અતિશય શક્તિશાળી છે, સતત ધૌવનયાળી જીવાન સ્ત્રી છે પોતાના ચારને મોઢપાસમાં નાખી કબજે કરે એવી મોઢક લલના છે, કોઈ પણ પ્રકારે કેડો ન છોડે એવી બહારથી રૂપાળી પણ અંતરથી ગૂઢ ડાકણ છે, સંસારચક્રમાં ફેરા ખવરાવનાર મીઠી માયા છે અને લોકમહારાજની અખંડ સૌભાગ્યવતી પત્ની છે, તેમજ ઘેર ઘેર બટકતી લામટી પડપટ્ટી (વેશ્યા) છે. એ મોટા સાધુસંતને પોતાના ચક્રમાં પાડી દે છે, ન્યાપાસન પર બેસનારને ચળાવે છે, મૃત-નિયમ લેનારને ગોટા વળાવે છે, વ્યાજ ન ખાવાના ધર્મનિયમને તાબે થનાર પાસે ભાડા કે ડીવીડંડ ઉધરાવે છે અને ધનનું રૂપાતર કરી શેર, ડીએન્ચર કે બોન્ડમાં કાપ વાંધો નહિ એવા ઊંધા પાટા બંધાવે છે. એ રાગ મહારાજને છોડતી નથી, એ સંત-તપાગીને મૂકતી નથી, એ મરનારને મર ન કહે એવા ગૃહસ્થનો પીછો મૂકતી નથી, એ મરણને કાઠે બેઠેલા એંશી વરસના ડોસાને જપવા દેતી નથી, એ છોકરાની આશા ન હોનાર લખપતિને પલ્લો મૂકતી નથી અને એ ધર્મના મોટા ભાવણ-ઉચ્છેદ આપનાર અને 'ચેતન-ચેતન'ના નામની રટના કરનાર ગૃહસ્થચરુને પણ પોતાના છટકામાથી છોડતી નથી.

અતિ ઊંડી ભાવભરી ભૂરકી નાખનારી એ તરુણ જીવાન વેશ્યા સીત્તેર વર્ષે પણ સરવૈયા કઢાવે છે, ગત દહાડો ન ગણતા યુવામગીરી જેવી નોકરી કરાવે છે, એક જાણે વેણુ ન સહન કરનારને ધનપતિના દ્વાર પર બિમારાખી કડવા ઘૂંટડા ગળે બીતરાવે છે અને આકરાં વેણુ સંભળાવે છે, જોશીએ પાસે જોશ જોવરાવે છે, અખંડ જીગારને પોષણ આપે છે, સદાને ઉત્તેજન આપે છે, સ્થાનબળવાળા પુરુષની ખુશામત કરાવે છે અને ચિત્રવિચિત્ર નાટક કરાવે છે. એ ચારે ગતિમા રખડાવનાર તરુણ સ્ત્રીનાં નાટકો પણ વિચારમાં નાખે તેવા છે. દેવગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્યચગતિ અને નરકગતિ એ ચારેમા એનો દોર જોવા જેવો, અભ્યામ કરવા જેવો હોય છે અને એ ખાસ ધ્યાન આપી સમજવા યોગ્ય એનો દોર કેવો આકરો અને સચોટ હોય છે તેનો ખ્યાલ આપવા અહીં ચારે ગતિમાં થતાં એનાં આક્રમણોની યાદ તાજી કરી જઈએ. એ તિર્યચ ગતિમાં તો આરે તોફાન કરાવે છે. અનેક વૃક્ષો પોનાની નીચે ધનના ચરુ દેખાવી તે પર ચોટી કરે છે, સર્પ થઈ

૧. વીરવિલાસનો આ નવમો લેખ છે. દરેક લેખ સ્વતંત્ર છે અને સ્વતઃ સંપૂર્ણ છે.
૨. આર મતતી પૂજ પૈકી છઠ્ઠી ધૂપપૂજ, પ્રથમ ગાથાનું બીજું પાદ.

ધન પર તિબેરી ફરતા કે નિધાન ઉપર આઘા માર્યા કરે છે, કોડી અનાજ કે કણુનો સમ્રહ કરે છે. અનેક પક્ષીઓ માળામા નાની મોટી વસ્તુઓ એકઠી કરે છે સમ્રહવત્તિ લગભગ દરેક પ્રાણીમા એક અથવા બીજા આકારમા દેખાઈ આવે છે.

દેવનાઓ પણ સસારી પ્રાણીઓના ધન ઉપર ચોરી કરે છે, કોઈના પર રીઝી તેને આપે છે અને જાણે તેની માલિકી પોતાની હોય એ રીતનું વર્તન કરે છે નારકો પોતાની સપત્તિ વાદ કરી કરીને માનસિક તૃષ્ણાનો અનુભવ કરે છે

પણ મનુષ્યો તો હદ કરે છે એને ઊંચવું સાબરતું નથી, ખાવું સજીવું નથી, પહેરવું ગમતું નથી, વાપરવું વાદ આવતું નથી એના મનમા ધન ધન અને ધનની જગમગા ચાલે છે, એ ધન ખાતર દેશાતર કરે છે, વહાણ વ્યવસાય કરે છે, સ્વજનને વિસારી વર્ષો સુધી પરદેશમા ગઢે છે. ન બોલાવવા યોગ્ય શેરોની નોકરી ઉઠાવે છે, ખુશામત કરી મામામા ન હોય તેવા ગુણની પ્રશસા ઉચ્ચારે છે, અસલ બોલે છે, ઉગમગ કરે છે, આઘા ખાય છે, અપમાન ખમે છે અને કૈક કૈક કરે છે. ગમે તેવો ધર્માત્મા મનાતો હોય કે પોતાની જાતને ધર્મો માનતો હોય તો પણ ઇન્કમટેક્સ ખાતર ગમે તેવા સાચા ખોટા રેટરેન્ડ કરે છે, બેવડા નામા તૈયાર કરે છે, લગતા જવાન આપે છે અને ધન ખચાવવા માટે ન કરવા યોગ્ય કારસ્તાનો કરે છે.

આખું જીવન ધનના વિષયની વિચારણા, ઝોઠવણ અને ચિતવનમા જ શરૂ થાય છે અને તેમા જ પૂરું થાય છે તેની આવડતવાળો હોય તે વહેવાર અક્ષવવાળો અને મમજી ગણાય છે અને પોતાના પૈમા કેમ વધાવવા અને મામાના કંઈ રીતે પડાવવા એના કાવાદાવા અને ધમાલમા એ તો આખો વખત દુર્ધ્યાન જ કર્યા કરે છે, દ્રવ્ય મળી જાય તો એની જાળવણીની ચિંતા, ફેરફાર અને રાકાણુમાથી એ જિંદગી આવતો નથી, દ્રવ્ય ન મળે તો કેમ, ક્યા અને કઈ રીતે મળે તેના આટાપાટામાથી એ નવરો યતો નથી, રોદધ્વાનમા મરત થઈ ગઈ છે, મળે તો એની તૃષ્ણાનો છંડો આવતો નથી, લાખે દસ લાખ અને દસ લાખે ઠરોડની ઇચ્છા થાય છે અને એ રીતે બાળપણથી માંડીને મોતના નાકા સુધી અને કોઈ કોઈ વાર તો સ્મશાનની મરહદ સુધી એ ધનતૃષ્ણા અને ધમાલમા રહે છે, પોતાના મરણ વખતે ધનને સાથે લઈ જવાતું નથી એટલે વસીયતનામું(વીલ) કરવા વકીલને બોલાવે છે અને જગલમા બે રૂપિયાના આઠ આના પણ મળી જાય તેમ હોય તો મગા છોકરોને નાવારસ કરતા એના દિવને મંકોત્ર યતો નથી અને સારે માર્ગે ધન ખરચવાની ભાવનામા ઊંડે ઊંડે આનંદા ભવમા દશ-વીશગણ્ય ધન મેળવવાની કે રાજરાજેન્દ્ર, વિદ્યાધર કે દેવની પદવી મેળવી ત્યાં ધનમા આજીવવાની ઇચ્છા હોય છે. આવો ધનનો મહિમા છે

એણે સમારના અનેક માણસોને જૂલથાપમા નાખ્યા છે એણે હદ વગરની મર્યાદાઓ ચૂકાવી છે, એણે સાધુપુરુષોને પણ ભૂલાવ્યા છે, પરિવ્રજીતધારીઓને નામે હજારોના ખાતા પડાવ્યા છે, પુસ્તકની વચ્ચે સેકડોડી કગતી નોટા રખાવી છે, મીઠા વગરનો છોડરો હોય, અડગોત ખાતા તેની પાસેનું ધન ચાંદુ જવાની ખાતરી હોય, છતાં એવા પુત્રોને માટે એણે દુરંદો કરાવ્યા છે, હક્ક ન હોય તો માગિત કરવા એણે હજારો ખોટા મોગન પર લુગાનીઓ અપાની છે અને મગા ભાઈ, બાપ કે ભત્રીજાઓ માથે ન બોલાવના

વેણુ જોલાવ્યાં છે, જોલાવ્યાલી બધ કરાવી છે, જોળાના પાણી હરામ કરાવ્યાં છે અને આ આખા વખતમાં મનમાં જે દુષ્કર્મ ચાલ્યા કરે છે, અહીંથી મેળવું કે ત્યાંથી લઈ લઈ-એની દોડાદોડમાં અને વ્યવસ્થા કરવામાં જે માનસિક પરિવર્તનો ચાલ્યા કરે છે અને ધામા ઉધામા થાય છે તેથી સંસાર ધણો વધી જાય છે, કર્મપ્રકૃતિનું જોર બહુ આકરું થતું જાય છે અને તેનો રસવિભાગ તીવ્ર અને તીવ્ર થતો જાય છે. સંસારચક્રમાં વધારે પ્રગતિ કરવાનું કારણ આ તૃષ્ણાનો મનોવિકાર, બને છે. એની કાંઈ હદ નથી, એનો પાર નથી, એનો આરો નથી. મોટા સમુદ્રનો છેડો આવે પણ લોભસમુદ્રનો છેડો આવે તેમ નથી. આવો એ લયંકર મનોવિકાર છે, મીઠો દુર્ગુણ છે અને વિચારકને પણ ચક્રવી નાખે, નીચો પાડી દે અને ગોટાળે ચઢાવી દે એવી એનામાં લયંકર તાકાત છે.

મગ્મણ શેઠને તેલ ને જોળા ખાવા પડે, બીજી સ્ત્રી જ પચે નહિ અને સમૃદ્ધિમાં શ્રેષ્ઠિક રાગની રિયાસત રૂલ થઈ જાય એ વાતમાં કેટલું રહસ્ય છે તે જાણે તે વ્યક્તિ ધનલ શેઠના વહાણનો બેઠ અને ખૂન કરવાની વૃત્તિ સમજી શકે અને પોતાનાં વહાણો ચલાવી આપનાર અને અનેક વાગ પ્રાણુ ગચાવનારને મારી નાખવાની હદ સુધી લઈ જાય તે હકીકત પાછળ રહેલ માનસને જોળખી શકે.

આખું મંડાણ જ જોડું મંડાણ છે. ધનનો પ્રશ્ન બરાબર વિચારાય તો દુનિયાની મૂંચવણ મટી જાય તેવું છે. ખાવાપીવાનો વાધો આવે તેમ નથી અને એવું જાણવા છતાં ધનના દગલા મૂકી જવા એ અર્થવગરની વાત છે. છતાં તૃષ્ણા તરુણીને વશ પડીને પ્રાણી સંસાર નધારતો જ જાય છે અને હદ વગરની પરિસ્થિતિમાં અટવાઈ મહાન ચક્કરમાં પડી જાય છે. દુનિયાદારીના પ્રમાણપત્રે ધનની વિપુળતા પર અવલંબતા હોઈ અને લાભશ્રીનો આખો ઓક દુનિયાની પ્રશંસા અને પસંદગી મેળવવા પર હોઈ એ સમજી હોવા છતાં મૂખ બની જાય છે, સંસારના પવન સાથે ખેંચાતો જાય છે અને હેતુ વગરની પ્રવૃત્તિમાં હમ્મરો મેળવી અથવા હમ્મરો નિરાશા અનુભવી અપમાનમાં ઊંડો ને ઊંડો ઊતરતો જાય છે તેમજ આરે ગતિમાં અથડાયા-ફૂટાયા કરી ફેંદાયા કરે છે અને એક ખાડામાંથી નીકળી બીજામાં પડે છે, પણ આ સર્વ ફોને માટે ? શાં માટે ? કેટલા વખત માટે ? કયા સગપણ સંબંધે ? એનો કે એવી બાબતનો જરા પણ તે વિચાર કરતો નથી. આખું જીવન ધન્ય નથી, સફળ નથી, સહેલુંક નથી; એ તો માત્ર એક આટો છે, ફેરો છે, ખેપ છે.

જોજરાગ જાળકુમાર હતા ત્યારે તેને રાજ્યનો હરિફ જાણી કાકા મુજે તેનો વધ કરવા મારા સાથે તેને જંગલમાં મોકલી આપ્યો ત્યારે તેણે મારાએ સાથે એક શ્લોક લખીને કાકા તરફ વિચારણા માટે પાઠવ્યો. તેમાં લખ્યું હતું કે 'આખી પૃથ્વીને તાજે કરનાર ગાંધાતા જેવા મોટા મોટા રાજ્યો ચાલ્યા ગયા, પણ તેમની સાથે પૃથ્વી ન ગઈ; પણ કાકા ! મને લાગે છે કે તમારી માથે તો પૃથ્વી જરૂર આવશે !'

આટલી વાત સમજાઈ જાય તો કંઈ નહિ તો અપ્રમાણિક વર્તન, જુકું સાચું જોડી ધન ઉપાર્જન કરવાની વૃત્તિ, કાવાદાવા, કારસ્તાન, ખુશામત અને માયા-કપટની ગોટાળી વૃત્તિમાં ફેર તો જરૂર પડ્યા વગર ન રહે.

ક્યારે, ક્યાં, કેવી સ્થિતિમાં, શા નિમિત્તે મૃત્યુ આવશે તે બાજુનો નથી છતાં પ્રાણી ચેતનો કેમ નથી ?

જગતના જીવમાત્રને મરણને શરણુ તો થવું જ પડે છે. આપણે આ પ્રસંગે મનુષ્યને અંગે જ વિચાર કરવાનો છે. મનુષ્ય જન્મે છે ત્યારથી જ તેના પગલાં મૃત્યુની સન્મુખ છે. મૃત્યુ ઓરું આવતું જાય છે, પરંતુ એ વાત એટલી બધી હકાર્ય મનુષ્યોથી અજ્ઞાત છે કે મૃત્યુ ક્યારે ? કઈ વયમાં ? કેટલા વર્ષની ઉંમરે આવશે ? તે બાજુનો નથી-બાણી શકતો નથી તે સાચે ક્યાં ? કયે સ્થળે ? મૃત્યુ પ્રાપ્ત થશે તે પણ બાણી શકતો નથી. તેમજ કઈ પરિસ્થિતિમાં ? સુખમાં કે દુઃખમાં, વ્યાધિગ્રસ્તપણામાં કે નિરોગીપણામાં, દ્રવ્યવાળી સ્થિતિમાં કે નિર્ધનપણામાં, મારવાર કુનારની વચ્ચે કે એકલા નિરાધારપણામાં, શુદ્ધિમાં કે બેશુદ્ધિમાં કેવા સંયોગમાં મૃત્યુ પ્રાપ્ત થશે ? તે મનુષ્ય બાણી શકતો નથી; તેમ જ શું નિમિત્તે ? એટલે વ્યાધિના કારણથી, નિર્ધનપણાના કારણથી, અકસ્માતથી, આપઘાતથી, દારૂકેલ થવાથી અથવા ક્ષય વિગેરે અસાધ્ય અને પરિહાર થઈ ન શકે એવા વ્યાધિથી-કેવા નિમિત્તે મરણુ થશે ? તે પણ મનુષ્ય બાણી શકતો નથી. આમ બધી રીતે અજ્ઞાન છતાં તેને માટે કાંઈ પણ આવેલી રાખતો નથી, સાવધાન થતો નથી, તૈયારી કરતો નથી, પાણી પહેલા પાળ બાંધતો નથી. ગમે ત્યારે મૃત્યુ આવે અને જવું પડે તો ફિક્કર નથી, ચિંતા નથી, ક્યાં જઈને ઊભા રહેશું ? એવો બાય નથી એવું કાંઈ કરતો નથી. શરીરની સુંદરતા, દ્રવ્યની પૂર્ણતા, પરિવારની વિપુળતા અને મર્વનો ક્ષેત્રને તે નિશ્ચિતપણે ધમધમાટ ઊઘે છે. સુસજ્જનને તો આ મંઆમ્મા નિર્વૃત્તિનું સ્થળ જ જણાતું નથી માત્ર જેલો ધર્માગ્રધન કરીને, દ્રવ્યનો સદુપયોગ કરીને, મત્કાર્યવડે શાંતિ મેળવી, આગામી ભવ માટે પુષ્કળ અને ઉચ્ચ પ્રકારનું બાતું બાધી રાખ્યું હોય છે તે જ નિગતે સૂઈ શકે છે. ઘણા મનુષ્યો તો મૃત્યુને ઓળખતા જ નથી. તે અણુધાર્યુ આવશે એમ માનતા પણ નથી. સ્વસારના જ આનંદ ને સુખ માણી રહ્યા છે તેવાને માટે કાંઈ ઠટેવા જેવું નથી, તે તો અચાનક કાળતા મપાટામાં આવીને ઝડપાઈ જાય છે, પરંતુ જે કાંઈ મળે છે, મૃત્યુથી ભય જામે છે, જ્યાં જવું છે ત્યાં જ વિચાર કરી શકે છે તેને માટે આ વિચારણાની આવશ્યકતા છે. અનેક જીવો તો સુખપણે ભવ પૂરો કરી ખાલી કાચે આવ્યા જાય છે. આપણે તે પંક્તિમાં ન ગણાઈએ તો ઠીક તેને પ્રયત્ન આ લેખ વાંચીને કરવો આવશ્યક છે.

કુવરજી

તત્ત્વં શબ્દની વિચારણા

તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં તત્ત્વ શબ્દની વિચારણા માટે મુખ્ય બે સૂત્રો છે:—

(૧) તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનમ્ (૧-૨)

(૨) જીવાજીવાક્ષયવન્ધસંચરતિર્જરામોક્ષાસ્તત્ત્વમ્ (૧-૪)

આ બંને સૂત્રો ઉપરના લાખમાં અને દીકામાં તત્ત્વ શબ્દને અંગે ત્રણ સવાલોની અર્થા ઉપરિચિત થયેલ જોવામાં આવે છે:—

(૧) 'તત્ત્વ' એટલે શું ?

(૨) 'તત્ત્વ' એકવચનમાં કેમ વાપરેલ છે ?

(૩) આશ્રવ વિગેરેનો જીવ અને અજીવમાં સમાવેશ થાય છે, છતાં બે તત્ત્વોને બદલે સાત તત્ત્વો કેમ બતાવવામાં આવેલ છે ?

(૧) દીકાકાર તત્ત્વનો અર્થ કહે છે કે—તત્ત્વમિતિ વાઙ્મ્યુત્પત્તૌ તદ્યં સદ્ભૂતં

પરમાર્થ:—એટલે વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે નહિ પણ તાર્કિક દૃષ્ટિએ તત્ત્વનો અર્થ તદ્યં સદ્ભૂતં પરમાર્થ: એ પ્રમાણે થાય છે. તદ્ય એટલે સત્ય (Truth), સદ્ભૂતં એટલે અસ્તિત્વ ધરાવનાર (Reality) અને પરમાર્થ એટલે સર્વશ્રેષ્ઠ વસ્તુ (Highest supreme object); એટલે તાર્કિક દૃષ્ટિએ સમ્યગ્દર્શનનો અર્થ સત્ય-પરમાર્થ પ્રત્યે અડગ શ્રદ્ધાન (Faith in the supreme truth) થાય છે. એ તત્ત્વ-પરમસત્ય પરમાર્થ શું છે ? તેના વિવરણ માટે સૂત્રકાર ચોથા સુત્રમાં કહે છે કે-જીવ-અજીવ-આત્મવ-બધ-સંવર-નિર્જરા-મોક્ષ-તત્ત્વ છે. અર્થાત્ જીવ અજીવ વિગેરે છૂટા છૂટા પરમતત્ત્વ નથી, પણ સાતે તત્ત્વોની એકાત્મતા-એકાત્મભાવ પરમતત્ત્વ છે. જેમ જ્ઞાન, દર્શન કે આરિત્ર છૂટા છૂટા આત્મતત્ત્વ નથી પણ તેની એક્યતા આત્મતત્ત્વ છે તેમ જીવ વિગેરે સાત તત્ત્વોના એક્યથી પરમતત્ત્વ બને છે. જીવ, અજીવ વિગેરે સાત શબ્દોથી સાત જુદા જુદા અર્થો બતાવ્યા પછી, તત્ત્વ શબ્દ એકવચનમાં મૂકી જ્ઞાની સૂત્રકાર મહારાજ કસાવવા ગાગે છે કે તત્ત્વ (Truth) એક જ છે, એ પરમતત્ત્વને સમજવા માટે જીવ-અજીવ વિગેરે અર્થોને સમજવાના રહે છે. જીવ અને અજીવનો અનાદિ સંયોગ છે, આત્મવ અને બધ તે સંયોગના કારણ છે, આત્મા તે સંયોગનો વિયોગ પોતાની શક્તિથી કરી શકે છે, તે શક્તિને સંવર અને નિર્જરા કહેવામાં આવે છે અને જીવ અને કર્મનો આત્મત્ત્વિક વિયોગ મોક્ષ છે. સંસારનો આ અનાદિ નિયમ છે. આ અનાદિ-અટલ-શાશ્વત નિયમ જગતમાં પ્રવર્તે છે, જેને આશ્રીને યરાચર જગત વ્યવસ્થિત રહે છે, તે શાશ્વત આધ્યાત્મિક-નૈતિક નિયમ-Eternal moral order-પરમતત્ત્વ છે, અને તે પરમતત્ત્વના શ્રદ્ધાન ઉપર ધર્મ નિર્ભર રહે છે. આ શાશ્વત નૈતિક નિયમ પ્રતિપાદન કરે છે કે-જેમ ભૌતિક જગતમાં દરેક શક્તિ (energy) સચવાઈ રહે છે, ફાંપાંતર પામે છે, પણ ક્યારે પામતી નથી, તેમ આધ્યાત્મિક અને નૈતિક જગતમાં પણ કરેલાં સારાં કે માઠાં કર્મો સંચિત

યાય છે અને વહેલા કે મોડા તેના ફળ આપે છે. જ્ઞાની માણસ આત્મિક શક્તિથી કર્મના ફળોનું રૂપાંતર કરી શકે છે, પણ કરેલાં કર્મ ભોગવ્યા વિના છૂટકા નથી. જૈન જેવા ધર્મી, જેમાં ધર્મરત્ન નગતનો કર્તા, નિષ્ઠા કે સુખદુઃખના ફળનો આપનાર માનવામાં આવતો નથી, તેવા ધર્મી પણ આ શાશ્વત નૈતિક નિયમ ઉપર સુસ્થાપિત હોવાથી, અન્ય ધર્મોમાં ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવે છે. આ નિયમ ઉપર સ્થાપિત થયેલ ધર્મો નિષ્ઠિવાદી કે ભવિતવ્યતાવાદી નથી, પણ પુરુષાર્થવાદી અને આશાવાદી છે. આત્મામાં અનંત શક્તિ છે અને પોતાની શક્તિથી કર્મના બંધનથી મુક્ત થઈ પગ્મ સુખને પામી શકે છે, તેવા પ્રશસ્ત આશાવાદ આ ધર્મના ખરા તત્ત્વ મમજનારને જ્ઞાતપ્રાત થયેલો હોય છે. નગતમાં આવો અચળ શાશ્વત નૈતિક નિયમ પ્રવર્તે છે તે તથ્ય-સત્ય છે. સદ્ભૂત-શાશ્વત છે, પરમાર્થ છે તેના ઉપર પ્રતીતિ-શ્રદ્ધા તે તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાન છે, તે જ સમ્યગ્દર્શન છે, તે જ ખરો ધર્મ છે. Religion is faith in an eternal moral order તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનં સમ્યગ્દર્શનં ।

(૨) ચોથા સૂત્ર ઉપરના ભાષ્યમાં બતાવવામાં આવેલ છે કે-इत्येष सप्तविधोऽर्थस्तत्त्वम् । एते वा सप्त पदार्थास्तत्त्वानि । આ સાત પ્રકારનો અર્થ તત્ત્વ છે અથવા આ સાત પદાર્થો તત્ત્વો છે. ઉપર પ્રમાણે તત્ત્વ શબ્દનો તાર્કિક-પારમાર્થિક અર્થ બતાવ્યા પછી, તત્ત્વ શબ્દનો વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અર્થ બતાવવામાં આવ્યો છે. | व्युत्पत्तौ तु जीवादीनामर्थानां वा स्वसत्ता सौच्यते એટલે વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે જીવ વિગેરે અર્થોની જો મતા તે તત્ત્વ છે. જેમ જીવતત્ત્વ, અજીવતત્ત્વ એટલે જીવત્વ અજીવત્વ તે પ્રમાણે વિચારતા માને જુદા જુદા તત્ત્વો બને છે.

(૩) જીવ અને અજીવમાં આસર, બધ વિગેરે બીજા પાત્રે અર્થોનો સમાવેશ થાય છે, છતાં બે તરવોને બદલે સાત તરવો કેમ કહેવામાં આવ્યા છે, તે સંબંધમાં દીકાકારે વિસ્તારથી વિવેચન કરેલ છે. દીકાકારનો કહેવાનો આશય એવો છે કે-બે તરવોમાં બાકીના પાંચનો સમાવેશ થાય છે તે સત્ય છે, પરંતુ આ શાસ્ત્ર મોક્ષાર્થો-મુમુક્ષુની પ્રવૃત્તિ માટે છે માટે તેને મસાગ અને મોક્ષના કારણો બતાવવા સાત જુદા જુદા તરવોથી રૂપરીકરણ કરવામાં આવ્યું છે. આ દલીલ ઘણી વ્યાજબી અને મમજવા જેવી છે. ધર્મના પુરસ્કોનો અભ્યાસ વ્યવહાર અને વિજ્ઞાનના પુરસ્કોની જેમ ફક્ત જાણવા માટે નથી, પરંતુ જીવનમાં ઉતારી મુક્તિ-પરમસુખ પ્રાપ્તિ કરવા માટે છે, એટલે જીવ-અજીવ દ્રવ્યને ફક્ત જાણવાથી, તેના બેદ પ્રભેદ મમજવાથી આત્મજ્ઞપ્રતિ થતી નથી પણ જીવ અને અજીવના અનાદિ સંબંધના કારણો વિસ્તારપૂર્વક સમજવાથી, તે કારણો કેમ દૂર થઈ શકે તે મોક્ષવાથી, મુમુક્ષુની પ્રવૃત્તિ થઈ શકે છે. એટલે મુમુક્ષુને આસર બધ, સવર, નિર્ગુણ અને મોક્ષનું સ્વરૂપ વધાર્થ જાણવાની વરદ છે. તે માટે તે તરવો મવિસ્તર શાસ્ત્રમાં પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યા છે.

અહીં એક બીજી વિચારણા થઈ શકે છે. જીવ અને અજીવમાં-પુદ્ગલ, ધર્માસ્તિકાવ, અધર્માસ્તિકાવ, આકાશ અને કાળ મળીને છ દ્રવ્યો જૈનશાસ્ત્રમાં બતાવવામાં આવ્યા છે. એટલે જૈન દર્શન પ્રમાણે છ દ્રવ્યો છે, અને સાત અથવા પુણ્ય પાપ ભોગવવામાં આવે તો નવતત્ત્વ

થાય છે. તત્ત્વ શબ્દ વ્યાપક છે. તેમાં દ્રવ્યનો સમાવેશ થાય છે. દ્રવ્યનો અર્થ અંગ્રેજીમાં substance થાય છે. તત્ત્વનો અર્થ category થાય છે. દ્રવ્યોને વાસ્તવતા objective reality છે. જીવ, પુદ્ગલ વિગેરે છએ દ્રવ્યો જગતમાં વસ્તુપણે વર્તે છે; અથા તત્ત્વોને વસ્તુતા નથી. પણ ગણતરી અથવા ન્યાયની વિચારણામાં આવશ્યક તત્ત્વો છે. જેમ એક મિંદુ-પોઈન્ટ-સંખ્યાપદોનાં વિનાનું વસ્તુમાં નથી, પણ તેના ઉપર આખી ભૂમિતિનું અધારણ છે, જેમ એક બે ત્રણ વિગેરે સંખ્યાઓ વાસ્તવ નથી પણ ગણતરી માટે આવશ્યક છે, તેમ સંસારની ગતિ સમજવા માટે-જીવ અને કર્મનો મંબધ એક આવશ્યક તત્ત્વ અને છે, મોક્ષની સિદ્ધિ માટે જીવ અને કર્મનો અત્યંત વિયોગ એક આવશ્યક તત્ત્વ થાય છે. એટલે આસ્ત્રવ, સંવર, પુણ્ય, પાપ વિગેરે તત્ત્વો દ્રવ્ય નથી. પણ Logical ethical અથવા spiritual categories છે, અર્થાત્ ન્યાય, નીતિ અને અધ્યાત્મના જ્ઞાન માટે આવશ્યક સરતો (necessary conditions of thought) રૂપ છે. માટે જ આપણા જૈન ધર્મમાં નવતત્ત્વના જ્ઞાનની આવશ્યકતા અતાવેલ છે, યદુદ્ધનના જ્ઞાનની વિશિષ્ટતા અતાવેલ નથી.

વિજ્ઞાન (science) જગતના જુદા જુદા પદાર્થોનો સુદ્ધિદારા અને પ્રયોગો-વડે અભ્યાસ કરે છે, નરી ધૃતિયોદારા પદાર્થો જે સ્વરૂપમાં દેખાય છે તે કેટલે અંશે વિજ્ઞાનના પ્રયોગોથી યથાર્થ છે, કેટલે દરજ્જે યથાર્થ નથી તે શોધે છે, તેનો સમન્વય કરવા પ્રયત્ન કરે છે, વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીને જગતના પદાર્થોમાં પરમાણુઓની ચિત્રવિચિત્ર ધટના, પરમાણુઓનો અર્થ વિનાનો નાશ અને અર્થહીન ગતિના આડંબર વિના બીજો કાંઈ અર્થ કે ઉદ્દેશ જણાતો નથી, જ્યારે તત્ત્વ-ધર્મવેત્તાને પૌદ્ગલિક આડંબરના અંતરમાં નૈતિક અને આધ્યાત્મિક ઉદ્દેશ જણાય છે. મનુષ્યની પ્રજ્ઞતિ અર્થહીન નથી પણ તે પ્રજ્ઞતિમાં મુક્તિ-પરમાનંદ પરમસુખ પ્રાપ્ત કરવાની સનાતન આવના રહેલ છે. આત્મા પોતાના બાવોધી જગતના પદાર્થોને રંગે છે, પૂરે છે. જગતના પદાર્થો આત્મતત્ત્વના સહવાસથી જુદું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. જુદા જુદા પૌદ્ગલિક રંગોથી કાગળ ઉપર કહેલ આકૃતિમાં આત્મા પોતાનો રંગ પૂરે છે-ભાવ બરે છે ત્યારે એક જીવતુ-જગત અનેક ભાવોવાળું ચિત્ર બને છે, પત્યરમાંથી એક અનુપમ ભાવવાળી મૂર્તિ બને છે. શારીરિક વિજ્ઞાનની દૃષ્ટિમાં માણસનું શરીર હાડકાં, માસ, લોહી અને ત્વચાનું બનેલું માળખું છે, પણ તે જ શરીર જીવાત્માની દૃષ્ટિમાં આવતા એક અખડ સૌંદર્યવંત ભાસે છે. ટૂંકમાં વિજ્ઞાની અને તત્ત્વજ્ઞાનીની જોવાની દૃષ્ટિમાં મહત્ત્વનો ફેર છે, યદુદ્ધનનો અભ્યાસ વિજ્ઞાનનો વિષય છે. નવતત્ત્વનો અભ્યાસ તત્ત્વજ્ઞાની-ધર્મવેત્તાના અભ્યાસનો વિષય છે, માટે જ જીવ વિગેરેમાં બીજા આસ્ત્રવ આદિ અર્થનો સમાવેશ ન કરતા જુદા જુદા તત્ત્વો અતાપી તત્ત્વર્થસૂત્રકારે દ્રવ્ય અને તત્ત્વના બેધનું રહસ્ય અતાવેલ છે, એટલું જ નહિ પણ સાત કે નવે તત્ત્વો એક જ મૂળ તત્ત્વના અંગો છે એવું અતાવતા 'તત્ત્વ' એકપચ્ચનમાં વાપરેલ છે, અને તે મૂળ તત્ત્વ-જગતમાં વ્યાપી રહેલ શાશ્વત આધ્યાત્મિક-નૈતિક નિયમ છે. જે નિયમને આશ્રીને વિશ્વસ્થના અવસ્થિત રહે છે અને તે શાશ્વત નિયમ ઉપરની અચલ શ્રદ્ધા સમ્યગ્દર્શન છે, સમ્યગ્ધર્મ છે. જીવરાજસાઈ ઓધવજી દોશી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:-એન. બી. શાહ—ભરૂચ)

પ્રશ્ન ૧—હાલમાં ખાંડ સાકરની અછતને તંબ જ મોંઘવારીને કારણે ગોળની આ કરીને પીવાય તો કાંઈ બાધક છે ?

ઉત્તર—ખાસ બાધક નથી, પરંતુ તેમાં દૂધ નાખવું ન જોઈએ, કેમ કે દૂધ ને ગોળ ભેળા થવાથી મદિરારૂપ થાય છે

પ્રશ્ન ૨—સિનેમા જેવા જવું યોગ્ય નથી, પરંતુ તેમાં આવતા રાગોના સ્તવનો બનાવવાના હેતુથી જેવા બંધ તો બાધક છે ?

ઉત્તર—સિનેમાના રાગના સ્તવનોની જરૂર નથી, પૂર્વપુરુષોના કરેલા સ્તવનો કે જે ગંભીરાર્થવાળા છે તે જ માટે કરવા, બોલવા અને તેના અર્થ વિચારવા તે જ યોગ્ય છે. સિનેમા જેવા જવાનો આપણો હેતુ બધા ન સમજે તેથી તેનો દુરુપયોગ થાય માટે ન જવું ઠીક છે

પ્રશ્ન ૩—રાત્રે સૂતી વળતે ઔવિહાર કરનારે પચ્ચખખાણુ શી રીતે લેવું ?

ઉત્તર—પચ્ચખખાણુ ન લેવું, ધારી લેવું. એને માટે ખાસ પચ્ચખખાણુ છે જ નહીં

પ્રશ્ન ૪—પડવાને દિવસે પાઠશાળા બંધ રાખવાનું કારણ છે ?

ઉત્તર—એ બ્રાહ્મણોનું અનુકરણ છે તેથી જરૂરનું નથી. પાઠશાળા તો ઔદ્યેગિક બંધ રાખવી અને તે દિવસે આગળ વધેલા વિદ્યાર્થીઓને પાળી પ્રતિક્રમણ કરાવવું.

પ્રશ્ન ૫—આઠમ, ઔદ્યેગિક વિગેરે તિથિએ લીલોતરી ખાવાના ત્યાગવાળો સુકવણી માટે લીલોતરી લાવીને તેનું છેદનભેદન કરે તે યોગ્ય છે ?

ઉત્તર—યોગ્ય નથી. ખાવી ન હોય તે દિવસે ખાસ કારણ સિવાય છેદન-ભેદન પણ ન કરવું તે જ યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૬—વંદિતા સૂત્રમાં આવકના બાર વ્રત વિગેરેના અતિચારો ગતાવેલા છે તો આયુ વંદિતુ ન કહેતા જે વ્રતમાં દોષ લાગ્યા હોય તેટલા પૂરતું જ કહે તો કાંઈ વાંધો છે ?

ઉત્તર—આયુ વંદિતુ બરાબર સાચત જ કહેવું યોગ્ય છે. કયા વ્રત વિગેરેમાં અતિચાર લાગ્યા છે ને શેમાં લાગ્યા નથી તેની છદ્મસ્થને બબર પડી શકે જ નહીં

પ્રશ્ન ૭—રાત્રે માકું સ્વપ્ન આવેલ હોય તે આવક સવારે રાઈપ્રતિક્રમણ

ન કરતાં માત્ર ઇચ્છિયવહી પડિછમીને કુસુમિણ્ય દુસુમિણ્યનો કહિસગ્ગ જ કરે તો થઇ શકે ? ઉત્તર—એમાં કાંઈ વિરોધ જણાતો નથી.

પ્રશ્ન ૮—દેરાસરમાં ભાવના પ્રસંગે ખાળકો બનાવટી નાગ બનાવી તેની સામે નૃત્ય કરે તો કાંઈ વાંધો છે ?

ઉત્તર—એ નૃત્યનો પ્રકાર જ નથી તેથી તે પ્રમાણે કરવું યોગ્ય જણાતું નથી.

પ્રશ્ન ૯—દેરાસરમાં આરતી ઉતાર્યા પછી ભાવના બેસાડી શકાય અથવા પ્રથમ શરૂ કરેલી લાંબાવી શકાય ? ઉત્તર—એમાં વાંધો જણાતો નથી. તેવી પ્રવૃત્તિ પણ છે.

પ્રશ્ન ૧૦—શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથના સ્તવનમાં એક ગાથા છે. ‘લટપટનું હવે કામ નહીં છે, પ્રત્યક્ષ દર્શન દીજે; ધૂમાડે ધીબું નહીં સાહેબ, પેટ પડ્યા પતીજે, સેવકો’ આ ગાથાનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—‘હે પ્રભુ ! હવે મારે લટપટનું કામ નથી, મને તો પ્રત્યક્ષ દર્શન આપો. હું ધૂમાડા નીકળતો ભેઇંતે ધીબું એટલે રીકું તેમ નથી. મને તો પેટમાં ખોરાક પડે ત્યારે જ પ્રતીત આવે તેમ છે.’ આ પ્રમાણે અર્થ સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૧—કોઈ શ્રાવક પગમા પગરખાં પહેરેલા હોય છતાં પરચખખાણુ આપી શકે ?

ઉત્તર—શ્રાવકને પરચખખાણુ આપવાનો ખાસ અધિકાર જ નથી, એ અધિકાર સાધુ સાધ્વીનો છે, પરંતુ જ્યાં તેવી ભોગવાઈ ન હોય ત્યાં શ્રાવક મોટેથી અથવા છુકમાંથી વાંચીને પરચખખાણુ આપે છે એવી પ્રવૃત્તિ છે. તે વળતે ભેડા તો પહેરી રખાય જ નહીં.

પ્રશ્ન ૧૨—એકાસણા વિગેરે તપ કરનાર ઊભા ઊભા પાણી પી શકે ?

ઉત્તર—સ્થિર આસને બેસીને જ પી શકે.

પ્રશ્ન ૧૩—પલોહી વાળ્યા સિવાય ધુરશી ઉપર બેસીને પાણી પી શકે ?

ઉત્તર—પી શકે. સ્થિર આસન ભેઇંએ. પલોહી વાળવાની ખાસ જરૂર નથી.

પ્રશ્ન ૧૪—શયનગૃહમાં પરમાત્મા કે બીજા મહાપુરુષોના ફોટા રાખી શકાય ?

ઉત્તર—ન રાખી શકાય, આશાતના લાગે. બીજે ખંડ જ ન હોય તો પડદો ખાંધીને રાખે.

પ્રશ્ન ૧૫—ઋષિમંડળ સ્તોત્ર ગણવા માટે કાંઈ ખાસ વિધાન છે કે નવસ્મરણની જેમ ગણી શકાય ? ઉત્તર—એને માટે ખાસ પદ્ધતિ જાણી નથી.

પ્રશ્ન ૧૬—ઋષિમંડળ સ્તોત્રમાં જણાવ્યું છે કે આયંબિલ કરીને આઠ હજાર વાર જાપ કરનારની ધારેલ કાર્યસિદ્ધિ થાય, તો તેમાં જતાવેલ મંત્રનો આઠ હજાર વાર જાપ કરવો કે આખા સ્તોત્રનો જાપ કરવો ?

ઉત્તર—મારા ધારવા પ્રમાણે તેમાં જતાવેલા મંત્રનો જ આઠ હજાર વાર જાપ કરવો યોગ્ય છે. વધારે તેના અનુભવીને પૂછવું.

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અંતર્ગત
અરિહંત સ્તોત્ર

(૧૨)

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૦૨ થી ૪૩)

ઉપરની વાતનું સમર્થન કરતાં સ્તોત્રકાર કહે છે:—

આમર છંદ

સર્પ કાંચળી, શું, મ્યાનથી વળી અસિ યથા,
આત્મ દેહથી અનુભવી વિભિન્ન સર્વથા;
સ્વાત્મસંસ્થ પ્રાપ્ત જે કૃતાર્થ ભાવ વ્યક્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૪૪

શબ્દાર્થ:—કાંચળીથી સર્પની જેમ અને મ્યાનથી તલવારની જેમ દેહથી આત્માને સર્વથા વિભિન્ન-અત્યંત જુદો અનુભવીને, સ્વાત્મામાં સંસ્થિતિ કરતા જે કૃતાર્થભાવની વ્યક્તિ-પ્રગટતા પામ્યા છે, એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી-અરિહંત ભગવંતને હું વંદું છું.

વિવેચન—આત્મજ એવા શ્રી જિનદેવે વિવિક્ત આત્માને કેવી રીતે જાણ્યો-અનુભવ્યો, તેના અંગે જ અત્રે બે દૃષ્ટાંત ઉપન્યસ કર્યા છે.

જેમ કાંચળીથી સર્પ તદ્દન જુદો છે તેમ દેહથી આત્મા તદ્દન જુદો છે, કારણ કે—

“જેસે કંચુક ત્યાગસે, બિનસે નહિ ભુજંગ;
દેહ ત્યાગસે જીવ ખુનિ, તેસે રહત અસંગ.”—શ્રી ચિદાનંદજી

મુશ્ન ૧૭—દેરાસરમાં જતાં ખીડી કે ખાવાની તમાકુ ખીસામાં રહી ગઇ હોય તો તે બહાર નીકળ્યા પછી વપરાય ?

ઉત્તર—ન વપરાય. કોઈ જોનેતરને આપી દેવી ઠીક લાગે છે.

મુશ્ન ૧૮—સન્નિષ્ઠાજનના ત્યાગવાળો રાત્રે આ પી શકે ?

ઉત્તર—પી ન શકે, કારણ કે ચાની ગણના અશનાહારમાં છે.

મુશ્ન ૧૯—દેરાસરમાં થઈને ખીજે જવાનો ટૂંકો રસ્તો હોય તો દર્શનના કારણે સિવાય દેરાસરમાં થઈને જઈ આવી શકાય ?

ઉત્તર—સંસારી કારણે દેરાસરમાં થઈને જવું આવવું તે આશાતના છે તેથી જવાય અવાય નહીં.

કુંવરજી

—૭૭૬—

(૧૮)

“દેહ છે તે જીવની કાંચળી માત્ર છે. કાંચળી જ્યાં સુધી સર્પના સંગ્રામમાં છે ત્યાં સુધી જેમ જેમ સર્પ આસે છે તેમ તેમ તે તેની સાથે આસે છે, તેની પેઠે વળે છે અને તેની સર્વ ક્રિયાઓ સર્પની ક્રિયાને આધીન છે સર્પે તેનો ત્યાગ કર્યો કે ત્યારપછી તેમાંની કાંઈ પણ ક્રિયા કાંચળી કરી શકતી નથી. x x એમજ દેહ પણ જેમ જીવ કર્માનુભાર ક્રિયા કરે, છે-તેને અનુરૂપ વર્તે છે, આસે છે, ખેસે છે, ઊઠે છે, એ બધું જીવરૂપ પ્રેરકથી છે, તેનો વિયોગ થવાથી કાંઈ નથી.” —શ્રીમદ્ રાજવ્યંદ્રજી

વળી જેમ મ્યાનથી તલવાર પ્રગટપણે જુદી છે તેમ દેહથી આત્મા પ્રગટપણે જુદો છે, કારણ કે બન્નેનો સ્વભાવ સ્પષ્ટપણે જુદો છે; દેહ જડ છે, આત્મા ચેતન છે, તેનું એકપણું ત્રણે કાળમાં થઈ શકે નહિ. જે એકપણું બાસે છે તે તો માત્ર મિથ્યાભાસરૂપ દેહાધ્યાસનું પરિણામ છે.

“ભાસ્વો દેહાધ્યાસથી, આત્મા દેહ સમાન;
પણ તે બન્ને ભિન્ન છે, જેમ અસિ ને મ્યાન.
જડ તે જડ ત્રણ કાળમાં, ચેતન ચેતન ભાવ;
એકપણું પામે નહિ, ત્રણે કાળ દ્વય ભાવ.”

—શ્રીમદ્ રાજવ્યંદ્રજીપ્રણીત શ્રી આત્મસિદ્ધિ

આમ દેહથી સર્વથા ભિન્ન આત્માનો સાક્ષાત્ અનુભવ ભગવાનને થયો છે, અને તેવા શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપનો અનુભવ કરી, તે શુદ્ધ ચૈતન્યના સ્વામી પ્રગટ સમયસાર બન્યા છે.

“વાસી અનુભવ નંદનવનના, ભોગી આનંદવનના.”

—શ્રી. દેવચંદ્રજી

“નમઃ સમયસારાય, સ્વાનુભૂત્યા ચક્રાસતે ।

ચિત્સ્વભાવાય ભાવાય, સર્વભાવાન્તરચ્છિદે ॥”

—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજી

આમ શુદ્ધ સદ્જ્ઞ આત્મસ્વરૂપમા સંસ્થિત થયા હોવાથી તેમણે કરવા યોગ્ય હવું તે બધું કરી લીધું છે, તે કૃતકૃત્ય થઈ ગયા છે. આવા વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિ-સ્વરૂપ શ્રી અરિહંતપ્રભુને હું વંદું છું.

—એ જ વાતને બીજા દશાતથી દહ કરે છે:—

ધાન્યમાંથી જ્ઞેતરા કરી દઈએ જનો જુદા,

તેમ કર્મ આત્મને કરી દઈ જુદા જુદા;

જેહ પામિયા નિરંજના પ્રસિદ્ધ મૂર્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને ઇય

રાખદાર્થી:—સોકો જેમ ધાન્યમાંથી જ્ઞેતરાં જુદા કરે છે તેમ જે કર્મ અને આત્માને જુદા જુદા કરી દઈ, નિરંજન એવી પ્રસિદ્ધ મૂર્તિને પામ્યા છે, તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદું છું.

વિવેચન—ધાન્ય ને ફાતરા જુદા જુદા છે એ લોકપ્રસિદ્ધ દર્શાંત છે. તુષ-માષના ભાવार्થ-ઉપનય પરથી ઘણા છવેા કલ્યાણને પામી ગયા છે; તુષ-ફાતરાથી માષ-ધાન્ય વિશેષ બિન્ન છે, તેમ દેહાદિ કર્મથી આત્મા બિન્ન છે, એ ઉપરથી તત્ત્વવિચારની શ્રેણીએ ચઢતા અનેક આત્માઓ કેવલ્યને પામ્યા છે.

આ ધાન્યથી ફાતરાની જેમ, ભગવાને કર્મ ને આત્માને બિન્ન કર્યા છે, અને તેથી નિરંજન-કર્મરૂપ અંજન રહિત એવી પ્રસિદ્ધ ચૈતન્યમૂર્તિને-પ્રગટ ચૈતન્યસ્વરૂપને પામ્યા છે. એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંત દેવને હું વંદું છું.

તે કેવી રીતે ? તે ખતાવે છે:—

મૂર્ત વર્ગણા બધી ગૃહીત ને અમૂર્તથી,

તે કરી વિરક્ત જેમ હેમ તો પહાણથી;

પામિયા પુરુષ ને પ્રકૃતિથી વિભક્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને ૪૬

શબ્દાર્થ:—બધી કર્મરૂપ મૂર્તવર્ગણા ને અમૂર્ત એવા આત્માથી મહવામા આવી હતી તેને પત્થરથી સોનાની જેમ જુદી કરી નાખીને, ને પુરુષ પ્રકૃતિથી વિભક્તિ-જુદાપણ પામ્યા છે, તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદું છું.

વિવેચન—કર્મ તે પુદ્ગલરૂપ છે, અને પુદ્ગલ એ મૂર્ત દ્રવ્ય છે; વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ યુક્ત ને હોય તે મૂર્ત કહેવાય છે આમ કર્મવર્ગણા મૂર્તસ્વરૂપ છે અને આત્મા છે. તે અમૂર્ત છે, કારણ કે વર્ણાદિ ને મૂર્ત દ્રવ્યના લક્ષણ છે તે તેનામા નથી

આ કર્મરૂપ મૂર્ત વર્ગણા ને અમૂર્ત એવા આત્માએ અનાદિથી સમઢી હતી, તે બધી (ભવોપગાહી કર્મ સિવાય) પ્રભુએ સ્વઆત્માથી સર્વથા અલગ-જુદી કરી નાખી છે જેમ પત્થરમાંથી સોનું જુદું પાડવામા આવે છે તેમ પ્રભુએ પત્થર જેવા કર્મથી સોના જેવો ચોક્ષો-શુદ્ધ આત્મા પ્રગટ જુદો કર્યો છે.

“ કનકોપલવત્ પયડિ પુરુષતણી, જોડી અનાદિ સ્વભાવ. ”

—આનંદધનજી

“ દ્વયોરનાદિસંવંધઃ કનકોપલસન્નિભઃ । ”

—શ્રી અમૃતચંદ્રાચાર્યજીપ્રણીત પંચાધ્યાયી

આમ કર્મ-પ્રકૃતિથી આત્માને વિવિક્ત કર્યો હોવાથી ભગવાન ન અરેખગ ‘ પુરુષ ’ છે, કારણ કે ‘ પુરિ શેતે રૂતિ પુરુષ: ’ ને શુદ્ધ ચૈતન્યમા શયન કરે-સ્થિતિ-વિગ્રામ કરે તે પુરુષ કહેવાય અથવા તો લૌકિક વ્યાખ્યા પ્રમાણે પોતાના શત્રુઓનો પગાળ્ય કરે તે પુરુષ કહેવાય શ્રી નિનેશ્વરે સર્વ અતરંગ શત્રુનો વિન્ય કર્યો હોવાથી, તે પુરુષશ્રેષ્ઠ છે, પુરુષવરપુંડરીક છે, પુરુષવરગંધહસ્તી છે.

“જે તે જીવ્યા રે તેણે હું જીતિયો રે, પુરુષ કિશ્યું મુજ નામ ?-

પંથડા નિહાળું રે ખીજા જિનતણા રે.” —શ્રી આનંદધનજી

“નમો દુર્વાપરાગાદિ-વૈરિવારનિવારિણે ।

અર્હતે યોગિનાથાય, મહાવીરાય તાયિને ॥”

—શ્રી હુમચંદ્રાચાર્યજીવિરચિત યોગશાસ્ત્ર

આવા કર્મવિજેતા જે પુરુષવર્ધ છે એવા વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંત દેવને હું વંદું છું.

તે પુરુષવર્ધનું અદ્ભુત ચિત્ર ચરિત્ર કહે છે:—

દશ્યને ક્યું અદશ્ય, દશ્ય તો અદશ્યને,

ગમ્ય સૌ ક્યું અગમ્ય, વશ્ય તો અવશ્યને;

ચિત્ર ચિત્ અમતકૃતિભર્યા ધરે ચરિત્રને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને ૪૭

શબ્દાર્થ:—જેણે અદશ્યને દશ્ય ક્યું, દશ્યને અદશ્ય ક્યું, અગમ્યને ગમ્ય ક્યું તે અવશ્યને વશ્ય ક્યું છે, આવું ચૈતન્યની અમતકૃતિભર્યું ચિત્ર-આશ્ચર્યકારી ચરિત્ર જે ધારણ્ય કરે છે,—એવી તે વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતદેવને હું વંદન કરું છું.

વિવેચન—મૂર્ત એવું કર્મ દેહાદિ સ્વરૂપે દ્રશ્ય છે—દૃષ્ટિગોચર થાય છે, તેને ભગવાને અદશ્ય ક્યું—ન દેખાય એવું ક્યું । અને અમૂર્ત એવું જે આત્મસ્વરૂપ અર્થચક્ષુને અદશ્ય-અગોચર છે તેને દિવ્ય જ્ઞાનનયનપડે દશ્ય ક્યું, સાક્ષાત્ દીઠું । આ દશ્યને અદશ્ય કરવું તે અદશ્યને દશ્ય કરવું એ એવડા અમતકાર ભગવાને કરી બતાવ્યો છે.

“અચેત્તનમિદં દૃષ્યમદૃષ્યં ચેતનં તત્ત: ।”

—શ્રી પૂજ્યપાદસ્વામીકૃત

“જેણે નયણે કરી ભારગ બેધએ રે, નયન તે દિવ્ય વિચાર.”

—શ્રી આનંદધનજી

તેમજ અગમ્ય એટલે મામાન્ય ઓષદિને જે આત્મસ્વરૂપ પામી શકાય એવું—જાણી શકાય એવું નથી, તેને ભગવાને મમ્મજ્ઞાનદદિવડે ગમ્ય કરી નાખ્યું, જે અગમ્યઅગોચર હતું તેને સુગમસુગોચર કરી નાખ્યું ! અથવા વિશ્વના જે જે અગમ્ય ગૂઢ અકલ બેદો હતા તે તે સર્વ ભગવાને કેચલચક્ષુવડે સાક્ષાત્ જાણી ઉકેલી નાખ્યા. અને મહત્ત્વવાળાઓથી વશ ન કરી શકાય એવી મહોન્મત હાથી સમી અવશ્ય ઇન્દ્રિયજ્ઞાને ભગવાને લીલાભાવમાં પરમ આત્મવીર્ય—આત્મપરાક્રમથી વશ્ય કરી નાખી; દુહોત હાથીકા—ઇન્દ્રિયોરૂપ અશ્વોને આધીન કરી, તેના પગ સ્વામિત્વ મેળવી પ્રજા ખરેખરા ‘હાથીકા’ બન્યા. આપું જગત્ જે ઇન્દ્રિયઆત્મ શુભામ યદ્ય બેઠું છે તેવા ઇન્દ્રિયઆત્મને સર્વથા વશ કરવું એ કાંઈ નાહયતું આશ્ચર્ય નથી.

આવા આવા અનેક પ્રકારના ચિત્રવિચિત્ર આશ્ચર્યોથી ભગવાનનું ચરિત્ર ભરપૂર છે; અને એ બધા પ્રભાવ ભગવાન ચૈતન્યનો છે.

“ ઇત્યાદિકં બહુભંગ ત્રિભંગી, ચમત્કાર ચિત દેતી રે;
અચરિતકારી ચિત્રવિચિત્રા, આનંદધન પદ લેતી રે. ”

—શ્રી આનંદધનજી

આવા અદ્ભુત ચરિત્રવંત, વિશ્વની વિશિષ્ટ ઐશ વિભૂતિરૂપ શ્રી અરિહંત દેવને હું વંદું છું.
હવે ભગવાનની વિદેહ દશા સૂચવે છે:—

દેહ તોય જોહની દશા વિદેહ વર્તતી,
વૃત્તિ આત્મભાવમાં સદા સ્વયં પ્રવર્તતી;
યોગિનાથ જે ધરી રહ્યા જીવનવિમુક્તિને,
વિશ્વની વિશિષ્ટ ઐશ વંદું એ વિભૂતિને. ૪૮

શબ્દાર્થ:—દેહ છતાં જેની દશા વિદેહ-દેહાતીત વર્તે છે, જેની વૃત્તિ સદા સ્વયં આત્મભાવમાં પ્રવર્તે છે, અને આમ જે યોગિનાથ જીવનવિમુક્તિને-દેહધારીપણે મુક્ત-દશાને ધારી રહ્યા છે,—તે વિશ્વની વિશિષ્ટ ઐશ વિભૂતિરૂપ શ્રી અરિહંતદેવને હું વંદું છું.

વિવેચન—જિન ભગવાનને બોધપ્રાણી કર્મનો મોગવટો હજી બાકી છે, તેથી તેમનું દેહધારીપણું તો છે, પણ તેમની આત્મદશા એવી ઉત્કટ કોટિની છે કે તે દેહમાં રહ્યા છતાં વિદેહ દશાને-દેહાતીત દશાને અનુભવે છે, ભાવમહાવિદેહરૂપ શુદ્ધ આત્મ-ક્ષેત્રમાં નિરંતર વસે છે. તેમની વૃત્તિ સદા સ્વયં-પોતાની મેળે, શુદ્ધ સ્વરૂપે, વિનાપ્રયાસે, આત્મભાવમાં જ પ્રવર્તે છે. “ સર્વ કાળનું છે હાં યાન, દેહ છતાં ત્યાં છે નિરવાયુ. ”

“ દેહ છતાં જેની દશા, વરતે દેહાતીત;
તે જ્ઞાનીના ચરણમાં, હો વંદન અગણિત. ”

—મહાત્મવ્રજા શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

“ પારિણામિક સત્તાતથો, આધિર્ભાવ નિવાસ રે;
સાદૃશ્ય અકૃત્રિમ અપરાધથી, નિર્વિકલ્પ ને નિઃપ્રયાસ રે. ”

—મુનિવર્ધ શ્રી દેવચંદ્રજી

આવી પરમોત્કૃષ્ટ જીવનમુક્ત દશા-દેહ છતાં નિર્વાણ જેવી દશાને ભગવાન અનુભવે છે, તેથી તે ‘યોગિનાથ’ કહેવા યોગ્ય છે; કારણ કે મોક્ષની માથે યોગ-જોડે તે ‘યોગ’ કહેવાય, તે મોક્ષમાધક યોગને જે માથે તે માધક મુમુક્ષુ ‘યોગી’ કહેવાય, અને તેવો યોગ મિદ્ધ કર્યો હોવાથી ભગવાન અન્ય યોગીઓના નાથ-સ્વામી હોવાને પરિપૂર્ણપણે યોગ્ય છે, આવા પરમ યોગીશ્વર, વિશ્વની વિશિષ્ટ ઐશ વિભૂતિસ્વરૂપ અરિહંત ભગવંતને હું વંદન કરું છું.

(અપૂર્ણ)

ડૉ. ભગવાનદાસ મનઃસુખલાઈ મહેતા, એમ. બી બી. એમ.

પ્રભાવિક પુરુષો

આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ

(૪)

ઠહોલા પુત્રને અવલોકવાના ઉત્સાહ-
માં ગંગાએ સત્વર કમાડ ઉઘાડી નાંખ્યા
અને જોટલે આવી ઊભી રહી, છતા
એનો બાહુડો મનક કયાંયે દેખાયો નહીં
ચોતરફ ચકરડી પાઘડીવાળા ભૂદેવો
અથવા તો ઊઘાડા શરીર પર સૂત્રની
જનોઘથી શોભતા દિવ્યુવાનો, જોટલા
નજીક ઉભેલા થોડા શ્વેત વસ્ત્રધારી
શ્રમણો અને પોતાની તરફ આતુર નયને
કંઈ કહેવા ઉદ્યુક્ત થયેલ ભદ્રશંકર
નજરે ચઢ્યા.

તરત જ ભદ્રશંકર તરફ લાલ આળ
કરતી ગંગા જોલી ઊઠી-“હીકરા! તું પણ
આ વૃદ્ધાની મશ્કરીમાં લગ્યો ને? કયા
છે મારે બાહુડો? મારે મનક મને
જલ્દી દેખાડ. આટલા ટોળામાં તે કયાયે
દેખાતો નથી. જોટી મનક કરી શા
સારુ મને હુઃખી કરે છે? આ બધાને
નાહક શા કારણે એકઠાં કર્યા છે?”

ભદ્રશંકર-“ગંગા મા! હું મનક
નથી કરતો. પેલી મુનિમંડળી ચંપાનગરી
કે જ્યા આચાર્ય શય્યાલવ ચોમાસું રહ્યા
હતા ત્યાંથી આવેલ છે. તેમની પાસેથી
મનક સંબંધી સઘળો વૃત્તાન્ત તમે જાતે
શ્રવણ કરો એટલા સારુ તે મંડળીને
અહીં હું તેડી લાવ્યો છું.”

ગંગા-“તો પછી, આ બ્રહ્મસમુદાય

એકત્ર કરવાનો શી આવશ્યકતા હતી ?
શું તું એટલું પણ જાણતો નથી કે એમને
નિર્જ થો જોડે ગારમે ચંદ્રમા છે. તેઓ
યેન કેન પ્રકારેણ આ શ્રમણોની અપભ્રા-
જના કરવાના - અને મનગમતી વાતો
ઉઠાવવાના ! જે ધર્મની બાંધ મારા
સ્વામીનાથે રાજપુશીથી પકડી એ પંથના
સાધુઓનું-અરે ! એક સમયના પતિના
શિષ્યોનું મારી ચઠુ સામે-ગારા આંગણુ-
માં અપમાન થાય એ જોવા હું જરા
પણ ઇચ્છતી નથી આ શ્રમણો કંઈ
અહીં વાદ કરવા આવ્યા નથી એટલે
જયશ્રી વરવાનો ઘટાટોપ કરી જે
ભૂદેવો અહીં પધાર્યા છે એ સર્વને
મહેરબાની કરીને પોતાના ગૃહોમાં પાછા
ફરવાનું તું કહી દે. એ મહાશયોના પાછા
પગલા યયા વગર એ મુનિમંડળીને કંઈ
પણ પૂછવાની મારી મરજી નથી. પેલા
જોટલા ઉપર તેમના આસન પથરાવ.
માર્ગના પરિશ્રમથી તેઓ ભલે શાંતિ
મેળવે. જેઓના અંતરમાં કેવળ અસુધા
ઉભરાય છે અને જેઓએ મારા સરખી
એક કુલિન અબળાને વિના કારણ કલંકિત
ચિતરવામાં જરા પણ ક્યાશ રાખી નથી
એ મહાશયો શાંતિથી અહીં બેસશે
કિવા જેમની સાથે આંખ-દીઠા વૈર છે
એવા એ શ્રમણોનો સંદેશ સાંભળશે

એમ માનવું એ ધૂમાડાના ગાત્રકા ભરવા જેવું નિરર્થક છે. આકાશકુસુમવત્ અસંભવિત છે. ”

ભદ્રશંકર-“ માતૃશ્રી ! તમારું અનુમાન સાચું છે. મારા મિત્રો છેલ્લશંકર ને કરુણાશંકર એ સંઘંધમાં ઉદાહરણરૂપ છે. એમણે મંગળાચરણ તો આ મંડળીએ શેરીમાં પગ મૂક્યા ત્યારના કરી દીધાં છે અને અહીં પણ પોતાના વડિલો સહિત ખાંચે ચઢાવી બંધે વાદસલામાં ન આવ્યા હોય એવા આડંબરથી આવીને ઓટલાની નજીકમાં જ અડો જમાવી પણ દીધો છે. હું તમારી સાથે વાત કરી રહ્યો છું એ દરમિયાન ત્યાં મુનિમંડળીને કેવા યે કડવા વેણ સંભળાવતા હશે. વારંવાર થતા તેમના હાથના લહેકા અને ચહેરા પર બદલાતા ભાવથી એવું અનુમાન કરવું સહજ છે. તમાસાને તેડાની જરૂર ન હોય એ મુજબ આ બધું સાજન અકસ્માતિક રીતે જ ભેગુ થયું છે. મારા કહેવાથી તેઓ ઝટપટ પાછા ઘર ભેગા થશે ખરા ? તમારી રાજ કે ઈતરાજની તેમને પડી છે ખરી ? જેટલો વિલંબ કરીશું એટલો આપણને નડવાનો છે. ”

ગંગા-“ તો પછી આ સ્થાનમાં એ સાધુઓ સાથે સાઠમારી થવા દેવી એ જ એક સ્તો છે એમ ? છીંકતાં છીંડું પાઠનાર શું નહીં કરી બેસે ? ધમંડી ભૂદેવો વિનંડાવાદના પડછાયે ચઢે છે ત્યારે કેવી ચેષ્ટાઓ દાખવે છે એ શું તું નથી બોલતો ? સાધ ! સંદેશો સાંભળવાની માટે

ઉતાવળ નથી એક વાર આ વાદળ વીખરાવા દે જરૂર જણાય તો એ મુનિમંડળીને પણ પાછી વાળી બા. મારા નામ પાછળ ને છોગા ઉડાડાય છે એમાં હવે હું એકનો પણ વધારો થવા દેવા રાજ નથી. ”

ભદ્રશંકર-“ ગંગાસ્વરૂપ ગંગા મૈયા ! તમારા અનુમાન ખોટાં નથી અને તમે જે ભીતિઓ કહ્યો છો તે બનવા સંભવ પણ છે, છતાં હવે પાઘડી ફેરવવાની એક પણ તક નથી રહી. ધનુષ્યમાંથી તીર ફેંકાઇ ગયું છે. ભોળાનાથને ભરેસે રહી ને ધાય તે બેવું અને પ્રસંગને શાંતિથી પાર ઉતારવા કમર કસવી એ જ એક ઊધાટો માર્ગ છે. ”

“ વળી આ મંડળી સંદેશાનું કાર્ય આટોપી ગજગૃહી જવા ઉત્સુક છે. બીજું એમણે ને કંઈ કહેવાનું છે તે બહેરમાં કહેવાનું છે અને ત્રીજું તેઓ અહીં કોઈ દર્શન સંઘંધી વાદવિવાદ કરવા આવ્યા નથી એ સ્પષ્ટ વાત છે. આમ છતાં-શુરુ આજ્ઞા પ્રમાણે માત્ર સંદેશો પહોંચાડતાં-જે ઉપસર્ગ સહન કરવાની ઘડી સાંપડે તો એ સમભાવે જીવવા તૈયાર પણ છે. એમનામાં જ્ઞાનની ગરિમા છે અને સાથે પ્રકૃતિની ઠંડક પણ છે. ‘સહન કરવું’ એય છે એક લહાણું’ એ કવિકૃષ્ણને તેઓ પી ગયા છે. ખરેખર એ સાચા સંતો છે. ”

ભદ્રશંકર આમ કહે છે ત્યાં તો ઓટલા ઉપર રજોહરણથી ભૂમિ પ્રમાણ પાથરેલા આસન ઉપર વિરાજમાન

પદ્મશિષ્ય યશોભદ્રજી મીઠી વાણીમાં ભદ્રશ કરને ઉદ્દેશી બોલતા જણાયા.

“લાઈ ! દિવસ ચઢવા માલ્યો છે અને અમારે વધુ વિલંબ કરવો પોપાય તેમ નથી, માટે મનકની માતાજીને લઈ આ તરફ આવી જાઓ કે જોથી મારે જે કંઈ કહેવાનું છે તેનો આરથ કરું ”

ભદ્રશ કર જઈને હેલશ કરના પિતાની બેઠે ગોઠવાયો અને ગંગા બોટલાની પાછલી બાજુ જે થોડી સ્ત્રીઓ કુતુહલથી ઘેરાઈ શું જાને છે ? એ જોવા એકઠી થઈ હતી તેમાં જઈને બેઠી તરત જ મધુર વાણીમાં યશોભદ્રજીનું વિવેચન શરૂ થયું.

“મહાનુભાવો ! તમારી સન્મુખ હું નથી તો વાહ કરવા આવ્યો કે નથી તો ઉપદેશ દેવા આવ્યો કેવળ મારા શુરુએ કરેલી આજ્ઞાનું પાલન કરવા આવ્યો છું એ સાથે શુરુભાર્યનું યજ્ઞ ચૂકવવાની અભિલાષા પણ છે આશા છે કે તમે સર્વ મારું કથન શાંતિથી સાંભળશો કોઈ વાતમાં શંકા જણાય તો પ્રાત્ બાજે વિનાસકોચે પૂછશો.

“સમિપમાં બેઠેલા સ્વેત વસ્ત્રોમાં શોભતા પુણ્યલોક ગંગામૈયાના સોભાળી પુત્ર મનકનો મારા શુરુ શ્રી શશ્યજીવ સહ મેળાપ ચપાપુરીની ભાગેળે થયેલ સામાન્ય વાતચિત્ પરથી જ પિતાએ પુત્રને જોળખ્યો અને એ વાતથી મનકને પાકેક કર્યો એ વેળા વિનીત તનુને એક જ માગણી પિતા પાસે મૂકી.”

“એક વાર મારા ગામમાં પધારો અને મારી જનેતાને શિરે જે કલક ચઢાવાઈ છે, એવી હું ‘નબાપા’ તરિકે જોળખાઉં છું એ વાતને સાચા સ્વરૂપમાં રજૂ કરો.” શુરુજીએ ‘હુનિયા દોરળી છે’ અને ‘લોકના મોઢે કંઈ ગળણું ન બધાય’ એમ કહી ખાતરી આપી કે—

‘તું મારો જ પુત્ર છે અને તારી જનેતા કુળવતી છે’ હું ચાલી નીકળ્યો ત્યારે તે ગર્ભવતી હતી એ વાત મારા ઉપરાત ધીમ પળ જાણે છે હું કદમી શકુ છું કે તારા પર આ જાતનો આરોપ બોલાડવામાં કેવળ મારા પ્રત્યેની અસૂયા જ અશ્વભાગ ભજવે છે.”

મનક—‘તો પછી એક વારનો આપની એ પ્રેમસીની ખાતર, આ નિર્દોષ બાળકની ખાતર, આપ મારી સાથે ગામમાં આવો અમારા પ્રત્યેનો રાગ આપ ભલે ત્યજો, પણ ફરજ ન ચૂકે.’

શુરુજીએ મનકની વાત સ્વીકારી અને કહ્યું કે ‘જોમાતું વ્યતીત થયે જરૂર હું એ તરફ વિહાર કરીશ, કારણ કે નિર્જીવો વર્ષાકાળમાં વિહાર કરી શકતા નથી વત્સ ! હવે તું સુખેથી સ્ત્રીધાવ અને તારી જનનીને આ વૃત્તાન્તથી વાકેફ કર.’

મનક—‘પૂજ્ય ! હું નીકળતી વેળા પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ થઈને નીકળ્યો છું કે આપને લીધા સિવાય ગામમાં પ્રવેશીશ નહીં, એટલે જોમાસામાં હું આપની પાસે રહી જાનઅર્જનમાં સમય વ્યતીત કરીશ.’

છે એ વાત જેમ જાણતા નહોતા તેમ એ અદ્વૈતાધી છે એ વાતથી પણ અજાણ હતા.

“હોણહાર મિથ્યા નથી થતું. એ માટે દુષ્ટાંત શોધવાં જવું પડે તેમ નથી. નિમ્ન શ્લોકનો લાવ સમજતાં-ભવિત્યતા બળવાન છે એ કળૂલવું જ પડશે.

ગુણામિરામો યદિ રામમદ્રો,
રાજ્યૈકયોગ્યોડપિ ઘનં જગામ ।

વિષ્ણુઘરઃ શ્રીદશકંઘરશ્ચ,
પ્રભૂતદારોડપિ જહાર સીતામ્ ॥

રાજ્યને લાયક એવા શ્રી રામને વનવાસ લેવો પડ્યો અને અનેક રૂપવંતી રામાઓ હોવા છતાં રાવણને મહાસતી સીતાનું હરણ કરવાની વૃત્તિ ઉઠાવી એ ભવિત્યતા સિવાય કોને આભારી લેખાય ? શુરહેવે જોયેલું ભવિષ્ય સાચું નિવડ્યું. ‘મનક’ સૂત્રનો પાર પામ્યો પણ સાચોસાચ ભવપારની ઘડી નજીક પણ જઈ પહોંચ્યો. એની પ્રતિજ્ઞા પૂર્તિ અર્થે મૈત્ર એકાદશી પછી તમારા ગામ તરફ વિચરવાનો કાર્યક્રમ ગોઠવાઈ ચૂક્યો હતો, ત્યાં તો થોડા દિવસની માંદગીમાં ‘મનક’નો આત્મા ઊડી ગયો. દેહરૂપી પિંજર સૂતું પડ્યું. એ બનાવે અમારા સમુદાયમાં જળરો સંકોભ પ્રગટાવ્યો. મનકે થોડા સહવાસમાં સૌ કોઈનાં દિલ છૂંતી લીધાં હતાં. નાના કે મોટા સૌ કોઈની સુશ્રુષામાં એ હસ્તે મુખડે ખડો રહેતો એટલે એનો છુવનદીપ છુવતાં અમારી વચ્ચે અણચિંતવ્યો અંધકાર પ્રસરી ગયો. પૂર્વે અમારામાંથી કેટલાય

મુનિએ વિદાય લીધી છે છતાં સંસાર-ત્યાગી અમસરખાને મનકની વિદાય તો હજી પણ સાલે છે. પણ તમારા એ અર્થકે તો ચૈદ્યપૂર્વી શુરુની આંખ પણ લીની બનાવી દેહ-આત્માનો સંબંધ અને એમાં કર્મરૂપી વણકરના તાણા-વાણા સૂક્ષ્મતાથી સમજનાર એ મહાત્મા પણ ઘડીભર મોહમુગ્ધ બન્યા.”

ધરતીકંપનો આવકો લાગે ને ક્ષણવાર ધરતી ધૂણી ઊઠે તેમ મનકના મરણની વાતથી ગંગાનું અંતર હાલી ઊઠ્યું છુવન ટકાવવાનું એ કિરણ આંખ અસ્ત થયું સાંભળી એકાએક એ મોટેથી પોકારી ઊઠી :

“મહારાજ ! સાચું કહો છો ? મારો મનક મરી ગયો ?”

“માતા ! ધીરજ ધરો, તારો મનક મરી નથી ગયો પણ ખરેખર અમર બન્યો છે.”

“મરણં પ્રકૃતિઃ” એ વાક્ય કોનાથી અજાણ્યું છે ? આપણી ચક્ષુ સામેથી પસાર થતાં આપણે કોને કોને નથી જોયા ? જે જન્મ્યું એ એક દિ-મોડું કે વહેલું-જવાનું તો ખરું જ. મનક જન્મ્યો ત્યારથી જ છઠ્ઠીના લેખમાં મરણ પણ સાથે લખાવીને લાવ્યો હતો. બધા મરે છે તેમ તે પણ મરત; પણ જે રીતે તે મૃત્યુ પામ્યો તેવી વાત ઓછી જ સૌ કોઈના નશીબમાં હોય છે એની માફક દેહત્યાગ કરવો એ તો ગૌરવનો પ્રસંગ. સૌ કોઈના એવા તકદીર ક્યાંથી સંભવે ?

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક-મૌકિતક

(૨૦૫)

આફતની આગાહી ન કરો, અને કદાચ જે કદી બનવાનું પશુ ન હોય "

તેને માટે ઉચ્ચાટ ન કરો, સૂર્યના પ્રકાશમાં રહો.

૧૦૦૦ ૧૦૦૦

ખાલી કકળાટ ન કરો. જાણે આખી દુનિયા ખલાસ થઈ જવાની છે અને પોતે કલ્પાતકાળને આરે બેઠા છે એવો મજાગણાટ ન કરો. જાણે પોતામાં કાંઈ દેવત નથી, પોતે 'પરાધીન' છે, પોતે નામદ છે એવી વાણી ન બોલો એમાં શામ શી ? કદાચ તમે ધારી બેઠા છો તેવી હકીકત જ ન બને, કદાચ આખી વ્યવસ્થા પલટાઈ જાય, કદાચ જે માર્ગેથી તમે પીડા આવવાની ધારી બેઠા હો તે રસ્તેથી કાઢા આવે જ નહિ કે કાંઈ બને જ નહીં, જે મનુષ્ય-ચતુષ્થી બીક રાખતા હો તેના વિચાર જ ફરી જાય, તે હતો ન હતો થઈ જાય, ને કદાચ ખલાસ પશુ થઈ જાય. નકામી માયાઝીક કરી કલ્પના સાથે આફતને કાં માદ કરો છો ? આ તો વાત એમ બને છે કે આફત આવે ત્યારે તો કકળાટ કે કોથ-કંકાસ કરવાનો જ છે, પણ એ આવશે એની ચિંતામાં તમે આગળથી અકાં થઈ જાઓ છો. એ વાતમાં માસ નથી, એમાં દમ નથી, એમાં સારી વાત નથી. માની લો કે આવશે ત્યારે જોયું જશે, પડશે એવા દેવાશે અને કદાચ ન પણ દેવાય તો તેની વિદ'બથ્થા અત્યારથી શા સારું ? એમાં તો માત્ર તમારી અશક્તિનું પ્રદર્શન થાય છે, તમારી અશક્તિનાં વાળ વાગે છે, તમારી નિર્વૌર્ષતાના પાઠનો પૂર્વ પ્રયોગ (rehearsal) થાય છે. અકલ્પવાનનું એ કામ નથી, દ્રશની એ ભૂમિકા નથી, કુશળનું એ કર્તવ્ય નથી.

રાજકાજમાં આફતની આગાહી ન પાલવે, એનો ઉચ્ચાટ માણસને નકામો બનાવી દે. વેપારમાં આવી આગાહી કરે તો સાહસ માત્ર માર્કું જાય, સ સાર-વહેવારમાં કકળાટ કરી બેસે તો કાંઈ પુત્રીના લગ્ન જ ન થાય અને મિત્ર સખધ છોડી જશે એવી આગાહી કરનારને મૈત્રી શક્ય જ ન થાય. આ તો સર્વ અધકાર છે, અજ્ઞાન છે, અધારામાં બૂસકો મારવા જેવું છે. સાચો માર્ગ તો એ જ છે કે આજની જે રિયલિટી હોય તે ભોગવવી, માણવી, અપનાવી લેવી અને વગર આશંકાએ પોતાને જે પાઠ લગવવા માટે મળ્યો હોય તેને પ્રેમથી ન્યાય આપવો. જેને પ્રકાશમાં રહેવાની ટેવ પડે છે એ કલ્પનાના ધોડા દોડાવે નહિ અને બચકર બવિખ્યા સ્વપ્ના સેવે નહિ જે પુરતક લખવા માડ્યું અને છાપખાતું મળશે કે નહિ, કાગળના ભાવ વધી જશે કે નહિ-આવા આવા અધકારના વિચાર માણસ કરે તો તેનાથી એક લોટી લખાય નહિ, એને લખવાનું મન જ ન થાય અને લખવા બેસે ત્યાં ખરાબ ચિત્રો કલ્પનાની આંખ પર પડા થઈ જાય. અને ખરાબ જ થશે એવું શા માટે ધારવું ? અણુધારી મદદ આવી પહોંચશે એમ શા માટે ન માનવું ? પાકા નિર્જીવને પર્વત પણ આડા આવતા નથી એ તો દરરોજના અનુભવનો વિષય છે. મરવાનું આવશે ત્યારે હમતારમતાં મરી જશું ન-પશુ પહેલેથી કાણ માંડવી એનો કાંઈ

અર્થ નથી, એમાં કાંઈ સાર નથી, એનું કાંઈ પરિણામ નથી; માટે આ માનસિક અધિકાર મૂકી દો અને મર્દ બનો, નબળા વિચાર તો મગજનો મંદવાડ છે, કુશળને એ શોભે નહિ, મરદને એ પાલવે નહિ.

“Do not anticipate trouble, or worry about what may never happen. Keep in the sunlight.”
FRANKLIN (6-3-41)

(૨૦૬)

પોતાની પાસેની મહાન ચીજોનો ઉપયોગ તેના માલિકો કેટલો ઓછો કરે છે તે બે આપણે માત્ર જાણતા જ હોઈએ, તો દુનિયામાં અદેખાઈ જેવું માટે લાગે કાંઈ રહે નહિ.

પહેલાં નાની ચીજોની વાતો કરીએ. નાનપણમાં મને ધડિયાળ બહુ મળતી. ખીમ્બની પાસે જોઈ અને એવી ધડિયાળ મને હોય તો સારું, અટલેથી વાત પતતી નહિ, પણ જે છોકરા પાસે તે હોય તેની પાસે તે કેમ હોય એવી અવ્યક્ત ઈર્ષ્યા પણ થતી. એ જ પ્રમાણે માયા પર ઝરી કમળની ટોપી કે બારે કપડાં જોતાં ઈર્ષ્યા થતી. થોડા માસ પછી એ વસ્તુઓ મળી ગઈ એવાર દહાડા જરા દમામમા વાત ચાલી, પછી તો ખીમ્બા ધડિયાળ છે કે નહિ એ વાત પણ વીસરાઈ ગઈ. આ તો પાર્થિવ વસ્તુના મોહની વાત થઈ. પણ મારી પાસે એ ધડિયાળ નહોતી તે વખતે તે છોકરા એ ધડિયાળનો કેટલો ઓછો ઉપયોગ કરે છે એ વિચારું હોત તો વસ્તુ ન હોવા માટે ઈર્ષ્યાને બદલે પોતાની જાતને અભિનંદન આપવા પડત.

નાનપણમાં મને ધણીવાર સવાલ થતો કે આપણે તો રાટલી દાળ ભાત ચાક ખાઈએ છીએ, ત્યારે અમારા રાજ્ય સુ ખાતા દરો ? એમના મોલા પ્રમાણે એ કમથી કમ સોનું કે હીરા મોતીથી હલકી ચીજ તો ન જ ખાય, એવી અવ્યક્ત માન્યતા હતી. અને જ્યારે જલ્દયુ કે અમાગ દરબાર બાજગતો રાટલો દરરોજ ખાય છે ત્યારે મારા આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. હવેલીમાં સુનારને છત્રીપલંગમાં કેવી ધસધસાટ ઊંધ આવતી દરો અને પખા ચાલે ત્યારે કેવી મેજ જીડતી દરો, એની સામે જ્યારે ધનવાનોની હાથ-વરાળ અને ઊંધમાથી સફાળા જીકવાના કીસ્સા સાંભળ્યા ત્યારે ‘રાજમુકુટ પહેરનારનું મરતક આરામ વગર રખેડે છે,’ એ સ્વત્વ જ્ઞાન થયું. આવા અનેક કિસ્સા જતાવી શકાય.

પૌદ્ગલિક મર્દ ચીજોની આ દયા છે. દૂરથી ડુંગર રળીઆમણાં લાગે છે. ત્યાં જઈને જોઈએ તો પર્યગ, ટેકરા, ઝાંખરા અને ઝળાં જ હોય છે. દાથીના માલિકો દાથીએ ખેતી કરતા નથી અને દળરો પુસ્તકોના મંત્રદાસના માલિક ચોપડી ઉઘાડતા પણ નથી. જો બાલુની રકમ અને વ્યાજે મુકાય છે અને રેશમી કે ઝરીવાન વસ્ત્રો બહુધા કપાટ કે પટારામાં જ ગોંધાઈ રહે છે ન હોય તેણે જરાપણ મુંઝવાતું નથી અને મહેલ બગીચામાં રહેનારને સુખી માનવાની ખૂલ કરવા જેવું નથી. એમાં એમની અદેખાઈ કરવા જેવું તો કાંઈપણ નથી. મુંઝવ બેઠેનો ભયો કે રીઝવ બેઠેનો સંત્રો બેઠેની તીજેરીઓમાં પડેલી

સમ્યક્ત્વવિચાર

સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ થયા પહેલાની દશા—ભવચક્રના દુઃખ

“ વીર જિનેશ્વર સાહિબ સુણજો, નિજ સેવક અરદાસ રે. ”...એ પ્રમાણે શરૂઆત કરતાં સ્તુતિદાર મહાત્મા મમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયા પૂર્વે આ મંમરી જીવ અનંતાકાળથી ભવચક્રમાં રખાઓ અને અનંત દુઃખ પામ્યો તેનું વર્ણન શ્રી વીરમજુને અરજી કર્યા બાદ ઉપશમ આદિ મમ્યક્ત્વનું વિસ્તારથી વર્ણન કરે છે—

હે શ્રી વીર જિનેશ્વર સાહિબ—સ્વામી ! તમારા મેવકની અગ્રજ માંભળો. હે દિનની દયા કરનારા સ્વામી ! મને તમારા ગળણુમાં નિવાસ આપો. હે અવિનાશી ! હું આ ભોક્તા-કાશમાં અનાદિ અનંત કાળ સુધી ભવમા-મસારમાં વસ્યો, અને હે ભગવંત ! એ ભવચક્રના પણાં ધણાં દુઃખ મેં સહન કર્યા—ભોગવ્યા

કરણપ્રાપ્તિનો નિકટ સમય—એ પ્રમાણે ચારે ગતિના ભવના દુઃખ મિથ્યાત્વ-પણામાં—અમાનપણામાં અતતવાર સ્પર્શિતે—ભોગવીને પદ્યના દૃષ્ટાંતે આ સંસારચક્રની એક પુદ્ગલપરાવર્ત જેટલી રિયતિ મેં બાકી ગખી. અર્થાત્ મારા સંસારભ્રમણનો છેલ્લો એક પુદ્ગલપરાવર્ત બાકી રહ્યો તે વખતે ભવ્યત્વની રિયતિ પરિપક્વ થવાથી પર્વતની નદીના પાયાણુના ન્યાયવડે અનાભોગપણે પોતાના લક્ષમાં ન આવે એવી રીતે સ્થૂલ ઉપયોગ રહિતપણે જીવના અધ્યવસાય વિશેષરૂપ યથાપ્રવૃત્ત આદિ ત્રણ કરણ પ્રાપ્ત થાય છે.

યથાપ્રવૃત્ત આદિ ત્રણ કરણનું સ્વરૂપ—તે અધ્યવસાયરૂપ કરણ ત્રણ પ્રકારે કહ્યું છે. તેમાં પહેલું ‘યથાપ્રવૃત્તિકરણ’, બીજું ‘અપૂર્વકરણ’ તથા ત્રીજું ‘અનિવૃત્તિકરણ’ નામનું કરણ છે. ત્યાં યથાપ્રવૃત્તિકરણવડે આયુષ્ય સિવાયના સાત કર્મેની રિયતિનો ક્ષય કરી ૧ કોડકોડિ સાગરોપમ અને તેમાંથી પણ પચોપમનો અસખ્યાતગો ભાગ હીન—ન્યૂન એટલી રિયતિ બાકી ગખે છે અને તે દેશોન ૧ કોડકોડી સાગરોપમ રિયતિ બાકી રહે

રકમોનો લાભ ઉઠાવે તે કરતા વધારે સારી રિયતિ કરોડાધિપતિની નથી અને એની સાથે પોતાનું જીવન બદલવાની ઇચ્છા કરવા જેવું પણ નથી એ સર્વ દૂરની શોભા દેખાય છે, ઝાંઝવાનાં નીર છે, કલ્પનાના ઘોડા છે, મગજના તરંગો છે. આપણે જે જોએ તેમાં મોજ છે, આનંદ છે, કલ્લોલ છે, લીલા લહેર છે. ધનવાનની હવેલી જોઈને આપણું ઝુંપડું વીખી નાખવા જેવું એમાં કાંઈ નથી અને ઊંડા ઉતરતાં એમાં નયો કાદવ, કચરો અને ઠીંટો જ છે. આપણી ઝુંપડીમાં નવનિધિ અને અષ્ટમહાસિદ્ધિ છે પારકાની વાતમાં વધારે ઊતરવામાં માલ નથી, એની પચાતમાં પડવા જેવું નથી, એના જીવનમાં કાંઈ ઇચ્છવા જેવું નથી. આપણું હોય તેમાં આનંદ-માનો.

“ If we did but know how little some enjoy of the great things they possess, there would not be much envy in the world. ”

—YOUNG (29-1-42)

અસલ્ય મહાન્ ગ્રન્થ.

(ચૌદસો ચુભાલીસ ગ્રંથના કર્તા)

શ્રીમદ્ હરિભદ્રસુરિકૃત ટીકા યુક્ત

શ્રી દશવૈકાલિકસૂત્ર

પૂર્વાર્ધ પૃ. ૨૫૦

આ મહાન્ ગ્રંથની મહત્તા કેટલી છે તે માટે વિશેષ લખવું જરૂરી નથી. વળી આ ગ્રંથ પચીસ વર્ષ પહેલા છપાયેલ હતો. ત્યારબાદ હાલમાં તેની નકલો નહિ મળતી હોવાથી અમેએ હાલમાં કાગળની અસહ્ય મોઘવારી છતાં જિયા કોઈગ પેપર ઉપર તદ્દન શુદ્ધ અને સુદર પત્રાકારે તેનો પૂર્વાર્ધ ભાગ છાપી તૈયાર કરી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

પૂર્વાર્ધ ભાગ રૂ. ૮-૦-૦ (પોસ્ટેજ અલગ)

ઉત્તરાર્ધ ભાગ પણ છપાય છે, થોડા વખતમાં બહાર પડશે.

લખો —મનમુખલાલ હીરાલાલ લાલન.

૬ શ્રી મહાવીર પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સ

૪૫-૪૭, ધનજી સ્ટ્રીટ, મુમ્બઈ ૩.

—: પ્રાચીન તીર્થની યાત્રા કરો :—

ગધાર તીર્થની ખ્યાતિ અનેક ગ્રંથોમાં વાચવામાં આવે છે પરંતુ તે સ્થળે જવાની માહિતીના અભાવે લોકો તેનો સંપૂર્ણ ખોલો લાભ લઈ શકતા નથી. ભરૂચથી જખૂમરે જતી રેલ્વેદારા સમગ્રી ઉત્તરવુ અને ત્યાંથી બીજી ગાડી દહેજ તરફ જાય છે તેમાં વાગરા રોડને ઉત્તરવુ ત્યાંથી ગધાર તીર્થ ખાર માઈન દૂર છે વાગરાખારે મકાન વિગેરેની અવસ્થા કુવામાં આવી છે. ગાડીવાન હનસગ હોટેલ મને નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો છે, જેની સાથે ગાડીલાસના જતા આવતાના આડાવજી રૂપિયા નક્કી કરેલ છે. વળી ભરૂચથી વાગરા માટે મોટરનંબ ૧૧ વાગે ઉપડે છે ગધાર તીર્થ આવવા માટે યાત્રાળુ લાઇ-બહેન મહેતાજી અમૃતલાલ ઉમરગી, પોસ્ટ પંખાજી, ગધાર અગર તો રા માણેકચંદ લાઈચંદ-પંખાજીએ જે શિળાને આગ દિવસ અગાઉ ખચર આપશે તો પછી દરેક પ્રકારની સગડ કુવામાં આવશે અત્રિત મહાગળના લગવેલ શ્રી મહાવીરસ્વામીના તથા અગીજરા પાર્શ્વનાથના લગ્ન જિનમિયાના દર્શન કરતા અત્યંત આદરવા યોગ્ય લાભ લેવા અવસર ચૂકશે નહીં

બે સલાસદોનું ખેદકારક પંચત્વ.

૧. બાઈ ગિરધરલાલ ખુશાલ, મહુવા—

મહુવાનિવાસી આ સંખ્ય ધણી વર્ષથી આ સલાના મેમ્બર હતા. ધર્મપરાયણ શ્રુતિવાળા હતા. મહુવાના જૈન સમુદાયમાં અગ્રણી હતા. એમનો ૧૨ વર્ષની વયે કાગળ શુદ્ધિ બીજે અકસ્માત અભાવ થવાથી સંજ્ઞાને એક લાપક મેમ્બરની ખાતરી પડી છે. અમે તેમના વડીલખંધુ કુલચંદલાલને અને તેમના પુત્ર કેશવલાલ તથા પુત્રમચંદને તેમજ તેમના કુટુંબપરિવારને અંતઃકરણથી દિશાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માને શાંતિ દઈએ છીએ.

૨. બાઈ તારાચંદ રતનજી, ભાવનગર—

ભાવનગરનિવાસી આ ખંધુ કાપડના વેપારી હતા અને આ સલાના લાંબક મેમ્બર હતા. તેઓએ ધર્મપરાયણ શ્રુતિને લઈને શ્રી સમેતશિખર મહાતીર્થની યાત્રા બે વખત કરી હતી તેમજ બીજા પણ અનેક તીર્થની યાત્રા કરી હતી. ગત કાગળ શુદ્ધિ ૧૨ સે થયેલા તેમના પંચત્વથી અમે દિશગીર થયા છીએ અને તેમના સંપુત્રો રમણિકલાલ તથા જસવંતલાલને તથા તેમના કુટુંબપરિવારને દિશાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માને શાંતિ દઈએ છીએ.

નવપદજી પૂજા—સાર્થ તેમજ ઓળીની વિધિ.

અતિ પ્રયાત્નને પરિણામે સગાએ ઉપરોક્ત છુક તૈવાર કરી છે. ચેત્ર માસમાં નવપદ આરાધનાના અમૂલ્ય દિવસો આવે છે, તો તેનું સમગ્ર આરાધન કરવા માટે આ છુક મંગલો તેના સંપૂર્ણ વિધિ વિગેરેથી માદિતગાર થાએ. સાથે પૂજા પણ અર્થ સદિત આપવામાં આવેલ હોવાથી જનતાને રહસ્ય સમજવામાં સરલતા થાય તેમ છે. સાથે શ્રી સિદ્ધચંદ્રના જનવન, ચૈત્રચંદન તેમજ શ્રુતિઓ પણ આપેલ છે. ઓળીના પવિત્ર દિવસોમાં આશ પ્રજાવની કરવા લાપક છે. તાજેતરમાં જ આ છુકની ખીંછ આશ્રુતિ કરી પડી છે, તો શુદ્ધિ જ લા.સ થયો. એક નકલની મોંઘન ૦-૪-૦ નકલ સોના રૂ. ૧૮).

શ્રી ઉપમિતિ ભંવચંદ્રના કથા ભાષાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૯ મું

અંક ૨ બી

વીર સંવત ૨૪૬૯

જી

વિક્રમ સંવત ૧૯૨૯

વૈશાખ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા
ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ગહારગામ માટે ધાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ્મ
અંક ૨ નો }

વૈશાખ

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૯૯ }

અનુક્રમણિકા

૧. સ્વપ્નમાં દર્શન	(એન. ખી. શાહ)	૩૩
૨. સન્માન અપમાન કે પ્રશ્ન	(રાજમલ ભંડારી)	૩૪
૩ કલિકાલમર્વજી શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય		૩૫
૪ દ્વિતીય પ્રમોદલાવના	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૬
૫ આનંદઘનશુકલ પદ ણાસઠમું-સવિવેચન	(મૌકિક)	૩૭
૬ સુપાત્રદાનતું તાત્વિક સ્વરૂપ	(આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ)	૪૨
૭ મારી માંદગી સમયના વિચારોનું દોહન	(કુંવરજી)	૪૫
૮ પ્રશ્નોત્તર (પ્રશ્નકાર-મુનિશ્રી પ્રેમવિમળજી)	(, ,)	૪૭
" (પ્રશ્નકાર-મગનલાલ દેવચંદ-મીયાગામ)	(, ,)	૫૦
૯ મનનીય સૂત્રો (વાક્યો)	(એન. ખી શાહ)	૫૧
૧૦. પ્રભાવિક પુરુષો : આચાર્ય યશોભદ્રસુરિ ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકરી)		૫૨
૧૧. શ્રી પરમેશ્વરસ્તોત્રાંતર્ગત-અરિહંત સ્તોત્ર: ૧૩ (પૂર્ણ)	(ડૉ. ભગવાનદાસ મનસુખભાઈ મહેતા)	૫૫
૧૨. જૈન તત્ત્વજ્ઞાનમાં કર્મનો સિદ્ધાંત (સમાલોચના) (જીવગજભાઈ ઓધિવજી દોશી)		૬૧
૧૩. લાવનગર સંઘનો અનુકરણીય ઠરાવ		૬૩
૧૪. અપ્રસિદ્ધ ચૈત્યવંદન		૬૪
૧૫. વત્સવા ચોગ્ય	(કુંવરજી)	૬૪

નવા સભાસદોનાં નામ.

૧. વોરા હીરાચંદ કરમચંદ	ધ્રાણ	લાઈફ મેમ્બર
૨. શેઠ વાડીલાલ ઝાલાભાઈ	ગેરીતાવાળા હાલ મુંબઈ માહુંગા	"
૩. રમિકલાલ ખૂબચંદ	ધોધા	વાર્ષિક મેમ્બર

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા ભાષાંતર

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા પ્રપંચ ભાષાંતર મપૂર્ણ આવે છે. આ એક અપૂર્વ અને અનુદ્યોત મય છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૦ છે. ચોથા ભાગ તરિકે તે પ્રથમના કર્તા શ્રી મિદ્ધપિંચીનું ચરિત્ર ધર્મ વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩૦ છે ચારે ભાગ મેળા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૦ ના રૂ. ૧૦૦ લેવામાં આવે છે.

પુસ્તક ૫૯ મું } વૈશાખ { વીર સં. ૨૪૬૯
અંક ૨ નો } { વિ. સં. ૧૯૮૯

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિ. કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

સ્વપ્નમાં દર્શન

દીધાં દર્શન નિનરાજે, આનંદ લયો આજે આનંદ
જેની મૂર્તિ છે અતુલ્ય, જેના દર્શન છે અમૂલ્ય,
બહાવો ગિરિગજ પગ ગિગજે આનંદો દીધાં ૧

મુદ્રા શાત જેની સોહ, દેખી દિવડું મારું મોહિ,
ગમ અંતરના દુઃખ ભાજે. આનંદો દીધાં ૨

જેનો મહિમા છે અપારી, મોહ્યા મુર નર અને નારી,
અદ્ય પ્રાતિહાર્યથી ગિરાજે. આનંદો દીધાં ૩

કામ કામ રિપુ મારી, અરિહંત નામધારી,
ચોતીશ અતિશય રૂડા છાજે. આનંદો દીધાં ૪

લય લાગી પ્રભુ તારી, સંસારમાયા લાજે આરી,
શયુ જનન મફલ આજે. આનંદો દીધાં ૫

જોન. બી. શાહ—લખ્ય

सन्मान अपमान के प्रश्न।

- सन्मान जग में चाहते, सन्मान जग का कीजीये ।
 अपमान से अपमान होगा, यह समझ भी लीजीये ॥ १ ॥
- सन्मान से सन्मान है, अपमान से अपमान ही ।
 फिर पसन्द होये उसीको, आप अपना लीजीये ॥ २ ॥
- सन्मान होता शब्द से, अपमान होता शब्द से ।
 होता न इसमें खर्च पैसा, ध्यान इस पर दीजीये ॥ ३ ॥
- जैसे नीकले शब्द मुख से, वैसे वह पैदा करे ।
 आयेगे फिर वह कर्ण में, यह ध्यान भी घर लीजीये ॥ ४ ॥
- है उदाहरण सामने, नहीं शौर गुल होवे जहां ।
 विशाल विल्डींग हो वहां, कुछ शब्द मुख से कीजीये ॥ ५ ॥
- जैसे नीकले शब्द मुख से, वैसे शब्दों की ध्वनि ।
 नीकलेगी उस स्थान से, इस पर मनन कुछ कीजीये ॥ ६ ॥
- शब्द नीकला आप तो, सुनायगा फिर आप ही ।
 गर नीकाला शब्द तु तो, तुही तु सुन लीजीये ॥ ७ ॥
- सन्मान और अपमान का, कारण यही प्रत्यक्ष है ।
 नहीं भूल कीजे फिर कभी, यह दिल से निश्चय कीजीये ॥ ८ ॥
- कोई कहेगा कि अगर, बोले नहीं कुछ शब्द ही ।
 फिर किया अपमान तो, उसको सजा क्या दीजीये ? ॥ ९ ॥
- देखना यह यास है, अपमान क्यों ? उसने किया ।
 कारण बिना नहीं कार्य होता, गौर इस पर कीजीये ॥ १० ॥
- अपमान करने का अवश्य, कारण होना चाहिये ।
 नहीं शब्द बोले हो मगर, प्रतिकूलता कुछ कीजीये ॥ ११ ॥
- प्रतिकूलता का कार्य भी, प्रतिकूलता पैदा करे ।
 अनुकूलता का कार्य भी, अनुकूल अपने लिजीये ॥ १२ ॥
- प्रश्न पैदा हो रहा वह, तीसरा भी है यहां ।
 प्रतिकूल कार्य किया नहीं, फिर दोष किसको दीजीये ॥ १३ ॥
- कारण रहा इसका भी सोचो, हो चैर पूरवजन्म का ।
 उसने किया है द्वेष पैदा, यह समझ भी लीजीये ॥ १४ ॥
- देखा नहीं जीसको कभी, जगता है इसपर प्रेम क्यों ? ।
 हो प्रेम अगले जन्म का, उस पर यकी भी कीजीये ॥ १५ ॥
- परिचय हुवा जीससे नहीं, जगता है दिल में द्वेष क्यों ?
 नहीं शब्द प्रिय उनके लगे, यह चैर ही लख लीजीये ॥ १६ ॥

त्रिपृष्ठ वासुदेव भव में, प्रभु वीर के निजात्मने ।
 सोते समय दी सूचना, यह बंद गायन कीजीये ॥ १७ ॥
 आसक्त शय्यापालने, नहीं बंध गायन है किया ।
 निद्रा खुली जय देव की, तो क्रोधमय ही लीजीये ॥ १८ ॥
 आद्या करी तत्काल ही, दो कर्ण के इन को सजा ।
 सीसा संगकर गर्भ ही, इन कर्ण को भर दीजीये ॥ १९ ॥
 मर कर के शय्यापाल यह, खेड़त बना है जाय कर ।
 भव पूर्ण कर वासुदेव भी, प्रभु वीर ही लख लीजीये ॥ २० ॥
 यह कर्म पैदा यहां हुवा, प्रभु कर्ण मे कीलें लगी ।
 बदला चुका उस कर्म का, इसपर यकी भव कीजीये ॥ २१ ॥
 इस तरह क्षय कर्म करने का, बनालो ध्येय भव ।
 समभाव से जीवन चिताकर, भव को सार्धक कीजीये ॥ २२ ॥
 ध्येय माने का यहां, येही पताया शास्त्र में ।
 निजात्म को पहिचान कर, निज कर्म क्षय कर दीजीये ॥ २३ ॥
 होगा नहीं अपमान फिर, सन्मान होवेगा सदा ।
 कारण समझ के मुख्य यह, नहीं कर्म संनय कीजीये ॥ २४ ॥
 है विनय यह राज भव, समभाव ही धारण करो ।
 अपमान और सन्मान में, नहीं शौक हर्ष ही कीजीये ॥ २५ ॥

—राजमल मंडारी

॥ कलिकालसर्वज्ञ श्रीमद् हेमचंद्राचार्य ॥

गतवान् हेमचंद्र, रूपद्विजीतसुरेन्द्रः,
 एकादशांगधर्ता, मिथ्यात्वतिमिरहर्ता ।
 संसारसिंधुतरता, शिखरमणीरमणकर्ता ॥ गतवान् ॥ १ ॥
 जिननाथपायनेता, महीमंडलं विजेता ।
 मदनारिअन्तकर्ता, शीलांगगुप्तिचरता ॥ गतवान् ॥ २ ॥
 सुरशीलसमसुधीर, नदीनादवत्संगीर ।
 भवसिन्धुप्राप्तिरं, प्रणतोऽस्मि धीरवीरं ॥ गतवान् ॥ ३ ॥
 जैनेन्द्रधर्मदाता, वसुधाले विप्राता ।
 निचिलांगी प्राणत्राता, भूपालधर्मदाता ॥ गतवान् ॥ ४ ॥

દ્વિતીય પ્રમોદભાવના

દોહરો

ઝાં અહીં દેવાધિદેવ, વદ્ધમાન મહાનીર;
શાસનપતિ સમરું સદા, વંદું ગુણગંભીર. ૧
પ્રભુધર્મનાં રાગી તે, પ્રેમગુણુ જે જે અંશ;
ન્યાં ન્યાં દેખે પ્રગટ તે, કરે અધિક પ્રશંસ. ૨
સર્વગુણી થાવા ચહે, તો સહુ ગુણુ પર રાગ;
નિઃસ્વાર્થે પ્રેમી પૂરો, બનતાં ભવજલ તાગ. ૩
પ્રભુભાષિત ગુણુ દેખીને, મન પ્રમોદ બહુ ધાય;
સ્વપરઆત્મહિત ધારીને, પ્રેમે ગુણુ ગવરાય. ૪

ત્રિતાળી ચૌપાઈ

પ્રીતે પરમ પુરુષ જે ગિરુઆ, જે છે સ્વગુણુ રસે કરી બરીયા;
ધન્ય ધન્ય જે ધર્મોજનો તે, બહુમાન વિનયથી નમો' તે. ૧
દિસે ભાગ્યથી ગુણીગુણરાગે, જેતાં ગુણુ ગુણીની લય લાગે;
મોટા પુન્ય ઉદય એ જ જાણ, મળે એ શુભ યોગતું ટાણ. ૨
છે જે ભદ્રકભાવિ તે ધન્ય, ધન્ય પામ્યા જે બોધિ રતન;
ધન્ય ધન્ય જે સમ્યક્ત્વધારી, ધન્ય દેશવિરતિ અધિકારી. ૩
ધન્ય ધન્ય છે સર્વવિગતિને, વર્ષા જેહ ત્યજી અવિરતિને;
ગહે નિજ ધર મમતા સાચ, નિત્ય નિત્ય નમી થાઉં મનાય. ૪
સર્વ દોષથી મુક્ત થવાને, વસ્તુ તત્ત્વ યથાર્થ સુધાને; ૫
જોઈ પક્ષ કરે ગુણીકરે, પુન્યવંત તે જીવ ભલેરો. ૫
સહજે ચિત્ત પ્રમોદે બરાતા, રામે રામ વિકસ્તર થાતાં;
પ્રેમ શુદ્ધ અભેદતા આપે, જે તે પરમ ગુણીમાં બ્યાપે. ૬
તત્ત્વદષ્ટિ ખીલે ગુણુ બાળે, ગુણી પક્ષ ભલો ત્રણ કાળે;
ત્યજી દોષ દષ્ટિદોષ દળવા, ગુણુદષ્ટિ ગમી ગુણુ રળવા. ૭
મર્વજ નગરમાં જે આવે, તે જ સદ્ગુણી મુજ મન બાપે;
પ્રભુ! વીતરાગ ધન્ય ધન્ય, મુજ પ્રેમ શિખાવો અનન્ય. ૮
પ્રમ સાથે નિગંતર ગચું, બીજું કાંઈ કદી નવ જાચું;
નમું મર્વ ગુણીને સુવિધિથી, ગુણુ શુદ્ધ મળે આશ્વજનથી. ૯

૨૫૦ સ. ક. વિ.

મહાન્ ચોગી શ્રી આનંદપત્રજીત પદ ખાસકમું વિરહવ્યથામાં આશાકિરણ

(રાગ મારુ)

પીયા બિન સુધ બુદ્ધ ખૂદી હો,
વિરહ-ભુયગ નિસા સમે, મેરી સેજડી, ખૂદી હો. પીયા૦ ૧
બોયણ પાન કથા મિટી, કિસકુ કહુ સૂધી હો ?
આનંદકાલ ધર આનંદી, જીવ આસ વિહુદી હો. પીયા૦ ૨
વેદન વિરહ અથાહ હૈ, પાણી નવ નેજા હો;
કોન હખીખ તખીખ હૈ, ટારે કર કરેજા હો. પીયા૦ ૩

૧. પતિ વગર મારા શરીરનુ જ્ઞાન અને મનનુ જ્ઞાન-મારુ જ્ઞાનસાન સર્વ ખોઈ નાખ્યુ-ચૂકી ગઈ રાતને વખતે વિરહરૂપ સાથે મારી શમ્યાને કચડી નાખી-ચૂંચી નાખી
૨. ખાવાની અને પીવાની વાત તો ટળી ગઈ છે-માકરતી પણ નથી, તો એની વાત સીધી-મંખી રીતે કોને કહુ ? શા માટે કહુ ? (મારા નાથ) આજે કે કાલે ધરે આનંદો એ આશાને અનલ બીને ટગાઇ-લટકી રહી છુ (એટલી આશા નહોત તો પ્રાણ પણ ટકત નહોં)
૩ વિરહ (વિયોગ) ની પીડા તો કાઇ અચાજ છે, એનુ નવ નેજા પાણી ચઢ્યુ છે અને એ (વિરહ) હાથે કરીને મળજાને કાઢી નાખે છે અથવા એ કાળજાને કળ ચઢાવી દે છે-એવા વિરહના રોગને રામાવે અથવા કાળજાની કળ ઉતારે તેવો કાઇ હકીમ કે વૈદ્ય અથવા કોઇ પ્રહાજ-ઉપાય છે ?

* આ પદ 'વેલાવત' ગગમા પણ જરાબર ગાઇ શકાય છે આ પ- મારે એકતાળીશમું પદ સરખાવે		
૧. પીયા=પ્રિય પતિ ભરતાર	સમે=સમયે વખતે	જીવ=જીવુ છુ
બિન=અથવા બીન, વગર	મેરી=મારી	આશ=આશાએ
સમામમા ખૂર્વ પદ તરીકે	સેજડી=પચારી, શમ્યા	વિહુદી=વિયુબ્ધ બધાયથી
નિવેધ કે અજ્ઞાન	ખૂદી=કચડી નાખી, ચૂંચી નાખી	૩. વેન=વેદના, પીડા
સુચવે છે	૨. બોયણ=બોજન, ખાવાનું	વિરહ=વિયોગ
સુધ=શરીરની શુદ્ધિ, જ્ઞાન	નકર ચીજનુ જમનુ તે	અથાહ=અચાજ, પાર બિનાની.
બુદ્ધ=મનનુ જ્ઞાન, બુદ્ધિ	પાન=પીણુ, પ્રવાહી પદાર્થને	નેજા=ત્રાવટો, નિશાન
સુધબુદ્ધ=જ્ઞાનસાન	પીણુ તે	કોન=કોણ
ખૂદી=ચૂકી, રોકાઈ ગઈ હૂખી	કયા=નાત	હખીખ=હકીમ યુનાની વૈદ્ય
ગઈ, ખોઈ નાખી	મિની=મંખી ગઈ, ટળી ગઈ,	કરનાર અથવા ગડ
વિરહભુયગ=વિરહભુજગ	બધ થઈ ગઈ	સુમડનુ કામ કરનાર
વિયોગરૂપ સાથે	ઝિમકુ=શા માટે	તખીખ=વૈદ્ય અથવા વૈદ્ય કરે-
નિસા=નિસા, ગત	સૂધી=સીધી સમી વાત કર	નાર, દના
	આનંદી=આવવાની, આવશે તેવી	ટારે=કાઢી નાખે, ટાળે

ગાલ હથેલી લગાય કે, સુરસિંધુ સમેલી હો;
 અંસુઅન નીર વહાય કે, સિંચું કર-વેલી હો. પીયા૦ ૪
 આવણુ ભાદું ધનધટા, વિચ વીજ ઝખૂંડા હો;
 સરિતા સરવર સખ ભરે, મેરા ઘરસર સખ સૂકા હો. પીયા૦ ૫
 અનુભવ બાત બનાયે કે, કહે જેસી ભાવે હો;
 સમતા કુંકે ધીરજ ધરે, આનંદધન આવે હો. પીયા૦ ૬

૪. (વિરહની ખીડાને પરિણામે) મારી હથેળીને લમણાં પર લગાવી-મૂકીને છું તો શોકસમુદ્રમાં ડૂબી ગઇ છું અને આસુની જળધારા વહેવડાવીને છું તો મારા હાથની વેલડીને ભીંજવી રહી છું.

૫. આવણુ, ભાદરવાના વાદળાનો જન્મ આવે છે, વચ્ચે વચ્ચે વીજળી ઝખૂંડારા મારે છે, નદી-નાળાઓ અને તળાવો સર્વે બરાબ ગયા છે, (પણ) મારું હૃદય સરોવર તો (વિરહને કારણે) તદ્દન સૂકું પડ્યું છે.

૬. (આવે વખતે) અનુભવ હકીકત બનાવીને મને જેવી વાત ગમે તેવી કહે છે. સમતા / થોડી ધીરજ ધારણ કરી આનંદધન આવશે (તારે મદિરે પધારી તારો વિયોગ દૂર કરશે)

આ આખું ૫૬ સમતા-શુદ્ધ ચેતનાના મુખમાથી નીકળ્યું છે. પતિદેવ તો વિભાવ-દશામાં રખાયા કરે છે, એ એક ખાડાંમાથી બીજામાં પડે છે, એક ગતિમાથી બીજામાં જાય છે, પૌદ્ગલિક વિલાસમાં આનંદ માને છે, શરીરપોષણમાં પુષ્ટિ સમજે છે, કયાય-પરિણતિમાં રસ લે છે, મનોવિકારોમાં રખાયા કરે છે, દુનિયાના કાવાદાવામાં રવપણ માને છે, પોતાની આદર્શ વિરિષ્ટ દશાનુ એને બાન પણ નથી, પરાભાવરમણ્યતામાં કેટલું દુઃખ થાય છે તેનો તેને વિચાર નથી, એનાથી કેટલી ઉપાધિ-પગપરા વહોરવામાં

કર=કરીને, હાથે=કરીને
 કરેગ=કરેગ, કાળજી અથવા
 કળ, મૂર્છા તમ્મર.

૪. ગાલ=લમણા.

હથેલી=પગનો મપાટ ભાગ
 લગાયકે=લગાવીને
 સુરસિંધુ=શોકસમુદ્ર (મા)
 મમેલી=ડૂબી ગઇ.
 અંસુઅન=આસુઓ (નુ)
 નીર=પાણી, જળ, જળધારા
 વહાય=ચલાવીને, વહેવડાવીને.
 સિંચું=છાકું, ભીંજવ

કરવેલી=હાથરૂપ વેલડી, હાથો.

૫. આવણુ ભાદું=આવણુ મામ
 અને ભાદરવો, વરસાદના
 મહિના.

ધન=મેધ, વાદળા.
 ધટા=ધુડ, જન્મ, સમૂહ.
 વિચ=વચ્ચે
 વીજ=વીજળી.

ઝખૂંડા=ચમકારા દે છે, ઝનકે છે.
 મરિતા=નદી.
 મગવગ=સરોવર, તળાવ.
 સખ=તદ્દન.

ભરે=બરાબ ગયા, છલકાઇ ગયાં.

ઘટસગ=હૃદયરૂપ સરોવર.
 સખ=સર્વે.

સૂકા=સૂકાઇ ગયું છે, દુખળું
 પડ્યું છે.

૬. બાત બનાય=વાત બનાવીને.
 જેસી=જેવી.
 ભાવે=ગમે, પમદ આવે
 કુંક=કળ, થોડી
 ધીરજ=ધૈર્ય,
 ધરે=ધારણ કર.

આવે છે તેનો તે વિચાર કરતો નથી અને પોતાના વેનમા એ તો મસાગ તરફ ધમકાતો અને વધારે ધસકાતો જાય છે.

સમતા એની પરમ માધ્વી આર્થ પત્ની છે શુદ્ધ પતિવ્રતા છે, મહાસરકારી છે, પતિવત્સલા છે, પતિપ્રાણી છે એ પતિને ઘેર આવનાની અને આવીને અતગતમદ્દશામાં પરિણત થવાની મહા જોયા કરે છે, એ પતિને ઝખ્યા કરે છે, એ પતિના નામનુ ગટણ કર્યો કરે છે, એ પતિના મામનુ નિરીક્ષણ કર્યો કરે છે પતિ કયે માર્ગે અને ક્યારે આવશે ? તેની રાહ જોઈ ગહેરી સમતા-સુમતિને વિરહકાળ અતિ દીર્ઘ લાગે છે, કંટાળાભરેલો લાગે છે, અસહ્ય લાગે છે પણ તો જ્યારે ધીરજની હદ આવી જાય છે ત્યારે એ પોતાની દસા કેવી થઈ છે તે અનુભવ મિત્ર પાસે વર્ણવે છે

પ્રોક્ષી જ્યારે પોતાનું દુઃખ ખીમત પાસે વર્ણવે છે ત્યારે હૃદય પરનો બોજો હળવો પડે છે અને જરા હડકે વળે છે અનુભવ મહાકાબેલ અને દુનિયાનો ખાધેલ માણસ છે, એ મોટો આશાવાદી છે, એ સમતાની મૂઝવણ સમજે છે અને પ્રસન્ન બની આવી આશા આપી જાય છે, ધીરજ ધ વાનુ કહે છે અને સર્વે સાગ વાના થઈ રહેશે એમ કહ્યા કરે છે આજે અનુભવ સમતાની નજીક થઈ મદિરે પધાર્યા છે, તે વખતે શરૂઆતથી જ સમતા-શુદ્ધચેતના પોતાની વિગદદશાનું વર્ણન તેની પાસે કરે છે.

આ વિગદદશાનું વર્ણન સાસાંગિક દૃષ્ટિએ કરેલ હોવા છતાં એમાં યોગીને છાજતી ભવ્યતા છે, એમાં મમારી ચેતનાળાનો અભાર છે, એમાં કલ્પનાની દોડને અવકાશ છે, એમાં કુદરતના આધાર પર નાચતા ભાષાઅવકાશને પૂરતું રચાતું છે, એમાં દિવ્ય ગેયતા છે, હૃદયોર્મિના ઉક્લાસ છે અને જ્વલિકા વની રેલછેન છે

સમતા-શુદ્ધ ચેતના ચેતનની સ્ત્રી છે, એની પાછે અનુભવ મિત્ર આવ્યો છે, એ મેળાપનું રચાતું ચેતનનું હૃદયમંત્રિ છે એ રખતે ચેતનગજ ઘેર નથી, પણ એ ધગ ચેતનરાગનું જ છે, આ દસા ક્યારે થા ને ખૂમ વિચારવા યોગ્ય છે, વિચારીને ગોઠવવા યોગ્ય છે આ અત્યંત આકર્ષક વિષય પર આપણે ૫ વિચારણાને અતે આવશ્ય, દરમ્યાન ચેતનાની ભાષામાં વ્યવહાર નજરે વિરહનું વર્ણન વિચારી જઈએ એમાં વ્યવહારનો વિચાર વિરહી સ્ત્રીની નજરે બતાવ્યો છે, છતાં એમાં અતર્જિત ચેતનાની કાગમી વેદના છે અને એ ચેતના ચેતનની જ છે-આટલો ઉપોદ્ધાત કરી આપણે ચેતનાની-સમતાની વિગદદશા તેના પોતાના શબ્દોમાં જ વિચારી જઈએ

૧ પતિ ઉપર આખી જીવાદોળી જાધનારી પતિને સુખે સુખી અને પતિની અવકૃપા થતાં જીવનને આક્રમ માનનારી સરકારી શુદ્ધ આર્થ માળાને પતિ સર્વેસર છે, પતિ પ્રાણી છે, પતિ જીવન છે એવા પતિગજ જ્યારે પત્નીને ગણે નહિ, યાદ કરે નહિ, એના મદિરે પધારે નહિ ત્યારે પત્નીના દુઃખનો પાગ રહે નહિ એ પતિની છમી જોઈને સમસમી જાય, એનું નામ યાદ કરીને એ રડતા મઠી જાય એના સમધી પધાન કરીને એ પોતાની ભતને હાનિપરેશાન માને, પતિવિરહમાં એ કુરે, એ અમગીનીમાં પડી જાય તેનું

આબેહુબ વર્ણન ૪૭ માં પદમાં ક્યું,^૧ એની વિરહવ્યથા પાંત્રીશમાં પદમાં વર્ણવી,^૨ તેત્રીશમાં પદમાં અનુભવ મિત્રને મેળાપ કરાવી આપવા વિનંતિ કરી અને વિરહના અનેક પ્રસંગો આપણે વિચારી ગયા, એતું વર્ણન ગ્રાહ્યમાં લીધું. આ ચાલુ પદને લગભગ બરાબર મળતું આવે તેવું પદ ૪૧ મું, આ સાથે ખાસ વિચારવા યોગ્ય છે.^૩ એ પદ પર ટોચો પણ ઉપલબ્ધ થયો હતો. આ બન્ને પદના ભાવમાં બહુ સામ્યતા હોય સદર પદનો અત્ર ખાસ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. ચાલુ વ્યવહારમાં પતિપ્રેમી પત્નીને જેવું દુઃખ થાય તેવું અત્ર વર્ણવ્યું છે. એની અંદર આત્મભાવ બહુ ઊંડો છે તે આપણે આખરે વિચારશું. હાલ તો વ્યવહારમાં વિરહી સ્ત્રીની કેવી દશા થાય છે તેવું વર્ણન ક્યું છે તે વિચારી જઈએ.

ચેતના અને સુમતિ સખીઓ છે, અનુભવ મિત્ર પાસે બેઠો છે. પોતાની સખી પાસે ચેતના પોતાના મનની વાત કહે છે, પતિના વિરહથી પોતાની કેવી દશા થઈ છે, તેનો આછો ખ્યાલ એ સખીને આપે છે અને સખીની સહાનુભૂતિ પોતા તરફ ખેંચે છે. નજીકમાં બેઠેલ અનુભવ આ સર્વ હકીકત સાંભળે છે. તેવું કામ છેવટે આવશે. ચેતના અને સમતા એક જોવી છે, સુમતિ જુદી સખી છે, પણ ચેતનરાજની સાથે એકબેક છે. આવી ચેતના સુમતિ પાસે પોતાના મનના દુઃખની વાત કરે છે. બન્ને બહેન કહેવાય છે અથવા કેટલાક તેને સખી માને છે. ગમે તે રીતે જોઈએ, પણ બન્ને એક બીજા પાસે બણી છૂટથી વાત કરે છે, મન ખોલીને દિલની વાત કહે છે અને સમગ્રય તેવા શબ્દોમાં ચોખી વાત કહે છે.

ચેતના કહે છે કે-પતિ વગર મારી તો શુદ્ધ અને શુદ્ધ સર્વ ખલામ, થઈ ગઈ છે, મારી ગઈ છે, નાશ પામી ગઈ છે શુદ્ધ એટલે શરીરની શુદ્ધ અથવા ભાન અને છુદ્ધ એટલે માનસિક શુદ્ધિ. એટલે પતિરાજ વગર મારા શરીરનું ઠેકાણું નથી, મારા મનનું ઠેકાણું નથી, મારું મર્વ ભાનસાન હું ખોઈ બેઠી છું. અસારે મને મારા શરીર પર અંકુશ નથી કે મન પર કાબૂ નથી. અસ્તવ્યસ્ત કપડા, ઠેકાણા વગરની ગતિ, હાલવા-ચાલવામાં પગધીનતા અને ખોલવામાં અસખદતા. જેમ કોઈ માડો માણસ ચાલે ત્યારે તેની ચાલ પરથી જ જણાય કે એનું કેદ ખસી ગયું છે, એનું મધ્યમિંદુ જરા મધ્યથી આડુંઅવળું થયું છે. આ શારીરિક શુદ્ધિની વાત થઈ. માનસિક અસ્થિરતામાં મેળવગરના-હંગમકા વગરના વિચારો, કંપનાચિત્રોની પરંપરા અને દલીલ કે કારણ વગરનાં પરિણામોની હારતી હાર હોય છે. આવી દશા પ્રાણીની પોતાની મુગ્ધ પાર ન પડે ત્યારે થાય છે. જ્યારે વિરહદશામાં પ્રાણી ઊંડા શોકમાં મગ્ન થાય છે ત્યારે એના શરીરનું ઠેકાણું રહેતું નથી, એના મનના આદોહનો વિચારશક્તિના અંકુશ વગર આડાઅવળા રખજા કરે છે. જ્યારે શુદ્ધશુદ્ધ ગોવાઈ જાય, જ્યારે શરીર પરનો કે મન પરનો અંકુશ નાશ પામી જાય ત્યારે આ દશા થાય છે. પુત્રના વિરહે માતાની, બાળના મગ્ન બહેનની અને મિત્રના વિયોગે મિત્રની જે દશા થાય છે તેવી પ્રતિવિરહે ચેતનાની દશા થઈ છે. એ કહે

છે કે પતિવિરહે મારું ભાનસાન સર્વ ભૂલી ગઈ છું, મારી શુદ્ધિ અને સુદ્ધિને જ હું કચરી રહી છું અથવા મારી શુદ્ધિશુદ્ધ કચરાઈ ગઈ છે, કૂખી ગઈ છે, ચગદાઈ ગઈ છે. વિરહી દશામાં ગાડપણ યદ્ય આવી છે તે વખતે તેનો અનુભવ કર્યો હોય તો માલુમ પડે છે. તેવા માણસનું વર્તન ગાડપણ બતાવે છે, એમાં શરીરનું કે મનનું ભાન મહેતું નથી, એમાં બોલવા ચાલવાનું ઠેકાણું રહેતું નથી, એમાં ચાલુ સંબંધતાના નિયમો ગળાવાની સીવટ રહેતી નથી અને એમાં એક કાર્યની સાથે બીજાની ચાલુ સળંગતા જળવાતી નથી. પોતાની જાત ઉપર કાબૂ ચાલ્યો જતાં આ સ્થિતિ સામાન્ય રીતે દરેકની યદ્ય જાય છે અને ચેતના જેવી મહત્વવસ્તુઓ તો એ જ દશા થાય એમાં નવાઈ નથી.

ચેતના કહે છે કે -એક તો મારી પોતાની શુદ્ધિ શુદ્ધ નાશ પામી ગઈ, કચરાઈ ગઈ, દબાઈ ગઈ અને તે ઉપગત રાત્રિને વખતે વિગ્રહરૂપ સર્પે મારી આખી પથારીને ખૂંદી નાખી, એને વેગલુંછેલું કરી મૂકી, એને ઢગધડા વગરની બનાવી મૂકી. આ રીતે દિવસના વખતમાં શુદ્ધિશુદ્ધ ચાલી જાય અને રાત્રે સેજડીમાં વિરહ-ભુજંગ હેરાનગતિ કર્યા કરે એટલે પતિવ્રતા સ્ત્રીની તો બરાબર ઉન્મત્ત દશા યદ્ય જાય પથારીમાં સર્પે પડ્યો હોય તો કેવી હાલત થાય તે દ્રશ્યનાથી વિચારવા જેવી છે આખી રાત્રિ એ માણસને સ્ત્રીને હેરાનપરેશાન કરી મૂકે, એ એના મગજમાં શાંતિ આવવા ન દે, એ એને એક પડખે નિરાતે પડી મહેલા ન દે અને એક વખતે ઊંઘનો નાશ (Insomnia) થયો એટલે જીવનમાં શાંતિ જેવી સીજ રહેતી નથી નિદ્રાનાશ Insomniaનો વ્યાધિ થયો હોય તો પ્રાણીને જરા પણ શાંતિ થતી નથી, એના આખા પોપચા સૂઝેલા દેખાય છે, એની આંખમાં ઘેન દેખાય છે, એના શરીર પર શીકણ દેખાય છે અને એની બોલીમાં અભ્યવસ્થિતપણું દેખાય છે સર્પની હાજરી ભયકર છે, તેમાં પણ સૂવાની પથારી નજીક એનો સળવળાટ શાંતિનો ભંગ કરે છે એટલું જ નહિ મણુ એક પડખે નિરાતે સૂતા દેતો નથી આવી રીતે વિભાવરૂપ સર્પે જ્યારે સંધ્યાને ખૂંદી નાખે, શાંતિને દેશવટો આપે ત્યારે ચેતનાની દશા કેવી થાય તેની સહજ કલ્પના કરી શકાય તેવું છે.

વિરહી સ્ત્રીને દિવસના કરતા મણુ રાત્રિનો સમય વીતાડવો ભારે આકરો પડે છે, એને મનિતા સ્વપ્ના આવે છે, એને તરંગોની પરપરા ચાલે છે, એને શરીર પર ઝાળા ઊઠતી દેખાય છે, એના આખા શરીરમાં જળતંગ થતી લાગે છે અને એને જીવન અસહ્ય લાગે છે વિગ્રહસર્પે તો દ્રશ્યના માત્ર છે, પણ જેમ સર્પ નિગતે સૂવા દેતો નથી, તેમ વિરહી સ્ત્રી જમણે પડખેથી ડાબે પડખે અને ડાબે પડખેથી જમણે પડખે અકૂળાયા કરે છે, ઘડીકમાં સફાળાં જતી ઊડે છે, ઘડીકમાં ઓશિકા આવે માથા પછાડે છે અને ખેડીમાં પગને ઊંચા નીચા કરી શારીરિક અસ્થિગતા વ્યક્ત કરે છે.

૧. ખૂંદવાનો ભાવ હિંદી ભાષામાં ઉછળાને પડતું અથવા પગ નીચે રોડીને જરગાદ કરતું એવો પણ થાય છે સેજડીમાં મહેલો મર્ષ વારંવાર ઉછળ્યા કરે ત્યારે શી દશા થાય તે પર ખ્યાન બે ચલાવું છે.

સુપાત્રદાનનું તાર્ત્વિક સ્વરૂપ

લેખક — આ. શ્રી વિજયપદસુરિ

(અનુમંદાન પૃષ્ઠ ૬ થી શરૂ)

આવું દાન દેનાર શાલિલદ્રુની ખીના આ પ્રમાણે જાણવી.

રાજગૃહી નગરીની પાસે આવેલા શાલી નામના ગામમાં ધના(ન્યા) નોમની એક સ્ત્રી રહેતી હતી તેને સગમક નોમનો પુત્ર હતો તે બાલક ત્યાં રહેવાસી લોકોના ઠોરેને ચગવવાનું કામ કરતો હતો. એક વખત કોઈ પંચના દિવસે ઘણા લોકો ખીર ખાતા હતા. આ એકને સગમકને પણ તે ખાવાની ઇચ્છા થઈ, જેથી માતાની પાસે તેની માગણી કરી માતાએ કહ્યું કે—દી, દૂધ આદિ હોય તો ખીર ખાને, તે તો આપણા ઘરમાં છે જ નહિ. એમ છતાં પુત્રે વારંવાર માગવાથી માતા રોવા લાગી. નજીકમાં રહેતી સ્ત્રીઓએ રોવાનું કારણ પૂછ્યું ત્યારે ધનાએ પોતાની સર્વ ખીના કહી દીધી. તે સાંભળીને તે પાડોશીઓને દયા આવવાથી દૂધ વિગેરે લાવી આપ્યું. માતા ધના ખીર ખનાવી પુત્રને લાણમાં ખીરસીને પાડોશીના ઘેર ગઈ જમતા પહેલા સગમકને આવે વિચાર થયો કે—“જે આ પ્રસંગે

વિભાવદશામાં પ્રાણી વર્તેલો હોય, એની દશા થોડો વખત મંસાર તરફ ચૂતી હોય અને ત્રાધવાર અતર મનુષ્ય થવાની અણી પર હોય ત્યારે બારે અસ્તવ્યસ્ત દશા થાય છે. સસાગનો એક નાનો બનાવ એને આકુળબ્યાકુળ કરી મૂકે છે, એને જાણે પોતાનું કાંઈ ખોવાઈ ગયું હોય કે નાશ પામ્યું હોય એવું લાગે છે અને પછી તો તે હાડખોફાડખો થઈ વલવલવા મૂકી જાય છે, નિઃસાસા મૂકતો જાય છે, માથે હાથ દઈ પોતે મૂકી ગયેલા લાગી જાય છે અને અનેક ચેતનાળા કરે છે. આ સર્વ વિરહભુજંગી આસન્નતા, રાત્રિનો સમય અને સેગદીની ખુદામણ સાથે મરખાવવા યોગ્ય છે. ચેતના ચેતનની જ છે, વિભાવદશા પણ ચેતનની છે અને અસ્તવ્યસ્ત બ્યાકુળતા પણ ચેતનની જ છે આ વિરહકાળમાં ચેતનાની જે દશા થાય છે તે ચિરદી સ્ત્રીની પતિની ગેગદાજરીમાં થતી દશા માથે જરાગ જલ્પેમતી આવે છે અને મરખામણી ધાટસરની હોઈ લાય પડેલો દાખલો પૂરો પાડે છે.

વિગ્ની સ્ત્રીઓની દશાના વર્ણન પર અનેક ઉત્સેખો થયા છે, મદાકવિઓએ તેના તાદરૂપ વર્ણનો કર્યા છે. તે વર્ણનને અત્ર વર્ણવેલી આત્મિક દશા સાથે સરખાવવા યોગ્ય છે ચિરદીનું વર્ણન આગળ વિચારીએ, અને સાથે ખ્યાલ કરીએ કે ચેતન અને ચેતના વચ્ચે એક રીતે એકીભાવ છે અને બીજી રીતે કલ્પનાદ્વારા તેમની વચ્ચે ભેદની કલ્પના, ભવ્યતા અને અવધારિતામાં વધારો કરે છે. શુદ્ધ ચેતના પોતાની દશા વર્ણવે છે તે આપણે નાગામી અકમા જાણું.

—ચાપુ

મૌલિક

કોઈ મુનિરાજ આવે તો તેમને વહોરાવું અને ત્યારબાદ શેષ (ખાકી) રહેલી ખીર જમું.” પ્રગલ્ભ પુણ્યોદયે જન્યું પણ તેમજ. મહિનાના ઉપવાસવાળા મુનિરાજ પારણા માટે ગોચરી નિમિત્તે આવ્યા. જોતાંની સાથે જ ઘણા જ આનંદથી સંગમકે ઊભા થઈને તમામ ખીર વહોરાવી. મુનિએ પણ તેનાવડે પારણું કર્યું. પોતાની ગેરહાજરીમાં જાનેલી આ સુપાત્રદાનની ખીના તે (માતા) ક્યાંથી જાણે ? આવતાંની સાથે ખીરની ધાળી ખાલી જોઈને માતાએ વિચાર્યું કે—“ મેં આપેલી ખીર પુત્ર ખાઈ ગયો જણાય છે ” જેથી લાજનું (સંઘવાનું) વાસણ)માં રહેલી ખાકીની ખીર પુત્રને ખાવા આપી. જાલકને કુદરતી રીતે જ તે ખીકી ચીજ ઉપર તીવ્ર રુચિ હોય છે, અને સંગમને તો તે ઘણું દહાડે ખાવા મળી, જેથી પ્રમાણ ઉપરાંત ખાવાથી રાતે રાતની ખીરા વોગમતા તે મરણ પામ્યો. સુપાત્રદાનના પ્રભાવે રાજગૃહી નગરીના રહીશ ગોભદ્ર શેકની બદરા શેકાણીના પુત્રપણે ઉપજ્યો. ગર્ભના પ્રભાવે માતાએ સ્વપ્નમાં શાલિ (ડાંગર)નું ખેતર જોયું, જેથી તે પ્રમાણે જન્મ થયા બાદ માતાપિતાએ પુત્રનું શાલિભદ્ર એવું નામ પાડ્યું. અનુક્રમે મોટો થયો સર્વ કળામાં કુશળ થયો. યોગ્ય અવસરે પિતાએ યત્રીશ કન્યાઓની સાથે પાણ્ડિત્ય કરાવ્યું. શાલિભદ્ર સાસારિક સુખોનો અનુભવ કરવા લાગ્યો. એક વખત ચરમ તીર્થ કર ત્રિશલાનંદન કાશ્યપગોત્રીય પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવની વૈરાગ્ય રસગર્ભિત અમૃત જેવી ઉત્તમ દેશના સાંભળી શેક ગોભદ્રને વૈરાગ્ય થયો. પ્રભુની પાસે પૂર્ણ હૃદયથી સંઘમ લઈને સિંહની પેઠે શૂરવીર જની તેણે અપૂર્વ સાધના કરી અંતે સમાધિ-મરણના પ્રતાપે તેણે દેવતાઈ, ક્ષદિ મેળવી પૂર્વભવના રનેડને લઈને અવધિસાની ગોભદ્રદેવ શાલિભદ્રાદિકને માટે કદપૃક્ષની પેઠે હ મેથાં ઘરેણા વિગેરે મોકલવા લાગ્યા. ઘરનું કામકાજ માતા બદરા સંભાળતી હતી ને શાલિભદ્ર નિશ્ચિંતપણે સુખી જીવન ગુજારતો હતો.

એક દિવસ કેટલાક પરદેશી વેપારીઓ સોળ રત્નકંબળ વેચવા રાજગૃહીમાં આવ્યા. રાજ ઐણિકને તે દેખાડ્યા પણ દિમ્મત ઘણી કહી તેથી રાજાએ લીધા નહિ. તેઓ (વેપારીઓ) શાલિભદ્રને ઘેર આવ્યા. બદરા માતાએ સોળ રત્ન-કંબળ હતા તે તમામ ખરીદી લીધા. આ ખીના રાણી ચેલણાએ જાણીને રાજાની પાસે એક રત્નકંબળની માંગણી કરી. રાજાએ તપાસ કરાવી તો ખબર પડી કે—ભદ્રામાતાએ ગદા ખરીદી લીધા છે. જેથી રાજાએ ભદ્રાની પાસે રાણીને માટે મૂલ્ય લઈને એક રત્નકંબળ દેવાની (નોકરની મારફત) માંગણી કરાવી. ત્યારે ભદ્રાએ લેવા આવેલ નોકરને ભદ્રાએ કહ્યું કે—“ હે ભાઈ ! રત્નકંબળ સોળ હંતાં અને મારા શાલિભદ્રને સ્ત્રીઓ યત્રીશ છે જેથી દરેક કંબળના એ એ ટુકડા કરી દરેક સ્ત્રીને એક એક ટુકડો વહેંચી આપ્યો. તે દરેક સ્ત્રીએ પત્ર લૂંછીને નિર્મલ્ય કર્યા છે. જો રાજાએ તેની જરૂર હોય તો ખુશીથી લઈ જશે. મૂલ્ય લેવાય જ નહિ. ” નોકરે આ ખીના રાજાને કહી. રાજા આવત સાંભળીને આશ્ચર્ય પામ્યા ભદ્રાને

ગોલાવી કહ્યું કે—“મને તમારા પુત્રના દર્શન કરવાની ઇચ્છા થઇ છે.” ભદ્રાએ વિનયપૂર્વક જણાવ્યું કે—“મારો પુત્ર અતિ-ક્રોધાળુ હોવાથી અહીં આવી શકશે નહિ માટે-કૃપા કરી આપ મારે ત્યાં પધારો.” રાજાએ તેમ કરવા સ્વીકાર્યું. ઉચિત અવસરે રાજા તેને ત્યાં પધાર્યા અને મહેલના ચોથા માળ સુધી જઈને સિંહાસન ઉપર બેઠા. માતા ભદ્રાએ સાતમે માળ રહેલા શાલિભદ્રને કહ્યું કે—“શ્રેષ્ઠિક આવ્યા છે તેને તું જો.” માતાના આ વચન સાંભળી શાલિભદ્ર એમના સમજ્યો કે—શ્રેષ્ઠિક નામની કંઈ સ્ત્રી જ હશે તેથી તેણે કહ્યું કે—“હે માતાજી ! તેનું જે મૂલ્ય હોય તે દઈને ઘરના એક ખૂણામાં મૂકાવો.” પુત્રનાં આ વચન સાંભળીને માતાએ ફરી કહ્યું કે—“શ્રેષ્ઠિક એ કંઈ કરિયાણું નથી. તે તો આપણા રાજા છે. તે અહીં પધાર્યા છે.” માતાનાં આવાં વચન સાંભળીને શાલિભદ્રે વિચાર્યું કે—“જો મારા ઉપર પણ ખીજે રાજા છે તો આ સંસારના સુખને ધિક્કાર છે.” આવેા વિચાર કરી માતાનું વચન જાળવવા ખાતર તેણે નીચે આવી રાજાને નમસ્કાર કર્યો. ત્યારે રાજાએ ઘડું બહાર દર્શાવીને ખોળામાં બેસાડી ખુશીખબર પૂછ્યા. પરંતુ જેવી રીતે અગ્નિના સંજ્ઞાધી-મીણુ ઓગળી જાય તેવી રીતે રાજાના ખોળામાં બેસવાથી શાલિભદ્રને ઘણો પરીના આવ્યો. આ જોઈને ભદ્રાએ કહ્યું કે—“હે રાજાનું! એને જવા દો, કારણ કે આ મનુષ્ય છતાં તેના જંધને સહન કરી શકતો નથી. શાલિભદ્રના પિતા ગોલદ્રદેવ સ્વર્ગમાંથી વસ્ત્ર, ધરેણાં, સંદન વિગેરે પદાર્થો હંમેશાં મોકલે છે. તે વસ્તુઓને આ વાપરે છે, માટે એ દેવ જેવો છે.” આ પ્રમાણે ભદ્રાએ કહ્યું ત્યારે રાજાની આજ્ઞાથી શાલિભદ્ર સ્વરધાને ગયો. રાજાએ જવાની તૈયારી કરવા માડી ત્યારે ભદ્રાએ જમવા માટે વિનંતિ કરી તે રાજાએ સ્વીકારી. પ્રથમ ઘરની વાવમાં સ્નાન કરતી વખતે રાજાના હાથની આંગળીમાં રહેલી વીંટી વાવના પાણીમાં પડી ગઈ. રાજા શ્રેષ્ઠિક નીચે વીંટી તપાસવા લાગ્યા. એવામાં ભદ્રાએ દાસીને શોધી આપવા ફરગાવ્યું, જેથી દાસીએ પાણી ઉલેચી ફર દ્યું, એટલે રાજાએ (શાલિભદ્રે નિમોદય કરેલાં) દિવ્ય ધરેણાંના ઢગલામાં પોતાની વીંટી કાયદા જેવી ઝાંખી દેખાતી જોઈને આશ્ચર્ય પામી દાસીને પૂછ્યું કે—“આ શું ?” દાસીએ સચિનય ઉત્તર દીધો કે—“હે રાજાનું! અહીં શાલિભદ્ર અને તેની સ્ત્રીઓ હંમેશાં ન્હાવા માટે આવે છે ત્યારે નિમોદય થયેલાં પુષ્પ-આબરણ વિગેરેને દાઢી નાંખે છે તે છે.” દાસીનો આ જવાબ સાંભળી ખુશી થઈ રાજાએ વિચાર્યું કે—“મારા રાજ્યમાં આવા પુરુષો વસે છે તેથી હું ધન્ય છું.” પછી પરિવાર સંઘન જોજન દર્શાવવા ભદ્રાએ ઉત્તમ વસ્ત્ર વિગેરેથી રાજાનો સત્કાર કર્યો. ત્યારબાદ શ્રેષ્ઠિક પોતાના મહેલમાં પધાર્યા.

મારી માંદગીમાં કરેલા નવા પાંચનથી ઉદ્ભવેલા [

વિચારોનું દોહન. [

ગ્રામસુધારણાનો શુદ્ધ પ્રયત્ન

એક પાંચ સો લગભગ ઘરના ગામડામાં ભાંના રહીશ શેઠનો પુત્ર લગભગ દસ વર્ષે અધ્યાસ કરી, પરીક્ષાઓ પાસ કરી, મત્સગને સારો લાભ લઈ દ્રવ્ય-ઉપાર્જન કરી પોતાના વતનમાં આવ્યો ત્યાં તેને પોતાના ગામની સ્થિતિ બદલાઈ ગયેલ જોવાથી ઘણો ખેદ થયો. તેણે તેના કારણ જાણવા માટે ગામના પ-૭ પ્રાંત અવસ્થાવાળા ભાઈઓને પોતાની પામે બોલાવ્યા અને ગામની સ્થિતિ બદલાઈ જવાનું કારણ પૂછ્યું. તેઓએ કહ્યું કે—‘હે ભાઈ! અહીં ચાર પાંચ વર્ષથી એકે મોટર ખટારો આવ્યો છે તેથી અને એક હોટલ થઈ છે તેથી અમારી આવી સ્થિતિ થઈ છે.’ પદાક્રમાર નામનો તે શ્રેષ્ઠિપુત્રે તેમને પૂછ્યું—‘તેણે શું કયું કે જેથી આવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત થઈ ?’ તેઓ બોલ્યા કે—‘અહીંનું રેલ્વે સ્ટેશન જરા દૂર છે તેથી ત્યાં ઉતરતા મુસાફરોથી તેમજ ત્યાં ઉતરતા માલથી’ અમને મજૂરી મળતી હતી મજૂરી’ મેળવનારા મજૂરો અહીંના નાના મોટા વેપારીઓને ખટવતા હતા ખટારો તો એક આટો ન તમામ મુસાફરોનો સામાન અને જીજી શુદ્ધ ગામનાં લઈ આવે છે તેથી મજૂરોને મળતી મજૂરી બધ થઈ છે ગાડાવાળાના ગાડા ને બળદો બાંધ્યા રહે છે એટલે તેઓ નિર્ધન દશા જોગવતા થઈ ગયા છે હોટલ આવવાથી અમને મળતું સારુ દૂધ બધ થયું છે. દૂધ બધુ હોટલવાળો ભાવ વધારીને લઈ લે છે એટલે અમને વેચાણ દૂધ મળતું થઈ થયું છે અને અમે આ પીતા થઈ ગયા છીએ અમારા પૈસાનું ને અમારા શરીરનું પાણી થઈ ગયું છે વગી તે આમાં ગમે તે પદાર્થ નાખતો હોય કે જેથી અમને તેવી આ પીધા વિના સતોષ વળતો નથી આ અમારી શારીરિક સ્થિતિ બદલાઈ જવાનું કારણ છે વગી આ ગામમાં કોઈપણ નાનો મોટો ઉદ્યોગ નથી તેથી ઘણા બેકારપણે બેસી રહે છે. ગામમાં દેશી ઔષધધાલ્ય નથી કે ઇંગ્લેન્ડ દવાખાનું નથી તેથી અમારી વ્યાધિનું ઔષધ પલ્લુ કરી શકતા નથી. ગામમાં નિશાળ નથી તેથી છોકરાઓ પલ્લુ અલભુ રહે છે અને રમતના ચાળે ચઢી જાય છે આ બધા અમારી હઃસ્થિતિના કારણો છે.’

શ્રેષ્ઠિપુત્ર બોલ્યો કે—‘આ ગામ મારી જન્મભૂમિ છે તેથી મને તમારે માટે બહુ લાગણી થાય છે મને પરમાત્માની મહેર છે હું પાંચ પૈસા મેળવીને આવ્યો છું તેથી હું મારાથી જનતી રીતે તમારી સ્થિતિ સુધારવાનો પ્રયત્ન કરવા ધારું છું; પરંતુ તેમાં મારે તમારો સૌનો સાથ જોઈએ. અર્થ કરવો પડે તે હું કરું પણ તમે બધા મને અનુકૂળ વર્તો તો હું કાર્ય કરી શકું.’

બધા ગામનિવાસી આગેવાનો બોલ્યા કે—‘હે ભાઈ! અમારા બાળ્યોદયથી તમારું અહીં આવતું થયું છે તો અમારા હિત માટે તમે કહો તેમ વર્તવા અમે તૈયાર છીએ’

પદ્મકુમારે કહ્યું કે-‘પ્રથમ તો તમે આખું ગામ લેળું કરો અને મારી હકીકત સાંભળી મને સહાયક થવા વચન આપો.’

સંધ્યાકાળે આખું ગામ ગામને ચીરે એકઠું થયું અને પદ્મકુમારની હકીકત સાંભળી તેને અનુસરવા કબૂલ કર્યું.

પદ્મકુમારે કહ્યું કે-‘પ્રથમ તો તમે ગધા કબૂલ કરો કે અમારે ખટારાવાળાને કાંઈપણ માલ વિગેરે આપવો નહીં આપણા ગામના મજૂર પાસે જ ઉપડાવવું ને તેને મજૂરી આપવી. બીજું હોટલમાં પગ મૂકવાનું ને તેની આ પીવાનું ગંધ કરો તેમજ દૂધવાળાઓ તેને દૂધ આપવાનું ગંધ કરો. આટલું કરો એટલે પછી હું નાના મોટા ઉદ્યોગો દાખલ કરી બેકારને કામ મળે તેમ કરીશ. દેશી ઔષધાલય સ્થાપન કરીશ સારો હુશિયાર વૈદ રાખીશ દવાનું કાંઈ આપવું ન પડે તેવી વ્યવસ્થા કરીશ અને શુશ્રૂષાતી નિશાળ ખોલીને તમામ બાળકોને ભણતા કરીશ. તમારે દરેક છોકરાને ભણવા મોકલવાનું, સ્વીકારવું પડશે’ આ ગંધી વાત તમામ માણસોએ કબૂલ કરી ત્યારપછી પદ્મકુમારે ગ્રામલોક પાસેથી તેનો અમલ કરાવવો શરૂ કર્યો. મોટર ખટારાને મજૂરી મળતી ગંધ થઈ એટલે તે તો પંદર દિવસ રાહ જોઈને ચાલ્યો ગયો. મજૂરોને મજૂરી મળવા માંડી. ગાડીઓને ભાડા મળવા માંડ્યા. હોટલમાં દૂધ જ ન આપવાથી તેણે પણ હોટલ ગંધ કરી. લોકોને સસ્તા ભાવે સારું દૂધ મળવા માંડ્યું. લોકો આ છોડીને દૂધ પીતા થઈ ગયા એટલે તેમના શરીરમાં શક્તિ પણ આવવા માંડી.

પછી પદ્મકુમારે એક ઉદ્યોગશાળા ખોલી અને તેમાં નાના નાના ઉદ્યોગ શીખવનારને બોલાવીને ગોઠવ્યા. કાતવાનું ને હાથશાળેથી કપડા બનાવવાનું, દોરા દડી બનાવવાનું તેમજ સાબુ વિગેરે બનાવવાનું અને બીજા પણ કેટલાંક ઉદ્યોગો ગોઠવ્યા. તેમાં બેકાર માણસો ગોઠવાઈ ગયા એટલે તેમને રોજ મળવા માંડી એક નાનું સરખું ઔષધાલય ખોલ્યું અને સારા વૈદને બોલાવી. તેમાં પગારદાર તરીકે રાખ્યો લોકોને મફત ઔષધ મળવા માંડ્યું જેવા જવાની માત્ર ચાર આના પી ઠરાવી. તેમાંથી પણ ગરીબોને સુકત કર્યાં.

એક નિશાળ ખોલી. તેમાં ત્રણ ચાર માસ્તરોને પગારદાર રાખી નાના બાળકોને તેમજ તેથી મોટી ઉમરવાળાને પણ વ્યવહારિક શિક્ષણ આપવું શરૂ કર્યું. તેમાં સારું વાંચન શીખવ્યા બાદ વ્યાપારને લગતું હિસાબી-નામાઠામાનું શિક્ષણ આપવા માંડ્યું. તેમાં પાસ થયેલાઓને બહારગામ પણ સારી નોકરી મળવા માંડી.

ગામના ચાર વિભાગ પાડીને સુધરાઈખાતું ચાર નોકરોથી શરૂ કર્યું. લોકોને પોતાની મેળે ચોખાઈ રાખના શિખવ્યું. તેઓ તે કામમાં તે ચાર જણને સહાયક થયા ગામમાં સ્વચ્છતા વધવાથી વ્યાધિની ઉપાધિ ઓછી થઈ. આ પ્રમાણે બીજા પણ ગ્રામ્યસુધારણાને લગતી અનેક બાબતો દાખલ કરી. પોતે શ્રીમંત હોવાથી સારી રીતે ખર્ચ કરી લોકોને-જનસમૂહને ઊંચી સ્થિતિમાં લાવી દીધા.

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રમુખ :- મુનિ પ્રેમવિમળ)

આ પ્રશ્નકારના પ્રશ્નો ન લખતાં માત્ર ઉત્તરો જ લખ્યા છે તે ઉપરથી પ્રશ્ન શું હશે તે સમજી શકાય તેમ છે.

ઉત્તર ૧—સૌધર્મેન્દ્રને ને ઇશાનેન્દ્રને કોઈ કારણસર વિરોધ થાય તો તેનો નીવેડો તેમના સ્મરણ કરવાથી સનતકુમારેન્દ્ર આવીને કરે છે તે તેઓ કબૂત્ર રાખે છે. અથવા કોઈ વખત તેના સામાનિક દેવો પ્રભુની દાદાનું નહવણ લાવીને છાંટે છે તેથી વિરોધ શમી જાય છે. આ બંને પ્રકાર તેમના વિરોધ શમવા માટેના છે.

ઉત્તર ૨—જિનેશ્વરની વાણીને વરસાદના જળની ઉપમા આપી છે તે દર્શાવે એકદેશીય સમજવું. વરસાદનું વાણી સર્વના સુખમાં જવાથી વિષરૂપ થાય છે તેમ પ્રભુની વાણી માટે સમજવું નહીં. તે તો સર્વ જીવો પોતપોતાની ભાષામાં જુદે જુદે પ્રકારે સમજે છે પરંતુ સર્વ જીવનું હિત જ કરે છે.

ગામમાં કોઈપણ જાતના પરસ્પર તકરાર ઉત્પન્ન થાય તો તેનો તાત્કાલિક નીકાલ લાવવાને માટે બે નિષ્ણાત માણસોને ગહારથી જોલાવ્યા અને તેની મદદમાં ગામમાંથી સારી પ્રવીણતાવાળા ચાર માણસને ગોઠવ્યા. જેથી ગામના લોકોને કોઈ એકવાનું બંધ થઈ ગયું, વડીલની જરૂર ન પડી અને તકરાર માત્રેનો તરતમાં જ નીવેડો થવા માલ્યો એટલે દ્વેશ-ત્રેષ ઘટી ગયા.

જેવટ લોકોને ન્યાય, નીતિ ને ધર્મનું શિક્ષણ આપવા માટે એક શાળા ખોલી અને તેમાં શાંત સ્વભાવવાળા તેમજ સાચા ધર્મને સમજનારા માણસોને આજીવિકા કરી આપીને ગોઠવ્યા. જેના શિક્ષણથી લોકો નીતિપરાયણ થવા માંડ્યા. તકામી ફિસાઓ બંધ થઈ. અસત્ય તો પલાયન જ કરી ગયું. લોકો પ્રમાણિક થયા. પરસ્પરી સામે કુદાઈ કરવાનું બંધ થયું લોકો આજીવિકા પૂરતું મળવાથી સંતોષી થયા લોભવૃત્તિ ઘટી. આમ અનેક પ્રકારના લાભ થયા.

પદ્મકુમારની આવડત અને ઉદારતાથી આજુ ગામ તેનો આભાર માનવા લાગ્યું. લોકોના સુખદુઃખમાં તે લાગ લેવા લાગ્યા તેમજ જરૂરને વળતે યોગ્ય પ્રમાણમાં આર્થિક મદદ પણ કરવા લાગ્યા આ પ્રમાણે તેણે પોતાને મંજેલી સંપત્તિનો સદુપયોગ કર્યો અને બીજાને અનુકરણીય બન્યા. આ ગામની સુધરેલી સ્થિતિ જોઈને બીજા પણ અનેક ગામોમાં તેનું અનુકરણ થવા માંડ્યું.

આનું નામ રહ્યાપણ, ઉદારતા અને સમભાવીપણું.

કુંવરજી

ઉત્તર ૨—ત્યાં સમવસરણુ-ધાય ત્યાં જેમણે સમવસરણુ ન જોયું હોય તેવા મુનિએ ખાર ચોળન દૂરથી પણ આવવું જોઈએ, ન આવે તો પ્રાયશ્ચિત્ત આવે. આ પ્રમાણે જો ખબર પડે અને શરીરશક્તિ હોય તો મુનિ આવતા જ હતા. આ વાત વીરપ્રભુના ત્રીશે વરસના કેવળીપર્યાયને અંગે સમજવી. કેશી ગણુધર એ રીતે આવત પણ ત્યાં આવવાના પ્રસંગ અંગાઉ ગૌતમસ્વામી મળી ગયા એટલે વીર પ્રભુનું શાસન પ્રવર્તેલું જાણી, તેનો સ્વીકાર કરી, ગૌતમસ્વામીને આગળ કરીને પ્રભુ પાસે આવ્યા. આ કેશીકુમાર પાર્શ્વપ્રભુના ગણુધર નહોતા પણ મુનિસમુદાયના ઉપરી હોવાથી ગણુધર કહેવાતા હતા. તે તો પાર્શ્વપ્રભુના નિર્વાણ પછી મુનિ થયા હતા.

ઉત્તર ૪—ઉત્કૃષ્ટ સુખમાદાળ તો પહેલા આરાનું, નામ છે. તે સુખમસુખમા કહેવાય છે. મહાવિદેહક્ષેત્રમા કાયમ ચોથા આરાના એટલે દુષ્કમસુખમાના પ્રારભના ભાવ વર્તે છે કે જેવા કમ્પભદેવના વખતમાં અહીં ભરતક્ષેત્રમાં વર્તતા હતા. તે બંને ક્ષેત્રમાં મિથ્યાત્વ ધર્મ પણ ચાલતા હતા ને ચાલે છે. મિથ્યાદષ્ટિએ તેની માન્યતાના દેવશુરને મહાવિદેહમાં અત્યારે પણ પૂજે છે. એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી.

ઉત્તર ૫—તીર્થદરને કેવળજ્ઞાન મળવામાં ખંતી, મુત્તિ, મુદ્દત્વ ને અનન્ય એ ચાર અથવા ખંતી, શુત્તિ, મુત્તિ, મદ્વ ને અનન્ય-એમ પાંચ પ્રકારના અવલંબનો હોય છે. એમાં વિરોધ નથી.

ઉત્તર ૬—તપ સયમમાં ગણાય અને જુદો પણ કહેવાય. જુદો કહેવાય ત્યારે સયમમાં ઈન્દ્રિયસંયમ, ક્રિયાસંયમ ને યોગસંયમ ગણવા.

ઉત્તર ૭—પહેલી નરકમાં અસંજી ને સંજી હોય છે અને ત્યારપછીની નરકમાં સંજી જ હોય છે એમ નહીં, પણ અસંજી તિર્યંચપંચેન્દ્રિય પહેલી નરકમાં જ ઉપજે છે, સંજી પણ ઉપજે છે. ત્યારપછીની નરકમાં સંજી જ ઉપજે છે.

ઉત્તર ૮—છદ્દે સાતમે શુભઠાણે સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય ને પરિહાર-વિશુદ્ધિ-એ ત્રણ ચારિત્ર હોય પણ જ જૂસ્વામી પછી પરિહારવિશુદ્ધિ વિગેરે ત્રણ ચારિત્ર વિષ્ટેદ ગયેલ હોવાથી અત્યારે ન હોય.

આઠમે નવમે શુભઠાણે સામાયિક ને છેદોપસ્થાપનીય એ ચારિત્ર હોય પણ એ શુભઠાણા શ્રેણિગત હોવાથી અને અત્યારે જાને શ્રેણિ વિષ્ટેદ પામેલ હોવાથી એ ચારિત્ર હોવા છતાં એ શુભઠાણા પણ હોય એમ ન સમજવું.

ઉત્તર ૯—શાસ્ત્રકાર સાધ્વીનું અપહરણ ન કરી શકે એમ કહે છે છતાં કાલિકા-ચાર્યની ગહેન સરસ્વતી સાધ્વીનું ગર્હભિહારાગ્રએ કયું તે અપહરણ ન સમજવું. અપહરણ દેવાદિક કરે ને અન્યક્ષેત્ર કે દ્વીપમાં દ્રોપદીની જેમ લઈ જાય તે સમજવું.

ઉત્તર ૧૦—પ્રસન્નચંદ્ર રાત્રિયેને ચયેલ ક્રોધ અંતર્ગુહૂર્ત રહ્યો છતાં અનંતા-નુળંધી હોવાથી નરકગતિના કળ-મેળવ્યા (જે પાછળથી ક્ષય કર્યા) અને ગાદુ-

બળીને થયેલ માન વરસ દિવસ રહ્યા છતાં સંજ્વલન જાતિનું હતું તેથી તિર્થ અગતિના દુઃખ ન મેળવ્યા. આમ થવાનું કારણ એ છે કે ચારે ગતિ માટે કપાયની સ્થિતિ કહી છે તે ઉત્કૃષ્ટ સમજવી વળી અનંતાનુબંધી વિગેરે ચારે કપાયના અનંતાનુબંધી જેવો, અપ્રત્યાખ્યાની જેવો, પ્રત્યાખ્યાની જેવો અને સંજ્વલન જેવો-એમ ચાર ચાર લેદ હોવાથી ૧૬ લેદ થાય છે એ રીતે ક્રોધ, માન, માયા અને લોભના ૧૬-૧૬ લેદ થવાથી ૬૪ લેદ થાય છે.

ઉત્તર ૧૧—શુદ્ધપક્ષી જીવ અર્ધપુદ્ગળપરાવર્તની અંદર સંસાર રહે ત્યારે જ કહેવાય એ જાણવું છે તેથી વધારે સંસાર બાકી હોય તો તે કૃષ્ણપાશિક કહેવાય છે, પરંતુ શુદ્ધપાશિક માટે અર્ધપુદ્ગળપરાવર્ત સંસાર તો ઉત્કૃષ્ટ સમજવો. જ્યન્ય મધ્યમના તો અનેક પ્રકાર સમજવા. તેથી તેના સંસારનું નિયમિતપણું નથી એમ કહ્યું છે. બાકી અર્ધપુદ્ગળપરાવર્તની અંદર એટલું તો ચોક્કસ સમજવું.

ઉત્તર ૧૨—જિનમ દિગ્ગની આશાતના કરનારને ઉત્તમ કહેવાય જ નહીં, પરંતુ આશાતના કેને કહેવી ? તેનો શુભમથી નિરધાર કરવો.

ઉત્તર ૧૩—કરવું, કરાવવું ને અનુમોદવું એ ત્રણેના એકસરખા દુઃખ કહેલ છે તે કથંચિત્ સમજવું. મૃગ, બળદેવ ને રથકારકને એકસરખા દુઃખ મળ્યાં તેવું બીજું ક્ષણંત મળવું સુરકેલ છે, માટે જે તપ, જપ વિગેરે કરવાનો નિયમ કયો હોય તે પોતે જ કરવા ભોઈએ બીજા પાસે કરાવેલું સમાન દુઃખ આપી શકે નહીં. એ વાત તો નીકળી જવાની બારીરૂપ છે.

ઉત્તર ૧૪—વિશુદ્ધમાં તેમ વિમરણમાં અને વિચોગ વિગેરે શબ્દોમાં વિ ઉપસર્ગનો અર્થ એકસરખો ન સમજવો ઉપસર્ગ આવવાથી શબ્દના અર્થ અનેક પ્રકારના બુદ્ધા બુદ્ધા થાય છે.

ઉત્તર ૧૫—ઉપદેશમાળાના કર્તા ધર્મદાસગણિ વીરપ્રભુના હસ્તદીક્ષિત શિષ્ય હતા તે સત્ય છે. તે વખતની કરેલી ઉપદેશમાળા સુખે સુખે પ્રચલિત હતી-શીખવાતી હતી, તે જ્યારે બધાં પુરતકો લખાણું ત્યારે તે પણ લખાણું એમ સમજવું.

ઉત્તર ૧૬—કુપાત્રને પાત્રબુદ્ધિએ દાન આપવાનો નિષેધ છે. બાકી દીન-દુઃખી વિગેરે કાંઈ પાત્ર હોતા નથી, તેને અનુકંપાદાન દેવાનો નિષેધ નથી.

ઉત્તર ૧૭—રાવણે સીતાનું હરણ કર્યું ત્યારે સંમંકિત હતું કે નહીં તે વાંચવામાં આવ્યું નથી.

ઉત્તર ૧૮—ભરતચક્રીએ ભરાવેલા અષ્ટાપદ ઉપરના જિનગિ બો ને મંદિર અત્યારે જ લક્ષ્ય નથી અને છઠ્ઠા આરામાં તો તે કાંઈ રહેવાનું જ નથી, કારણ કે તે કાંઈ શાશ્વત નથી.

ઉત્તર ૧૯—સૂર્યપ્રસન્નિ વિગેરે જ્યોતિષશાસ્ત્ર નથી પરંતુ જ્યોતિષીનું સ્વરૂપ બતાવનાર સૂત્રો છે. જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં તો કળાદેશ હોય છે.

લાવીને પ્રભુના અંગૂઠાની તે જળવડે યુગલિકોએ પૂજા કરી તો સંસારસમુદ્રનો અંત કરનાર છે, એ લાવાઈ છે. એમાં નામ ફેરવવાની જરૂર નથી. ફેરવી શકાય પણ નહીં.

પ્રશ્ન ૫—મનુષ્યોના ચાર પ્રકાર કયા કયા ?

ઉત્તર—કર્મભૂમિના મનુષ્ય, અકર્મભૂમિના મનુષ્ય, અંતરદોષના મનુષ્ય ને મનુષ્યના ૧૪ સ્થાનકમાં બધા શ્રેણમાં ઉપજતા સંમૂર્ધિમ મનુષ્ય—એમ ચાર પ્રકાર છે.

પ્રશ્ન ૬—નિતમંદિરમાં પ્રભુને કરવાના ને દેવદેવીને કરવાના અંગલૂહલા એક જ રાખી શકાય ? **ઉત્તર**—ન રખાય. જુદા જુદા જ રાખવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૭—શિલ્પશાસ્ત્રમાં ઘરનું જે દ્વાર હોય તેને જ પૂર્વ સન્મુખ ગણવાનું કહ્યું છે તે ઘરાણરું છે ? **ઉત્તર**—શિલ્પના વિષયમાં હું કાંઈ જાણતો નથી.

પ્રશ્ન ૮—ચાવીશીમાં બધા તીર્થ કયાં આયુષ્ય સરખું હોય ?

ઉત્તર—સરખું હોતું જ નથી વીંશ વિહરમાનતું સરખું હોય છે. કુંવરજી

મનનીય સૂત્રો

૧. દુર્જન અને સર્પ એ બેમાથી સર્પ સારો છે, કારણ કે સર્પ તો કાંઈ મમયે જ પિંડે છે, પરંતુ દુર્જન તો પગલે પગલે દુઃખ આપે છે.

૨. દિવ્ય શક્તિવાળા મહાત્માઓની વારંવાર મુલાકાત જીવનને ઉત્તમ બનાવનારી છે.

૩. જીવનને કંઠુ બનાવનાર દિલ્લગીરીનો સાગ કરી આનંદ બનો.

૪. જે જે હિમદા પાઠે આપણને શીખવાના મળે છે તે સંપત્તિના વખતમાં નથી મળતા, પરંતુ વિપત્તિના વખતમાં જ મળે છે.

૫. મનનું ધાર્મ્ય કરનારા પુરુષો પોતાના પ્રિય જીવનને પણ તજી દે છે, પરંતુ સંકટ આવી પડે છે ત્યારે હતાશ બનતા નથી.

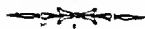
૬. કેટલીક બાબતોની પરીક્ષા પ્રસંગ મિવાય થતી નથી જ્યાંસુધી પીતળને કસોટી પર ધરખું ન હોય લાસુધી જ તે પખ સોના જેવું લાગે છે.

૭. સુવાવર્યામાં જે શરીરને ગુમાવ્યું ન હોય તો વૃદ્ધાવસ્થામાં એ શરીર એક મિત્રની મરજ સારું છે.

૮. સુધીય સ્ત્રીની સંગતિથી કુંપડીમાં પણ જે સુખ મળશે તે દુરાચારિણી સ્ત્રીના મહેવાસથી ઐશ્વર્યસંપન્ન મોટા રાજમહેલમાં પણ મળશે નહિ.

૯. સૌ સ્વાર્થી મિત્રો કરતાં એક સાચો મિત્ર કરવો એ જ વધારે સારું છે.

૧૦. તમે એમ ન સમજશો કે તમાગ નેત્રાને જે સુખી જણાય તે ખરેખરા સુખી હોય છે, તમે એ તો જાણો છો ને કે દુરથી ધણું સુદર દેખાતા કેટલાક દુઃખ અંતરથી કડવાં હોય છે,

એન. બી. શાહ

પ્રભાવિક પુરુષો

આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ (૫)

મગધના પાટનગર રાજગૃહમાં ઉત્સવની નવાઈ ન ગણાય એ સ્થાનમાં પરમાત્મા શ્રી વર્ધમાનરામીના તેમજ શ્રી હુદ્દેવના પુગલા અવાગનવાર થતા હોવાથી ધર્મ નિમિત્તના જુદા જુદા પ્રસંગો ઉદ્ભવતા અને વિવિધ પ્રકારના સમારંભો થતા એ મહાનગરની જનતાને નજીકના ગામે એક મોટા ઉત્સવના શ્રીગણેશ મહાયાની જાણ થઈ ત્યારે આશ્ચર્ય થયું એટલું જ નહિ પણ ત્યાં જાતે પહોંચી જઈ એ નિરખનાની-એમાં અવકાશ મુજબ લાગ લેવાની તમન્ના પણ ઉદ્ભવી અઘાપિ સુધી જે ગામ હકામહી બૂદેવોના અખાડા સમાન લેખાતું અને જેમાં મોટા ભાગે વ્યવહારિયાનો નસવાટ પણ નહોતો, કેવળ વાદવિવાદમાં કુશલતા ધરાવનારા દિગ્ગેની વરતી વધુ પ્રમાણમાં હતી ત્યાં છૂટા હાથે લક્ષ્મી ખરચનાર કયાથી મળી આવે ત્યાં એકાએક મહોત્સવ આગળાય એ પણ જરૂર આશ્ચર્યનો વિષય ગણાય

વૈભારગિગ્ની દિશામાં ગામ બહાર વૃક્ષોની ધન રાણથી શોભતા એક મોટા મેદાનમાં વિરાલ મડપ ઊભો કરવામાં આવ્યો છ અને એને સુશોભિત કરવામાં આવ્યો છે

વાચકને પણ આ ગામ અજાણ્ય નથી પણ પ્રથમ પ્રશ્ન એ ઉદ્ભવશે કે ગયા અકમા મહારાજ સાહેબ યશોભદ્રજી મામે બૂદેવો તકુકી ઉપા દતા એનું શું થયું ? આ મડપ શા માટે ઊભો કરવામાં આવ્યો ?

હવે આપણે વાર્તાપ્રવાહના અધૂરા અંકોડા સાધી લઈએ યશોભદ્રજીએ દિગ્ગેની હોસા

તોસી શાત થતા મનક સગાધી, વૃતાન્ત આગળ ચલાવ્યું —

“મહાતુભાવો ! એટલો તો વિચાર કરો કે હું જાતે ઊઠીને મનક સગાધી વાત કહેવા ન આવ્યો હોત તો તમોને એ જાણતો કે નહીં એની કયાથી ખબર પડત ? જૈન શ્રમણો જે પાપ મહાવ્રતો ગ્રહણ કરે છે એમાંના ખીજ પ્રતમા અસલ ન વડવાની પ્રતિજ્ઞાનો મમાવેશ થાય છે અને એમાં જરા માત્ર રેખલન ન થાય એ સારુ પ્રત્યેક શ્રમણ જાગૃત રહે છે ખાટી માયા-મમતા લગનારને લાય કેવો ?

“મનકની અંતરતા એ કે જ્યાં સુધી દશ વૈકલિક સૂત્રનું અસ્તિત્વ રહેશે અને સાધુ-સમૂહમાં એનું વાચન-મનન થતું રહેશે ત્યાં સુધી એનું સર્જન કેવી રીતે અને કાના નિમિત્તે થયું એ વાત સોથી પ્રથમ યાદ આપવાની એ વેળા શ્રી રાખલવસુદિ સાથેનો મનકનો આખો પ્રસંગ ચહું મીમે તરવરવાનો. આવો અનુપમ દ્વાવો સૌ કોષના નશીયમાં ક્યાંથી લખાયો હોય ગુરુમહારાજ તોજાએ સૂત્રને પાણુ પૂર્વમાં લેખવી દેતા હતા તીર્થ કર પ્રભુની આરા તો એવી છે કે તેમણે પ્રરેખા જગોમાથી કારણપ્રમગે પૂર્વધરો મુખ્ય મુખ્ય જાણનો હોદ્દા કરી સ્વશિષ્યવૃંદને, એનો અભ્યાસ કરાવે પણ એને કાયમ કરવું કે મનેગી લેવું એ તેઓની ઇચ્છા પર, અસલજે છે. એ વેળા આગામી કાળ પ્રતિ મીટ માડી, લાભાવાજની ગણની મૂકી કામ લેવાનું હોય છે અપાપુરીના મધને આમદ તેમ અમારી માધુમડળીની વિનયણીયા જ મનકના કારણે

જેની ગૂંચણી યજ્ઞ' છે એવું દશવૈકલિક સ્વ કામને રહ્યું 'સાધુજીવન પર પ્રકાશ કે કંઈ અને એને લાંબતા નિયમે સચવતું મુખ્ય અંગ તો શ્રી આંચારાજ ગણાય છે, પણ એ અતિ મોટું છે એનાથી બીજું 'ન બરે' દેશવૈકલિક આવે છે પ્રસિદ્ધિમા પ્રથમ અમની ધણીખરી વાત એમા સમાવી છે એ ઉપરાંત આનર્મમાક્ષાત્ કાર કરવાના ખીન્ન માર્ગોની વિચારણા પણ કરી છે. દુઃખ' કહ્યું તો આગામી પ્રગ્ન માટે દશવૈકલિક સ્વ સાથે જ અનુપમ વંદસે છે અણુમાન્યર્થનુ પાત કરવાનો છેત્રુક ચો પ્રથમ' એ કૃતિને હાર્થમાં લેવાનો એના અભ્યાસથી આગળનો માર્ગ નક્કી કરવાનો આવું ગૌરવ જે સ્વને વધુ છે એના મંગલા-મરણમા મનકંતુ નામ આવે એ અમરતાના યુગ કાણ ન ગાય? કોઈના નીચે બે પેદી, તો કોઈના વળી આગ પેદી સુધી અને બહુ પુન્યવત્ હો! તો શાન પેદી સુધી ચાલે એ પછી તો વિરમીત થા! ન્યારે આ તો સેકડો અર્થે દળરે વર્ષ સુધી સ્મૃતિનો વિષય બની રહે એવું અદ્વૈત નામ અને માર્ગ' થયું છે તમે અને અમે! ચાલ્યા જઈશું અને ભૂતકાળનો વિષય બનીશું છતાં એ વેળા મનકંતુ અમરતા તો અક્ષય રહેવાની.

માટે આનંદ અનુભવો, તમે પણ એ મદતના નિમિત્તરૂપ છે માટે પ્રમુદિત બનો અને જે કાર્યનું આપુ સુદર પંચિણુગ આવ્યું એના વિષય ભૂતકાળને કાંપમ માટે સ્મૃતિપટમાંથી હુસી નામે. મનકંતુ આપેલી પ્રતિષ્ઠા મુજબ માર્ગદારા આ નિવેદન કરાવી ચૂકે એ ઝંઘુથી મુકા અને છે સંદેશાહકની ફરજ બજાવી-પ્રમાણ કરી જતા યુગભાઈની આશા પૂર્ણ કરવાનો આનંદ મારી-હું પણ આપ સર્વની રમ માગુ છું ય કહ્યું સમાધાન કરવા તૈયાર

હું કોઈને માફ ન લાગે એની પૂર્ણ કાળજી રખેલી હોવા છતાં મનવપ્રકૃતિ અનુસાર બની ગયું હોય તો તે માટે ક્ષમા માફ હું."

મહારાજસાહેબની વાત પૂરી થઈ, એમા રહેલા સત્યે પર્ષદામાના દિવસગના વાદ-વિવાદ કરવાના મનોરથો કારી દીધા ધણીના હૃદયમા શ્રમણસ રૂતિ માટે જે વિરોધ હતો તે નિર્મૂળ બની ગયો શાનવદ્ધિ સાથે ક્ષમા અને સમતાને બેલકીરે રમણ કરતા નજરે નોંધા પછી જાગ્યે જ એવો કોઈ ભૂદેવ મળો કે જે દુધમાથી પોરા કાઢના જેવું અર્થાત્ હજુ પણ શંકા ધ્રુવા જેવું દારપાગ્રખ વર્તન કરવા આગળ આને વાતાવરણમા સહજ સાતિ વ્યાપી રહો.

ગયામૈવાએ જોવા થઈ, કરનેડી મહા-રાજસાહેબને આજનો દિવસ પોતાના આગણે થોભી જવા રિગતિ કરી અને વિરોધમા જણાવ્યું કે—'આપે કહેવું મરે જતાનત હું અક્ષરેઅક્ષરે સાચું માનુ છું શંકા ઉઠાવ-વાનું કે કુશકા કરવાનું' મને કે બન્યું કોઈને ગચમાન કારણ નથી મારા સ્વામી લક્ષ્મી મૂળને ત્યાગી યવા ત્યારે મનમા હજુ કે ભાવિ સતાન એનો ઉપજોગ કરશે એ આશાએ લોકના કર્મ-કંડુ વેણે સાલળી એને મોટા કર્યો એ પણ ન્યારે કાળનો કાગિયો બન્યો ત્યારે હવે એવા માર્ગ દર્શાવો કે જે દ્વારા એ લક્ષ્મી ખરચવાથી સૌ કોઈને આનંદ થાય "

હાજર રહેલા ભૂદેવોમાથી જેમના મરતક નો વાગ પૂર્ણપણે સ્વેતતા ધારણ કરી ગયા છે એના બે વયોવદ્ધિ ભાહણો જોવા થઈ, પ્રજામર્પકે બોલ્યા—

"સાહેબ! ગયાવહની વાત સાંચી છે. આગામીના કેટલાકે પાડના વર્ષે પખા-

લીને ડામ ' દેવાજેવુ ક્યું હવુ નહુનો કષ્ટ જ વાક નહોતો. શમ્પભવ ગયા ત્યારે તે ગુપ્ત ગર્ભા હતીજ. મહોદ્ધાના માણસોથી એ વાત અગણી પણ નહોતી પરંતુ નિર્મયો તરફની કેવળ અસૂયાથી તેમ જ દ્વિજનગર્વુ જૈનધર્મ પ્રત્યે દલણ વધી રહેલુ ન સહન થવાથી ખોટી રીતે કાદવ ઉરાડવાનુ શરૂ ગમ્યું. અમાગ ધરઆગણે આપ ન આવ્યા હત તો માતાના વતેસન-મા શુ થે બન્યુ હોત ? પણ જૂતકાળને બૂની જમ આજે જે પ્રાર્થના કરવામા આવી છે એનો આપ સ્વીકાર કરો. આપે જે પદ્ધતિએ વાત સમજાવી છે એ જોતા વૈદિકસંસ્કૃતિ અને શ્રમણસંસ્કૃતિ વચ્ચે મહત્વનો ફેર નથી 'અદિત્યા પરમો ધર્મ' 'સત્યમેવ જયતે' આદિ મુદ્રાલેખો ઉલ્લખમા દૃષ્ટિગોચર થાય છે વાદવિવાદ કરનાને જલ્દે પરસ્પર વાર્તાલાપ કરવાની જરૂર છે એક બીજાના દૃષ્ટિબિન્દુ સમજવાની જરૂર છે આજે પણ નાલદામા પડિતો પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છે અમારા કમલાગયે આ ગામનુ નામ વાગુ ચર્ધ પડ્યુ છે આપ થોડો સમય રિયરતા કરી એ વાત જુસી નાખો અને અમારા ગામના આનૂષણ્ય મમાન શમ્પભવ આચાર્ય આ ધરતી પન પગ મૂકે એવો માર્ગ બતાવો '

બદ્ધ કર--" મદાનાજ સાહેબ । આપનો મણીને પ્રથમ જોતા જ માગ અતરમા કોષ અગમ્ય લાવો ઉદ્ભવતા આપશીના પગસાથી આ નાનકડા ગામને કોષ અનેરો લાભ માપકવાની આગાહી થયેલી દરમિયાન માગ મિત્રોના વર્તાવે ગેવું તો વાતાવરણ ખુબ ક્યું કે એ વાન મારે મનમા દયાની દેવી પડી, પણ મારા મહોદ્ધાના જે આગેવાનોએ જે પ્રસ્તાવ શરૂ કર્યો છે એ જોતા એ વાન

તાજ થાય છે ગગામાની વિનતિ આપ સ્વીકારો આ રથળમા રિયરતા કરો કષ્ટ એવો પ્રસંગ થોજે કે આચાર્ય શમ્પભવને અહીં આવવુ જ પડે મારો મિત્ર જેમ પોતાની પાછળ સ્મૃતિ મૂકી ગયો તેમ એને જન્મ આપનારી ગગામા પણ વાદ રહી ગય. " દ્રુકામા કહ્યું, તો એટલુ જ કે એવો પ્રસંગ થોજે કે જેમા દેવી સુરસ્વતીના બહુમાન હોય, દેવી, લક્ષ્મીના રથકાર હોય આપશીના ઉપામકો અને અમારા બૂદેવો એની ઉજવણી ખબેખબો મિલાવી કાર્ય કરતા હોય, એ વેળા ગામજનતાનુ આકર્ષણ તો હોય જ પણ પાટનગર રાજગૃહની પ્રગ્ન પથ થેલી બની આ તરફ દોડી આવતી હોય "

પરીણ- " મદાનુભાવો । જે મારા અહીં થોભવાથી તમે સર્વને પ્રસન્નતા પ્રાપ્ત થતી હોય અને જનસમૂહ ધર્મકરણીમા ઉલ્લેખે જનતા હોય તો મારી એમા ના ન જ હોય, પણ એટલા માત્રમાં આપ સૌ છમ્છો છો, એ વસ્તુ બની નહીં શકે આપ સર્વના અતરની હામતા ગુરુદેવને અહીં લાવવાની હોય, તો જે આગેવાનોએ અપાપુરો પહેચી જમ તેઓશ્રીને આ ક્ષેત્ર પાવન કરવા વિનતિ કરવી જોઈએ "

ગુરુમહાગજનુ કથન સર્વને રમ્ય ગગાએ ખર્ચની જવાબદારી ઉપાડી લીધી અને બૂદેવોએ તેમા અતરનો સહકાર આપ્યો

ગગામાએ ઓટલાની નજીકમા એક વગને સાફ કાપી એમા મુનિમડલીને ઉતારો આપ્યો અને બદ્ધ કરને મરલામા સોંપ્યો

ગુરુમહારાજે પણ મનક-માતાની અભિલાષા જગાવે એ મારુ મદાનુ ઉત્સવ જોડ્યો સગલસગલ પધાગી શુ કહે છે તે દેવે આગામી અગામી જોશુ આપસી

શ્રી પરમેષ્ઠિ સ્તોત્ર

અતિર્ગત અરિહંત સ્તોત્ર

(૧૩)

(અનુસંધાન: પૃષ્ઠ. ૨૨ થી ૩૩)

જોવા જીવંતુકંત પ્રભુ અમંધ છે તે બતાવે છે:—

આમર હંદ

ભાવ બંધનો ને દેશ જેહને સંબંધ છે,

સાંભળિક દ્રવ્યબંધ તેથી અંબંધ છે,

હોકબંધ છેડતાં સયોગિ એ વિમુક્તિને,

વિશ્વનાં વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૪૯

શબ્દોથી:—ભાવબંધને લેણ પછી સંબંધ જેને નથી, અને દ્રવ્યબંધ પછી સમય-માત્રની રિયલિટી હોય જે અંબંધ છે, તથા લોકના બંધન છોડતા એવા જે સયોગી વિમુક્તિ આપે છે, તે વિશ્વનાં વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદુ છું.

વિવેચન:—શબ્દ, દ્રવ્ય, મોહ આદિ ભાવબંધ છે. તેના તો એણે મારા સંબંધ પછી ભગવાનને નથી. એટલે ભાવબંધ તો તે સર્વથા અંબંધ છે. અને મન, વચન, કાયાના યોગથી જે દ્રવ્યબંધ પડે છે, તે પછી એક સમય માત્રની રિયલિટી હોય છે એટલે વસ્તુતઃ ભગવાને અંબંધ છે.

જોવા અમંધ એવા મયોગી ભગવાન જૂતલમાં વિહાર કરે છે, અને નિષ્કારણ કરુણથી ધર્મામૃતની મેઘધારા વર્ષાથી લોકના બંધન છોડાવી મુક્તિ આપે છે.

“નિષ્કારણું કરુણારસ સાગર, અતંત અતુલ પદ પામી.”

—શ્રી આનંદધનજી

જોવા તે વિશ્વનાં વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદુ છું.

આવા સયોગી જિનેશ્વર યોગિવર્ગના ગુરુવર છે તે સ્તવે છે:—

જે વિભાવને વિરેચી પૂરને સ્વભાવને,

મેરુવત અકંપ પામિયા નિગતભલાવને;

યોગિવર્ગના ગુરુવરે, લહી સમાધિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને. ૫૦

શબ્દોથી:—જેણે વિભાવનું વિરેચન કરી, સ્વભાવનું પૂરણ કરી, તે મેરુ જેવા નિષ્કંપ નિગતભલાવને-સદગતમસ્વરૂપને પામ્યા છે, અને આવા જે યોગિવર્ગના ગુરુવરે સમાધિ પ્રાપ્ત કરી છે, તે વિશ્વનાં વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદુ છું.

વિવેચન:—પ્રાણાયામ નામની ક્રિયામાં જંભુ પ્રેક્ષિયા કરવામાં આવે છે. (૧)

—(૧૫)←

શ્વાસને બહાર કાઢવો—વિરેચવો, (૨) શ્વાસને અંદર ભરવો—પૂરવો, (૩) શ્વાસને સ્થિર કરવો—ચંભાવી ગળવો. પણ આ બંધનો 'પ્રાણાયામ' તો શરીરને આયાસરૂપ ને મનને કલેશરૂપ હોવાથી પ્રચલત નથી. અત્રે 'જે' પ્રસ્તુત છે તે તો ભાવ પ્રાણાયામ છે, અને તે ભગવાને પરિપૂર્ણપણે માંધ્યો છે તે આ પ્રકારે.—

તેમણે વિભાવનું વિરેચન કરી વેચક પ્રાણાયામ કર્યો છે, સ્વભાવનું પૂરણ કરી પૂરક પ્રાણાયામ કર્યો છે અને એક જોડો નિષ્પ્રકંપ નિઃસ્તંભભાવ પ્રાપ્તિને સદ્ગુણમયરૂપ સ્થિર કરીને કુલક પ્રાણાયામ કર્યો છે.

“ બાહ્ય ભાવ વેચક ધંડાંછ, પૂરક અંતર, ભાવ;
કુલક ધિરતા ગુણે કરીછ, પ્રાણાયામ સ્વભાવ.
મનમોહન જિનજી ! મીઠી તાહરી વાણ. ”

—શ્રીમાન્ યશોવિજયજીકૃત યોગદષ્ટિ સંગ્રહાય

અને ઉપવચ્છલ્પથી આ પ્રાણાયામ પદ્ધતીની ઉત્તરક્રિયાઓ પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન પણ મમ્મરૂપણે સાધીને છેવટે તેઓ પગ્મ આત્મસમાધિને પામ્યા છે.

“ આઠમી દષ્ટિ સાર સમાધિ, નામ પરા તસ જાણુ છ, .
આપ સ્વભાવે પ્રવૃત્તિ પૂરણ-શશિ સમ ભાવ વખાણુ છ. .
ક્ષીણ દોષ સર્વજ્ઞ મહામુનિ, સર્વ લખિય ફલ ભોગી છ;
પર ઉપકાર કરીને શિવ તે, પામે યોગ અયોગી છ. ”

—શ્રી યશોવિજયજીકૃત યોગદષ્ટિ સંગ્રહાય

આવા પગ્મ સમાધિ પ્રાપ્ત-યોગની પરાક્રમને પામેલા ભગવાન્ જિનેશ્વર ગમસ્ત યોગિસમાજના ગુરુડ છે, પરમ ગુરુ છે, ‘ગુરુણાં ગુરુઃ’ છે.

“ પ્રણમ્ય ચરણ પરમ ગુરુ જિનના, હું સ તે મુનિજન મનના;
વાસી અનુભવ નંદનવનના, ભોગી આનંદધનના. ”

—લક્ષ્મણજી શ્રી દેવચંદ્રજી

“ નિર્મલ ગુણમાણિ શેહલ બૂધરા, મુનિજન માનસ હંસ. ”

શ્રીમાન્ આનંદધનજી

એવા તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિ સ્વરૂપ શ્રી અરિહંતદેવને હું વંદું છું.

આવા પરમાત્મા પ્રભુ પરમ વ્યક્તિ છે, તે કહે છે.—

જેથી કેા પરા ન વ્યક્તિ છે ત્રિલોક માત્રમાં,

જે પરાત્ પર પ્રસિદ્ધ જ્ઞાન અન્ય શાસ્ત્રમાં;

લોક સારભૂત ધન્ય તે પરાત્મમૂર્તિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૫૧

શબ્દાર્થ:—જેનાથી પર એવી કાષ્ઠ પણ વ્યક્તિ તણે લોકમા નથી, અને જે ‘પરાત્ પરં બ્રહ્મ’ એવા નામથી અન્ય દર્શનીય શાસ્ત્રમાં પ્રસિદ્ધ છે, અને આવી તે

લોકસારભૂત પરમાત્મ મૂર્તિને ધન્યવાદ છે, -તે વિશ્વની, વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંતને હું વંદું છું.

વિવેચન:—આ બધું જે ઉપર અરિહંતનું શુભસ્વરૂપ વર્ણવવામાં આવ્યું તે ઉપરથી એમ સુપ્રતીત થાય છે કે તેના જેવી બીજી કોઈ પણ વ્યક્તિ ત્રણે લોકમાં છે નહિ. ‘તુમ સમ અવર ન કોય’ એમ ખાતરી થાય છે. અને ‘વ્યક્તિ’ શબ્દ કહ્યો તે પણ સાર્થક છે, કારણ કે પ્રભુમાં અનંત આત્મશક્તિની વ્યક્તિ-પ્રગટતા યથા છે.

“તુમ પ્રભુ તુમ તારક વિભુજી, તુમ સમે અવર ન કોય.”

“નાથ, તુમ્હારી જોડિ, ન કો તિહું લોકમે રે.”

“પ્રભુશક્તિ વ્યક્તિ એક લાવે, શુભ સર્વ રહ્યા સમલાવે.”—શ્રી દેવચંદ્રજી

આવા પ્રભુને અન્ય શાસ્ત્રો ‘પગલ પર’ બ્રહ્મ’ નામથી ઓળખે છે, અને લોકમાં સારભૂત એવા તે પરમ વ્યક્તિત્વને પામેલા હોઈ તે પરમ ધન્ય પરમાત્મસ્વરૂપ છે.

“ધન્ય તે નગરી રે, ધન્ય વેળા ધડી; માત પિતા કુલ વશ—જિનેસર !”

“જ્ઞાનાનંદે હો પૂરણ પાવનો, વર્જિત સકલ ઉપાધિ;

અતીંદ્રિય શુભગુણેભણિ આગરુ, ઈશ પરમાત્મ સાધ;

સુશાની ! અલિનંદન જિન દરિશન તરસિયે.”—શ્રી આનંદધનજી

એવા તે વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ શ્રી અરિહંત પ્રભુને હું વદન કરું છું.

હવે પ્રશ્ન ભક્તને કેવા પ્રકારે ફલદાતા બની ઉપકારી થાય છે તે કહે છે.—

જે ઉપાસીને ઉપાસ્ય થાય છે ઉપાસકો,

દીપને ઉપાસી જેમ વાટ થાય દીપકો,

એવી સર્વદાયો જે ધરે પ્રભૂત ભૂતિને,

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદુ એ વિભૂતિને પર

શબ્દાર્થ:—જેને ઉપાસીને ઉપાસકો ઉપાસ્ય-ઉપાસવા યોગ્ય અને છે, જેમ દીપકને ઉપાસીને વાટ દીપક અને છે તેમ; આમ જે સર્વસ્વ આપનારી વિપુલ શક્તિ ધારે છે, તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિસ્વરૂપ અરિહંતને-હું વંદું છું.

વિવેચન:—પ્રભુને ઉપાસનારા જે ઉપાસકો છે તે પોતે ઉપાસ્ય-ઉપાસવા યોગ્ય અને છે, જેમ દીપકને ઉપાસીને વાટ પોતે દીવો બની ગય છે તેમ જિનને આરાધવાથી જિન થાય છે, પૂજ્યને ઉપાસવાથી પૂજ્ય સ્વભાવ નીપજે છે, જે તન્મયતાએ સેવે-આવે તે તદ્દપ જ અને, જેમ ઇલિકા (ઇલ્કા) જમરીના ખાનથી જમરી અને છે તેમ.

“જે તન્મયતાએ ધ્યાય, સહી તેહને રે દેવચંદ્ર પદ થાય રે,”

“આત્મા અવલંબી નિજ શુભ સાધતો રે, પ્રગટે પૂજ્ય સ્વભાવ.”

“જિનવર પૂજા રે તે નિજ પૂજના રે, પ્રગટે અન્યથ શક્તિ;

પરમાનંદ વિહારી અનુભવે રે, દેવચંદ્ર પદ વ્યક્તિ.”—શ્રી દેવચંદ્રજી

“ જિનપદને નિજ એકતા, લેહલાવ નહિ કાંઈ. ”

“ વ્યવહાર સે દેવ જિન, નિહયે એ હૈ આપ;

ચેહી ગયન એ સમજ લે, જિન પ્રવચન કી છાપ. ”—શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

“ જિન સ્વરૂપ થઈ જિન આરાધે, તે સહી જિનવર હોવે રે;

“ ભૂંગી ધલિકાને ચટકાવે, તે ભૂંગી જગ જોવે રે. ”—શ્રી આનંદધન

“ મિત્રાત્માનમુપાસ્યાત્મા પરો ભવતિ તાદૃશઃ ।

વર્તિર્દીપં યથોપાસ્ય મિત્રાં ભવતિ તાદૃશી ॥ ”

—શ્રી પૂજ્યપાદસ્વામીશુક્રત સમાધિશતક

આમ પ્રભુને ઉપાસવાથી, ‘ મને નમસ્કાર હો । મને નમસ્કાર હો ’ એવી પરમ ભાવાક્ષામર્યાણી પરમ ધન્ય આત્મદશા પ્રગટે છે, અને સહજ ઉદ્ગાર નીકળી પડે છે કે:—

“ અહો ! અહો ! હું મુજને કહું, નમો મુજ નમો મુજરે;

અમિત ફલ જ્ઞાન દાતારની, જેહને ભેટ થઈ તું રે. ”—આનંદધન

“ ધન્ય રે દિવસ આ અહો ! જાગી જે રે શાંતિ અપૂર્વ રે !

“ જાશુ ’ સ્વરૂપ સ્વદેશ રે. ” —મહાતત્ત્વજ્ઞ શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

અને ‘ દીવાથી દીવો પ્રગટે ’ એમ જે કહ્યું તે અત્યંત યથાર્થ છે, કારણ કે ‘ કારણથી કારણ નીપજે ’ એ નિકાલાગ્રાહિત સિદ્ધાંત છે, નિમિત્ત હેતુરૂપ જિનરાજની સેવા-ઉપાસના વિના કોઈ કાળે પણ સિદ્ધિ યાવ નહિ એ અક્ષર નિશ્ચય છે.

“ કારણ જોગે હો કારણ નીપજે, એમાં કોઈ ન વાદ;

પણ કારણ વિણ કારણ સાધીએ, એ નિજ મત ઉન્માદ. ”—શ્રી આનંદધન

“ કારણ થં કારણ સધે હો, એહ અનાદિ કી ચાલ;

દેવચંદ્ર પદ પાઘએ હો, કરત નિજ ભાવ સંભાળી. ”

નિમિત્ત હેતુ જિનરાજ, સમતા અમૃત ખાણી;

પ્રભુ અવલંબન સિદ્ધિ, નિયમા એહ વખાણી ”—શ્રી દેવચંદ્ર

અહીં બીજો એ યુદ્ધો પણ ખાસ લક્ષમા લેવા યોગ્ય છે કે પ્રભુ પોતાનું સર્વસ્વ અર્પે છે, એટલે કે પ્રભુસેવાનું ફળ પ્રભુ સમાન થવું તે છે. પ્રભુ જેવા ઉદારહિત શેઠને સેવનારો સેવક પોને શેઠ બની નવ્ય છે, પ્રભુ કાંઈ પોતાનો ઋદ્ધિ આપી દેતા નથી, પણ તેનો આશ્રય કરનાર તે પ્રભુના અવલંબને-દદ આશ્રયે નિજ ઋદ્ધિનો પ્રાપ્તિ કરે છે. તત્ત્વરસદગી મુનિવર્ય દેવચંદ્ર કહે છે કે:—

“ આપ અક્ષર્તા સેવાથી હોવે રે, સેવક પૂરણ સિદ્ધિ;

નિજ ધન ન દિયે પણ આમિત લાહે રે, અક્ષય અક્ષર ઋદ્ધિ. ”

આવા પરમ ઉદાર વિશ્વના વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિશ્વતીરૂપ અગ્રિમ જગવંતને હું વંદું છું.

દર્શન સ્વોત્કર્ષા ઉપમંદાર કરતાં કહે છે:—

પાર ના પમાય જેહના શુભો અપારનો—

અંત શું પમાય ભુજથી મહાસમુદ્રનો ?

તેથી શું વિશેષ વર્ણુ' અનંત શક્તિને ?

વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વંદું એ વિભૂતિને. ૫૩

શબ્દાર્થ:— જેમ મહાસમુદ્રનો પાર ભુજનજલે પમાતો નથી, તેમ જેના અપાર શુભનો પાર પમાતો નથી, તેથી તે અનંત શક્તિવંતનું હું શું વિશેષ વર્ણન કરું ? એવી તે વિશ્વની વિશિષ્ટ શ્રેષ્ઠ વિભૂતિને હું વંદું છું.

વિવેચન—ઉપર થોડાધણા પ્રભુશુભોતું કંઈક સામાન્ય વર્ણન કર્યું, પણ પ્રભુના શુભ અનંત છે, તેનો પાર કેમ પામી શકાય ? ભુજનજલે કરીને મહાસાગર કેમ તરી શકાય ? કારણ કે “ પૃથ્વી જેવડો કાગળ બનાવી, સમગ્ર વનરાજિની લેખિનીઓ બનાવી, સાત સમુદ્રની શાહી બનાવી કોઈ સમર્થ શક્તિવાળો પ્રભુશુભ લખવા ધારે તો પણ ન લખી શકે.” તો હું પામર મંદબુદ્ધિવાળો તો કેમ લખી શકું ?

“ વસ્તું ગુણાન્ ગુણસમુદ્ર દાદાંકકાંતાન્ ।

કસ્તે ક્ષમઃ સુરગુરુપ્રતિમોઽપિ ચુદ્ધવા ॥ ” --શ્રી ભક્ષામર સ્તોત્ર.

“ ધરતી કા કાગળ કરું, કલમ કરું વનરાય;

સાત સમુદ્રકી શાહી કરું પણ પ્રભુશુભ લિખા ન જાય.”—મં ૬ખી૨૯

તો પછી અત્રે જે કાંઈ શુભવર્ણન કર્યું તેનું પ્રયોજન શું ? ઉત્તર—તે શુભસંકીર્તનથી રસનાતું ધન્યપણ થાય છે, ચિત્તનું પ્રસન્નપણ થાય છે, નિર્ભય આદિ થાય છે. કહ્યું છે કે—

“ ભલું થયું મેં પ્રભુ શુભ ગાયા, રસતાનો ફલ લીધો રે;

દેવચંદ્ર કહો મહારા મનનો, સકલ મનોરથ સીધો રે.”

“ પ્રભુ શુભ ચિંતનમે રમે, તેહી જ મન મુક્યથ્થ રે.”—શ્રી દેવચંદ્ર

“ જિતસે સાવ ખિન્ન કબૂ, નહિં છૂટત દુઃખ દાવ.”—શ્રી ૦ રાજચંદ્ર

બાકી વિશેષ શુભ ગાવા હું સર્વથા અસમર્થ છું મેં તો મહત પુરોના પરમ સમર્થ વચનામૃતના સરકારબંધે ઉપજેલા બાવની કંઈક વ્યવના કરી છે.

એવી વિશ્વની વિશિષ્ટ વિભૂતિષ્ઠ શ્રી અરિહંત ભગવંતને હું વંદું છું.

દવે ઉપસંહારમાં સારસમુચ્ચયરૂપ કળાશ કાવ્ય કહે છે:—

‘ શાર્દૂલવિકીર્તિત—

એવા શ્રી અરિહંત અહંત પ્રભુ નીરાગીં જિનેશ્વરા,

આસ પ્રાસ પરં પરમેષ્ઠિપદ ને ત્રેલોક્યના મંથરા;

જન્મારણ્ય વિષે શરણ્ય જનના કારણ્યના ધામ જે,

હો આત્માર્પણ તેહના ચરણમાં સાચો સુવિશ્રામજે. ૫૪

શબ્દાર્થ:—એવા શ્રી અરિહંત, અહંત, પ્રભુ, વીતરાગ, જિનેશ્વર, આપ્ત, પરમ પરમેષ્ઠિપદને પ્રાપ્ત, ત્રૈલોક્યના ઇશ્વર, જે સંસાર અરણ્યમા જનના શરણ છે અને કરુણાના ધામ છે, તેના અરણ્યમા આત્માર્પણુ હો ! તેના અરણ્ય જ સાચો સુવિશ્રામ છે

વિવેચન—સુગમ તે સ્પષ્ટ છે.

અનુક્રુપ—

શુદ્ધ ચૈતન્યના સ્વામી, સહજાત્મસ્વરૂપ જે;

મનોનંદન એવા તે, ભગવાન સદા બને. ૫૫

શબ્દાર્થ:—શુદ્ધ ચૈતન્યના સ્વામી જે સહજાત્મસ્વરૂપ છે, એવા તે મનોનંદન મનને આનંદ ઉપજાવનારા ભગવાનને (ભક્તજન) સદા બને છે, અથવા એવા તે સ્તોત્રકર્તા ' મનોનંદન ' ભગવાનદાસ સદા બને છે

પ્રશસ્તિ—

મયૂરપુર વસીએ કાવ્ય-તત્ત્વે રસીએ,

મનસુખતનયે સતસ્તોત્રમાલા રચીએ;

જિનગુણગણકેરા પુષ્પ ગૂંથી સુગંધી,

સુજન ધર્મ સ્વકંઠે સ્થાન પામે અગંધી ! ૧

શબ્દાર્થ:—મોરછીનિવાસી, કાવ્ય તથા તત્ત્વમા રસિવા એવા મનસુખતનયે (મન:સુખલાઇ કીરત્યદ્રના પુત્રે)-ભગવાનદાસે આ સતસ્તોત્રમાલા રચી છે અને તેમા જિનગુણગણના સુગંધી પુષ્પો મૂક્યા છે. સજ્જનો, તેને સ્વકંઠે ધારણ કરી અગંધ સ્થાન પામે !

અનુક્રુપ—

એહ સ્તોત્ર પઠંતા જે, ઉપાર્થ નિર્જરા પરા;

' મનોનંદન ' તે સિદ્ધિ, આપજો અમને વરા ર

શબ્દાર્થ:—એહ સ્તોત્રનો પાઠ કરતા જે પરમ નિર્જરા ઉપાર્થ છે તે અમને ' મનોનંદન ' એવી પરમ સિદ્ધિ આપો !

इति श्रीमन् सुखसुभगवानदासेन विरचिते *परमेष्ठिस्तोत्रे

अरिहंतस्तोत्रं नाम प्रथमं स्तोत्रं समाप्तम् ॥

—ભગવાનદાસ મન:સુખલાઈ મહેતા

“જૈન તત્ત્વજ્ઞાનમાં કર્મનો સિદ્ધાંત”

સમાલોચના

“જૈન દર્શનમાં કર્મનો સિદ્ધાંત” નામનું ઇંગ્લીશમાં લખાયેલ પુસ્તક, બ્રાહ્મીજીભાઈ જીવનલાલ પત્રાલાલ ચેરીંગી ફક્તી કમિટીના ચેરમેન બાબુસાહેબ શ્રીમુત્ત બગવાનનાલ પત્રાલાલ તરફથી અનુમોદનાર્થે મળ્યું છે. કર્મનીના વિદ્વાન રક્ષાવર ડૉ. હેલમુથ વોન ગ્લાસેનપ્પે (Dr. Holmuth Von Glasenapp) આચાર્યપદવી (Doctorate) મળવા માટે, જૈન કર્મના કર્મના સિદ્ધાંત ઉપર એક ખામ વિષય (thesis) બોન યુનિવર્સિટીમાં લખ્યો હતો જે વિષય ઉપરથી તેમને ડૉક્ટરેટ-આચાર્યપદવી સને ૧૯૧૪ માં મળી હતી. સદરહુ વિષયના જર્મન બાબામાં છપાયેલ પુસ્તકનો ઇંગ્લીશ બાબામાં તરજૂમો મુગધના દાનવીર બાબુસાહેબ જીવનલાલ પત્રાલાલે સને ૧૯૨૧માં કરાવ્યો હતો તે બ્રાહ્મીજીભાઈ જીવનલાલ પત્રાલાલ ચેરીંગી ફક્તી કમિટી તરફથી પુસ્તકરૂપે હાલમાં છપાવવામાં આવેલ છે. શ્રી હીરાલાલ કાપડીયાએ પુસ્તક એડીટ કરેલ છે. પુસ્તકનું ગ્રેટ અપ (છાપવા તથા બાંધવા વિગેરેનું કામ) ધણુ સુંદર છે.

પાશ્ચાત્ય અને તેમાં પશુ જર્મન વિદ્વાનોનો ખાસ સ્વભાવ એ છે કે જે વિષય તેઓ હાથમાં ધરે તેનો પૂરતો પ્રપાસ કરી ને તેટલા વિષય મમજાના સાધનો મેળવી, તલસ્પર્શી અભ્યાસ કરેલો જૈન સિદ્ધાંતના કર્મવાદ જેવા અતિ ગદન, અતિ સૂક્ષ્મ અને પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞાનના તદ્દન અપરિચિત વિષયનો પણ પછો ઊંડાણથી અભ્યાસ લેખક વિદ્વાન મહાશયે કરેલો આ પુસ્તક ઉપરથી જોવામાં આવે છે. કર્મસિદ્ધાંતના પ્રરૂપણ અને વિવરણ માટે છ કર્મમય કર્મપ્રકૃતિ પચસગ્રહ અને તત્ત્વાર્થસૂત્રનો આધાર લેવામાં આવેલ છે. પહેલા પ્રકરણમાં કર્મસિદ્ધાંતનો સામાન્ય ઉપોદ્ધાત કરેલ છે. બીજા પ્રકરણમાં કર્મની મુળ અને ઉત્તર પ્રકૃતિઓનું સંવિસ્તર નિવરણ કરેલ છે, પછી કર્મની રિચિતિ, કર્મનો રસ અથવા અનુભવ અને કર્મપ્રદેશનું વિવરણ કરેલ છે. ત્રીજા પ્રકરણમાં કર્મના મધ, ઉદય સત્તા ઉદીરણ, અપર્ણના, ઉદ્ધર્તના અને સક્રમણનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી સમગ્રવેલ છે. ચોથા પ્રકરણમાં જીવના બાબો-પાંચિણમિક, ઓદયિક, ઔપશમિક, ક્ષાયિક અને ક્ષાયોપશમિકનું સ્વરૂપ ગતાવેલ છે. જીવના સાકાર નિરાકાર ઉપયોગ અથવા જ્ઞાન અને દર્શનનું સ્વરૂપ બતાવેલ છે. મન વચન અને ક્રાયાના યોગોનું વર્ણન કરેલ છે. ત્યારપછી લેશ્યા, સમક્ષિત અને આગ્રિતનું સ્વરૂપ બતાવેલ છે. પાંચમા પ્રકરણમાં જીવોની મનુષ્યાદિ ચારે ગતિનું વિવેચન જીવનિચારની દૃષ્ટિએ સૂક્ષ્મ રીતે કરેલ છે. જીવતા જોદો પ્રસેદો બતાવેલ છે અને ચારે ગતિમાં જીવોને કયા કયા કર્મો બધ, ઉદય અને મરણમાં હોય છે તે શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ બતાવેલ છે.

છઠ્ઠા પ્રકરણમાં કર્મબંધના કારણો મિષ્પાત્ત, અવિરતિ, કપાલ ને યોગ અને તેના ઉત્તરમેદોનું વર્ણન કરેલ છે. સાતમા પ્રકરણમાં જીવની મોક્ષ માટેની યોગ્યતા બતાવી

જેન દર્શનમાં કર્મને જે માકારતા, વાસ્તવતા, સ્પૂલતા આપવામાં આવેલ છે તેણે બીજા દર્શનમાં નથી. દૂંકામાં વિદ્વાન લેખકે કર્મના મિદ્ધાતનું તાર્કિક સ્વરૂપ બતાવવાનો પણ પ્રયત્ન કર્યો હોય એમ જોવામાં આવે છે.

જેઓ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત કે આપણી માતૃભાષામાં લખેલ કર્મવાદના મંથો વાંચી શકે છે, તેઓ જો ઇંગ્લેજ ગણતા હોય તો આ મંથનો સારો ઉપયોગ કરી શકશે. આપણા કર્મના સાહિત્યમાં વપરાતા પારિભાષિક શબ્દોના ઇંગ્લીશ ભાવાના સમાન શબ્દો (equivalents) ધણા અર્થસૂચક મૂકવામાં આવ્યા છે. દાખલા તરીકે કર્મમૃતિ-species of karma, રિયતિ-duration, રસ અથવા અનુભાગ-intensity, પ્રદેશ-quantity, પારિણમિક આદિ ભાવો-states of the soul, ઉપયોગ-cognition, યોગ-activity, દર્શન-belief, ચારિત્ર-conduct વિગેરે.

આ મંથમાં ઇંગ્લેજ લીપીમાં સંસ્કૃત પ્રાકૃત શબ્દો મૂક્યા છે. બીજા આવૃત્તિ છપાવવાનો પ્રસંગ આવે તો તે લીપીના અક્ષરો માથે બાળબોધ લીપીમાં શબ્દો મૂકવામાં આવે તો બાળબોધ લીપી ગણનારને વધારે સુગમતા થવા સંભવ છે.

દૂંકામાં જોઈ દર્શનનો કર્મનો મિદ્ધાત વ્યારિયત શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ ગણવાને દેશી અને રિદેશી જોઈ અને જોઈતરોને આ મંથ એક કિંમતી સાધન પૂરું પાડે છે. આંબો સુંદર મંથ પુરતકાકારે પ્રસિદ્ધ કરવા માટે રવ. વીજયાધ-બાણસાહેબ જીવનલાલ પન્નાલાલના પત્ની-રમારક કુંડના સભ્યો ધન્યવાદને પાત્ર છે.

જીવરાજભાઈ બોધવજી દોશી

શ્રી ભાવનગરના સંઘસમુદાયે કરેલો અનુકરણીય ઠરાવ

આજે (ચૈત્ર શુક્ર ૫) મહેલ ભાવનગર જોઈ મેતામ્બર મૂર્તિપૂજક તથા સંઘની આ મીટીંગ સર્વાનુમતે એવો નિર્ણય કરે છે કે :-

‘ શહેર ભાવનગર મધ્યે વસતા જોઈ મેતામ્બર મૂર્તિપૂજક તથામંજના મર્વે બાઈઓએ પોતાના ઘેર લગનપ્રસંગે કે તેના અંગના તેવા બીજા પ્રસંગે રાત્રિના આ અગર દ્વધ કે એવો બીજા કાઈ પણ બાણામીણાની ગીજ વાપરવી નહિ. ’

‘ આ ઠરાવનો અમલ સો બાઈઓ અતકરણપૂર્વક સંઘને માન આપીને કરશે તેવી શ્રી સંઘ આશા રાખે છે. ’

આશા છે કે આનો અસુલ રિવાજ જ્યાં હોય ત્યાંનો સમુદાય આ ઠરાવનું અનુકરણ કરવા માટે તેવો ઠરાવ જરૂર કરશે.

અમ્રસિદ્ધ ચૈત્યવંદન

કલ્પવૃક્ષની છાંહડી, નાનડીઓ રમતો;
 સોવન-હિંડાળે હિચતો, માતાને ગમતો. ૧
 સૌ દેવી બાલક થઈ, ઋષભજીને તેડે;
 વહાલા લાગો છો કહી, હૈડાશું ભીડે. ૨
 જિનપતિ ચૌવન પામીયા, ભાવે શું ભગવાન;
 ઇન્દ્રે ઘાલ્યો માંડવો, વિવાહનો મંડાણુ. ૩
 ચોરી બાંધી ચિહ્નુ દિસે, સુરગોરી ગીત ગાવે;
 સુનંદા સુમ ગળા, પ્રભુજીને પરણાવે. ૪
 સર્વ સગ છાંડી કરી, કેવળજ્ઞાનને પામે;
 અષ્ટ કર્મનો કાય કરી, પહોંચ્યા શિવપુર ધામે. ૫
 ભરતે ણિબ ભરાવીયાએ, શત્રુજય ગિરિરાય;
 શ્રી વિજયપ્રભસૂરિતણા, ઉદયરત્ન ગુણ ગાય ૬

જાણુવા ચોગ્ય

શ્રી વીરપરમાત્મા દશમા ચોમાસા પછી બહુ મ્હેંચોવાળી દદભૂમિમા ગયા ત્યાથી પેદાલ ગામે આવ્યા. ત્યા બહારના ભાગમા પોલાસ નામના યક્ષના ચૈત્યમાં એકરાત્રિજી પ્રતિમાએ રહ્યા. તે વખતે શકેદ્રે પ્રભુની દદતાની કરેલી પ્રશંસાને નહોં સફહતો તેમનો મામાનિક પણ અભગ્ય સગમ નામનો દેવ પ્રભુને ચળાવવા પ્રતિજ્ઞા કરીને આવ્યો. તેણે એક રાત્રિમાં વીસ મોટા ઉપસર્ગો કર્યા તે ક્રમશઃ વિગત સાથે, તેમજ ત્યારપછી છ માસ પર્યંત આહારપાણી અશુદ્ધમાન કર્યાં (શુદ્ધ મળવા દીધા નહોં) એટલું જ નહોં પણ છ મહિનામા ઘણા નવા નવા ઉપસર્ગો કર્યા તે વિગત સાથે શ્રી આવશ્યક સૂત્રની મલય-ગિરિજકૃત ટીકાના પાના ૨૮૮ થી ૨૯૩ સુધીમા વર્ણવ્યા છે. તે વાચતા પ્રભુની ધ્યાન-દદતાને માટે બહુ જ આશ્ચર્ય થાય છે. ધ-ય છે એવા પરમાત્માને ।

આ ટીકામા ખીજી પણ અનેક બાજતો ખાસ જાણુવા ચોગ્ય કર્તાએ સમાવી છે. માત્ર એક સામાયિક આવશ્યક ઉપર ૨૨૦૦૦ મ્લોકપ્રમાણુ ટીકા રચી છે. એમની ઇચ્છા ૮૪૦૦૦ મ્લોક-પ્રમાણુ ટીકા બનાવવાની હતી પરંતુ કુપમકાએ એવા મહાપુરુષની ઇચ્છા પણ પૂરી થવા ન દીધી. ખીજા આવશ્યક ચતુર્વિંશતિસ્તવની ટીકા અપૂર્ણ રહી ગઈ. કુશુનાયના નામ સુધી ટીકા કરી શ્રી અરનાયતું નામ માત્ર જ લખાણું. આ અમરવિંણી કામતું મહાદુષ્ઠય રામજી સુમંગલોએ ધર્મકાર્ય જેમ બને તેમ શીઘ્ર કરી લેવા પ્રયત્નશીલ થવું. કુંવરજી

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન ખાલાશ્રમ-પાલીતાણા

સં. ૧૯૯૯ ના પોપ-માહ-ફાગણ માસની પત્રિકા

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—ત્રણે માસમાં નિયમાનુસાર સામાયિક, આઠમ-ચૌદસ પ્રતિ-ક્રમણ, મુનિવંદન, પ્રભુપૂજા વિં ક્રિયાઓ થયેલ છે. ત્રણે માસમાં એક વખત એકી સાથે સઘળા વિદ્યાર્થીઓને આયોજિત કરાવવામાં આવ્યા હતા.

આગમમંદિર પ્રતિષ્ઠા:—આગમમંદિરની પ્રતિષ્ઠા વખતે તળાટીએ તથા ગામમાં પીરસત્રા તથા અન્ય વ્યવસ્થા જળવવાની સેવાતું સુપ્રત કરેલું કામ વિદ્યાર્થીઓએ ઉત્સાહ-પૂર્વક કર્યું હતું. રોહીશાળાની પ્રતિષ્ઠા વખતે સઘળા વિદ્યાર્થીઓને એક દિવસ દર્શનાર્થે ત્યાં લઈ જવામાં આવ્યા હતા.

સિદ્ધાચળ-યાત્રા:—ત્રણે માસમાં મઘળા વિદ્યાર્થીઓએ કુલ ત્રણ યાત્રા કરી હતી. ફાગણ શુદ્ધ ૧૩ ના રોજ છ ગાઉનો પ્રદક્ષિણા કર્યા બાદ સિદ્ધવડની જગ્યાએ ભાતું વહેંચવા વિગેરેનું કામ ખતમ્યું હતું.

આવક:	પોપ	માહ	ફાગણ
શ્રી જનરલ નિર્વાહ ફંડ ખાતે	રૂ. ૩૫-૦-૦	૧૨૨૨-૦-૦	૧૦૬-૦-૦
શ્રી જોગન ફંડ ખાતે	રૂ. ૬૦-૦-૦	૫૧૬-૦-૦	૪૬૭-૪-૦
શ્રી લાયબ્રેરી તથા કેળવણી ખાતે	રૂ. ૭-૧૪ ૦	૪૫-૦-૦	૦-૦-૦
શ્રી ત્યાં દ્રરદફંડ ખાતે	રૂ. ૭૫૩-૦-૦	૧૦૦૪-૦-૦	૧૦૦૨-૦-૦
શ્રી દૂધ ફંડ ખાતે	રૂ. ૦-૦-૦	૨૦૨-૦-૦	૪૦૪-૦-૦
શ્રી આંગી ફંડ ખાતે	રૂ. ૨૦૩-૦-૦	૨૫૩-૦-૦	૨૫૩-૦-૦
શ્રી દેરાસર ફંડ ખાતે	રૂ. ૦-૦-૦	૪૬-૦-૦	૫૬૩-૦-૦

દહેરાસરની વરસગાંઠ:—મહા શુદ્ધ ૬ ના રોજ સંસ્થાના દહેરાસરની વર્ષગાંઠ હોવાથી મોટી પૂજા, આંગી તથા પ્રભાવના રાખી હતી. તે દિવસે અમદાવાદવાળા શેઠ દવપતરામ પ્રેમચંદ ૬ મણિબેન તરફથી મિષ્ટાન્ન આપવામાં આવ્યું હતું.

લેટ:—મુનીલાલ જગનલાલ દોરી-કુંડલા-જ. સિ. યાળી ૧, વાટકો ૧, પૂજનની જોડ ૧. શ્રી અમદાવાદ મંથ મમરત, કેસર તોલા ૨૧૧ તથા રૂપાની વરગ થોકડી ૨૦, શ્રી હજુર ઓફિસ-પાલીતાણા પ્રામીશ્રમ છુક ૧, તથા ના. છઠ્ઠા જ્યોજી નામની છુક ૬, શ્રી મણિબેન અમદાવાદ-પૂજનના ધોતીયાં ૫, શેઠ ચીમનલાલ મંગળદાસ અમદાવાદ ધોતીયાં ૩, સેફ કાપડવાર ૧૨, શેઠ ખીમજી મવજી ગામ કચ્છ-નવાવાસ ચાંદીનું છત્ર ૧ તોલા ત્રણતુ, શ્રી અમદાવાદ મંથ રૂપાના વરગ થોકડી ૫૦) ગાંધી ચતુર્થ જ્યોતીલાલ, એદમું લોટા નંગ ૬, શેઠ આજુદજી કલ્યાણજીની પેદી અમદાવાદ-કેસર તોલા ૧૦.

જમણવાર:—શેઠ મગનલાલ મોતીચંદ અમદાવાદ, શેઠ દલપતરામ પ્રેમચંદ અમદાવાદ, શેઠ જમનાદાસ અમરચંદ ભાવનગર, શેઠ જમનાભાઈ લગુભાઈ હા. માણેકમેન અમદાવાદ, શેઠ ચત્રભુજભાઈ મોતીલાલ તથા હરગોવિંદ મોતીલાલ 'ગાંધી તરફથી સિદ્ધવડતું' બાતુ, શેઠ પ્રેમચંદ ત્રિભુવનદાસ ગામ ભાવનગર, શેઠ મોતીચંદ ગણેશમલ ઓશીયા, શેઠ પરમાણુદ રતનજી ભાવનગર-ઉપર મુજબના ગૃહસ્થો તરફથી ત્રણ માસમાં મિશ્રાન આપવામાં આપ્યાં હતાં.

મુલાકાત:—એન. બી. શાહ મુંબઈ, ડૉ. અમીચંદ સી. શાહ સુરત, સોમચંદ ઉજમશી મુડા, કેશવલાલ નગીનદાસ મુંબઈ, લખમશી પાણુભાઈ ગોધરા, ચીમનલાલ જેઠાલાલ અમદાવાદ, માણેકભાણુ અમદાવાદ, ડાયાલાલ કપુરચંદ અમદાવાદ, શેઠ માણેકલાલ સુનીલાલ જે. પી. મુંબઈ, લક્ષ્મીબાણુ અમદાવાદ, પાર્વતીબેન સુરત, વિનાયકરાય કુંવરજી શાહ ભાવનગર, શેઠ રતિલાલ વર્ધમાન, શેઠ ચંદુલાલ વર્ધમાન વઢવાણ કેમ્પ, શેઠ લલ્લુભાઈ કરમચંદ મુંબઈ, શેઠ ફકીરચંદ કેમરીચંદ મુંબઈ, શેઠ દેવચંદ કલ્યાણજી મુંબઈ, ગમણભાઈ છોટાલાલ મુંબઈ, મંલુમા તથા વિદ્યાબેન અમદાવાદ, ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ વકીલ સાદરા, વિમળશાહ બખાભાઈ અમદાવાદ, વેણીબેન ભાવનગર, સુરેન્દ્રભાઈ મણિલાલ અમદાવાદ, શેઠ લાલજી દેવજી જામનગર, શેઠ ચંદુલાલ બુલાખીદામ ખંભાત વિગેરે.

ખાસ મુલાકાત:—સંસ્થાની કમિટીના મેમ્બરો પૈકી શ્રી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ ગાંધી, શાહ અમરચંદ કુંવરજી, સુનીલાલ દુર્લભદાસ પારેખ, શાહ વીરચંદ પાનાચંદ તથા શાહ મણિલાલ વાડીલાલ નાણાવટી નિરીક્ષણ માટે પધાર્યા હતા. આ ઉપરાંત સંસ્થાના સ્થાપક શ્રી સુનીલાલ નાગજીદાસ કાતુની પણ મુલાકાતે આવી ગયા.

વાર્ષિક પરિણામ—વાર્ષિક પરીક્ષામાં કુલ બેઠેલા ૮૧ વિદ્યાર્થીમાંથી ૭૧ વિદ્યાર્થી પાસ થયા છે. મેટ્રિકના માટે વિદ્યાર્થીઓને ફોર્મ મળેલ છે. વાર્ષિક પરીક્ષા બાદ રેહીશાળા, બોદાનાનેસ, તળાખ તથા ભાવનગર પંજે ચાલીને પર્યટન અર્થે દુકડીવાર થોડા વિદ્યાર્થીઓને મોકલ્યા હતા.

દાનવીરોને

શ્રી સ્વામિવાત્સલ્ય ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે માત્ર સાડાચાર માસની તિથિઓ લરાણી છે. હજી સાડાસાત માસ બાકી છે. હજી મળેલ લાંબી છે. પોતાના જ બાળકો સમજી આપ આપો અને અપાવો.

અલગ્ય મહાન્ ગ્રંથ.

(ચોદસો ચુમાલીસ ગ્રંથના કર્તા)

શ્રીમદ્ હરિભદ્રસૂરિકૃત ટીકા યુક્ત

શ્રી દશવૈકાલિકસૂત્ર

પૂર્વાર્ધ પૃ. ૨૫૦

આ મહાન્ ગ્રંથની મહત્તા કેટલી છે તે માટે વિશેષ લખવું જરૂરી નથી. વળી આ ગ્રંથ પચીસ વર્ષ પહેલાં છપાયેલ હતો. ત્યારબાદ હાલમાં તેની તકલી નહિ મળતી હોવાથી અમોએ હાલમાં કાગળની અસહ્ય મોંઘવારી છતાં જાંચા ડોઈંગ પેપર ઉપર તદ્દન શુદ્ધ અને સુંદર પત્રાકારે તેનો પૂર્વાર્ધ ભાગ છાપી તૈયાર કરી પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

પૂર્વાર્ધ ભાગ રૂ. ૮-૦-૦ (પોસ્ટેજ અલગ)

ઉત્તરાર્ધ ભાગ પણ છપાય છે, યોગ વળતમાં બહાર પડશે.

લખો:—મનમુખલાલ હીરાલાલ લાલન.

કે. શ્રી મહાવીર પ્રિન્ટીંગ વર્ક્સ

૪૫-૪૭, ધનજી રોડ, મુમ્બઈ ૪.

જ્ઞાનભંડારો તેમજ પુસ્તકાલયોને ભેટ.

૧ શ્રી કપૂરવિજયજી સેજ મમદ ભાગ ૧ ફો. ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજીકૃત

જ્ઞાનસાર વિસ્તૃત ભાવાર્થ યુક્ત. પા. ૫૪૨

૨. ખંભાતની ચૈત્ય પરિપાટી જાણવા જેવી હકીકતો સહિત. પા. ૮૨.

૩ શ્રી સમેતશિખરજી પ્રવામ ગાઈડ પા ૧૨૦.

શુક્રપોરટથી જ મોકલવામાં આવશે. પોસ્ટેજ જેકોંગ વિં અર્ગ સાફ આનાવાળા દશ રૂાપ મોકલવા. સિલિકમાં હતો ત્યાં સુધી લાભ અપારો.

લખો—મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકસી.

તાબાકટો, વહોરાનો જૂનો માળો, ચોથે દાદરે. મુંબઈ ૪.

શ્રી સામાયિક ચૈત્યવંદન સૂત્ર.

સામાયિક સેવા પારવાની વિધિ તથા ચૈત્યવંદન સ્તવનાદિ મહિત નવા અભ્યાસ કરનાર બાળક બાળિકાઓ માટે અમે નવી આદિતિ છપાવીને બહાર પાડી છે. કિંમત માત્ર નવ પાઈ. સો નકલના રૂા. ૪) બાળવયના બધુ જાળવી શકે તેવા પૂંઠા વિગેરે કરીને ઉપયોગી બનાવવામાં આવી છે. લખો—શ્રી જૈન ધર્મ પ્રાસરક સહા-લાવનગર.

પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂલ

દિંદી સુંદર ટાઇપમાં છપાવેલ આ બુકની હવે ઘણી જ થોડી નકલો શીલીકમાં છે. પંચ પ્રતિક્રમણ, નવ સ્મરણ, ચૈત્યવંદન, સ્તવન, સંતુતિ, છંદ તથા વિધિઓ વિગેરેને સમાવેશ કરેલ છે. વિદ્યાર્થીઓને ખામ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે. કાગળની અતિશય મોઢવારી છતાં જ્ઞાન-પ્રચારના નિમિત્તે કિંમત વધારી નથી. છૂટક નકલની કિંમત આઠ આના સો નકલના રૂપિયા પીરતાલીશ. પોસ્ટેજ ત્રણ આના.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દશ પર્વ છે કલિમાલસર્વગ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું ભાષાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

- ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨ શ્રી ઋષભદેવ, અજિતનાથ વગેરેના ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦
- ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીમંતવનાથથી શ્રીમુનિસુંવતસ્વામી સુધીનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦
- ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મુ. જૈન ગમાયણું ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૧-૮-૦
- ૪ ચોથા ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦
- ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મુ. શ્રી મહાવીર જિન સવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦

પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ બેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ-જુદું સમજવું.

શ્રી મહાવીર પરમાત્માનું સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર

કેવળાપજ્ઞાના ૩૦ વર્ષના વિદ્યારત્ન ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળ સાથે વર્જીત, છઠ્ઠાસા-વરયાના ૧૦૧ વર્ષના વિદ્યારત્ન વર્જીત, ઉપસર્ગોની હકીકત તથા ક્રમસર ચોમાસાના સ્થળો સાથે, ૧૨૧ વર્ષના તપત્તુ વિરત્ન લીસ્ટ, ઉપસર્ગોની નોંધ વિગેરે તેમજ ગૃહસ્થ-પજ્ઞાના ૩૦ વર્ષનું મક્ષિત ચરિત્ર-આ લઘુ છુકમાં દાખલ કરવામાં આવેલ છે. ઉપરાંત એજ પરમાત્માના સત્તાડીસ જીવના તથા ૫૨ કલ્યાણકના મોટા બુબ્બે સ્તવનો દાખલ થયા છે. આ પ્રમાણેની બુક તૈયાર કરીને છપાવવામાં આવી છે. ખાસ ઉપયોગી છે. કિંમત આઠ આના રાખી છે. અમટી નકલ મંગાવનારને જોઈ કિંમતે આપણું નમ્રતાની નકલ મંગાવો ને પસંદ પડે તો વધારે નકલો મંગાવી પ્રમાવના કરો. આ છુક લખવા વિગેરેના પ્રવાસ સજાના પ્રમુખ શ્રીમુત કુંવરજી આજુદજીએ કરેલો છે.

પુસ્તક પદ્મ } જ્યેષ્ઠ { વીર સં. ૨૪૬૯
અંક ૩ નો } વિ. સં. ૧૯૮૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યદે જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદ્રલેખ)

સામાન્ય જિન સ્તવન

(દ્યાનિધિ એક તારો આધાર-એ રાગ)

અળ મોહે પાર ઉતાર દયાળુ પ્રભુ ! અળ

યહ સંસાર સમુદ્ર ગંભીર; ક્રીડા વિષ ઉતરુંગા પાર. દયાળુ ૧
માત મોહે માયા લોભાદિક, સંપો ફરે વિકરાળ. દયાળુ ૨
માત પિતા વળી પ્રાતાં લગિની, સ્વાર્થે લગી રનેહાળ. દયાળુ ૩
સંસાર સળ એમ સ્વાર્થે ભરેલો; હોઈ ન તારણહાર. દયાળુ ૪
કામ મુભટથી ક્રોધા કંપે, સત્તાવે છે વારંવાર. દયાળુ ૫
જન્મ મરણનાં દુઃખ ગણુ વેદ્યાં, છતાં ન પામ્યો ભવપાર. દયાળુ ૬
લાળ ચોરાશી એમ રડવડિયો, હવે પામ્યો તારો દેદાર. દયાળુ ૭
સેવક એન. બી. શુભ ગાયે, તારો છે એક આધાર. દયાળુ ૮

અમૃત ઝરણાં

પસ્તાવો એ વિપુલ ઝરણું, સ્વર્ગથી ઊતર્યું છે;
પાપી તેમાં સ્નાન કરીને, સુવિશુદ્ધ થને છે. ૧
કોણ બાણે છે કેવો, ભલો આ જગતનો ખેલ છે;
આ જીવન જીવન નથી, પણ વહેતા જલની રેલ છે. ૨
મેં કયું આ મેં કયું, એમ માનવી મિથ્યા ખેડે;
કર્મની આત્મા વિના, ના પાન પણ ફરકી શકે. ૩
જે રાત દિવસો બંધ કરતાં, ધર્મની આરાધના;
તેહિ જ સંકળા બાણ ચેતન, રાજા ના તેમાં મણા. ૪
રત્નો કરોડો આપતાં પણ, શુભ ગયેલી ના મળે;
ઉપદેશ એ પ્રભુ વીરનો, સંભાળજે તું પળે પળે. ૫

સં-એન. બી. શાહ-સત્ય

प्रभु की सेवा ।

(तर्ज-प्रभु नाम को ही अपना, यह ध्येय बनावे अपना)

सेवा प्रभु की करना, यह पहिला काम अपना ।
 सेवा के वास्ते यह, जीवन तमाम अपना ॥ सेवा० ॥ १ ॥
 चाहे खुब गालियां दे, निंदक भी निंदा करले ।
 छोड़े जो सेवा करना, जीवन हराम अपना ॥ सेवा० ॥ २ ॥
 चाहे समय लगता हो, पैसा खर्च होता हो ।
 हे सब से प्यारी सेवा, यह ध्येय बनावे अपना ॥ सेवा० ॥ ३ ॥
 सर्वस्व गुमाया उसने, सेवा भूलाई जीसने ।
 उसने मनुष्य जीवन को, पशु सम बनाया अपना ॥ सेवा० ॥ ४ ॥
 पस्तु मीली हे जग में, सेवा ही मुख्य इसमें ।
 इसको भूलायेगा तो, हारेगा भय फिर अपना ॥ सेवा० ॥ ५ ॥
 इसकी लगन ऐसी हो, दर रोम में बसी हो ।
 लगते रहे निद्रा में, इसका ही इसका सपना ॥ सेवा० ॥ ६ ॥
 यस 'राज' यही हे चिन्ति, हो सेवा से ही प्रीति ।
 ऐसी यन्ताओ नीति, हो जग सफल फिर अपना ॥ सेवा० ॥ ७ ॥

जगत का रंग ।

जग देगा रंग तेरा, हमने अजय निराला ।
 खेलत गोदी में सब तेरे, खेलत बाल गोपाला ॥ जग० ॥ १ ॥
 बनेक हसते जग में देगे, बनेक देगे रोते ।
 अनेक हैं मध्यम्य यहाँ पर, अनेक पाते गोते ॥ जग० ॥ २ ॥
 अपनी अपनी लेकर टपली, अपना राग ही गाते ।
 अपने सुर को सुन्दर बद्ध कर, पैसी ताल बजाते ॥ जग० ॥ ३ ॥
 धन धैमय के मद में केई, फिगते हैं अकड़ते ।
 धनहीन महादाय धनही गतिर, जगमें हैं करवाने ॥ ज० ॥ ४ ॥
 सुर्मी, दुर्मी, धनहीन, धनी, यह पातों को ही देगा ।
 गंड़ी रोये, मांड़ी रोये, रोते जग को लेगा ॥ जग० ॥ ५ ॥

राजमल भंडारी-आगरा

સાતે વારનું ગીત

રાગ પ્રભાતી

શ્રી બ્રહ્મા પ્રણમું મુદા, પ્રણમી ગૌતમ પાપ;
અરય એ સાતે વારનો, કહેશું અતિ સુખકાર ॥ ૧ ॥
ધર્મ લક્ષો જિનવરતણો, કાળે વારોવાર;
કુમર શ્રી લલિતગતણી, પરે હોવે હિતકાર ॥ ૨ ॥
આદિત્ય ભગે લીજીએ, દેવચર અભિધાન;
મયાશક્તિ વળી કાજીએ, મત અને પચ્ચખાણ ॥ ૩ ॥
સોમ પરે શીતલ યષ, તજીએ ક્રોધ વિકાર;
ભદ્રા અચ્ચકારી પરે, લહીએ સુખ તે સાર ॥ ૪ ॥
મંગલ સમ રાતા યષ, દીજે પાત્રે દાન;
શાલિભદ્ર સુખ ભોગવે, લહીએ સુખ તે પ્રધાન ॥ ૫ ॥
ભુધે માની તે જ્ઞણીએ, જે ન કરે વદ પાપ;
શેઠ સુદર્શનની પરે, રહે તે નિર્મળ આપ ॥ ૬ ॥
ગુરુ સાચા તે સેવીએ, જે ટાળે અંધકાર;
રાય પ્રદેશીની પરે, ઉતારે ભવપાર ॥ ૭ ॥
શુક પરે રહો ભજના, જિમ મન મલિન ન થાય;
રાય પ્રદેશીની પરે, જન્મ પવિત્ર કહાય ॥ ૮ ॥
શનિ-તાપ તે પરિહરી, સેવો ધર્મ સુગળ;
હરો શ્રાવક જિમ સર્વદા, પામે અમર વિમાન ॥ ૯ ॥
અરય એ સાતે વારના, કહ્યા અતિ સુખકાર;
ધર્મવિજયે રંગે કરી, રાધનપુર મોઝાર ॥ ૧૦ ॥

સંગ્રાહક—મોહન ગિરધર

શ્રી મહાવીર જિનસ્તવન

(તારી આંખલડીના ધાવ—એ રાગ)

મહાવીર સુંદર તારું નામ, ગાઉં પ્રીતિ ધરીને;
મારે ઘું છે ઉત્તમ કામ, પ્રણમું તુમને લણી લણીને. ૨૬
તારી મીઠી મીઠી વાણી, જેને મહાપુરુષે જાણી;
જેથી અંતરનો આરામ, ગાઉં ફરી ફરીને. મહા ૦ ૧
જેમાં ગૌતમ આદિ મોહ્યાં, પ્રેમે કર્મો સધળાં ખોયાં;
જેમાં તરવો સધળાં જોયાં, સાંધી યુજ્યાં તરવો દોહ્યાં,
એને ખ્યાલું આઠે યામ, રીઝું તેને વરી વરીને. મહા ૦ ૨
એ તો અજિત પન્થી અપાવે, છુદ્ધિ નિર્મળતા અતિ લાવે;
મુનિ હેમેન્દ્ર ગણે સુખધામ, હરખે રમરી રમરીને. મહા ૦ ૩

મુનિ શ્રી હેમેન્દ્રસાગર

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત

૫૬ બાસઠમું

વિરહવ્યથામાં આશાકિરણ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૧ થી શરૂ)

૨. રાત્રિના વખતમાં શુદ્ધ ચેતનાની કેવી દશા થાય છે તે એણે વર્ણવી. હવે ધોળે દહાડે એની કેવી દશા થાય છે તે પણ પોતે જ બતાવે છે. અહીં રાત્રિ અને દિવસ આલુ અર્થમાં સમજવા. વિલાવ રાત્રિની સરખામણીમાં પ્રકાશ કરતો દિવસ લેવામાં આવે તો અર્થ બેસે તેમ નથી. વ્યવહારુ આલુ દિવસમાં ચેતના પોતે વિરહદશાને કેવી ભોગવે છે તેનો ખ્યાલ બરાબર વિરહી સ્ત્રીના શબ્દોમાં આપે છે. મારે તો ખાવાની અને પીવાની વાત પણ બંધ થઈ ગઈ છે. ખાવું પીવું બાવતું નથી, એટલું જ નહિ પણ એ સંબંધી વાત પણ અટકી ગઈ છે. જ્યારે પ્રાણીને એક વાતની લત લાગે છે ત્યારે એના ઉપર સર્વ મનોવૃત્તિઓ કેન્દ્રિત થાય છે અને તે વખતે કોઈ તેની પાસે જમવા ઊઠવાની વાત કરે તો તેના કાનમાં શૂન્ય પેદા થાય છે, એટલે કોઈ ખાવાપીવાની વાત કરે તો એ કાન આડા હાથ દે છે અને 'એ વાત બોલતા જ નહિ, અથવા એ વાત સાંભળવી ગમે તેમ નથી' એવું જણાવી દે છે. મતલબ કે વિરહી સ્ત્રીને ખાવાપીવાનું ગમતું નથી, એટલું જ નહિ પણ એની વાત પણ ગમતી નથી, અથવા એ બાબતની વાત યાદ, પણ આવતી નથી.

દરેક મહાકાવ્યમાં વિરહનો એક પ્રસંગ જરૂર આવે છે. તે વખતે વિરહીની દશાનું વર્ણન વાંચ્યું હોય તેને આ વર્ણન આબેહુલ લાગે તેવું છે. લોકાનાં બગીચામાં સતી સીતાનું વાલ્મીકિએ કરેલું વર્ણન કે પવનજયપત્ની અંજનાના ખાવીશ વર્ષના વિરહને પ્રસંગે થયેલી દશાનું વર્ણન વાંચતા રોમાંચ ખડા થાય તેમ છે. એને મળતું વર્ણન અહીં યોગીરાજ દૃઢા મુદાસરના માર્મિક શબ્દોમાં કરી નાખે છે. યોગીએ ધણા મિતભાષી હોય છે. કવિને કાવ્યઆતુર્ય બતાવવાનું હોય છે, યોગીને હૃદયશુન્ન, કરવાનું હોય છે. પ્રાણીનો બધો પ્રયાસ ખાવાપીવા માટે હોય છે. 'કપાળે કપાળે જુદી મતિ, પણ ખરે ખપોરે એક મતિ' એ કહેવતમાં ભારે અક્ષલ છે. જુદી જુદી દરેક બાબતમાં મતભેદ પડે, પણ બૂખ લાગે ત્યારે ખાવું જોઈએ એ વાતમાં બે મત પડતા નથી. બપોરના જમવાનો સમય થાય, એટલે જમવું જોઈએ એ વાતમાં બે મત પડતા નથી.

જણ આ સાર્વજનિક કહેવતને વિરહી સ્ત્રી બોલી પાડે છે. એને આનું બાવતું નથી, એ ખાવાની વાત કરતી નથી અને એની પાસે ખાવાપીવાની કોઈ વાત કરે તો તે તેને ગમતી નથી. એટલે એ કહે છે કે ખાવાપીવાની વાત પણ અટકી ગઈ છે, તો એની તો સીધી વાત કોઈને શા માટે કહું? જેની વાત પણ બંધ થઈ ગઈ છે તેની સીધી સમી વાત બીજાને શું કહેવી? અને શા માટે કહેવી? અથવા આડીઅવળી વાત શા માટે કરું? જ્યાં ખાવાપીવાની વાત ટળી ગઈ છે ત્યાં એ ખાવાપીવા સંબંધીની કે બીજી કોઈ વાત એને ગમતી નથી. એ તો પતિના નામની રતના અને એના વિરહથી પોતા પર

ભોયણ પાન કયા મિટી, કિસકું કહું સૂધી હો ? આનંદધન ધર આનંદી, જીવ આસ વિદુહી હો. ૨
વેદન વિરહ અપાર હૈ, પાણી નય નેલ હો; કૌન તબીબ તબીબ હૈ, ટારે કર કરેલ હો. ૩

થયેલી અસરના વિચારમાં ગરકાવ થઇ ગઇ છે, એને ખાવાપીવાની કે ખીજી કાંઇ વાત ગમતી નથી. એને નથી કપડાંની વાત કે નથી સાહેલી સાથે ગરબા લેવાની વાત, એને નથી ધરેણીના ઘાટ ધડાવવાની વાત કે નથી આંખમાં આંજણ આંજવાની વાત, નથી એને હાથે અળતો મૂકવાની વાત કે નથી પગમાં ઝાંઝર પહેરવાની વાત. એ કહે છે કે હું આવી વાત શું કરું? મારે તો ખાવાપીવાની વાત પણ અટકી ગઇ છે, તો પછી ખીજી જેવી તેવી બાબતની વાત તો ક્યાંથી હોય ?

ત્યારે ગમે છે શું ? મારા પતિરાજ આજે ઘરે આવશે, કાલે ઘરે આવશે-એ આશાના તાંતણા પર મારી જીવાદોરી ટીંગાઈ રહી છે. આશા ઉપર જીવન છે. શરીરમાં અનેક વ્યાધિઓ થયા હોય, વૈદ્ય કે ડૉક્ટરે કેસને અસાધ્યની કોટિમાં જાહેર કર્યો હોય, તો પણ મનમાં રહે છે કે કદાચ સારું થઈ જશે. લાખો રૂપિયા સદામાં ખોઇ ખેડા હોય તેને પણ તે પાછા મેળવવાની આશા હોય છે, પરદેશ ગયેલો પુત્ર પાછો જલદી આવશે એ આશા પર પિતામાતાનું જીવન અવલંબતું હોય છે. એ જ પ્રમાણે ગરીબને ધનવાન થવાની આશા, પરીક્ષામાં નપાસ થનારને બીજો વર્ષે પાસ થવાની આશા, કુંવારાને સુયોગ્ય પત્ની મળી જવાની આશા હોય છે. આ આશાનાં તાંતણા પર જીવન અવલંબી રહે છે. આશા ન હોય તો જીવનમાં પ્રકાશનો ઝોળો પણ રહેતો નથી અને પછી જીવવાની હોંશ પણ રહેતી નથી. (આ આશા અને 'આશા ઔર નકી ક્યા કીજે' માં બતાવેલી આશા તદ્દન જુદી ચીજ છે એ ધ્યાનમાં રાખવું.) મારા દિલમાં પૂરી આશા છે કે મારા પતિરાજ આજકાલ મારે મંદિરીએ પધારશે, મારો વિરહકાળ પૂરો થશે અને મારે ત્યાં પતિમેળાપના હર્ષની નોખતોનો ગડગડાટ થશે.

અત્યારે તો આ આશાને દોરડે હું ટીંગાઇ રહી છું, એ આશાએ જીવું છું અને એ આશાના દોરડે અવલંબન ગણું છું મારી આખી જીવનદોરી આ આશા પર છે. પતિરાજ જરૂર મારું મંદિર ઝળકાવશે, એને પ્રકાશમય કરી દેશે, એને દેદીપ્યમાન કરશે, આ આશા ઉપર મારો જીવ અત્યારે તો લાગી રહ્યો છે, અને નથી ખાવાની વાત, નથી પીવાની વાત કે નથી ખીજી કાંઇ વાત. આવી શુદ્ધ ચેતનાની વિરહદશા છે. આશામાં ને આશામાં પ્રાણી જીવન એટલું લંબાવી શકે છે કે એનું વર્ણન ન થાય. સારો દિવસ આવશે, સર્વે સારાં વાનાં થઇ જશે, રાત પછી દિવસ આવશે-આ સર્વ આશાનાં સૂત્રો છે અને તેના ઉપર જીવન લંબાય છે. શુદ્ધ ચેતના હજી પણ એ જ લયમાં પોતાના વિરહનું વર્ણન કરે છે અને દરેક વાક્યને છેડે પુનરાવર્તન કરીને કહેતી જાય છે કે 'અત્યારે તો મારી શુદ્ધિ અને શુદ્ધિ ખૂંદાઇ રહી છે-ખૂંદાઇ ગઇ છે.'

૩. મારી વિરહની પીડા તો અધાગ છે-પાર ચિનાની છે. એનો છેડો દેખાવો પણ

૧. જુઓ પદ ૨૮ સુ' પ. ૨૫૧-૨૬૭ ત્યાં આ વિષય પર વિસ્તારથી પૃથક્કરણ કર્યું છે. શાંતમાં પદમાં એક સાખી આપી છે 'જન આશા જંજીરકી' એના વિવેચનમાં આ વિષયની જરૂરી સ્પષ્ટતા થઇ ગઇ છે. (પ. ૬૯-૭૧) આ. પ. રતનાવલી ભાગ પ્રથમ.

મુસ્કેલ છે. કોષ્ટ નદી, દરિયો કે રસ્તો ધણો લાંબો હોય, તેનો છેડો નજરમાં ન આવતો હોય અને તેમાં જેમ ચાલવામાં આવે તેમ વધારે ને વધારે દૂર ને દૂર જવાનું દેખાતું જાય ત્યારે તે 'અચાહ' અથવા 'અચાગ' કહેવાય છે. મારી વિરહની વેદના એટલી મોટી છે, એટલી લાંબી છે કે એનો અત્યારે તો અંત દેખાતો નથી.

આ વિરહવેદના એટલી અપાર અને આકરી છે કે એનું નવ નેજા પાણી ચઢ્યું છે એટલે ધણું પાણી ચઢ્યું છે.^૧

ગુજરાતી ઈંગ્લીશ કોશ (મહેતા એન્ડ મહેતા)માં પણ નેજાનો અર્થ banner, a flag, a lance એમ આપ્યો છે. તેની નીચે પ્રેમાનંદનું ટાંચણ આપ્યું છે. 'નેજા' ફરકે રે, ફરે તરવાર, દંદ યુદ્ધ થયું તેણી વાર. 'આ અર્થ' સમજાય છે, પણ સારપટ્ટી ઇડિયમ આપ્યું છે. 'નવ નેજા' પાણી ઉતારવાં to be put to immense trouble 'આ વહાણુ-વટાને લગતો શબ્દ હોય તેમ લાગે છે. 'નવ નેજા' પાણીનો મૂળ બાવ ખેસતો ન હોવાથી એને વિરહદશા સાથે મેળવ્યો નથી, હું મેળવી શક્યો નથી. મારી વેદનાની પીડા અસહ્ય છે, અચાગ છે અને એનું પાણી નવ નેજા જેટલું જાણું ચઢ્યું છે. આ પીડાની મને તો કળ ચઢી ગઈ છે, એને લખને મારું માયું બમે છે, મને તંમર આવે છે અને મારું બાન ચાલ્યું ગયું છે. હવે તો એવો કોષ્ટ હકીમ કે તખીબ મળે તો આ મારી કળ-મૂર્છાને ટાળે, દૂર કરે. આવો કોષ્ટ વૈદ્ય કે હકીમ મળશે ખરો? એવો હકીમ કે તખીબ કોણુ હશે? ક્યાં હશે?

યુનાની પદ્ધતિ પ્રમાણે દવા કરનાર હકીમ કહેવાય છે અથવા ગરુડમગ્નુ કામ કરનાર હકીમ કહેવાય છે. અને તે જ ધોરણે દવા દારુ કરનાર તખીબ કહેવાય છે. અત્યારે સર્જન અને શીઝીરયન વચ્ચે જે તફાવત છે તેને મળતો તફાવત હકીમ અને તખીબ વચ્ચે છે. કેટલાક વ્યાધિઓ એવા હોય છે કે એમાં હકીમનું કામ પડે કે તખીબનું તે નક્કી કરવું મુશ્કેલ પડે છે. એવા ઝોપરેશન કે નસ્તરના કેસો માટે હકીમ કે તખીબ પાસે જવું તે પણ નક્કી થતું નથી. અને એતના તો અત્યારે પોતાની શુદ્ધ સુખ જોષ્ટ ખેડી છે એટલે હકીમ કે તખીબ કોની પાસે જવું તે નક્કી કરી શકે તેવી રિયતિમાં પણ નથી. એટલે એ તો વલવલે છે કે એવો કોણુ હકીમ કે તખીબ મળે કે જે આ મારા મનની કળ વાળી આપે, મારા અંતરની કળને ટાળી નાખે.

'કર' અને 'કરેજ' માં જ નો ૨ થયો છે, એ તો ધણું સામાન્ય છે. કેટલાક પ્રાણીઓ તો કેળું બોલવું હોય તો કેઈ જ બોલી શકે છે. જા નો ઉચ્ચાર ધણી જીબને અશક્ય થઈ પડે છે. માળનું માર, છાળનું છોર, બહુ સામાન્ય છે. એટલે અહીં કળ-જની 'કળ વાળે' એ અર્થ જરાજર બેસે છે. કાળજની કળ એટલે કલેજની મૂર્છા-

૧. ગુજરાતી ભાષામાં 'નવ નેજા' શબ્દ પ્રચલિત છે, પણ એ કહેવતનું મૂળ મને સાંપડ્યું નથી. 'નેજુ' એટલે નિશાન અથવા વાવટો એવો અર્થ કાશમાં આપ્યો છે, પણ તેનો બાવ અહીં ખેસતો નથી. ભાષાનિષ્ણાત પાસેથી આ કહેવતનો મૂળ અર્થ ખેસાડવાનો પ્રયત્ન ચાલુ છે. અમુક અંશે નવ માળ સુધી પાણી ચડે એવો અર્થ સંભવે છે.

સુપાત્રદાનનું તાર્ત્વિક સ્વરૂપ લેખક:—આ. શ્રી વિજયપદમસરિ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૪૪ થી ૪૬)

કેટલોક સમય વીત્યાબાદ અહીં મતિ-શ્રુત-અવધિ-મેન-પર્યવશાન-એમ આર જ્ઞાનેના ધારણ કરનાર, પૂજ્યપાદ, પ્રાતઃસ્મરણીય આચાર્ય મહારાજ શ્રી ધર્મધોપસૂરીશ્વરજી પધાર્યા. ધર્મમિત્રે શાલિલદ્રને આ બીના જણાવી. તે સાંભળીને વૈરાગ્યરંગથી રંગાયેલ શાલિલદ્ર વિગેરે ખુશી થઇને પરિવાર સાથે આવી, શ્રી શુરુમહારાજને વંદન કરી યોગ્ય સ્થાને બેઠા. શ્રી શુરુદેવે શાલિલદ્રાદિ સર્વ નગરજનોને ઉપદેશ દેતાં જણાવ્યું કે—

આયુઃ શરજ્જલધરપ્રતિમં નરાણાં, સંપત્તયઃ કુસુમિતદ્રુમસારતુલ્યાઃ ।

સ્વન્નોપભોગસદૃશા વિપયોપભોગાઃ, સંકલ્પમાત્રરમણીયમિદં હિ સર્વમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—હે ભવ્ય જીવો ! શરદ્ઋતુના મેઘના જેવો આયુષ્યનો વિનશ્વર સ્વભાવ છે, ફૂલોથી શોભાયમાન એવા આડના સર્વજ્ઞો જેમ સંપત્તિ પણ નાશ પામવાના સ્વભાવવાળી છે, શબ્દાદિ વિષયના સાધનોની સેવના-એ પણ સ્વપ્નામાં

હૃદયના ધા સમજવા. માણસને શારીરિક સ્થૂળ ધા વાગ્યો હોય તે તો દોષ રીતે મટે છે, એના દવા દારૂ થઈ શકે છે અને હાડકા ભાગી ગયાં હોય તે સાગ થઈ શકે છે, પણ હૃદયના ધા વાગ્યા હોય કે અંદરથી તમર આવ્યા હોય તો તે ટળવા કે મટવા બહુ મુશ્કેલ છે. ચેતના પૂછે છે કે એવો કેઈ હકીમ કે તત્ત્વીય છે જે મારા હૃદયની કળને ઠેકાણે લાવે, એને મટાડી આપે, એ કળ મટી ગય એવું જોસડ આપે !

અથવા કરતો અર્થ હાથ કરીએ તો એ કાળજીને હાથ કરીને બહાર કાઢે-એવો પણ અર્થ થાય.

કાળજી કરવું એટલે કાળજી કાઢી નાખવું એવો અર્થ પણ શક્ય છે. ‘આ વિરહ છે તે હાથે કરીને (કર) કાળજીને કાઢી નાખે છે, તે વિરહના શોકને શમાવે-દૂર કરે’ તેવો હકીમ-કે ઇલાજ કોઈ છે ?’ આ પ્રમાણે અર્થ પ. શ્રી ગંભીરવિજયજીએ લખાવ્યો છે અને તે પણ બંધબેસતો લાગે છે.

વાત એ છે કે પતિપ્રેમા શુદ્ધ ચેતનાને ચેતનશાસ્ત્રનાં રંગદગ બોધ મૂંઝવણ વધતી ગય છે, એની અસહ વિરહદશાનો એના હૃદયને કારી ધા વાગ્યો છે અને એમાંથી બચવા માટે, એ સ્થિતિમાંથી બહાર નીકળવા માટે એ અનેક પ્રકારના તરવરાટ કરે છે. (ચાલુ)

મૌજિક

જેથેલા લોગની જેવી ક્ષણભંગુર છે અને 'કિંપાક ક્ષણી માફક પરિણામે આ લવમાં લયંકર રોગાદિની પીડા પમાડનારી અને પરલવમાં દુર્ગતિમાં લઇ જનારી છે. લવાલિનંદી અણુસમન્નુ જીવો માખી જેમ જળજામાં ચોંટી રહે તેમ લોગાદિમાં ચોંટ્યા રહેવાથી (તીવ્ર આસક્તિ રાખવાથી) છેવટે બહુ પસ્તાય છે. તેમ ધર્મ-રસિક સમન્નુ જીવોએ ન જ કરવું જોઇએ. વિનશ્વર પદાર્થના મોહથી જ મુક્તિને દેનારી ખરી સાધના ભૂલી જવાય છે. મનુષ્યલવની ખરી ઉત્તમતા નિર્મલ સંયમની સાધના કરવામાં જ રહેલી છે. અપૂર્વ શાંતિનું સાધન તે જ છે. એની સાધના કરીને અનંતા જીવો પરમાનન્દમય નિરાળાધ મુક્તિપદને પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે. શ્રીઆદિ મોહના સાધનોમાં સુંદરતા માનવી એ તો બીનસમજણનું ક્ષેત્ર છે, એમ સમજીને વિવેક ધારણ કરીને સંસારસમુદ્રની રખડપટ્ટી ટાળવા માટે કયો લય જીવ સંયમની સાધના ન કરે ? ”

એ પ્રમાણે દેશના સાંભળ્યા બાદ શાલિભદ્રે પ્રશ્ન પૂછ્યો કે-“ હે શુરુદેવ ! કયું કાર્ય કરીએ તો માણસને માથે બીજો કોઈ માલિક બનીને ન રહે ? ” જવાબમાં શુરુએ જણાવ્યું કે-“ જેઓ અનંત તીર્થંકર ગણધર દેવોએ આરાધેલી દીક્ષાને અંગીકાર કરે તેઓ તમામ જગતના માલિક બને. ” શ્રી શુરુ મહારાજનાં આવાં વચન સાંભળીને શાલિભદ્રે કહ્યું કે-“ જો એમ જ છે, તો હું મારી માતાની આજ્ઞા લઇને આપની પાસે લાગવતી જૈનેંદ્રી પ્રત્યજ્ઞાને ગ્રહણ કરીશ. ” શ્રી શુરુમહારાજે કહ્યું કે-“ અપ્રમાદી થજો, વિલંબ કરીશ નહિ. ” શાલિભદ્રે આ બધી બીના માતાને જણાવીને કહ્યું કે-“ હે માતાજી ! મેં આજે શ્રી ધર્મઘોષસૂરિજી મહારાજની અપૂર્વ ધર્મદેશના સાંભળી. તે અનાદિ સંસારની રખડપટ્ટી ટાળીને શાશ્વતાનન્દમય પરમપદને દેનારી હતી. તે દેશનાના સાંભળવાથી મને કેદખાના જેવા સંસારમાં હવે તલભાર પણ વાસ્તવિક સુખનો અનુભવ થતો નથી. હે માતાજી ! હું તમને પૂછું છું કે-શું મસાણીયા લાડવામાં એલચીનો સ્વાદ હોય ? ” માતાએ કહ્યું-“ હે પુત્ર ! ન જ હોય. ” જવાબ સાંભળી શાલિભદ્રે કહ્યું-“ હે માતા ! સંસારમાં પણ સ્થાયી અને ખરું સુખ નથી. મોહથી જે કંઈક છે એમ માનેલું સુખ છે, તે પણ દુઃખથી મિશ્રિત છે. ’ મધથી લેપાયેલી તરવારની ધારને ચાટવા જેવું છે, છતાં લીંબડાના ઝાડમાં જન્મેલો કીડો જેમ કડવો છતાં પણ લીંબડાને મીઠો માને છે તેમ મોહવાસિત સંસારી જીવો-ખરી રીતે દુઃખરૂપ છતાં પણ સાંસારિક સુખને સુખરૂપ માને છે. વાસ્તવિક સંપૂર્ણ સુખ તો પ્રત્યજ્ઞાની આરાધના કરવાથી જ મળે તેમ છે, માટે જો આપ કૃપા કરીને આજ્ઞા આપો તો હું પ્રત્યજ્ઞા ગ્રહણ કરું. ” માતાએ વિચાર્યું કે-‘ પ્રત્યજ્ઞા પાળવામાં પડતી મુશ્કેલીઓ જણાવીશ તો આ પુત્ર પ્રત્યજ્ઞા લેવાનો વિચાર છોડી દેશે. ’ આવા મોહગર્ભિત ભાવથી માતાએ પુત્રને કહ્યું કે-“ હે પુત્ર !

પ્રવ્રજ્યા લેવી એ કંઈ નાનીસૂની વાત^૧ નથી. તેમાં તો કેશનો લોચ કરવો પડે, સંતારા ઉપર શયન કરવું જોઈએ, ખેંતાલીશ દોષ વિનાનો આહાર ગ્રહણ કરવો જોઈએ, પચ્ચીસ લાવના સહિત પંચ મહાવ્રતનો ભાર વહન કરવો જોઈએ. વિગેરે આકરી ક્રિયા તું શી રીતે કરી શકીશ ? ”

જવાબમાં પુત્રે જણાવ્યું કે—“ હે માતા ! અજ્ઞાનને લીધે બીજી ત્રણ ગતિમાં આત્મિક પરાક્રમનો દુરુપયોગ કર્યો હવે દશ દૃષ્ટાંતે દુર્લભ એવી મનુજગતિમાં તેનો સદુપયોગ કરવા ધારીએ તો તે દીક્ષાની આરાધનામાં લગાર પણ મુશ્કેલી જણાતી નથી. પણ એકાંત કર્મની નિર્જરા જ રહેલી છે, એમ મને ચોક્કસ નિર્ણય થયો છે. ” પુત્રનાં આવાં વચન સાંભળીને માતાએ કહ્યું કે—“ હે પુત્ર ! જ્યારે તું એમ જ કહે છે, તો હું તને તારા ભાવી હિતની ખાતર કહું છું કે—આ જાળતનો ધીમે ધીમે અભ્યાસ પાડવો જોઈએ. ” માતાના આ વચનને માન આપીને શાલિભદ્રે દરરોજ એકેક સ્ત્રી આદિનો ત્યાગ કરવા માંડ્યો

શાલિભદ્રની નાની બેન સુલદ્રાને આ વાતની ખબર પડી, જેથી તે રુદન કરવા લાગી. આ જોઈને તેના સ્વામી ધન્યકુમારે પૂછ્યું કે—“ શા કારણથી તું રુદન કરે છે ? ” સુલદ્રાએ કારણ જણાવતા પોતાના ભાઈની બીના કહી, ત્યારે ધન્યકુમારે કહ્યું કે—“ એમ કરે એ તો કાયર કહેવાય. શૂરવીર તો એકદમ ત્યાગ કરે. ” સુલદ્રા વિગેરે સ્ત્રીઓએ મશ્કરીમાં પતિને કહ્યું કે—“ જો એમ કહો છો તો તમે તેમ કરી કેમ દીક્ષા લેતા નથી ? ” ધન્યકુમારે કહ્યું. “ તથાસ્તુ. (હું જલ્દી તેમ કરવા તૈયાર છું) સારું થયું કે તમે મને આજ્ઞા આપી ” સુલદ્રા વિગેરે સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે—“ અમે તો એમ મશ્કરીમાં કહ્યું છે માટે રીસ ન કરો. ” ધન્યકુમારે કહ્યું કે—“ સ્ત્રી આદિ અનિત્ય પદાર્થોને છંડીને હવે હું જરૂર દીક્ષા લઈશ હાથા માણસે ઉત્તમ તક નજી શુભાવવી જોઈએ. ” પતિના આવાં વચન સાંભળી સ્ત્રીઓએ કહ્યું કે—“ જો એમ જ છે તો અમે પણ તમારા માર્ગને અનુસરવા તૈયાર છીએ. ” ધન્યકુમારે પણ તેમ કરવા રાજી થઈને આજ્ઞા આપી

ધન્યકુમારને એવી ખબર મળી કે—કરુણાનિધાન શાસનનાયક પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવ વૈભારગિરિ ઉપર પધાર્યા છે, તેથી તેણે સ્ત્રીઓની સાથે ત્યાં જઈને સંસારસમુદ્રને તરવાને હોડીના જેવી ઉત્તમ દીક્ષા પ્રભુના હાથે આનંદથી ગ્રહણ કરી.

આ વાત શાલિભદ્રના કાને ગઈ, જેથી તેણે પણ સંસારરૂપી દાવાનલને ઠારવામાં પાણીના પ્રવાહ જેવી ઉત્તમ દીક્ષા પ્રભુના હાથે આનંદથી સ્વીકારી.

૧. મોહમરત જીવો એમ કહે છે કે—ખાતે પીતે રામજી મહે, તો મેરેકું બી દીજીએ,
પણ ચિર સાથે મિલે, તો ચૂપ કરી રીજીએ. ૧
ખરી વાત તો સત્ય માનીઓ કહે છે કે—બૂજે મારું બોલે સુવાહુ, માયામાં પાહુ તાલ;
એમ કરતાં નવિ ચૂકે તો, પછી કરી દઈ ન્યાત. ૧

ત્યારનાદ સપરિવાર પ્રભુએ ત્યાંથી વિહાર કર્યો. જા'ને મુનિવરોએ સ્થવિર ભગવંતોની પાસે અભ્યાસ કરી બહુશ્રુતપણું મેળવ્યું. તે સાથે માસખમણ જેવી પણ ઉચ્ચ તપશ્ચર્યાઓ કરી શરીરને સૂકવી નાખ્યું. ક્ષણભંશુર શરીરનો સૂકાવાનો તો સ્વભાવ છે જ. ક્યાં તો તપથી સૂકાય, ક્યાં તો રોગથી સૂકાય. તેમાં તપથી સૂકાય તો તેથી કર્મનિર્જારણપ વિશિષ્ટ લાભ થાય છે.

એક વખત પ્રભુશ્રી મહાવીર રાજગૃહી પધાર્યા ત્યારે માસક્ષમણના પારણે જા'ને મુનિવરોએ વંદન કરી પ્રભુની પાસે ગોચરી જવા માટે આજ્ઞા માગી, ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે—“શાલિભદ્રની માતા તમને ગોચરી વહોરાવશે.” ત્યારનાદ જા'ને મુનિરાજ અનુક્રમે ફરતા ફરતા ભદ્રામાતાના ઘેર પધાર્યા. આ વખતે તે પ્રભુ શ્રી વીરની સાથે આવેલા પોતાના પુત્રને વંદન કરવા જવાની તૈયારી કરવામાં વ્યથા હોવાથી અને જા'ને મુનિઓના શરીર દુર્ગંધ થઈ ગયેલા હોવાથી ભદ્રામાતાએ તેમને ઓળખ્યા નહિ. તેઓ ક્ષણવાર ત્યાં બિભા રહી આગળ આઢ્યા, અનુક્રમે નગરના દરવાજાની પાસે આવતા તેઓને ધન્યા નામની વૃદ્ધ સ્ત્રી (શાલિભદ્રના પૂર્વભવની માતા)એ જોયા. જોતાંની સાથે જ પુત્રનેહથી સ્તનમાંથી દૂધ ઝરવા લાગ્યું. હર્ષિત થઈને વંદન કરી જા'નેને ઉલ્લાસથી દહીં વહોરાવ્યું. તે લઈને જા'ને મુનિવરો પરમાત્મા પાસે આવી, ગોચરી જતાવીને, પારણું કરી પ્રભુદેવની પાસે આવ્યા ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈને વંદન નમસ્કાર કરી અનશન અંગીકાર કરવાની આજ્ઞા માગી. જેમ જા'ને મુનિવરોએ આયુષ્ય ઓછું છે એમ નિર્ણય કર્યો હતો તેમ પ્રભુએ પણ કેવલજ્ઞાનથી જાણ્યું કે હવે આ જા'નેનું આયુષ્ય અદ્ય છે, અનશન ક્રિયા કરવાને લાયક છે તેથી આજ્ઞા આપી. ત્યારનાદ જા'ને મુનિવરો વૈભારગિરિની ઉપર જઈ, ત્યાં એક શિલાને પ્રમાણેને પાદપોષગમન નામનું અનશન અંગીકાર કરી આત્મતત્ત્વની વિચારણામાં લીન જન્યા. અહીં પ્રભુવીરની પાસે નગરજનોની સાથે રાજા શ્રેણિક ધામધૂમથી વિધિપૂર્વક વંદન કરવા આવ્યા. તે પ્રસંગે માતા ભદ્રાએ વંદન કરી પ્રભુને પૂછ્યું કે—“હે પ્રભુ! શાલિભદ્ર અને ધન્યકુમાર મારે ત્યાં ગોચરી માટે કેમ ન પધાર્યા?” ઉત્તરમાં પ્રભુદેવે કહ્યું કે—“તે જા'ને આવ્યા હતા પણ તમે ઓળખ્યા નહિ, તેથી અહીં આવતાં પૂર્વભવની માતાએ તેમને દહીં વહોરાવ્યું. તપનું પારણું કરીને, મારી આજ્ઞા લઈ તેઓએ વૈભારગિરિ ઉપર જઈ અનશન અંગીકાર કર્યું છે.” એ સાંભળીને માતા ભદ્રા રાજા શ્રેણિકની સાથે ત્યાં ગયા અને જા'નેને અનશન ક્રિયામાં નિશ્ચલ દેખીને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા કે—

૧. ધર્માધાર શરીરના દકાવ માટે પ્રભુએ નિર્દોષ ગોચરીનો માર્ગ પ્રકાશ્યો છે. તે લાગ્યા બાદ વડીલ સુરમહારાજ આદિને જરૂર જતાવવી જોઈએ, કારણ કે દરેક પદાર્થના સુબુદ્ધોપના જાણકાર તેઓ જ હોય છે—એ જ પ્રમાણે શ્રી ગૌતમભાદિ ભગવંતે પણ કહ્યું છે. એમાં શ્રી ભગવતીજ આદિ શાઓ સાક્ષીજીત છે.

શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્રમ્-સાનુવાદમ્ ।

(ગત વર્ષેના અંક ૧૦ માંના પૃ. ૩૩૧ થી શરૂ)

સૂત્રકાર—વાચકવર ઉમાસ્વામિ ગણિ

અનુવાદકાર—મુનિ શ્રી રામવિજયજી

સાત નારકીના નામ-કોને આધારે રહેલ છે? નારકી જીવોની લેશ્યા વગેરે સૂત્ર ૧-૨-૩

સૂત્ર—(૧) રત્નશર્કરાવાલુકાપંકધૂમતમોમહાતમઃપ્રભાભૂમયો ધનાં-
વુવાતાકાશપ્રતિષ્ઠાઃ સત્તાઘોઽધઃ પૃથુતરાઃ ॥ (૨) તાસુ નરકાઃ (૩) નિત્યા-
શુભતરલેદ્યાપરિણામદેહવેદનાવિક્રિયાઃ ॥

દરિગીત

રત્નપ્રભા છે નરક પહેલી, શર્કરા ખીજી બાણ;
વાલુકાને ત્રીજી ગણતાં, ચોથી પંકપ્રભા સુણ;
ધૂમપ્રભા છે પાંચમી વળી, તમઃપ્રભા છઠી ખરી;
સાતમી તમસ્તમાને, નામ સુણી કંઠે કરી. ૧

નરકપૃથ્વી-નામ સાતે, પ્રથમ સૂત્રે ઉચ્ચરી;
ઘનોદધિ ધનવાત સાથે, દ્રવ્ય આકાશે ધરી;
પ્રથમથી વળી સાત નરકો, અધઃ અધઃ તે જાણવી;
એકથી વળી સાત નરકો, પહોળી પહોળી માનવી. ૨

નરક પૃથ્વી સાતમાફિ, વાસ નારકી જીવના;
અશુભથી અશુભતર છે, દોષ નિત્ય સ્વભાવના;
એકથી વળી ખીજી નરકે, ક્રમસર સાતે સુધી;
અશુભ લેશ્યા અશુભ ભાવે, અશુભ પરિણામે વધી. ૩

“હે પુત્ર ! હું કેવી નિર્ભાગિણી કે તું મારે ત્યાં ગોચરીના કારણે આવ્યો, છતાં
મેં તને જોળખ્યો નહીં.” આ પ્રમાણે વિલાપ કરતી માતા ભદ્રાને રાજા શ્રેણિકે
ધાર્મિક વચનોથી સમજાવીને શોક રહિત કર્યા બંને મુનિવરે છેલ્લા શ્વાસોચ્છવાસ
સુધી નિશ્ચલપણે નિર્મલ ધ્યાનમાં લીન થઈ, કાળધર્મ પામીને સર્વાર્થસ્થાનોમા
શ્રેષ્ઠ સર્વાર્થસિદ્ધ વિગ્નાનમાં દેવ થયા ત્યાંથી સ્થવીને મનુષ્ય ધર્મ સિદ્ધિપદ પામશે.
આ દૃષ્ટાંતમાંથી સમજવાનું એ કે-પાછલા ભવે દીધેલા સાત્ત્વિક સુપાત્રદાનના
પ્રભાવે જ શાલિભદ્રે મનુષ્યભવમાં પણ દેવતાઈ પ્રાપ્તિનો અનુભવ કર્યો. છેવટે
તેઓને સંયમાદિની ભાવના પણ ધર્મ અને તેની સાધના કરીને સર્વાર્થસિદ્ધ
વિગ્નાનમાં દેવ થયા, ત્યાંથી સ્થવીને સુક્રિતપદ પામશે એમ જાણીને ભવ્ય
જીવોએ આવા સુપાત્રદાન તરફ સતત લક્ષ્ય રાખવું જોઈએ (ચાલુ)

—૭૭—

—(૭૫)—

શુભ નહિ વળી દેહપિંડો, અશુભતર વળી વેદના;
વિક્રિયા અશુભતરથી, વાત સુણો એકમના;
લેશ્યા વળી પરિણામ દેહ જ, વેદના વિક્રિયતા;
ખોલ પાંચ જ નરક સાતે, ક્રમસર વધતા જતા. ૪

નારકીના દુઃખો તથા સાતે નરકપૃથ્વી જીવોના આયુષ્યો—

સૂત્ર—(૪) પરસ્પરોદીરિતદુઃખાઃ (૫) સંક્લિષ્ટાસુરોદીરિતદુઃખાશ્ચ પ્રાક્
ચતુર્થ્યાઃ ॥ (૬) તેષ્વેકત્રિસત્તદશસત્તદશદ્વાવિંશતિત્રયસ્ત્રિંશત્સાગરોપમાઃ
સત્ત્વાનાં પરા સ્થિતિઃ ॥

અન્યોઅન્ય નરક જીવો, વૈરલાવે દુઃખને;
ઉદીરતા તે સામ સામે, ક્ષણ ન પામે સુખને;
કૃષ્ણલેશી અસુર દેવો, બહુ જ નિર્દય કર્મથી;
નરક ત્રણને દુઃખ દેતાં, વાત સમજો મર્મથી. ૫
એક ત્રણ વળી સાત દશ, સાગર સત્તરતણી;
ખાવીશ ને તેત્રીશ બાણું, સ્થિતિ સાગર મેં ભણી;
પ્રથમ ખીજ ત્રીજ ચોથી, પાંચમી છઠી ધરા;
સાતમીમાં આયુ ગણના, કહત તે પાઠકવરા. ૬

દ્વીપ-સમુદ્રોની સંખ્યા તથા આકાર વગેરે તથા જંબૂદ્વીપનું વર્ણન.

સૂત્ર—(૭) જંબૂદ્વીપલવણાદયઃ શુભનામાનો દ્વીપસમુદ્રાઃ (૮) દ્વિદ્વિ-
વિષ્કંભાઃ પૂર્વપૂર્વપરિક્ષેપિણો વલયાકૃતયઃ (૯) તન્મધ્યે મેરુનામિર્વૃત્તો યોજન-
શતસહસ્રવિષ્કંભો જંબૂદ્વીપઃ ॥

જંબૂદ્વીપ તે સરસ નામે, પ્રથમ દ્વીપ જ સર્વમાં;
લવણ નામે પ્રથમ ઉદધિ, પ્રસિદ્ધ છે વળી સૂત્રમાં;
આદિ શબ્દે શાસ્ત્ર સાંગે, દ્વીપ ને વળી સાગરા;
અસંખ્ય છે બહુ શુભ નામે, વહે બહુશ્રુત ગણધરા. ૭
એક દ્વીપથી ઉદધિ ખીન્ને, ક્રમચક્રી દ્વીપ સાગરા;
વિસ્તારથી ગમણા કહે છે, સૂત્રપાઠે સુનિવરા;
એકથી વળી એક ખીન્ના, વીંટી વીંટીને રહ્યા;
ગોળ કકણ આકૃતિ જેમ, લાવથી મેં સદહ્યા. ૮
સર્વ દ્વીપ સમુદ્ર મધ્યે, જંબૂદ્વીપ જ દેખતાં;
મેરુપર્વત નાભિ સરખો, જ્ઞાનદષ્ટિ જોવતાં;
આકૃતિમાં દ્વીપ જંબુ, યાજ સરખો માનવો;
વિસ્તારમાં તે લાખ યોજન, ગુણનિધિ અવધારવો. ૯

મનુષ્યને વસવાના ક્ષેત્રો તથા છ પર્વતો—

સૂત્ર—(૧૦) તત્ર ભરતહૈમવતઃપરિવિદેહરમ્યકૃદૈરણ્યવતૈરાવતવર્ષાઃ ક્ષેત્રાણિ ॥
(૧૧) તદ્વિભાજિનઃ પૂર્વાપરાયતા હિમવન્મહાહિમવન્નિપધનીલઘ્વિમશિશ્વરિણો
વર્ષધરપર્વતાઃ ॥

જંબૂદ્વીપે ભરત નામે, ક્ષેત્ર પહેલું સુંદર;
હૈમવંત જ ક્ષેત્ર બીજું, યુગલિકને સુખકર;
હરિવર્ષ નામે ક્ષેત્ર ત્રીજું, ચોથું ક્ષેત્ર જ જયવર;
નામથી તે પુણ્યવંતું, મહાવિદેહ મંગલકર. ૧૦

ક્ષેત્ર પંચમ નામ રમ્યક, લોગબૂમિ સુંદર;
છઠું ક્ષેત્ર નામથી તે, ઐરણ્યવંત જ ખર;
ક્ષેત્ર ઐરાવત જ નામે, સાતમું છે જયકર;
જંબૂદ્વીપે ક્ષેત્ર સપ્તક, નામથી લવભયહર. ૧૧

ક્ષેત્ર-સપ્તક પાઠી જુદા, આપનારા ગિરિવરા;
જંબૂદ્વીપે પદ કલા છે, સાંભળો ચિત્ત શુભધરા;
પૂર્વ પશ્ચિમ દીર્ઘ સારા, નામ સુંદર જેહના;
એક પછી વળી એક બોલું, સુભલે થઇ એકમના. ૧૨

પ્રથમ ગિરિનું નામ હિમવન્, નામ બીજું સુભતાં;
મહાહિમવન્ હૃદય ધારુ, નિપધ ત્રીજું બોલતાં;
નામ ચોથું નીલવંત જ, પંચમ રૂપી ગણું;
શિખરી છઠું નામ વહતા, મોહના મર્ગ જ હણું. ૧૩

જંબૂદ્વીપની ક્ષેત્રસંખ્યા કરતાં ધાતક્રીખંડની જામણી જાણવી અને પુષ્કરાધની પણ ધાતક્રીખંડ જેટલી જ સમજવી.

સૂત્ર—(૧૨) દ્વિર્ધાતક્રીખંડે (૧૩) પુષ્કરાધે ચ ॥

જંબૂદ્વીપે સાત ક્ષેત્રો, છની સંખ્યા ગિરિતણી;
ધાતક્રીખંડ દ્વીપ બીજો, જામણી સંખ્યા સુખ લણી;
પુષ્કર નામે દ્વીપ અર્ધે, ધાતક્રીવત જાણવી;
જંબૂદ્વીપથી સર્વ વસ્તુ, દિગુણી અવધારવી. ૧૪

મનુષ્યના લેદો, કર્મભૂમિના નામ તથા મનુષ્ય તિર્યગ્યનું આયુ—

સૂત્ર—(૧૪) પ્રાહ્માનુયોત્તરાન્ મનુષ્યાઃ (૧૫) આર્યામ્લિશશ્ચ (૧૬)
ભરતૈરાવતવિદેહાઃ કર્મભૂમયોડન્યથ દેવકુરુત્તરકુરુમ્યઃ (૧૭) નૃસ્થિતી પરા-
પરે ત્રિપલ્યોપમાન્તર્મુદ્ગતે (૧૮) તિર્યગ્યોનીનાં ચ ॥

એક સહનશીલ ડૉક્ટર

[બનેલી સત્ય બીના]

ડૉક્ટરો તો અનેક થયા છે, વર્તમાનમાં છે અને ભવિષ્યમાં થશે પણ એમે જે ડૉક્ટરની સહનશીલતાનું વર્ણન આપીએ છીએ તે ડૉક્ટરની મહાનુભાવતા ને સહનશીલતા અજળ હતી.

જે શહેરમાં તે ડૉક્ટર તરીકે આવવાના હતા તે શહેરમાં તેમના આવ્યા અગાઉ લોકો તેના સંબંધમાં અનેક પ્રકારની જુદી જુદી વાતો કરતા હતા. તે ડૉક્ટર સરકારી પગારદાર હતા. પગાર સારો મળતો હતો. દિલના દયાળુ હતા, પરોપકારપરાયણ હતા અને પોતાની ડૉક્ટરી વિદ્યાને કેમ સફળ બનાવવી એ એમનું લક્ષ્ય હતું. તેમણે આવતાં જ પ્રથમ તો સવારથી ૧૧ વાગતા સુધી દર્દી આવે તેને દાખલ કરવા, પછી ન કરવા એ તો કાયમ રાખ્યું; પરંતુ આવેલા દર્દીઓને તપાસી દવા લખી આપ્યા પછી જ પોતે જવાનું રાખ્યું, તેમજ હકીકત કહીને દવા લેવા આવનારાઓ પૈકી જેને ત્યાં જઇને જાતે જોવાની જરૂર લાગતી તેને ત્યાં જઇને તપાસ્યા બાદ દવા લખી આપતા અને તે દવા દવાખાનામાંથી મળી જાય તેવો ઉચિત ઇન્દોગસ્ત કર્યો હતો.

માનુષોત્તર-ભૂધર પૂર્વે, જન્મ મરણો નરતણ;
વિરતિ મુક્તિ આત્મ તરવે, સાધ્ય સાધન છે ઘણું;
આર્ય ને વળી રહેચ્છ લેટે, માનવો બે જાતના;
ધર્મ ને અધર્મ સેવે, જુદી જુદી ભાતના. ૧૫

ભરતક્ષેત્ર કર્મભૂમિ, નામથી પહેલી ભણી;
ઐરવતને બીજી ગણતાં, મહાવિદેહ ત્રીજી ગણી;
દેવકુરુને છોડતાં વળી, ઉત્તરકુરુ છોડવું;
વિદેહ ત્રીજી કર્મભૂમિ, માનવા મન જોડવું. ૧૬

ત્રણ પદ્યોપમ આયુ રેખા, મનુભવમાં સૂત્રથી;
તિર્યચ ભવમાં તેહ ભાખી, સરખે સરખા માનથી;
અંતર્મુદ્ધર્ત અદ્ય આયુ, નરતિરિના સ્થાનમાં;
અધ્યાય ત્રીજો સૂત્ર ભાવો, કહ્યા હરિગીત ગાનમાં. ૧૭

इति संग्रहकार-वाचकप्रवर-श्रीमदुमास्वातिविरचिततत्त्वार्थसूत्रे शास्त्र-
विशारद-कविरत्नाचार्य-श्रीमद्विजयामृतसूरीश्वरपादपद्मपरागस्वादरागपद्मदमुनि-
रामविजयविरचितगुर्जरभाषानुवादसंकलितः सृतीयोऽध्यायः ॥

દર્દીને જોવા જવાની ફી લેવાનું કે ગાડીભાડું લેવાનું તેમણે રાખ્યું નહોતું. આવા રિવાજથી દર્દીઓના દિલ તો તેમણે આકર્ષ્યા પણ સાથેસાથ જીન ડૉક્ટરોના અને કંપાઉન્ડર વિગેરેના દિલમાં અસંતોષ ઉપજાવ્યો.

એક વાર તેમને એક માણસે મોઢામોઢ કહ્યું કે 'તમારી આવી પ્રવૃત્તિથી અહીંના બધા ડૉક્ટરો તમારા પર નારાજ થયા છે' માટે તમે ફી લેવાનું રાખો તો ઠીક.' ડૉક્ટરે કહ્યું કે- 'મને સરકાર સાડાચાર સો માસિક પગાર આપે છે ને વાહન આપે છે, તો પછી મારે ફી શા માટે લેવી ? મારા પર નારાજ થયેલા ડૉક્ટરોએ નારાજ ન થતાં મીરી જેવી પ્રવૃત્તિ પસંદ આવતી હોય તો શરૂ કરવી જેથી પરમાર્થ થશે અને પૈસા પણ મળશે. કરેલો પરમાર્થ ખાલી જતો જ નથી પણ જરા ધીરજ રાખવી જોઈએ.'

ડૉક્ટરના આવા પ્રત્યુત્તરથી કહેનાર મૌન થઈ ગયો. ક્રમે ક્રમે આ ડૉક્ટરની પ્રશંસા તો વધી પણ કેટલાક અટક્યાળાઓએ જીનની પ્રેરણાથી તેની હાસી કરવા માંડી ને અડપલું પણ કરવા માંડ્યું, પરંતુ આ તો પૂરા સહનશીલ હોવાથી તેને ગણકાર્યું નહીં અને કોઈને કાંઈ કહ્યું પણ નહીં.

શહેરમાં ડૉક્ટરી અભ્યાસ કરાવવાનો એક ક્લાસ ચાલતો હતો, તેમાં તે ડૉક્ટર પ્રોફેસર નીમાયા હતા. તેની પાસે અભ્યાસ કરનારા વિદ્યાર્થીઓ પ્રથમ તો કાંઈક હાંસીમાં લગતા પણ પછીથી તો તેમની શાંત પ્રવૃત્તિ જોઈને શાંત થઈ ગયા.

એક વખત તેઓ અભ્યાસ કરાવતા હતા તે વખતે એક છોકરાએ બહારથી એવો ઘા કપ્યો કે તે ડૉક્ટરના કપાળમાં જ વાગ્યો. લોહી પુષ્કળ નીકળ્યું અને થોડોક વખત બેથુદિ પણ રહી. પછી પાણી વિગેરેથી ઘા સાફ કરી પાટો બાંધીને તે તો અભ્યાસ કરાવવા લાગ્યા. આ હકીકત જાણી તેમના ઉપરી અધિકારી ત્યાં આવ્યા અને આવી નાદાની કરનારને શોધી કાઢી તેને શિક્ષા કરવાનું તેમજ ક્લાસમાંથી કાઢી મૂકવાનું કહ્યું ડૉક્ટર સાંભળી રહ્યા, કારણ કે તેમને તો કાંઈ કરવું નહોતું. ઉપરીના ગયા પછી તેમણે વિદ્યાર્થીઓને ઉદ્દેશીને કહ્યું કે- 'આમ કરવાથી પણ જો એક વિદ્યાર્થીને આનંદ થતો હોય તો મને તેમાં વાધો નથી. હું તેના પર કાંઈ કરવાનો નથી, કારણ કે તે પણ મારો વિદ્યાર્થી હોવાથી મારા પુત્ર જેવો છે. તે મને અકારો નથી' આવાં તેમનાં શબ્દો સાંભળી પેલો વિદ્યાર્થી આવીને તેમના પગમાં પડ્યો અને ક્ષમા માગી 'ડૉક્ટરે તેને જીલો કરી તેના પ્રત્યે સ્નેહ બતાવ્યો અને ઘણા પ્રસન્નચિત્તે ક્ષમા આપી.

આ હકીકતથી તે ડૉક્ટરની પ્રશંસા બહુ વધી ગઈ. તમામ લોકો તેની પાસે આવી આવીને મુબારકબાદી આપવા લાગ્યા. ડૉક્ટરે તો પોતાની પ્રવૃત્તિ હમેશને માટે ચાકુ રાખી.

આ હકીકત ઉપરથી સાર એ લેવાનો છે કે આપણે આવા સહનશીલ, ઉદારદિલ ને પરોપકારપરાયણ ક્યારે થઈશું ? ધન્ય છે એના મનુષ્યપણાને !

('પ્રભુદેવ' માંથી ઉદ્ધૃત)

કુવરજી

निश्चय करके उनके भजनमें लग जाओ, फिर देखते ही देखते तुम्हारा तमाम कायापलट हो जायगा। तुम महान् साधु और भगवान् के अनन्य भक्त बन जाओगे। एक तुम्हीं क्यों, सच पूछो तो इस घोर कलियुगमें आज ऐसे कितने लोग हैं जो कुसङ्गमें पड़कर मनको मथ डालनेवाली प्रबल इन्द्रियोंके गुलाम होकर भी पापपथसे बिल्कुल बचे हों ? ऐसे कितने लोग हैं जिन्होंने जवानी की गधापचीसीमें बूरे काम न किये हों और जिनका जीवन आदिसे अन्ततक निष्पाप, सर्वथा शुद्ध और परमपावन रहा हो ? जिनका जीवन आदिसे अन्त तक निष्पाप, सर्वथा शुद्ध और परम पावन रहा हो ? जिनका जीवन ऐसा पवित्र है वे निश्चय ही परम पूज्य हैं, उनके चरणरजः—कणको प्राप्त करनेवाला भी पावन हो सकता है। परन्तु ऐसे लोग विरले ही हैं। अधिकांश जनसंख्या तो आज ऐसी ही है, जो पाप के कीचड़ में फँसी है। उपरसे भले ही साफ मालूम हो। ऐसी दशा में उन लोगोंको अवश्य ही भाग्यवान् और भगवान् के बड़े कृपापात्र समझना चाहिये, जो अपने बूरे कर्मों के लिए पश्चात्ताप करते हैं, उनसे छूटनेका प्रयास करते हैं, और भगवान् की कृपा तथा प्रेमकी प्राप्ति के लिये व्याकुल हो उठते हैं। वे दयालु भगवान् यही तो चाहते हैं। उनकी कृपा—सुधावृष्टि की प्राप्ति के लिये इतना ही पर्याप्त है। पापोंका सचा प्रायश्चित्त हृदयके पश्चात्तापमें है और भगवान् की उस कातर प्रार्थनामें है—जिसमें अपनी बेवसीका सचा हाल बतलाकर भगवान् से कृपादान करनेके लिये रोया जाता है।

तुम पश्चात्ताप करो, रोओ, भगवान् से क्षमा—प्रार्थना करो और सबसे आवश्यक बात है, भगवान् की कृपापर विश्वास करके, एकमात्र उन्हींको अपना परम रक्षक, सचा स्वामी, परम बन्धु, परम धन, परम इष्ट और परम आश्रय मानकर उनके भजनमें लग जाओ। बीत गयी सो बीत गयी; जो बूरे—भले कर्म बन गये सो बन गये। अब जितनी उम्र बाकी है, उसे भगवान् को सौंप दो। प्रत्येक आसमें उनका नाम जपो, उनका पावन स्मरण करो, प्रत्येक कार्य उनकी पूजा के लिये करो। फिर वे अपने आप ही तुम्हें अपना लेंगे, देर नहीं होगी। देखते ही देखते तुम महान् पवित्र और उनके परम प्रेमी बन जाओगे।

['कल्याण'—साधनांसे उद्धृत]

सं० आ. श्रीविजयललितस्वरि

ચાર પ્રકારના મેઘ અને 'મનુષ્ય'

શ્રી સ્થાનાગ સૂત્રના ચોથા સ્થાનકમાં ચાર પ્રકાર અનેક બતાવ્યા છે, તેમાં ૩૪૭ માં સૂત્રમાં ચાર પ્રકારના મેઘ કહ્યા છે, તે આ પ્રમાણે—પુષ્કલાવર્ત, પર્જન્ય, જિભૂત અને જિમ્હ. પુષ્કલાવર્તનો એક વાર મહામેઘ વગરે તો જમીનમાં દશ હજાર વર્ષો સુધી તેની રિનગ્ધતા-રસકસ ગ્રહે છે. એવા વરસાદ શાંતિળનાથ સુધી વરસતા હતા બીજો પર્જન્ય નામનો મહામેઘ એક વાર વરસે તો તેની રિનગ્ધતા જમીનમાં એક હજાર વર્ષ સુધી રહે છે. એવા વરસાદ શાંતિનાથ સુધી વરસતા હતા. ત્રીજો જિભૂત નામનો મહામેઘ એક વાર વરસે તો તેની રિનગ્ધતા જમીનમાં દશ વર્ષ સુધી રહે છે. એવા વરસાદ મહાવીરવામી સુધી વરસતા હતા. ચોથા જિમ્હ જાતિના મેઘ આ પાચમા આરામા કલિકાળમાં વરસે છે. તે અનેક વખત વરસે છતાં તેની ચીકાશ એક વર્ષ સુધી જમીનમાં રહે છે અથવા નથી પશુ રહેતી.

એ જ પ્રમાણે ચાર પ્રકારના પુરુષજાત કહેલ છે. જેમાં પ્રથમના પ્રકાર જેવા મુનિ-રાજના એક વારના ઉપદેશથી અથવા ઉદાર ગૃહસ્થના એક વારના દાનથી તેની અસર મર્યાદિત થાય છે અને તે પ્રભૂતકાળ પર્યંત રહે છે. બીજા પ્રકારના મેઘ જેવા મુનિરાજના એક વારના ઉપદેશથી અને ગૃહસ્થના એક વારના દાનની અસર પ્રથમ કરતાં ઓછા કાળ સુધી ટકે છે. ત્રીજા પ્રકારના મેઘ જેવા મુનિગણના એક વારના ઉપદેશની અને ગૃહસ્થના એક વારના દાનની અસર બીજા કરતાં ઓછા વર્ષો સુધી ટકે છે અને ચોથા પ્રકારના આ કાળના મેઘ જેવા મુનિના વારંવારના ઉપદેશની અને ગૃહસ્થના વારંવારના દાનની અસર થાય છે અથવા નથી પશુ ચતી. અને થાય છે તો તે એક વર્ષ સુધી ટકે છે અથવા નથી પશુ ટકતી.

આ હકીકત ઉપરથી સાર ઘણો લેવાનો છે તે સુમનનો સ્વયમેદ લાઇ શકે છે શ્રી હાણુગ સૂત્રમાં મેઘને અંગે તેમજ પુરુષને અંગે બીજા ચાર ચાર પ્રકાર અનેક પ્રકારે દર્શાવ્યા છે. કોઈ મેઘ ગર્જન કરે છે પશુ વરસતો નથી, કોઈક મેઘ વરસે છે પશુ ગાજતો નથી, કોઈક ગાજે છે અને વરસે છે અને કોઈ ગાજતો નથી અને વરસતો પશુ નથી. આ પ્રમાણે કોઈ મનુષ્ય દાનાદિની પ્રતિષ્ઠા કરે છે પશુ દાન કરતો નથી, કોઈ-દાનાદિ કરે છે પશુ પ્રતિષ્ઠા કરતો નથી, કોઈ પ્રતિષ્ઠા કરે છે અને કાર્ય પશુ કરે છે અને કોઈ બંને કરતો નથી. આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારે દર્શાવ્યા છે. તે ખાસ ગુરુગમથી વાંચવા, સાંભળવા ને સ્મરવા જેવા છે.

આ લેખમાં ઉપદેશદાતા ગુરુના ચાર પ્રકાર બતાવ્યા છે તેના કારણ તરીકે ઉપદેશ-દાતાનો બોધ અને ઉપદેશ દેવાની શક્તિની તત્ત્વમતા સમજવાની છે, તેમજ દાનના દાતાની પશુ દાનની અદ્યતા, મદદતા તેમજ દાતાના અધ્યવસાયની મંદતા, તીવ્રતા સમજવાની છે. તેના સંયોગવડે જ આવા ભેદ પડી શકે છે.

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:-જિજ્ઞાસુ)

પ્રશ્ન ૧—સુપાત્રદાન દેવામાં તેત્પર શ્રાવક અનુકંપાદાનથી વિમુખ હોય ?

ઉત્તર—ન જ હોય. અનુકંપાદાન તો તેના હૃદય સાથે જડાયેલું જ હોય.

પ્રશ્ન ૨—કોઈની વસ્તુ વગરપૂછ્યે લઈ લેવાથી અદત્ત લાગે છે તેમ વગર-કહે જોઈ જવાથી દોષ લાગે ?

ઉત્તર—એમાં અદત્તનો દોષ ન લાગે, ખાત્રી તે વ્યવહારથી વિરુદ્ધ ગણાય.

પ્રશ્ન ૩—સાત પ્રકારે ચોર કહેલ છે, તેમાં ચોરને લોજન દેનારને પણ ગણેલ છે તે શી રીતે સમજવું ? એમાં દયા નથી ?

ઉત્તર—સાત પ્રકારમાં લોજન દેવાનો જે નિષેધ કર્યો છે તે તેના ચોર્ય-કાર્યમાં સહાય તરીકે થાય તેથી નિષેધ કરેલો સમજવો.

પ્રશ્ન ૪—કોઈ ખૂન કરનાર મનુષ્યને કોઈ ન્યાયાધીશ લાંચ-રૂપત લઈને છોડી દેય તો તે કેવો ગણાય ? તેને અભયદાનનો લાભ મળે ?

ઉત્તર—અન્યાયી ગણાય અને તેને અભયદાનનો લાભ ન મળે.

પ્રશ્ન ૫—દેશ સામાયિક કે દેશ પોસહમાં શ્રાવકને આભૂષણ પહેવાની છૂટ છે તે દેશ સામાયિક ને દેશ પોસહ કોને સમજવો ?

ઉત્તર—દેશ સામાયિક કરેલો તો તે ઉચ્ચાર્યા સિવાય સમભાવ ધારણ કરીને જોડે તેને સમજવું ને દેશથી શરીરસત્કાર વિગેરે પોસહ કરનારને દેશથી પોષધ-ખાણો સમજવો.

પ્રશ્ન ૬—ઈંદ્રપણું ને ચક્રીપણું ભવચ્છેડીમાં કેટલી વાર પામે ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં આખી ભવચ્છેડીમાં બે વાર જ પામે એમ જણાવેલ છે.

પ્રશ્ન ૭—સર્વાર્થસિદ્ધતા દેવો જેમ એકાવતારી હોય છે તેમ સાતમી નરકના નારકી માટે કાંઈ નિયમ છે ? કેમકે ત્યાં પણ દુઃખની પરાકાષ્ઠા છે.

ઉત્તર—એને માટે નિયમ નથી, એટલું જ નહીં પણ તે તો અનંતકાળ સુધી પણ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે.

પ્રશ્ન ૮—પડિમાધારી શ્રાવકને સાધુ તુલ્ય મનાય ?

ઉત્તર—અગિયારમી પડિમા વહેતો હોય ત્યારે મનાય તે સિવાયની પ્રથમની પડિમામાં તો તેને માટે જે સ્થિતિ કહી છે તે સમજવી.

પ્રશ્ન ૯—નમોઽર્હત વિગેરે જે ચાત્ર સૂત્રો પૂર્વમાંથી ઉદ્ધરેલ કહેવાય છે તેને શાશ્વત માનવા કે કેમ ?

ઉત્તર—મહાવિદેહ ક્ષેત્રની અપેક્ષાએ માની શકાય.

પ્રશ્ન ૧૦—દેવશુરના સોગન નહીં ખાવાની પ્રતિજ્ઞાવાળાએ કોર્ટમાં જેવા સોગન આપે તેવા લેવા પડે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ અશક્યપરિહાર છે તેથી દોષ ન સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૧—ચંદનખાણાનો અદ્ભૂત કરનાર અહંદના બાકુળા જ લે છે તેથી તેને અહંદના બાકુળા સંબંધી ખાવાની વીમતા સમજવી કે નહીં ?

ઉત્તર—વીમતા સ્વાદુ ખોરાક માટે સમજવાની હોય છે. આ તો નિઃસ્વાદ વસ્તુ છે. તેથી તેમાં ન સમજવી.

પ્રશ્ન ૧૨—શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ પુ. પટ ના પૃષ્ઠ ૨૧૫ માં લખ્યું છે કે—યોગીનું સ્થાન દેવ કરતાં પણ ઊંચું છે તે દેવ કેવા સમજવા ?

ઉત્તર—તીર્થંકર દેવ ન સમજવા. સાધારણ દેવ સમજવા. -

પ્રશ્ન ૧૩—સદરહુ અંકમાં ગૌતમસ્વામીને મહાપ્રભાવશાળી કદા છે, તો શું બધા ગણધરો એકસરખા પ્રભાવશાળી ન હોય ?

ઉત્તર—એમાં તરતમયોગ હોય. અમુક અપેક્ષાએ સમાન હોય.

પ્રશ્ન ૧૪—શ્રીગૌતમ ગણધરને શ્રીઉત્તરાધ્યયનમાં દુર્બળ કદા છે તે બરાબર છે ?

ઉત્તર—એ અપેક્ષા વચન છે.

પ્રશ્ન ૧૫—ગૌતમ ગણધરને સુયોપચય સમકિતી કદા છે તો શું ગણધર થયા છતાં શાયિક સમકિત પામ્યા નહોં હોય ?

ઉત્તર—ગણધરો શાયિક સમકિત પામે જ એવો નિર્ધાર નથી.

પ્રશ્ન ૧૬—અન્ય દર્શનીમાં દેટલાક સંન્યાસીઓ જમીનમાં ખાટો ખોદાવી તેમાં ખેત્રી ઉપર ધૂળથી પુરાવી દે છે તો તે આપણાત ન દહેવાય ?

ઉત્તર—એ યોગસમાધિન એક પ્રકાર હોવાથી આપણાત કદી ન શકાય.

પ્રશ્ન ૧૭—પ્રવચનચારોદારમાં કાણું છે કે—સમકિત પામ્યા પછી અમુક સ્થિતિ ખપાવે ત્યારે દેશવિરતિ પામે અને અમુક સ્થિતિ ખપાવે ત્યારે સર્વ-વિરતિ પામે તો પછી એક બધમાં છત્ર સમકિત સાથે જ દેશવિરતિ કે સર્વ-વિરતિપણ પામે છે તે કેમ બટશે ?

ઉત્તર—નિહ્વેા મરણ પામીને અનંતર ભવે તો કીલ્લિપિક દેવ થાય, પરંતુ ત્યારપછી મનુષ્ય થઈને નવમા ઐવેયક સુધી જઈ શકે.

પ્રશ્ન ૧૯—શ્રી ઋષભદેવે ચાર હજાર રાજાઓ સાથે દીક્ષા લીધી એમ કહેલ છે તો તે વંખતે રાજાઓ હતા ?

ઉત્તર—પ્રભુએ સંસારીપણામા અનેકને 'રાજા' બનાવ્યા હતા તેથી એમા વિરોધ જેવું નથી. વળી રાજપુત્રો પણ રાજા કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૨૦—શ્રવ્ય ભવગ્વામીએ મનક મારો પુત્ર છે એમ ખીજા મુનિઓને જણાવ્યું હતું ?

ઉત્તર—જણાવ્યું નહોતું, તેથી જ તે ખીજા મુનિઓની વૈયાવચ્ચ કરી શક્યા છે મનકને તે વાત સમજાવી હતી.

પ્રશ્ન ૨૧—શ્રાવકો મુનિરાજને દાન આપે છે તેના બદલામા, સાધુઓ શ્રાવકોના ઉપકાર માને ?

ઉત્તર—ન માને, કારણ કે શ્રાવકે આપેલા દાનનો બદલો તો તેને આગામી ભવે ઘણો વિશેષ મળવાનો છે તેનો આભાર માનવાથી શું ?

પ્રશ્ન ૨૨—જીવ કર્મને વશ છતાં ઐશ્વર્યલક્ષ વસ્તુઓ તેને લાભહાનિ કેમ કરી શકે છે ?

ઉત્તર—નિમિત્ત કારણપણે લાભહાનિ કરે એમા પૂર્વકર્મના ઉદયને વાધો આવતો નથી. તે કર્મોદય જ કારણ પામીને ઘટવાના તેમજ નાશ પામવાના સંભવવાળો છે.

પ્રશ્ન ૨૩—જૈન સત્ય પ્રકાશમા કહ્યું છે—જે ક્રિયામા મન ભળે નહીં તે ક્રિયા બંધ કે મોક્ષના હેતુભૂત થતી નથી આ વાત બરાબર હોય તો પ્રમાદમા અન્નણપણે ઘણી પાપક્રિયાઓ થાય છે તો તેથી શું અશુભ કર્મ બધાતા નથી ?

ઉત્તર—બધાય છે ઉપર જે ના કહી છે તે વિશિષ્ટ કર્મબંધના હેતુપણે ન થાય એટલા માટે કહેલ છે બાકી તો જે ક્રિયા બાંધપણે કે અન્નણપણે થાય તે બધી શુભાશુભ ફળ આપે જ છે.

પ્રશ્ન ૨૪—પતિના મરણ બાદ જે સ્ત્રી જળી મરે છે તે આપઘાત કહેવાય કે નહીં ?

ઉત્તર—કહેવાય એ ક્રિયા જ અજ્ઞાનજન્ય છે.

પ્રશ્ન ૨૫—એક મુનિને પ્રથમ છઠ્ઠું અઠ્ઠાદિ તપ શાતપણે થયો અને પછી ચાર ઉપવાસ ઉપર ચાર ઉપવાસ કરતા બહુ ઉપદ્રવ થયા તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—અશુભનો ઉદય થાય તો નાની મોટી ગમે તે તપસ્યામા ઉપદ્રવ થાય, એમા કાંઈ ચાર ઉપવાસ સાથે સંબંધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૬—ક્રિયાવાદીને શાસ્ત્રમાં લખ્ય ને શુક્લપક્ષી કહ્યો છે તો ઉદાત્તી રાજાને મારનાર વિનયરત્નને ક્રિયાવાદી કહેવાય કે નહીં ?

ઉત્તર—તેને ક્રિયાવાદી કહેવાય જ નહીં.

પ્રશ્ન ૨૭—નવકારશીનું પચ્ચષ્ઠાણુ વહેલું ન લીધું હોય, સૂર્યોદય પછી લીધું હોય તો તે સૂર્યોદય પછી ૪૮ મિનિટ પારી થકાય કે નહીં ? અને તેને પારતાં ત્રણ નવકાર ગણવા પડે ?

ઉત્તર—પારી થકાય. ત્રણ નવકાર ગણીને જ પરાય.

પ્રશ્ન ૨૮—શ્રાદ્ધવિધિમાં કહ્યું છે કે—ચાર મહાવિગયના ત્યાગવાળાને પણ વિગયત્યાગના આગાર પચ્ચષ્ઠાણુમાં કહેવા. આ બરાબર છે ?

ઉત્તર—શ્રાદ્ધવિધિમાં કહેલ સામાન્ય વચન છે; બાકી પ્રવૃત્તિ તો છ બાક્ય વિગયમાંથી અમુકનો ત્યાગ કરે તેના માટે જ કહેવાની છે.

પ્રશ્ન ૨૯—શ્રાદ્ધવિધિમાં ચારે પ્રકારનો આહાર ધાવક દરદૌજ પ્રભુ પામે ધરે એમ કહેલ છે તો તે ધરવામાં આવતો કેમ નથી ?

ઉત્તર—કેટલાક ધર દેરાસરમાં ધરાય છે. મુખ્ય દેરાસરમાં પણ લાવીને ધરે તો તેમાં બાધ નથી.

પ્રશ્ન ૩૦—આવકપ્રજસિમા ૨૧ પ્રકારી પૂલ પણ કહી છે તો તે કેમ કોઈ જગ્યાએ બળાવાતી નથી ?

ઉત્તર—૨૧ પ્રકારી પૂલ સકળચદ્મ ઉપાધ્યાયે જ બનાવેલી છે અને તે કોઈ કોઈ જગ્યાએ બળાવાય પણ છે.

પ્રશ્ન ૩૧—પતિએ કહેલું રેવું તેના મળ્યું બાદ દેવાને તેની શ્રી બંધાયેલી છે ?

ઉત્તર—જો પતિનો વારસો મળ્યો હોય તો તેની શ્રીએ પણ પતિનું રેવું મુકવું ચોખ્ખું છે.

શું શ્વેતાંબર મત પ્રમાણે પણ

શ્રી મહાવીરસ્વામી અવિવાહિત રહ્યા હતા ?

(લે. પ્રો. હીરાલાલ સિકદાર કાપડિયા એમ. એ.)

જૈન નેમજ અજૈન વિદ્વાનો એ વાતથી સુપરિચિત છે કે શ્રી મહાવીરસ્વામીના જીવનવૃત્તાંત પરત્વે શ્વેતાંબરો અને દિગંબરો કેટલીક બાબતમાં, બિન બિન મત ધરાવે છે. આવી એક બાબત શ્રી મહાવીરસ્વામીએ લગ્ન કરેલું કે નહિ તે પણ છે. અત્યાર સુધીના મારા અભ્યાસ ઉપરથી મને એમ વિશ્વાસ બોઠો જ છે કે કોઈ પણ શ્વેતાંબરીય કૃતિમાં એઓ અવિવાહિત હતા એવો ઉલ્લેખ 'નંથી.' હાલમાં પંડિત 'નાથુરામ ત્રિશી'એ રચેલા જૈન સાહિત્ય ઔર ઇતિહાસ નામના હિંદી પુસ્તકમાં '૨૮૫' માં પૃષ્ઠમાં સચબ્યા મુજબ કોઈ એક વિદ્વાને પં. નાથુરામજીને એવી ગાહિતી આપી છે કે શ્વેતાંબર સંપ્રદાયના એકે પ્રાચીન ગ્રંથમાં શ્રી મહાવીરસ્વામીને અવિવાહિત કહ્યા છે. સદ્ગુણો આ જ પુસ્તકના ૫૭૨ માં પૃષ્ઠમાં એ પ્રાચીન ગ્રંથ તે આવર્ચકનિર્ણયિત (પ્રાકૃત આવસ્સયનિજ્જુત્તિ) છે એવો નિર્દેશ છે તેમજ પ્રસ્તુત ઉલ્લેખ તેની ૨૨૨ મી ગાથામાં હોઈ તે ગાથાનો પણ સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કરાયેલો છે. આ ૨૨૨ મી ગાથા તેમજ એની પૂર્વેની ૨૨૧ મી ગાથા ત્યાં નીચે મુજબ આપેલી છે.

“ધીરં અરિદ્ધેનેમિ પાસં મહિં ચ વાસુપુજં ચ ।

एए मुत्तूण जिणे भवसेसा मासि रायाणो ॥ २२१ ॥

रायकुलेसु वि जाया विमुच्चवंसेसु सत्तिचकुलेसु ।

ण य इत्थिमाभिसेसा कुमात्वासंमि पव्वइया ॥ २२२ ॥ ”

વિશેષમાં જોયે ઇત્થિમાભિસેસા ની ટિપ્પણી કોઈએ આપી છે અને એ ટિપ્પણીમાં

“ સ્ત્રીપાણિગ્રહણરાજ્યાભિષેકોભયરહિતા इत्यर्थः ” એવો ઉલ્લેખ છે.

આવસ્સયનિજ્જુત્તિમાંની દ્વિતીય વરવરિકાના પ્રારંભમાં આ બંને ગાથાઓ છે, પરંતુ એની મુદ્રિત પ્રતિઓમાં ઇત્થિમાભિસેસા ને જદલે ઇચ્છિયામિસેયા એવો પાઠ છે જે આ નિજ્જુત્તિના ટીકાકારોએ સ્વીકારેલો છે અને અર્થદૃષ્ટિએ પણ એ જ સંગત જણાય છે; નહિ તો ઉપર્યુક્ત ૨૨૨ મી ગાથામાં જો 'વિ' નો પ્રયોગ છે તે નિરર્થક હશે. કહેવાની મતલબ એ છે કે રાજકુળોમાં અને તેમાં પણ વિશુદ્ધ વંશવાળા ક્ષત્રિયકુળમાં ઉત્પન્ન થવા છતાં રાજ્યાભિષેકની ઇચ્છાથી રહિત એવા તેમણે કુમારાવસ્થામાં દીક્ષા લીધી, વળી આ બંને ગાથાઓ, તીર્થકરે પૈકી કોણે રાજ્ય કર્યું, અને કોણે ન કર્યું એ બતાવવા રચાયેલી છે એટલે લગ્નની વાત જ અત્ર મુખ્ય વિષયક નથી. આ ઉપરાંત ઇત્થિમાભિસેસા એ પાઠ સ્વીકારતા તો એ પદ નામરૂપ રહે છે અને એથી અર્થની આકાંક્ષા અનુભવ રહે છે, જ્યારે પાઠબેદ સ્વીકારતાં એ પદ વિશેષણરૂપ જનર્તુ હોવાથી એવી ત્રિપદ સ્થિતિ ઉપરિચિત

૧. સત્તિચકુલેસુ ને જદલે સત્તિચકુલે એવો પણ પાઠબેદ છે પણ તેથી અર્થમાં ફર પડતો નથી.

ભાષા શ્રી ભદ્રબાહુને ગણાવેલા છે^૧ અને તેમને શ્રુતકેવલી શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીથી ભિન્ન બતાવેલા છે. આ સંબંધમાં લીલાપોહ કરવાનું આ સ્થળ નથી એટલે શ્રી સ્થૂલભદ્રના જીવન મંબધી હકીકત રજૂ કરનારાં જિને એ દ્વારા શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીના જીવન ઉપર પણ પ્રકાશ પાડનારા મંથો પૈકી નીચેના મંથોની હું નોંધ કરું છું.

૧. (૧) શ્રી જિનદાસગણિકૃત ગણાતી આવરસમતી સુષિષ્ય (ભા. ૨) ।
૨. (૨) તિર્યોગાલિય પદ્મજ્વળ (મા. ૭૪૨-૮૦૨)
૩. (૩) શ્રી હેમચન્દ્રસૂરિકૃત યોગશાસ્ત્ર (પ્ર. ૩, શ્લો. ૧૩૨) ની સ્વોપદ્ય વૃત્તિ.
૪. (૪) પરિશિષ્ટપર્વ (સર્ગ ૯, શ્લો. ૫૫-૧૧૩)^૨
૫. (૫) શ્રી સોમપ્રભસૂરિકૃત કુમારપાલપ્રતિબોધ (પ્રસ્તાવ ૫, પૃ. ૪૪૩-૪૬૧).
૬. (૬) શ્રી જયનન્દસૂરિકૃત શ્રી સ્થૂલભદ્રચરિત્ર
૭. (૭) શ્રી રત્નમંદિરગણિકૃત ઉપદેશતરંગિણી
૮. (૮) ભરહેસર બાહુબલિ સન્ન્યાસની શ્રી શુભશીલગણિકૃત વૃત્તિ.
૯. (૯) શ્રી ઋષિમંડલસ્તોત્રની શ્રી પદ્મમંદિરગણિકૃત ટીકા.

‘મહાપ્રાણુ’ ધ્યાન (મહાપ્રાણુઅર્ચ) વિષે હવે અન્ય સાધનો તપાસતા શ્રી રત્ન-શેખરસૂરિકૃત સિરિસિરિયાલકહાની નિમ્નલિખિત ગાથામા એનો નિર્દેશ જોવાય છે—

“મહપાણજ્ઞાયદુવાલસંગસુત્તતથતદુમયરહસ્સો ।

સજ્ઞાયતવ્વરપ્પા વસપ્પા ચેવ ઉવજ્ઞામો ॥ ૧૩૩૦ ॥”

આની જે અવચૂષિ સાથે સારે ઉપાગેલી છે તેમા સચચા મુજબ આ ‘મહાપ્રાણુ’ ધ્યાનવડે દ્વાદશાગીનું-ગણિપિટકનું રહસ્ય સ્વતંત્ર અને અર્થથી જનણી શકનાર અને સ્વાધ્યાયમાં તત્પર એવા આત્મા તે જ ‘ઉપાધ્યાય’ છે.

પરિશિષ્ટપર્વ (સ ૯, શ્લો. ૬૨) મા કહ્યું છે કે મહાપ્રાણુ ધ્યાન જેમણે પૂર્ણ કર્યું હોય તેઓ કોઈ કાર્ય આવી પડતા એક મુહૂર્તમા સર્વે પૂર્વો સ્વતંત્ર અને અર્થથી ગણી શકે.

પદ્મમંદિરગણિ એમની ઉપર્યુક્ત ટીકા (પત્ર ૧૮૩)મા એમ કહે છે કે મહાપ્રાણુ ધ્યાન પૂર્ણ થયું હોય તો શ્રુતકેવલી અંતર્મુહૂર્તમા પહેલેથી છેલ્લે સુધી અથવા તો છેલ્લેથી પહેલે સુધી એ ક્રમે પણ ચોદ પૂર્વ ગણી શકે

આ પ્રમાણે મહાપ્રાણુની મેં આછી રૂપરેખા આલેખી છે. આશા છે કે-આ સંબંધમાં વિશેષ પ્રકાશ પડી શકે તેવાં કોઈ સાધનો હોય તો તેનો નિષ્ણુતો ઉલેખ કરશે.

૧. આ પ્રમાણે તેમણે જે ભદ્રબાહુ ગણાવ્યા છે આ બીજા ભદ્રબાહુને કેટલાક લઘુ ભદ્રબાહુ કહે છે અને એમને કેટલાક શ્રી જિનસેનસૂરિકૃત હરિવંશપુરાણ (મ. ૧, શ્લો. ૩૩) માં સ્તુતિ કરાયેલ શ્રી વજ્રસ્વામી ગણે છે. જુઓ જૈન-સત્ય પ્રકાશ (વ ૧, અ. ૭, પૃ. ૨૧૪)

૨. આમાંનાં ધણાંજરા પદો ઉપર્યુક્ત વૃત્તિમા જોવાય છે.

૩. આ મન્ય પાદ્ય, અપદ્મંશ અને સંસ્કૃત એમ ત્રણ ભાષાઓમાં રચાયેલો છે, તેમાં ‘પાદ્ય’ મુખ્ય છે. પ્રસ્તુત કથા તો અપદ્મંશમા ૧૦૬ પદોમાં છે.

પ્રભાવિક પુરુષો

આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિ (૬)

(અતુસધાન પૃષ્ઠ પૃષ્ઠ થી શરૂ)

‘આતુર્વેદીય ! નમસ્કાર આટલા વહેલા કંઈ તરફ ?’

‘પડિત ગજગમ ! તમે શુ એ નથી જાણના કે આજે આચાર્ય શમભવ પોતે મડપી વ્યાસપીઠ પર વિરાજી પ્રવચન કરવાના છે ?’

“હ, હ, તેની આ બધી ધમાલ જણાય છે કુડ પછી સ્નાન કરી હુ પાછો ફરુ છુ ત્યાં તો માનનીઓના ટોળેટોળા ઉગમણી દિશા પ્રતિ નર્મ રહ્યા જોઈ મને આશ્ચર્ય થયુ, પણ હવે ગમગમ છે કે એ સર્વ પેના નિર્મથો તરફથી શરૂ કરાયેલા મહોત્સવમા ભાગ લેવા જતા હશે મને એ ઉત્સવની ખબર છે એને આરંભાવાને છ દિવસ વીતી ગયા તે પણ હુ જાણુ છુ ગાગમા શમભવજીના પગલા ધામધુમપૂર્વક થયા એથી પણ હુ અજાણુ નથી જ ગગાવહુએ તે દિવસે દ્રવ્ય અગ્નવાનો પ્રસ્તાવ મુક્યો ત્યારે હુ હાજર હતો.”

આતુર્વેદી-“તો પછી પડિતજી ! ચાલોને અત્વ, આજે વહેલા પહોંચ્યા સિવાય મડપમા જગ્યા મળતી મુશ્કેલ છે.”

રામગમ-“તમારા સગપ્પા વયોવૃદ્ધ વેદ જ્ઞાતાને આ તે કેવી મતિ સચી ? શિવસ્તોત્રનો ગ્રંથ મૂકી, જેઓ ખૂદ ઇશ્વરનો જ હેઠલો જિગલે તેઓની વાણી સાંભળવાનો શો અર્થ બધા ? ‘સ્વધર્મે નિષ્ઠનં શ્રેયઃ પરધર્મો મયાવહઃ ।’ એ સુત તમારા પ્લાનપદાર તો નથી ને ?”

આતુર્વેદી-“પડિતજી ! આટલાટલુ તેત્રો મામે જોયા છતાં હજી તમારો કદામદ નિર્મૂળ

યથો નથી ? વિદ્વાનોની વાણીયા કાનોને પાવન કરવા એ સદેવ જ્ઞાનપાનમા ગત એવા દ્વિજોનો સૌથી પ્રથમ ધર્મ સાંભળેલા ઉપદેશને શુદ્ધિથી કાઢાએ તોળવો અને અનુભવરૂપી કસોટીએ કરાવો એ બૂદેવો માટે આવશ્યક કર્મ એમ કરતા જે નમીત લાધે એ પચા વવાની બાબત તરીકેની ખાસ ફગ્ગ. બહુ એટલે જ્ઞાન બાબત એટલે એને વરલો નવુ જ્ઞાન મેળવવા એ સર્વત્ર જમણુ કરે એ વેળા એને માટે ‘સમ બૂમિ ગોપાલકી’ જેવુ જ હોય જ્ઞાનના પિપાસુને વળી ‘વાડાના બધન’ કે ‘અટકના અવરોધ’ હોય ખરા ? સ્વધર્મ એટલે આત્માનો ધર્મ અને એમા નિષ્ઠન કહેતા મૃત્યુ અર્થાત લયલીનતા પર ધર્મ કહેતા આત્માવિહુણા પુદ્ગળનો યા જડનો ધર્મ આત્મશ્રેયના પથિક સાર સાથે જ એ બયાવહ કહેતા બયરૂપ છે હુ તો સમજતો કે જમણુસમરે તમે સહકુટુંબ ગગાને ઘેર દેખાઓ છો એટલે સાગ્ય ઉત્સવમા ભાગ લેતા હશો, પણ તમારી વાત પરથી તો એમ લાગે છે કે તમે નથી તો પ્રાંત કાળે થતા યશોભદ્ર સૂરિના પ્રવચનમા ભાગ લેતા કે નથી તો મધ્યાહ્ન કાળ પછી કરવામા આવતી સિદ્ધચક્રની સ્ત્રાપ્રાય ભક્તિમા હાજરી આપતા એક રનેલી તરિકે કહુ છુ કે-મહાશય ! એમ કરવામા તમે ધણુ ધણુ જોવાનું અને જાણવાનું શુમાવ્યુ છે.”

રામગમ-“શિવ ! શિવ ! નાસ્તિક દર્શનના આટલી હદે વળાણુ ! અને તે પણ એક વેદનિષ્ણાતના મુખે ! !”

આતુર્વેદી-“મહાશય ! હતાસ થવાની જરૂર

નથી ભારતવર્ષમાં, ઉદ્ભવેલા અને જુદાજુદા સમયે સવિશેષપણે પાંગરેલા વેદ, જૈન અને બૌદ્ધરૂપ ત્રણ ધર્મો એ પવિત્ર ત્રિવેણીના સંગમ-સમા છે. એમાં એક પીળા પ્રત્યેની વિષમતા કુત્તાં, પરસ્પરનું સામ્ય સવિશેષ છે. આત્મિક સ્વરાજ્ય પ્રાપ્ત કરવાના એ જુદા જુદા માર્ગો છે. આચાર્યશ્રીજીના પદ્ધતિ યશોભદ્રજીએ ગદ્ય આક્રમના દિવસે એ વિષય ઉપર એટલું તો સચોટ ખ્યાન કર્યું કે હવે કે શ્રીતાઓના હૃદય યનગુની બિડ્યા હતા. એ સંબંધમાં તેઓએ જે પ્રકાશના કિરણો ફેંક્યા એ પરથી કોઇ પણ ગિચાસુતે લાગ્યા સિવાય ન રહે કે અભ્યાસ કોઇ અતોખી ચીજ છે અને જે વ્યક્તિમાં એ અભ્યાસના બળે જ્ઞાન પૂરે-પૂરું પચી ગયું છે એની પ્રતિભા કોઈ અદિ-તીય હોય છે. બાકી વાદવિવાદના ઉત્ક્રાપાતમા ધર્મવિજય માનનારા આપણે ધાંચીના બેલ કરતાં વધુ આગળ વધ્યા નથી. સત્યથી તો દૂર જ છીએ. આજે તો આપણા જ ઘરનો-એક સમયનો બાલુડો-પરદર્શનનું પાન કરી આચાર્ય બનેલો શય્યભવ પોતે જ પ્રવચન કરનાર છે. એની વાણી સાંભળવામા દોષ, કેવો ?”

1 ત્યાં તો ભદ્રચંદ્રને પોતાની સાથમા બે પાંચ બાલજો સહિત આવતો જોયો. નજીક આવતાં જ ચાતુર્વેદીજી એમાંના એકને ઉદ્દેશીને બોલ્યા—

‘ઓહો! ચંદ્રપ્રસાદજી! તમે અહીં ક્યાંથી? ત્રિવેદી સરયુપ્રમાદ પણ સાથમાં છે ને શું?’

ભદ્રચંદ્ર—“ચુરુજી! ગઈ કાલે તેઓ આપણા ગામમા આવેલા છે. એમને જે પ્રવર્તી રહેલ મહોત્સવની વાત કરી, એટલે પ્રથમ તો એમને જારે આશ્ચર્ય બિપજ્યુ. ધડીબર વેદધર્મની પતાકા હેડી ઉતરતી

જણાઈ, પણ જ્યારે સર્વ વાત સમજાવી જૈનદર્શનના વિધિવિધાનની, ચાલી રહેલાં આયજિવ તપની, યજ્ઞસ વગગની લૂખી જુદી જુદી વાનીઓ એક ટંક વાપરી સર્વશ્રેષ્ઠ એવા નવપદના આરાધન પાછળ રહેલાં રદ-સ્થની પિછોન કંગાવી, એ સંબંધમાં વિદ્વાન યશોભદ્રજી પ્રતિદિન રસમય વાણીમાં જે વિવેચન કરી રહ્યાં છે તેનો બિડતો ખ્યાલ આપ્યો ત્યારે તેઓને પણ લાગ્યું કે આવો મહત્તરનો પ્રમંગ નિહાળ્યા વિના પાછા ફરવું એ ‘તળાવે જઈ તરસ્યા પાછા ફરવા’ જેવું છે; તેથી આજે જવાનું મોકુફ રાખી તેઓ મારી સાથે સભાગંડપમા આવી રહ્યા છે. આપ પણ એ દિશામા જતા લાગો છો તો મત્તર પગ ઉપાડો. જૈન ધર્મની દૃષ્ટિએ આ દિવસો સિદ્ધચક્રની આરાધનાના ગણાય છે. બીજા નવ દિવસો આશ્વિન માસમા આવે છે જ્યારે આપણે નવરાત્ર બિજવતા હોઇએ છીએ. ફરક એટલો કે આપણે આસો શુદ્ધિ એકમથી આરંભ કરી દશરાના દિને પૂર્ણાહુતિ કરીએ છીએ જ્યારે તેઓ શુદ્ધિ સાતમથી આરંભ કરી પૂર્ણિમાએ સમાપ્તિ કરે છે. અલગત એ સાર્યે વિધિવિધાનમા ફરક તો ખરો જ. ચૈત્ર માસના આ પવિત્ર દિવસોમાં આજનો દિવસ અતિ મહત્તરનો એટલા સારુ છે કે એ છેલ્લા તીર્થ કંઠે મહાવીરસ્ત્રામીનો જન્મદિવસ છે. એની બિજવણી અર્થે આજે વહેલી સવારથી જ આસપાસના પ્રદેશમાંથી ભાવિક જનસમુદાય આવી રહ્યો છે. રાજગૃહીથી પણ ઘણા માણસો આપ્યા છે, તેથી ગીરદી ચવાની માટે જ વહેલા જવાની જરૂર છે.”

ચાતુર્વેદી—“શિખ્ય! તારી વાત સાચી છે. હું તેથી જ વહેલો નિકળ્યો છું. આ પગિતજીને એ લાભથી વચિત ન રહેવાનું

ત્યાં તો આત્માના વેણું સંભળોયાં—
 “ભો, બન્ધુ છવો ! કર્મગર્જપ મુક્તાન
 સ્વધારથી, ક્ષણે ક્ષણે દોરીસચાર કરાતા આ
 સસાગરૂપી રગભૂમિ પર બળવાઇ રહેલા-બિન્ન
 બિન્ન અભિનયોમા જળા લગી આત્મા રવ
 અને પરતો ભેદ પારખી શકતો નથી ત્યા લગી
 એ ધર્મના સાચા રહસ્યને, પિછાની શકતો
 નથી. ઉપરછલા દેખાવને, કે ધર્મની આસ
 પાસ, વિઠાયેલા ક્રિયાકલાપને લક્ષ્ય માની એ
 એની આસપાસ ચક્કર માર્યા કરે છે એ
 જ્ઞાતના ભ્રમણમા પસાર થતા કાળની મર્યાદા
 આકી શકાતી નથી ચડતી-પડતીના અંગડાળમા
 આગેકદમ અને પીછેઢઢ તો હોય જ, પણ એથી
 પ્રગતિતો કાટો જાયો જઈ શકતો નથી ચડતી
 ઠાણે અકની નવિનતા હાથવેતમા જથ્થા ત્યા
 અધ પતનતો દોહા વાગવા માટે છે અને વધુ
 જોરથી પછામથુ થાય છે. કારણ એક સમ્યગ્જ્ઞાન
 તો અભાવ-સાચી મમજથુનું દિવાળુ । એટલે
 પર એવા કર્મરાજની જળગુચળીમા સજ્જ
 રીતે જરકડાવું । જાળ-ખોળની ખખડ જ ન મળે ।
 એટલે જ સૌથી પ્રથમ-સ્વ અને પરની કિવા
 આત્મા અને કર્મની અર્થવા તો જીવ-અજીવની
 કે જોતન-જડની જોળખાણની આવશ્યકતા છે

“ નયસારતો આત્મા લાખા સસારભ્રમથુ
 પછી મહાવીર અને છે એમા કર્મરાજે જોછા
 તમાસા નથી જતાવ્યા. સસારની રગભૂમિ પર
 મહાવીરદેવના આત્માને જ્ઞાતજ્ઞાતના નામ નચા-
 વ્યા છે ખુદ પ્રથમ તીર્થપતિતો ભેટો કરાવ્યો
 અને ચારિત્રતો સ્વાગ પણ સમવરાવ્યો. ત્યાગ
 જીવનના કાઠે વિચરનારને મુક્તિપુરીતો આવાસ
 ફેટલો દૂર હોય ? જાન કંઈ જોછું નહોતું,
 ક્રિયા પણ હતી, તો પછી બીજુપ શી હતી ?
 એ જ્ઞાનની પૂર્વે સમ્યક્ શબ્દ સમજથુ સહિત

જોડાયેલો ન હોવાથી, એનું અજીર્ણ / થતા
 વાર ન લાગી. મિથ્યાભિમાન દોડી આવ્યું
 અને જોતજોતામા કિનારે આવેલ નાવ બાર-
 દરિયે-ખેચાઈ ગયું. નયસારે મરિચીના અવ-
 તારમા જે ગુલાઈ ખાધી તે માન ફેટલાક ભવો
 સુધી કાયમ રહી એટલું જ નહિ પણ એમા
 વાસુદેવના ભવમા કર્મે એવો તો જોપ આપ્યો
 કે આત્મા અધ.પતનની છેલ્લી ભૂમિકાએ પહોંચી
 ગયો પછી મધ્ય ભૂમિમા આવતા વર્ષોના
 વહાણા વાયા એ દર્શિયાન અનુભવની, વેદી
 પર સખત ધડતર થઈ આવતુંવા બોધપાઠ
 મળ્યા પરિણામ એ આવ્યું કે જે આત્માએ
 જ્યારે ચક્રવર્તીની ઋદ્ધિ મેળવી ત્યારે જોતો ગર્વ
 ન, કયો પોતે એમા લયલીન ન થયો. ઋદ્ધિ
 ભોગવી જાણી અને શક્તિ ભોગવી જાણી.
 સાપ કાચળી ઉતારી નાખે તેમ ચક્રીએ રમા-
 ગમાનો મોહ ત્યજ દોધો અને સયમનો
 સધિવારો લીધો પ્રગતિતો પારો જાયે ચઢ્યો
 અને નદનમુનિના ભવમા એ ધૃષ્ણિત બિંદુએ
 પહોંચ્યો તપરૂપી કૃપાળુ હાથમા લેઈ જામે-
 જૂના કરોને કાપી નાખ્યા અરે ! ઉત્કૃષ્ટ
 તીર્થપતિ તરિક્કની પદની માટેનું પ્રમાણુર્પન
 મેળવ્યું મહાવીરનો ભવ એ સર્વશ્રેષ્ઠ પદનો
 ભોગકાળ-જન્મતા જ ઋદ્ધિસિદ્ધિતો સુદર યોગ

“ પરંતુ સત્યની પિછાન કરેલ હોવાથી
 મહાવીર એમા ન તો ગંગ્યા કે ન તો એથી
 ગામ્યા અવધિ થતા જ અનગાર થઈ નીકળી
 ગયા સમ્યગ્જ્ઞાનના રસ્તે ચઢી ચૂકલા પથ
 એની પૂર્ણતા નહોતી થઈ. એ મિદ્ધિ હરત-
 ગત કંવાતો દદ નિશ્ચય કરી એ જ્ઞાતજ્ઞાતના
 રચાતોમાં ભમ્યા સૌંધના પાછળ સાકાળ્યાર
 વર્ષ જેવો લાગો સમય વિવિધ પ્રમરના ઉપ-
 સંગોના ઉધાડી છાતીએ અને સમભાવદશાએ
 સામનો કરામા પીતાઓ પરિપક્વ સદન કર-

વામાં કથાશ્રવણ, રાખી ત્યારે જ અનુપમ એવા કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ.

“ સર્વજ્ઞ એવા શ્રી વર્ધમાનસ્વામીએ દેશ-કાળ પ્રતિષ્ઠિત માંડી એટલે કે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ જોઈને પોતાની પૂર્વે થયેલ તીર્થંકરોની માફક સંઘની સ્થાપના કરી. તેઓશ્રી દ્વારા દોરવામાં આવેલ જૈન દર્શન સંબંધી ચિત્રમાં પંચ મહાવ્રત યુક્ત શ્રમણ ધર્મ, જિજ્ઞાસુ દર્શિબિન્દુઓને ધ્યાનમાં રાખી અત્યેક વસ્તુની વિચારણા કરવાની સ્વાધ્યાસપદ્ધતિ અને સંસાર-શ્રમણના મુખ્ય કારણ સમા કર્મવદાયની આત્મિક સક્ષમ વિચારણા સવિશેષ ધ્યાન ખેંચે છે.

“ જુદા જુદા પંચપ્રવર્તકોએ સ્થાપેલ સંપ્રદાયમાં સમય જતાં ચારિત્રની જે શિથિલતા પ્રવેશ પામી હતી અને વૃદ્ધિગત યતી દર્શિગોચર થતી હતી તે જૈન દર્શનમાં નથી જોવાતી એનું કારણ એ પાંચ મહાપ્રતિજ્ઞાના નિરત્યાર પાલનમાં સમાયું છે. નિર્ઝયોના જીવન આજે પણ અન્ય પંચના પરિવાજકો વા પંડિતો કરતાં શ્રેષ્ઠ જણાય છે; કેમકે એમાં જ્ઞાન અને ચારિત્ર કિંવા વિચાર અને આચારનો સમન્વય સાધવામાં આવ્યો છે.

“ સાપેક્ષ દર્શિએ જોવાની રીતથી જ પુરુષર વિદ્યાન ઉદ્ભવિતિ આદિના તેઓશ્રીએ હૃદયપથટો કરી દીધો. વેદવાક્યોનો સમન્વય સાધી આખી, સંકાના શલ્યને છેદી નાંખ્યા; અને પોતાના સુસ્ત અનુયાયી જનાર્યા, જ્ઞાનાર્જન જોમનો પ્રિય વ્યવસાય છે એવા સંખ્યાબંધ દ્વિજોનું આકર્ષણ જૈન દર્શનમાં ચાલુ છે એનું કારણ પણ એ અનેકાંત પદ્ધતિથી દરેક વાતનો સમન્વય સાધવાની રીતમાં સમાયું છે.

“ હ્રસ્વરૂપ જન માનનારા અથવા તો પ્રકૃતિના ચિર જગતની વિચિત્રતાનો ટોપલો

કાલવનારા, જો સુકિતવાદમાં પાછા, પ્રજા હોય તો એ જૈનદર્શનના દલીલપુરઃસરના કર્મવાદથી જ. જેમ જેમ વિજ્ઞાન વિસ્તાર પામતું જશે તેમ તેમ મૌનિવશુદ્ધિ કર્મના સિદ્ધાંતને વધારે ને વધારે પિછોળેતો જશે. અંતર કેવલવા માંડશે કે પોતાની સુખદુઃખ કિંવા ઉદય-અસ્ત માટે બહારની કોઈ શક્તિ કે કૃતિ જવાબદાર નથી. એ માટેની આખી જવાબદારી પોતાના આત્માની પોતે પોતાના પૂર્વ તથા ચાલુ જીવનના આચરણોનો જ છે. આત્મા ધારે તો મહાત્મા અને ખુદ પરમાત્મા પણ બની શકે છે.

“ મહાનુભાવો! મોટી આ વાત પૂર્વે મેં શ્રી મહાવીરદેવના જીવનની જે આખી ઠરાવી એ ઉપરથી સહજ પુરવાર થાય છે. નવપદ આરાધન સંબંધી જે વિવેચન તેમજ ઉદ્ધાહરણો સાંભળી રહ્યા છો અને તમારા નેત્રો સામે એને લંગતું જે વિધિવિધાન યદ્ય રહ્યું છે એ પરત્વે શ્રીપાલનરથનું ઉદ્ધારણ ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવું છે. એ કથા તો લાંબી છે એટલે એનો વિસ્તારથી ખ્યાલ આપવાનો અત્યારે સમય નથી પણ એમાં જે જનાવને અનુલક્ષી કથાનકનો આરંભ થાય છે એ જૂરાબર વિચારણીય છે. મંચણીસુંદરી અને સુરસુંદરી એ સાવકી બહેનો. એમની માતાઓ જિજ્ઞાસુ હોવાથી ઉભયને પોતપોતાના ધર્મના ઉપાખ્યાય પાસે શિક્ષણ અપાવ્યું. પરિણામ એ આવ્યું કે મંચણી જૈનદર્શનના સિદ્ધાંત અનુસાર પોતાના સુખદુઃખમાં પૂર્વકૃત કર્મને જ નિમિત્તરૂપ લેખી, સ્વઆત્મશક્તિ પર મુસ્તાક રહેનારી બની. સુરસુંદરી એથી જીલડી રીતે આત્મજ્ઞાન ભૂલી, ‘હથેરમ્બા બલિષ્ઠી’ જેવા વાક્યનો વિપરીત અર્થ સમજી સ્વપિતાને પોતાના અધિવાસી કર્તાહર્તા લેખવા લાગી. તેમની કૃપાના ફળરૂપે સુખાનુભવ કરી

રહેલી તે, એ ગહેર્યાની માણુ રહે તો જ બનિષ્યમાં સુખ પ્રાપ્ત થવાનું છે એમ માનવા લાગી. અર્થાત્ કર્મના સિદ્ધાંતને નેવે મૂકી કેવળ પિતાની 'હા' માં 'હા' બાજુવા લાગી. એક રીતે કહીએ તો સ્વાશ્રય અને પરાશ્રયની હોડ ચાર લાઇ. 'હું જ સુખનો દેનારો' કિંવા 'હરેનારો' છું એવા બંધથી ઘેરાયેલ તેમનો પિતા—શંભુ પ્રાંતપાલ—એ ઉભવના લગ્ન બિડે છે. પોતાનો એટલીએ નાચતી સુરસુંદરીને સારો રાજકુવર સાથે પરણાવે છે. જ્યારે આત્મભણ પર અડગતા ધરનારી મયણીને એક કોઢિયા સાથે પરણાવે છે. દુઃકમાં કહીએ તો એકને સુખના શિખરે બેસાડે છે તો બીજાને દુઃખની ઊડી ખાધમાં હસેલે છે. સમયના વહેવા સાથે ઉભય બહેનોના જીવનરથ સંસારના વિવિધ પ્રસંગો વચ્ચે માર્ગ કાપી રહે છે, કર્મરાજ પટ્ટા આપ્યા નાંચે છે અને કેવળ બાર માસના દુઃકા સમયમાં કાંઈ અનોખું ચિત્ર ખંડુ કરે છે:—

'અઘટિતઘટિતાનિ ઘટયતિ, સુઘટિતઘટિતાનિ જર્જરીકુંચતે।' જેવું થાય છે. કુષિ-પ્રિયા મયણી મહારાણી પદ પામે છે જ્યારે સુર-સુંદરી રાણી મદી મર્ત્યકાંચાય છે ! એ વાતનો સંપૂર્ણ ઉકેલ કરવાના જિજ્ઞાસુએ શ્રીપાલચરિત્ર અવલોકવું. અહીં તો કર્મસિદ્ધાંત શું ચીજ છે એનો ખ્યાલ આપવાં સારું આટલો ઉલ્લેખ કર્યો છે. લોચાંબાન મેદાવીરના જીવનમાં જાણુ-વાનું તો અતિથણું છે એ મોટે મે તો માત્ર ધરારો કર્યો છે. અને એ પ્રભુતા ક્વનમાંથી મે તો એતાદ્રંદની નજરે ખાંસ અગત્યની એવી નથું વાત દુઃકમાં જણાવી છે. આચાર, ઉચાર અને વિચારમાં એ અતિ ઉપયોગની છે. ગમે તે પંથનો અનુયાયી કે પદ્ધતિનાંમોના ગમે તે દર્શની એ ઉપર, પદ્ધપાતના ચરમાં ઉતારી,

મુશન કરશે તો, એમાંથી માખણ કાઢશે એવી મારી ખાતરી છે. ધર્મ એ આત્માની વસ્તુ છે. એને ક્ષતિય, પાછાણ કે વેચ્ય આદિ વસ્તુના વાધા હેઠળ જોખન કરવાનો જરૂર નથી.

"જ્ઞાનસ્ય ફલં વિરતિઃ ।" જાણવાનું તાત્કાલિક ફળ આચરણમાં ઉતારવારૂપ છે, અર્થાત્ વર્ચાશક્તિ સંગત્ય સુખમ મત્ત મદણુ-રૂપ છે. એ દ્વારા પરપરાએ એનો સર્વ-કર્મથી છુટકારો થાય છે અને મુક્તિ કે પૂર્ણ સ્વરાજ્ય મેળે છે.

"હવે છેલ્લી વાત મનકંતુ નિમિત્ત ન જન્યુ હોત તો હું સ્થિરબંધ આ ગામમાં આવવાનો નહોતો. પોતાને રુચે તે કરવું એ હીકે છે પણ સત્ય-ગવેષણુ વૃત્તિ રાખવી એ એથી વધુ એવરકર છે. એમ ન કરી શકે તેઓએ પણ ખોટા દૂષણ શોધવાની કે જૂઠા આળ એલાડવાની આદત ત્યજી દેવી. સ્વ-જીવન શોધવામાં લાગી જવું. મારા પદ્ધતિ તરિકે આ વિશાળ જનસમૂહ સમક્ષ હું પ્રિય શિષ્ય એવા યશોભદ્રને ગહેર કરું છું. હવે મરજનો બાર તેમણે જ વહન કરવાનો છે અને સધે તેમની જ આગેવાની સ્વીકારવાની છે. શેષ જીવન હું તો હવે આત્મચિંતનમાં જ વ્યતીત કરીશ."

સભાજનો—“શુરદેવ ! ને આપ સાહેબની એ ઇચ્છા છે અને ચોખ્ખો ચોગ્ય પદ આપાય છે તો અમે આચાર્ય પદપ્રદાનનો ઉત્સવ ઝાંળી પૂરી થયા પછી રાખીએ તો કંઈ વાંધો છે ? શક્તિ અનુસાર ધન ખરચી અમે સાંસ્કૃત સુદૃઢભાગી ન બનીએ ?”

સંખજોસંહિ—“તમારો એ ઇચ્છો હોય તો મને વાંધો નથી. ખાંડો આચાર્ય પદવીનો દાંત તો ચોગ્યતા જોઇને જ આપાય છે. એ

નીતિમય વચનો

૧. શ્રવણ પાળવી, સર્વદા ધ્વન્નિમોના સમૂહને દમવો અને સત્ય બોલવું—આજ ધર્મનું રહસ્ય છે.

૨ શીલવ્રતનો ભગ ન કરવો, ખરાબ શીલવાળાનો સગ ન કરવો, શુરુવચનનો અનાદર ન કરવો, એ ધર્મનો પરમાર્થ છે

૩ અપલતાથી ને ચાલવું, ઉદ્ભટ વેશ ધારણ ન કરવો વાકી, દષ્ટિએ ન જોવું, એવા મનુષ્ય વિષે કોષે ભર્યોલા ચાંદીયા પથ્થુ શુ કહી શકે, અર્થાત્ કાષ્ટ જ ન કહી શકે

૪ પોતાની જિહ્વાને નિયમમા રાખવી, અવિચારી કાર્ય ન કરવું, કુલાચારનો નાશ ન કરવો, તેવા મનુષ્યને કોપ પામેલો કલિયુગ પથ્થુ શુ કરી શકે

૫ કોઈને મર્મ વચન ન કહેવું, કોઈને કલક ન દેવું, કોઈના પર આકોશ ન કરવો આ સત્જનોનો માર્ગ દુર્ધટ છે

૬ સર્વ ઉપર ઉપકાર કરવો, બીજાને કરેલો ઉપકાર વિસારવો નહિ અને દુષ્ટાને અવલમ્બન આપવું, એ જ વિદ્વાનોનો ઉપદેશ છે

૭ કોઈની પ્રાર્થના કરી નહિ, કોઈની પ્રાર્થનાનો ભગ કરવો નહીં દીન વચન બોલવું નહિ, જીવન પર્યંત ઉપરના નિયમો પાળવા

૮ અધમ પુરુષની પ્રાર્થના કરી હોય અને ઇચ્છિત ફલ મળે તેના કૃતા સારા મનુષ્યની પ્રાર્થના કરી હોય અને તે નિષ્ફલ જાય તે વધારે સારું છે આ ઉપરથી સમજવાનું કે માગવું પડે તો યોગ્ય પુરુષ પાસે જ માગવું

૯ પોતાની પ્રશસા ન કરવી, દુર્જનની પથ્થુ નિન્દા ન કરવી, મહુ દસવું નહિ—આ પ્રમાણે વતનાથી મનુષ્ય મહત્વતા મેળવે છે

(ચાલુ)

મુનિશ્રી વિદ્યાનંદવિજય

વેળા લક્ષ્મી ખરચનાર હોય ને ઉત્સવ યાવ કિવા એમાનું કષ્ટપથ ન યાવ એ કષ્ટ મહત્વની વાત નથી

શશુપ્રસાદ— આચાર્યશ્રી ! મારી એક વિનંતિ છે યશોભદ્રસૂરિને આપ અમારા પ્રદેશ તગ્ન-મિથિતાપુરીમા-ઉપદેશ અર્થે મોકલો ત્યાં જૈન દર્શન પ્રત્યે જે અજ્ઞાન વર્તે છે તે દૂર થશે ને અમારા જેવા જ્ઞાનના અર્થાને નવું

બજાવા-વિચારવાનું મળશે માત્ર આજની દેશના સાતળી મારુ હૃદય ઉલ્લાસ પામ્યું છે, તો વધુ સપકથી શુ ન મને ?

પ્રવચનનો પૂર્ણાદ્યુતિ 'સર્વમંગલમાગત્યમ' થી યદ્ય સૌ વિખરાયા. આચાર્ય યશોભદ્રસૂરિનું શેષ વૃતાત હવે પછીના કથાનકમાં આવશે

(ચાલુ) ચોકસી

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

સં. ૧૯૯૯ ચૈત્ર માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમ અનુસાર સામાયિક, આઠમ-ચૌદશ પ્રતિ-ક્રમણ, મુનિવંદન, પ્રભુપૂજા વિગેરે ક્રિયાઓ થયેલ છે. ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૫ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓ શ્રી સિદ્ધાચલની યાત્રાએ ગયા હતા. ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૩ ના રોજ શ્રી મહાવીર જયંતિ નિમિત્તે રાત્રે બાલાશ્રમના સંસ્થાપક શ્રી ચુનીલાલ નારણ-દાસ કાનુનીના પ્રમુખપદે મિટિંગ મેળવી સંભાષણ રાખ્યું હતું.

સંસ્થાની વર્ષગાંઠ:—ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૦ ના રોજ બાલાશ્રમને સાઠત્રીશ વર્ષ પૂરાં થયાં અને આઠત્રીશમા વર્ષમાં પ્રવેશ કર્યો તે નિમિત્તે ઉત્સવ યોજવામાં આવ્યો હતો. ખાસ તૈયાર કરાવેલા સંવાદો, ગાયનો તથા કસરતના પ્રયોગો મદ્રાસવાળા શેઠ ભુરમલજી ગુલાબચંદજીના પ્રમુખપદે ચૈત્ર વદિ ૧ ના રોજ યાત્રિકો તથા સંભાવિત ગૃહસ્થોની હાજરીમાં ઉક્ત કાર્યક્રમ કરવામાં આવ્યો હતો. વદિ ૩ ના રોજ ફક્ત બહેનો માટે આ કાર્યક્રમ રાખ્યો હતો. વદિ ૫ ના રોજ પાલીતાણુના નામદાર દિવાનસાહેબ કુમારશ્રી મૂળરાજસિંહજી તથા સ્ટેટના સઘળા અમલદારો તેમજ પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોની હાજરીમાં આ કાર્યક્રમ યોજાયો હતો. તે જોઈ સૌને ઘણો સંતોષ થયો હતો.

ઈનામોની વહેંચણી:—ચૈત્ર વદિ ૧ ની રાત્રે અભ્યાસ, સંવાદો તથા કસરત વિગેરેમાં સારું કામ કરવાને અંગે પ્રમુખશ્રી ભુરમલજી શેઠના હસ્તે વિદ્યાર્થીઓને સંસ્થા તરફથી રૂ. ૬૫-૮-૦ ના ઈનામો આપવામાં આવ્યાં હતાં.

નવી અરજીઓ:—સંસ્થામા દાખલ થવા માટે આવેલી અરજીઓ પૈકીની ત્રીશેક અરજીઓ મંજૂર કરી છે.

આવક:—

શ્રી જ. નિર્વાહ ફંડ ખાતે	૩૪૨-૮-૦
શ્રી લોજન ફંડ ખાતે	૪૦૦-૭-૦
શ્રી ફેલવશી ફંડ ખાતે	૫-૦-૦
શ્રી દૂધ ફંડ તિથિ ખાતે	૧૦૧-૦-૦
શ્રી દેરાસર ફંડ ખાતે	૫-૧૨-૦

નોંધ:—શેઠ ટી સી. પ્રધર્સ-લાવનગર. બોર્ડ કરાવવા પત્ર ૧) મોતીચંદ ગણેશમલ-ઓશીયા. મોહનલાલ મણુ ૧ તથા ફરસાણુ. અમીચંદ હિંદુજી-શીરોહી. મીઠાઈ મણુ ૧ તથા ફરસાણુ. ચીમનલાલ ડાયાભાઈ-કેસર તોલો ૧ ગાંધી અમદાવાદ. રિખવદાસ તિલોકચંદ-આહોર. બુદ્ધી મણુ ૧)૫. ગાંધી ગિરધરલાલ ગોવિંદજી-શીહોરવાળા તરફથી રસની કેરી મણુ ૧૫

જમાણવાર:—૧. શેઠ અમીચંદજી હિંદુજી-શીરોહી. ૨ શેઠ ચોતમચંદ રણછોડદાસ-મુંબઈ ચેત્ર શુદ્ધિ ૧૦ વરસંગાંઠના રોજ. ૩. રીખવદાસ તિલોકચંદજી-આહોર. ૪. ગાંધી આધારનાઈ તે શેઠ મૂળચંદ હઠીચંદની વિધવા ગાંધી અમદાવાદ.

મુલાકાત:—શેઠ બીલમચંદજી ભંડારી રાયસાહેબ, ફોનસ ઓફિસર-સ્ટેટ લેધપુર. શેઠ જલદવજી ઝવેરભાઈ-લાવનગર. જેસંગભાઈ છગનલાલ-અમદાવાદ. શેઠ ચંકરાલાલ અમથાલાલ-ડોલોડા. શેઠ મૂળચંદ પારસમલ-મોજત. શેઠ નરોત્તમ અમરચંદ-માંગરોળ. મણીયાર શીવલાલ દલપતભાઈ-રાંધનપુર. શેઠ ચીમનલાલ પોપટલાલ-અમદાવાદ. શેઠ મોહનલાલ હરિભાઈ-અમદાવાદ. શુભાળચંદ હીરાચંદ-ફલોદી. ભુરમલજી અમીચંદ-જલવાલ. લીખાભાઈ ન્યાલચંદ તથા દલપતભાઈ-અમદાવાદ.

નમ્ર અપીલ

શ્રી સ્વામિવાત્સલ્ય ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે, શ્રી દુધ ફંડ તથા આંગી ફંડની તિથિ ખાતે ખાસ મદદની જરૂર છે. પસંદાતા જમાનામાં આવતી કાલે શું થશે તેની કોને ખબર છે? આજે સત્કાર્ય ક્યું, આજે દાન આપ્યું તે પરલવ માટે જમા ક્યું એમ સમજી જરૂર આપો.

પાક્ષિકસૂત્ર, શ્રમણસૂત્રાદિ સંગ્રહ [પ્રતાકરે]

[સંસ્કૃતાનુવાદ અને ગુજરાતી ભાષાંતર યુક્ત]

ઘણા પશ્ચિમથી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે પાક્ષિક સૂત્ર, પાક્ષિક ખામણ, આદ્યના મુકતાલીશ દોષ અને શ્રમણસૂત્ર શુદ્ધ કરીને દાખલ કરવામાં આવેલ છે. પાક્ષિક સૂત્રને અંગે મહાવ્રતો, સયમના પ્રકારો, ક્રાનિક તથા ઉત્કલિક શ્રુતિનું વિવેચન વિગેરે માધુ-માધ્વીઓને ઉપયોગી વસ્તુઓ સુર રીતે અર્થ સમજાવવામાં આવ્યો છે. બાલ અગર તો નવીન દીક્ષિત સાધુ માટે અતીવ આનંદક છે ગ્રોધંગ પેપર ઉપર તેર ફારમની આ પ્રતની કિંમત એક રૂપિયો નકલો લુગ શીરડે હોવાથી જલ્દી મંગાવ નારને વહેલો લાભ મળશે પોસ્ટેજ ચાર આના

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દસ પર્વ છે કલિકાનમર્મર શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે અમે તેનું ભાષાંતર લુગ લુદા પાચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે

૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨ શ્રી કાપમદેવ, અભિતનાથ વગેરેના ચરિત્ર કિં શા ૩-૪-૦
૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩ ૪ ૫ ૬ શ્રીમંતનાથથી શ્રીમુનિમુનતરનાગી સુધીના ચરિત્રો કિં શા ૪-૪-૦
૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ ૮ ૯ શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં શા ૧-૮-૦
૪ ચોથા ભાગ-પર્વ ૮-૯ શ્રી નેમિનાથ ૧ પાર્શ્વનાથ વગેરેના ચરિત્ર કિં શા ૩-૦-૦
૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ શ્રી મદાસીર જિન સવિસ્તર ચરિત્ર કિં શા ૨-૮-૦

પાંચે ભાગની કિંમત રૂા ૧૩-૮-૦ થાય છે તેના પાંચે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂા ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે પોસ્ટેજ લુદુ સમજવુ

પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂલ શાસ્ત્રી

દ્વિદી સુદર દાહપમાં છપાવેલ આ જુકની દ્રવે ઘણી જ થોડી નકલો શીથીકમાં છે પણ પ્રતિક્રમણ, નવ સ્મરણ, ચૈત્યવદન સ્તવન, સ્મૃતિ, છંદ તથા વિધિઓ વિગેરેના સમાવેશ પ્રેત છે વિદ્યાર્થીઓને ખામ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે દાગળની અતિશય મોઢવાગી છતાં યાન-પ્રયાગના નિમિત્તે કિંમત વધારી નથી છુક નમ્બની કિંમત આઠ આના. સો નકલના રૂા ૪૫) પોસ્ટેજ તથા આના

मोक्षोधिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या ।

श्री

जेन धर्म प्रकाश

पुस्तक पट्ट मु

॥

अंक ४ धा

वीर संवत् २४९८

॥

विक्रम संवत् १९८८

अशाङ्क

प्रगटकर्ता—

श्री जेन धर्म प्रसारक सभा

सावनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ મું
અંક ૪ થો.

અશાહ.

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૯૯

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી વીરજિન સ્તુતિ ... (મગનલાલ: મોતીચંદ શાહ) ૯૭
૨. ચોવીશ જિનપરિવાર સ્તવન ... (સમ્રાટક-મોહનલાલ ગિરધર) ૯૮
૩. શ્રી વીર-ઉપદેશામૃત ... (રાજમલ બંડારી) ૯૯
૪. દુષ્ટરી દુષ્ટતા ... " " ૯૯
૫. સુપાત્રદાનનું તાત્વિક સ્વરૂપ ... (આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ) ૧૦૦
૬. આનંદધનજીવિત પદ ધાસકમું-સવિવેચન ... (મૌકિતક) ૧૦૫
૭. ગાથાસહસ્રીમાંથી કાંઈક લખવા જેવું ... (સં. કુંવરજી) ૧૦૮
૮. ચોડો પથ ત્યાગ કરો અને આગળ વધો ... (કુંવરજી) ૧૧૦
૯. પ્રતિભાવ ... (પ્રમોદ-પુન્યલાલ અમથાલાલ-આમોલ) ૧૧૧
૧૦. " ... (મુનિ શ્રી ભુવનવિજયજીના પ્રશ્નોના ઉત્તરો) ૧૧૩
૧૧. કાળ(Time) સંબંધી વિચારણા(૪) (રા. રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજીદોશી) ૧૧૫
૧૨. પ્રભાવિક પુરુષો: પદ્મધર બેલડી ... (મોહનલાલ દીપચંદ યોક્તી) ૧૨૦
૧૩. શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભાનો ૬૧ મા વર્ષનો રિપોર્ટ. ૧૨૪

સભાની વર્ષગાંઠ

આવતા આવજી શુદ્ધિ ત્રીજે સભાની વર્ષગાંઠ હોવાથી તે ઉજવવા નિમિત્તે દર વર્ષે શીહોર જતા દના પરન્તુ બાવનગર રોડ તરફથી સામુદાયિક જમણનો નિર્ધેય થયેલ હોવાથી ગયા વર્ષની માફક આ વર્ષે પણ શીહોર જવાનું બંધ રાખવાનું કરાવેલ છે. તે દિવસે મહાના મકાનમાં પ્રભુ પધરાવીને પૂજા બજાવવામાં આવશે.

લેટ

હાલમાં દરેક ગામના દહેરાસરોમાં સ્નાનપૂજની યોજાઈઓની જરૂર હોવાથી ધર્મ-પ્રેમી બધુઓની સદાયથી શ્રી ચિનામણિ પાર્શ્વનાથ સ્તવનમાલા છપાવી છે, તેમાં સ્નાનપૂજન, તદ્દન નવા જ રામના સ્તવનો તથા મોટી શાન્તિ, શાન્તિકળય તથા પચ્ચજીખાણો અને અનાનુપૂર્વોના મહાવેશ કરવામાં આવ્યો છે તો જરૂરિયાતવાળા દેરાસર તથા ધાર્મિક મંર્યાઓએ એક આનો પોસ્ટેજનો મોકલીને નીચેના સ્થળેથી તે શુક મંગાવી લેવી.

ચંદુલાલ જેઠાલાલ ખંડાતલાલ
C/o મોહનલાલ દીપચંદ યોક્તી
તાંજામણ, વેરાવો જુનો માળો-મુંબઈ

પુસ્તક ૫૯ મું } અશાહ { વીર સં. ૨૪૬૯
અંક ૪ થો } { વિ. સં. ૧૯૮૯

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યો । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી વીરજિન સ્તુતિ

રાગ-ગ્રીઓળી

મંગળ શુભ ગાઉ પ્રભુ, વીર જિનેશ્વરા,
સુભવિ અંતરે શાત રસ, વિલગ્ની સુખકરા,
મંગળ શુભ ગાઉ પ્રભુ વીર જિનેશ્વરા ૧

આનંદ અને અખડ રૂપ, અચલ ઇશ્વર,
અતુર્તોર્થ સ્થાપી, સઘ ધર્મના ધરા,
વિજ્ઞાનને જગાવી, જગમા લાવ વિસ્તરા,
કરજે, ધરજે, ભરજે,

અભયદાન, હૃદયગાન, ધર્મધ્યાન, પીયૂષ રસધરા,
મંગળ શુભ ગાઉ પ્રભુ વીર જિનેશ્વરા ૨

સૌમ્ય સુખદ શાત રૂપ, લક્ષ્મ વત્સલા,
સ્વાહવાદ તત્ત્વ નયથી, શાસ્ત્ર સિદ્ધ કરા,
પરમાનંદ સ્વરૂપે ન્યાસ, આત્મ ઇશ્વરા,
કરીએ, ભરીએ, ધરીએ,

શુભાનુવાદ, આનંદે આજ, 'પ્રકાશ' કાજ, શાંતિ દે સ્થિરા,
મંગળ શુભ ગાઉ પ્રભુ વીર જિનેશ્વરા ૩

મંગળલાલ મોતીચંદ શાહ-વલ્લભાણકેમ્પ

પં. શ્રી જિનવિજયચરિત—
ચોવીશ જિનપરિવાર સ્તવન

(મત કાષ્ઠ હેરા રે, કાન પજો છે કેડે-એ દેશી)

- ભવિ વંદો રે ચોવીશે જિનચંદા,
ઋષભ અજિત સંભવ અલિનંદન, સુમતિનાથ સુખકંદા. લવિ ૧
- પદ્મપ્રભુ ને સુપાસ ચંદ્રપ્રભુ, સુવિધિ શીતલ સ્વામી;
શ્રેયાંસ વાસુપૂજ્ય વિમલ અનંત પ્રભુ, ધર્મનાથ શુભધામી. લવિ ૨
- પાંચમા છઠ્ઠા સાતમા ચક્રી, શાંતિ કુંથુ અર- દેવા;
એકણુ ભવમાં દો પદવી, પુણ્યપ્રકૃતિના મેવા. લવિ ૩
- મહિવ મુનિસુમત નમિ નેમિ, પુરુષાદાણી પાસ;
વર્ધમાન જિનવરને નામે, વર્ધમાન સુખવાસ. લવિ ૪
- પુંડરીક પ્રસુખ ગણધારી, ચઉદ સયાં બાવત;
લાળ અઠ્ઠાવીશ સહસ્ર અડતાલીશ, મુનિવર પાવન મત્ત. લવિ ૫
- એક લાળ હજાર છહોતેર, એક ચત કેવળનાણી;
એક લાળ તેત્રીશ સહસ્ર, ચઉસયા અવધિનાણી. લવિ ૬
- મનપર્યવનાણી વર એક લાળ, અધિક સહસ્ર પલ્યાલ;
પલ્યાસ એકાણું નિત નમીએ, ચરણકરણ શુંડાલ. લવિ ૭
- તેત્રીશ સહસ્ર નવ સય અઠ્ઠાણું, ચઉદસ પૂરવધારી;
દો લાળ સહસ્ર પલ્યાલીશ, દો સયા અઠ વૈકિયલગ્ધિ ભેડારી. લવિ ૮
- એક લાળ સહસ્ર છવીશ ને દો સયા, વાદી શ્રુતવિસ્તારી;
જિનમત ધાપન કુમત ઉધાપન, ગયગલ જિમ મદ-ધારી. લવિ ૯
- ઓગણીશ લાળ ને સહસ્ર છયાત્રી, એકાવન અધિકેરા;
સવિ જિનના સામાન્ય મુનિવર, ટાળ્યા ભવભય ફેરા. લવિ ૧૦
- લાળ ચઉચાલીશ સહસ્ર છત્રીશ, ચાર સયા ખટ વંદો;
સાધ્વીનો પરિવાર મનોદર, પ્રણમી પાપ નીકંદો. લવિ ૧૧
- લાળ પચાવન સહસ્ર અડનાળીશ, દાવક સમકિનધારી;
એક દોડી પચ્ચ લાળ અડત્રીશ સહસ્ર, શાવિકા શુદ્ધ વિચારી. લવિ ૧૨
- એ ચોવીશે જિનવરનો પરિકર, પ્રદ લીઠી સમરીને;
ખીમાવિજય પંડિત શુંડાલો, જિનપદ રંગ રમીને*. લવિ ૧૩
- સંસારદ-ભોજનક ભોજનલાલ ગિરધર-પાટાળ

* આ સ્તવન મ. ૧૮૫૧ ના મેચ શરૂ થના દોઝ લખીને પાટખતા લંકારમાં મુકવામાં આવેલ છે.

श्री वीर-उपदेशामृत ।

वनो स्वात्मसेवी, आत्मशक्ति के उपासी दृढ ।
 कर्मवीरता का शस्त्र, हाथ में संभालो तुम ॥
 काट डालो शीघ्र, परतन्त्रता की ब्रेझियों को ।
 साहस समेत, विश्वसेवा कर डालो तुम ॥
 सत्याग्रही वीर वन, सत्य कर्म वेदी पर ।
 स्वार्थ वासनाये, कामनायें होम डालो तुम ॥
 डरो न विपत्तियों से, दृष्टो नहीं पीछे कभी ।
 लक्ष्य को न छोड़ो, मुक्त जीवन बना लो तुम ॥
 जीव है अग्रण्ड शुद्ध बुद्ध, ज्ञानशक्ति युक्त ।
 उसे कर्मवर्गणा से, शीघ्रतः निकालो तुम ॥
 सत्यता, अहिंसा, यम, दम, शम, नियमों से ।
 मानवो ! सशीघ्र, साज जीवन सजा लो तुम ॥
 श्री दया शील समता, सन्तोष सुधासागर में ।
 आवो विश्व जीवो !, जरा डुबकी लगा लो तुम ॥
 यही दिव्य वीर उपदेश, पारिजाति माला ।
 श्रद्धा सहित ग्रन्थु !, गले मध्य डालो तुम ॥

दुष्ट की दुष्टता ! ।

दुष्ट तेरी दुष्टता, आखिर फना हो जायगी ।
 पात सच्ची है वही, रोशन यहां हो जायगी ॥ १ ॥
 करना हो सो कर ले तुं, रखना कसर बिल्कुल नहीं ।
 जुल्म की आखिर में दृढ़, फिर साफ ही दीख जायगी ॥ २ ॥
 जुल्म रावण ने किया, सीता सती को ले गया ।
 पाप भंडा फुट गया, आखिर विजय हो जायगी ॥ ३ ॥
 दुष्ट जन तुझने किये, जो पाप भारत मात पर ।
 कलंक की घड़ कालिमा, यस तेरे सीर मड़ जायगी ॥ ४ ॥
 है विनय यह राज अथ, संग दुष्ट का परित्याग कर ।
 दूर से करना नमन^१, तो श्रेष्ठता आ जायगी ॥ ५ ॥

दुष्ट न छोड़ें दुष्टता, सज्जन तजे न हेत ।
 , काजल तजे न दयामता, मुका तजे न सेत ।

राजमल भंडारी-आगर

તેમણે ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઇને જે હાથ બોડી પ્રભુની આગળ નમ્ર વિનંતિ કરી કે-
 “આપ જેવા સમર્થ મહાપુરુષનું શરણ મળ્યા છતાં મારે નરકે જવું પડે તે કેમ
 બને ? કોઇપણ ઉપાયે કૃપા કરીને મારું નરકમાં ગમન (જવું) ન થાય તેમ કરો.”
 શ્રેણિકના આ વચનને પ્રભુએ જવાબદીધો કે-“તે પહેલાના વખતમાં જે જીવવાળી
 (ગર્ભવંતી) હરિણીનો શિકાર કરવાના પ્રસંગે વધ કર્યો તે વખતે નારદાયુધ્ય
 ગાંધ્યું છે.^૧ તેથી નરકમાં ગયા વિના ચાલે જ નહિ. તેમાં બીજો ઉપાય છે જ નહિ.”

તે છતાં રાજા શ્રેણિકે ઘણો આશ્રહ કર્યો ત્યારે પ્રભુએ તેને પ્રતિજ્ઞા-
 ગર્ભિત આશ્વાસન દેવાની ખાતર કહ્યું કે-“જો તું તારી કપિલાદાસીની પાસે મુનિને
 દાન દેવરાવે, અથવા તો કાલસૌકરિક નામના કસાઈ કે જે દરરોજ પાંચ સો
 પાડાનો વધ કરે છે તેને એક દિવસ વધ કરતાં અટકાવે, તો તારું નરકગમન
 ન થાય.” શ્રેણિકે પ્રભુને કહ્યું કે-“એમ કરવું એ તો ઘણું સહેલું છે. હે પ્રભો !
 હમણાં જ હું સ્વસ્થાને જઈને તે પ્રમાણે કરાવું છું.” ત્યાંથી મહેલમાં આવીને
 રાજાએ કપિલાદાસીને બોલાવીને કહ્યું કે-“તું મુનિરાજને દાન આપ” કપિલાએ કહ્યું
 કે-“બીજું ગમે તે કામ બતાવો તે કરીશ, પણ દાન આપવાનું કામ મારાથી થશે
 નહિ.” શ્રેણિકે ઘણીય લાલચો આપવાનું કહીને સમજાવી, પણ તે એકની બે ન
 થઈ. છેવટે તેના હાથે ચાટવો ગાંધી દાન અપાવવા માડ્યું ત્યારે પણ તે
 કહેવા લાગી કે-“આ દાન હું આપતી નથી, પણ શ્રેણિક મહારાજનો ચાટવો
 દાન આપે છે.” એમ દાસીની પાસે દાન દેવાવવામાં નાસીપાસ થયેલા રાજાએ
 કાલસૌકરિક નામના કસાઈને બોલાવી કહ્યું કે-“તું માત્ર એક જ દિવસ (પાંચ સો)
 પાડાનો વધ કરવો તણ દે.” તે બોલ્યો કે-“હે સ્વામિ ! હું ઘણા કાળથી દરરોજ
 પાંચ સો પાડાનો વધ કરું છું, તે હું મૂકીશ નહિ. (જંધ નહિ કરું) બોલ ગઈ ને
 થોડી રહી, તેથી આજ સુધી જે કામ કર્યું તે થોડા કાળ માટે કેમ જંધ
 કરાય ?” તે સાંભળીને રાજાને સહેજ હસવું આવ્યું રાજાએ કસાઈને અધકૂપમા
 નખાવ્યો. રાજાએ વિચાર્યું કે-“પ્રભુના કહેવા પ્રમાણે એક તો કામ થયું, તેથી
 મારે હવે નરકમાં જવું નહિ પડે.” આ આશયથી બીજે દહાડે ખુશી થતાં થતાં
 પ્રભુની પાસે જઈ વંદના કરી, શ્રેણિકે કહ્યું કે-“હે નાથ ! આપના કહેવા
 મુજબ કસાઈને વધ કરતાં અટકાવ્યો છે, તો હવે મારે નરકમાં જવાનું નહિ ને ?”
 આના જવાબમાં પ્રભુએ કહ્યું કે-“તેણે કૃપામાં પણ માટીના પાંચ સો પાડા કરી
 કરીને માર્યા છે.” આણું પ્રભુદેવનું વચન સાંભળી રાજા શ્રેણિકે હૃદયમાં ખેદ
 ધારણ કરીને કહ્યું કે-“હે પ્રભુ ! હવે મારે શું કરવું ? કોના શરણે જવું ? પૂજ્ય
 તીર્થ કરદેવના વચનમા ફેરફાર હોઈ શકે જ નહિ. અરેરે ! મારે નરકમાં જવું

૧. આયુધ્યનો જંધ પક્ષ પછી તે પ્રમાણે તેને મોગવવા તે તે ગતિમાં જવું જ
 પડે. બીજા કર્મોના અનુભવ માટે તેવો નિર્ણય નથી

ધર્મજિય મહારાજ પાત્રામાં શાક લઈ વનમાં ગયા. ત્યાં પરઠવવાની તૈયારી કરે છે. તેવામાં પાત્રામાંથી એક જિંદુ જખીન ઉપર પડ્યું. તેના સ્વાદથી ઘણી કીડીઓ ત્યાં આવી તે મરણ પામી. આ જાનાવ જોતાંની સાથે જ મુનિએ નિર્ણય કર્યો કે—મારા ઉદર જેવું ખીજું નિર્દોષ સ્થાન આ શાક પરઠવવાને યોગ્ય નથી. તેમ કરવામાં ઉત્તમ છવ્ઢયાનો પણ લાલ છે. એવું વિચારી સર્પ જેમ ગિલમાં પેસે, તેવી રીતે તે ઊરી આંહાર પોતે વાપરી (ખાઈ) ગયા. મરણ નહીં જાણી, અનશન અંગોકાર કરી, સંભાધિમરણે મરણ પામી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં ઉત્તમ દેવ થયા. નાગશ્રી આણું દાન દેવાથી આ લવમાં નિંદાપાત્ર જાની, એટલું જ નહિ પણ તેના સ્વામી સોમદેવે ઘરમાંથી કાઢી મૂકી. જંગલમાં લટકવા લાગી. અંચાનક દાવાનલના પંજમાં સપંડાવાથી મરણ પામી છઠ્ઠી નરકે નારકપણે ઉપજી, પછી અનંતા કાળ સુધી આંતરે આંતરે સાતે નરકની વેદના લોગવી છેવટે ઘણે કાળે તે પાપ ક્ષીણ થવાથી પુણ્યોદયે દુપદરાજાની દ્રૌપદી નામે પુત્રી થઈ, વિશેષ ખીનાશ્રીજાતાસૂત્રથી જાણવી.

પહેલાં સ્વયંભૂ દાનના પાંચ ભૂપણોનું દંક સ્વરૂપ આ પ્રમાણે—

આનંદાધૂનિ રોમાઞ્ચઃ, વહુમાનં પ્રિયં વચઃ ॥

વર્ણાનુમોદના ચૈવ, સદ્દાનં ભૂપવન્ત્યમી ॥ ૧ ॥

૧. આનંદ-અધુ—યથાર્થ શુભવત સુપાત્રને જોતાની સાથે દાયક લભ્ય છવોને હર્ષનાં આંસુ આવે છે. જેમ મરણાદિના પ્રસંગે શોક-ખેદને લઈને આંસુ આવે છે અને પોતાના સંગથી-પુત્ર વિગેરે ઘણો વળાન પરદેશ રહીને આવે ત્યારે ઘણું વળતે મેજાપ થવાથી હર્ષના આંસુ આવે છે. એવાં સક્રમાર જેવા લભ્ય છવોને પ્રભુ શ્રીકૃષ્ણલદેવ જેવા સુપાત્રનો સમાગમ થતાં આ પ્રથમ ભૂપણનો પ્રસંગ જરૂર મળે છે અને ઈષ્ટ સિદ્ધિ પણ સંપૂર્ણપણે થાય છે.

૨. રોમાંચ—દાન દેનાર લભ્ય છવોના સુપાત્રદાન દેતી વળતે પ્રગટ થયેલા અનહદ હર્ષને લઈને રોમરાય વિકસ્વર થાય એમા નવાઈ શી ? અનુભવસિદ્ધ છે કે—આત્મા અવસ્થા આરોગ્યમાં પણ જરૂર જરૂરો થાય છે, કારણ કે માનસિક સુધારણા પૂરેપૂરી થાય છે. અને એ કમળના જેવું છે. તેને વિકસ્વર જાનાવવા માટે જરૂર દ્રવ્યાદિ સાધનોની સેવના કરવી જોઈએ એવા સાધનોમાં દાનાદિનો પ્રસંગ પણ ગણવો છે. તેમજ આવા દાનનાં પ્રસંગે પરંભવને અંગે પણ કદાચ સુક્તિ દર્શાવે તો પણ દાનેશ્વરી છવો દેવગતિ વગેરે ઉત્તમ ગતિ જ પામે.

૩. બહુમાન—સુપાત્ર અને તેમના ઉત્તમ શુભો તથા દાન ધર્મ—આ ત્રણેની ઉપર પ્રેમભાવ પ્રકટે તે બહુમાન કહેવાય. દાનના પ્રસંગે આસન્નસિદ્ધિક લભ્ય છવોને જરૂર તેવું બહુમાન પ્રગટે છે.

૪. પ્રિયવાણી—મીઠાં વચન જોડીને સુપાત્રને આમંત્રણ કરે તે આ પ્રમાણે—સુપાત્રને જોઈને હાય જોડી ઉમંગથી એમ જોડે કે—આજે મારાં ધન્ય લાગ્યું છે કે—મારે ઘેર આપના જેવા મહાપુરુષનાં પગલાં થયાં. આજનો આ સમય હું ઉત્તમ

માનું છું: આજે મારે આંગણે મોતીનો મેહ (વરસાદ) વરસ્યો^૧, અને સોનાનો સૂરજ ઊગ્યો. હું કૃતપુણ્ય છું, આજે મારે માનવબલ સફળ થયો. મને હર્ષનો પાર નથી, હે શુભમહારાજ ! આજે કૃપા કરીને ‘ મને દાનનો ઉત્તમ લાભ આપી સંસારસમુદ્રથી તારો. ’ એમ બોલીને લભ્ય છુંવો દાન આપે.

૫. અનુમોદના—સુપાત્ર અને દાનધર્મની પ્રશંસા કરવી, તે અનુમોદનો કહેવાય. તેમાં—શ્રેયાંસકુમારે ઘણું હર્ષથી પ્રભુ શ્રીઋષભદેવ ભગવંતને વર્ષાતપનું પૌરણ કરાવ્યું. તે વખતે શ્રેયાંસને ચિત્ત, વિત્ત અને પાત્ર એમ ત્રિપુટીનો શુભ યોગ પુણ્યોદયે સાંપડ્યો. એટલે પ્રભુ જેવા સુપાત્ર મળ્યા અને ઉત્તમ લાવ પેણુ હતા તથા શેલડીના રસ જેવી નિર્દોષ દેવાની ચીજ હતી. એ પ્રમાણે આ અવસર્પિણી કાળમાં દાનની શરૂઆત કરનાર અને તે જ ભવમાં મુક્તિપદ મેળવનાર શ્રેયાંસકુમાર મહાલાભ્યશાળી થઈ ગયા હું તેમના જેવું કંઈ કરતો નથી. પ્રણલ પુણ્યોદય હોય તો જ તેવો અવસર પમાય. આવો સમય ભવોભવ મળજો. આ લાવનાનું નામ અનુમોદના કહેવાય, તેમજ દાનધર્મના ઉપદેશક પ્રભુની પણ અનુમોદના આ પ્રમાણે જરૂર કરવી મારાથી ઉત્તમ શીલ (બ્રહ્મચર્ય અથવા ઉત્તમ આચાર) પાળી શકાતું નથી. વળી જ્ઞાનપૂર્વક વિધિ સહિત નિર્નિદાન ઉત્તમ તપ પણ થઈ શકતો નથી. તેમજ મહાશિંતાથી અને પાપથી ભરેલાં મિલ, સટ્ટો આદિ વ્યાપારમાં અમે શુંથાયા છીએ. આ સ્થિતિમાં અમને શ્રી ભરતમહારાજ વિગેરેની જેવા સ્થિર નિર્મલ લાવ પણ ક્યાંથી પ્રકટે ? આવા વિકટ સમયમાં પણ અમારા જેવાને તરવાને માટે પ્રભુદેવે દાનધર્મનો આશરો લેવા સમજાવ્યું, સાથે સાથે એ પણ કહ્યું કે—આ દાનવડે અસ્થિર-નાશવંત દ્રવ્યનો પણ સદુપયોગ થઈ શકે છે. આવી સાંતિમુધા વરસાવનારી ભવ્ય દેશના દેનારા પ્રભુની અમારી ઉપર અખૂટ દયા છે. આવી અનુમોદના કરવી એ દાનનું પાંચમું ભૂષણ કહેવાય.

દાંયક ભવ્ય છુંવોએ પાંચે ભૂષણોને જેમ ધારણ કરવા જોઈએ તેમ દાનનાં પાંચે દૂષણો જરૂર તજવા જોઈએ, તે આ પ્રમાણે—

અનાદરો વિલંબશ્ચ, ચૈમુખ્યં વિપ્રિયં ઘચઃ ॥

પશ્ચાત્તાપશ્ચ પંચેતિ, સદ્ધાનં દૂષયન્ત્યમી ॥ ૧ ॥

“અનાદર, વિલંબ, વિમુશ્કતા, અપ્રિય વચન અને પશ્ચાત્તાપ—આ પાંચ સદાનનાં દૂષણો છે. ”

(આહુ)

(આનું વિવરણ હવે પછીના અંકમાં આવશે.)

૧. સંભાવના કરાય છે કે આ એ કાર્યો યથાથી જોટલો આનંદ થાય તેથી પણ દાનપ્રમદે વધારે આનંદ થયો છે. ઉત્તમ લાભ પણ આના જેવો જીતે નથી, એમ દાનેશ્વરી બોલે છે. ૨. કહ્યું છે કે—નાનપારંમિજાં કુનો નિર્મલો માવઃ ॥

મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત

પદ્યાસઠમું

વિરહવ્યથામાં આશાકિરણ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૭૧ થી ૭૩)

૪. વિરહદરાનું સ્થૂળ વર્ણન કરતાં શુદ્ધ ચેતના આગળ કહે છે કે-પોતે તો ગાલ ઉપર હથેળી લગાવીને શોકસમુદ્રમાં ડૂબી ગઈ છે. ન્યારે કોઈ નજીકના સગાનું મરણ થયું હોય અથવા લાંબો વિરહ થયો હોય ત્યારે માણસ શોકમાં પડી જાય છે. તે વખતે તે કપાળે કે ગાલે હાથ દબાવે ખેંસે છે. અત્યંત શોકનો પોઝ (pose) -દેખાવ-મુદ્રા ગાલ અથવા હડપત્તી અને ગાલ વચ્ચે હથેળી મૂકી ખેંસવું તે છે. એ દેખાવમાં કે મુદ્રામાં કોઈને જોતાં અને કોઈ મોટી ગૂંચવણ પડી હશે કે એના નજીકના સગાં કે રનેલી મૂંઝવણમાં આવી પડ્યાં હશે એવું જરૂર લાગે છે અને તે વખતે 'કેમ છો?' 'શી ચિંતામાં પડી ગયા છો?' વિગેરે પ્રશ્નો સ્વાભાવિક છે.

શુદ્ધ ચેતના કહે છે કે-પોતે અત્યારે તો ગાલ પર પોતાની હથેળી લગાડીને આખીને આખી સુરસિંધુ-શોકસમુદ્રમાં ડૂબી ગઈ છે. એના ચહેરા પર જોશો તો જાણે ભારે મોટા દુઃખસાગરમાં એ ડૂબી ગઈ હોય એમ જણાશે, એની મુદ્રા ગાલ પર લગાડેલી હથેળીથી શોકનો ભર દેખાડશે અને એને આખી ને આખી કોઈએ મોટા દુઃખના દરિયામાં ધકેલી હોય અને ત્યાં ઝોકલી અટુલી એ ગાથાં ખાતી હોય એવું એના દેખાવ પરથી જ લાગશે.

ન્યારે માણસ શોકસમુદ્રમાં ડૂબી ગયો હોય ત્યારે પોતાનો હાથ ઊંચો કરી તેના પર હડપત્તી અને ગાલ લગાવે છે અને તેના મુખના દેખાવ પરથી અને એ શોકમુદ્રાથી જ જણાય છે કે એ કોઈ ભારે ચિંતા અને ઊંડા વિચારમાં પડી ગયો છે. આવી રીતે ચેતના હાથને ગાલ પર લગાવી 'સુરસિંધુ-શોકસમુદ્રમાં ડૂબી ગયેલી છે. અને પોતાની આંખમાંથી એટલાં આંસુ વહેવાગળ્યાં છે કે એનાથી એની હાથવેલડી જળથી સિંચાઈ ગઈ છે.

ન્યારે હડપત્તીએ હાથ મૂકવામાં આવે અને આંખમાંથી પાણી ચાલ્યા જતાં હોય ત્યારે ગાલ પર લગાવેલ હાથ પર પાણીનાં રેલા ચાલે. ચેતનના વિરહશોકનો પાર નથી, એ ખૂબ રડે છે એટલે એના રુદનના આંસુથી જાણે એની કચલતા સિંચાઈ જાય છે. થોડા રુદને ગાલ ભરાઈ જાય, વધારે રડે તો આંસુ ટપકે અને આ તો ધૂસકે ધૂસકે રડે છે એટલે એનાં આંસુથી હાથ ભરાઈ જાય છે. આ વિરહી સ્ત્રીનું આખેજીવન ચિત્ત છે.

૫. અત્યારે શ્રાવણ બાદરવો માસ વર્તે છે, આકાશ વાદળાથી ભરાઈ ગયું છે, ધનધંટા ત્યારે તરફ જવાઈ રહી છે, આખી દુનિયા વરસાદથી લીલીછમ થઈ ગઈ છે, નાળાં

૧. સુરસિંધુ એટલે દેવલોકનો દરિયો સંભવે, પણ દંતકથા પ્રમાણે આકાશમાં એવો દરિયો હોય એવું મારા જાણવામાં નથી. દરિયા જેવી મોટી નદીને સિંધુ કહેવામાં આવે છે. ગંગા સમુદ્ર કહેવાય છે, સિંધુ સમુદ્ર કહેવાય છે એમ આ આકાશગંગાને ઉદ્દેશીને કહ્યું હોય તે ખતવાનું છે. સમેલીના અર્થ 'ડૂબી' અંતર પર છે અને સંબંધ પરથી તે અર્થ ખેંસે પણ છે. આ અર્થ પં. શ્રી ગંભીરવિજયજીએ કહ્યો પ્રમાણે છે.

ભરાઈ ગયા છે, નદીઓ પોતાના પટથી દૂર દૂર ફૂલાઈ જઈ પોતાના સમુદ્રપતિ તરફ દોડતી દેખાય છે અને આખી દુનિયા એણે કહ્યોલને હિલોળે ચડી છે. આવી ધનધટા વચ્ચે ધીજળી થાય છે, તડાકા ધડાકો 'આકાશમાં ચાંચ' છે, અને કુદરતમાં ચારે તરફ લીલી વનગણ ફાલીફૂલી રહી છે, સરોવરમાં પાણી સર્માતી નથી, તળાવો ભરાઈ ગયાં છે, ફૂલાઓ માંચા સુધી આવી ગયા છે અને આખી કુદરત આનંદમાં આવી જઈ નાચતી હોય તેવી લીલીજમ, ભરેલી ભાદરેલી અને આનંદમય દેખાય છે.

આવે વખતે જ્યારે કુદરત હસી રહી છે અને સરોવર ભરાઈ ગયા છે અને નદીઓ બે કાંઠે યઈ ગઈ છે ત્યારે મારું હૃદયસરોવર તદ્દન સુકાઈ ગયું છે, એમા કાંકરા દેખાય છે, એમાં પાણીનાં ટીપાનો પણ અંભાવ દેખાય છે અને એ સરોવરમાં નથી કહ્યોલ કે નથી રંગ, નથી ઉદ્ધાસ કે નથી રમજટ જે સરોવરનો ઉદ્ધાસ પૂરે તેવા પતિરાજ ઘેર આવતા ન હોય, જે પતિરાજ સુખ પણ જતાવતા ન હોય, જે પોતાની પતિવતા પત્ની સાથે જરા પ્રેમનો ધસારો પણ ન કરતા હોય, એની જૈરીની શી દશા હોય ?

દુનિયાને આવશ્યુ ભાદરવાનો કહ્યોલ ચાય ત્યારે એને અંધારી વિરહની રાતોમાં પોતાની આખમાથી આવશ્યુ ભાદરવો રેલાવવો રહ્યો. તેનીશમાં પદમાં એણે કહ્યું છે : 'ભાદુ કાંદો મે કિયો પારે, અમ્મઅન ધાર વહાઈ.' એટલે આસુ ધાર 'વહાવીને મેં ભાદરવા મહિનાને કાદવવાળો કર્યો છે ? આ હેઝીકત વહેવાર છે અને વિરહી સ્ત્રીની દશાનો ખ્યાલ કરવાથી જગજર મમગત્ય તેવી છે વાત એ છે કે પતિના વિરહે આર્ષ સ્ત્રીને તો આખો સસાર ખારો ધૂધવા યઈ પડ્યો છે, નથી એને ખાવાનું બાન, નથી પીવાનું બાન, એ તો માત્ર ગાલે હાથ લગાવી આંખમાંથી આંસુ સારતી અતિ ઉદ્વિગ્ન ચિત્તે ગજા કરે છે અને એવી રીતે પોતાનો આખો વખત પસાર કરે છે. જ્યારે પૃથ્વી હિલોળે ચડી છે, જ્યારે કુદરત આનંદ પમગટ ફેડી રહી છે, જ્યારે વનગણ ખીલી રહી છે ત્યારે ચેતનાને ત્યાં મર્મ માફ છે, સ્કુ છે, ઉદ્ધામહીન છે, દુઃખ દર્દમય છે, ચારે બાજુ સરોવરો પાણીથી જલકાય છે ત્યારે ચેતનાનું હૃદયસરોવર સાવ સ્કુ છે, એમા કાકરા દેખાય છે, નથી એના પગ વરસાદના ઊંટા પડતા કે નથી એમા આનંદ ધીજળીના ચમકાગ થતા.

૬. પણ આશા અમર છે, એના તાતજી પર જીવન ટકે છે અનુભવ મિત્ર તે વખતે ચેતના પામે આવે છે એ ભારે ચાલાક ચળગક જીવડો છે અને ભારે આશાવાદી છે. એ ચેતનાની ઉપર વર્ણવેલી રિયલિ જોઈ વિચાર કરીને વાત જતાવે છે. એણે અનેકની આવી ખાતો જોયેલી હોઈ એ જગપણુ મલાગયા વખર ચેતનાને પસંદ પડે તેવી વાત કરે છે, ચેતનાને ધીંગજ આપી એને નારીપાસ ચની અટકાવે છે અને એને દહાવી ગમવા બોલે છે :

બેન સગના ! તું ગમના નદિ, આમ દિમત દાર નદિ, આમ શુદ્ધિદ બોધને દેગનપરેશાન યઈ ત્ર નદિ અને આમ ઉગમગ કરીને વલોપાત કર નદિ તું તને ખામ આમદ કરીને કદું છુ કે તું ધીંગજ ધાર, થોડી દિગત રાખ, થોડો વખત નભાવી લે અને મને લાગે છે કે આનંદધન-તાગ પ્રભુ ચેતનગજ-ખૂદ આનંદધન-અનંત

આનંદના સમૂહ જરૂર તારે મંદિરે આવશે, તારી વિરહની પીડા ભાંગશે, આનંદ આનંદ થઈ રહેશે અને તારી વિરહની પીડા દૂર હશે. પતિરાજ ગંગે તેટલા બહાર લાટકતા હશે, પણ અંતે એ સમજણના દરિયા છે, એ કાષ્ઠક દિવસ પોતાનું ઘર સંભારશે, પોતાની ધરવાળીને ઝાળખશે, પોતાનાં બાળુશો અને ઘર ઘર લાટકતી વેશ્યા કુમતિનો સંગ તજશે. આવી વાંતમાં જિતાવળા થવામાં માલ નથી, તાણુતાં તૂટી જશે અને નેહક આવેલા પતિરાજ પાછા ફરવાને ત્યાં ચાલ્યા જશે. જય ધીરજ રાખ, પતિની નૈસર્ગિક વિચારશક્તિ પર ભરોસો રાખ અને અસારની અંકળામણુ છોડી દે.

વિરહ, વિરહના પ્રસંગો, વિરહીની દશા અને વિરહ વખતની પરિસ્થિતિ પર ૪૧ મા પદમાં ખૂબ વિવેચન અને સમજણથી અર્થ અને પ્રાપ્ત થયેલ પ્રાચીન ટળા પ્રમાણે આવી ગયું છે. ત્યાં કાગળ ખાસની હકીકત છે, અહીં શ્રાવણ લાદવાની વાત છે. પતિ પરભાવમાં રમણુ કરે છે એ વિભાવદશા છે અને ચેતના સાથે પ્રેમ કરે તે તેના મૂળ ગુણો છે અને ચેતન અને ચેતના વચ્ચે વસ્તુતઃ અભેદ હોવા છતાં પરભાવરમણુતાથી દ્વિધાભાવ લાગે છે એ દૂર થાય એટલે સ્વભાવની જમાવટ થાય, તેમાં રમણુ થાય અને એટલું થતાં કુન્યવી ખટપટ, ચૂંચવણ અને ગોટાળાનો અંત આવે. આ સર્વ હકીકત સ્પષ્ટ છે, અનુભવનો આશવાદ આનંદ આપે છે અને તે વગર બીજો ઉપાય પણ નથી એ પણ બિધાડી વાત છે. અહીં 'ટુંક' શબ્દ વાપરી આશાને નવપદ્ધવિત કરી છે તે આશાની નજરે તો સુંદર છે, પણ ચેતનજીના રંગદગ તપાસી તે વાતને સાચી બનાવવી એ કાનું કામ છે તે પતિરાજે એ વિચારવા જેવું છે. બિચારી આર્થ પત્ની કકળાટ કરે, ઉઝગરા કરે અને પતિરાજ નકટાઈ કરી પારકે ઘેર લટકે એ વાત યોગ્ય છે? ઉચિત છે? ઉચિત નથી. માટે અનુભવ કહે છે તેવી દશા થાય એવી પરિસ્થિતિ નીપજવી ઘેર આવવું સારું છે. વિરહકાળ દૂર થતાં ભારે મેળ આવશે. ધરની ઘેરીની વાત જુદી જ છે, પારકી તે અંતે પારકી છે, માટે ખરો આનંદ અનુભવનો હોય તો અનુભવમિત્રની વાત માનો, એને સાચી પાઠો અને ધરમાં લહેર કરો, આનંદ મચાવો અને ધરસરોવરને આનંદજળથી ભરી દો.

પતિ ચેતના સન્મુખ થવાના માર્ગ પર આવ્યા હોય, જરા જરા એને સળવળાટ થવા લાગ્યો હોય, જરા સંસાર રૂસ ઝોછો થવા લાગ્યો હોય, જ્યારે બાહ્યત્મ દષ્ટિને ખદલે અંતરાત્મ દશાનો ઝળકાટ થવાની શરૂઆત થઈ હોય, ત્યારે સ્વપરનો વિવેક થવા માંજો હોય ત્યારે આ પદમાં જતાવેલ ભાવના ભગે છે એ ખાસ ખ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે. ચાંતુ ધમાલમાં સમતા કે ચેતના કયાં પડેલ છે તેનો વિચાર, ખ્યાલ કે ઉચ્ચાર પણ હોય નહિ, પણ પરભાવ સહજ ઘટતો આવે અને આત્મલક્ષીપણુ પ્રાપ્ત કરવાનું સહે ત્યારે અન્ન વર્ણવેલી વિચારણા અંદરથી ભગે છે. પછી અંતરના બે ભાગ પડે છે. કાષ્ઠવાર એવું પાસુ આત્મા તરફ થાય છે ત્યારે એવી નજરમાં સમતા ચેતનાની વિરહ-દશાનો ખ્યાલ આવે છે, વળી પાછા કાષ્ઠથી સંસાર તરફ ઝોસરે એટલે સમતાને તો ધર દી ને ધર દહાડા થાય છે. નવીન ભગ્યતિ, અંતરનો સળવળાટ અને સ્વભાવસન્મુખતાની શરૂઆત આવી વિચારણામાં થાય છે.

મૌલિક

(૭) ઉદ્દેશન—એટલે પતંગ, ખંજરીટ, શ્વલ વિગેરે.

!!(૮)-ઉપપાદન—એટલે ઉપપાદ શ્રદ્ધામાં ઉત્પન્ન થનારા દેવો અને કુંભીમાં ઉત્પન્ન થનારા નારકી.

૫ ગૃહસ્થના ઉત્તરગુણ ૯૧. (સ્થાનાંગસૂત્રવૃત્તિ) ગાથાસહસ્રી પૃષ્ઠ ૨૩

૧૦ પ્રકારના અશ્વખણાણ, ૪ ચાર પ્રકારના અભિગ્રહ, ૭ શિક્ષામત (૩ ગુણમત ને ૪ શિક્ષામત), ૧૨ પ્રકારનો તપ, ૧૧ શાવકની પ્રતિમા, ૧૨ ભાવના, ૧૪ ક્ષેત્ર, ૪ પ્રકારનો ધર્મ અને ૧૭ પ્રકારની ખૂબી કુલ ૯૧ (આમાં ૧૪ ક્ષેત્ર સમન્વતા નથી) ૫

૬ અભવ્યોથી સિદ્ધ અને તણુલા, સિદ્ધથી ભવ્ય અને તણુલા, ભવ્યથી નંતિભવ્ય અને તણુલા જાણવા. પૃષ્ઠ ૨૪

૭ મોતીને ઉપજવાનાં ૭ સ્થાન-૧ હાથીના કુભસ્થળમાં, ૨ શંખમાં, ૩ મૃત્ત્યુના સુખમાં, ૪ વાસમાં, ૫ વરાહની દાઢમાં, ૬ સર્પની ફણમાં અને ૭ છીપના ઉદરમાં સાચાં મોતી ઉપજે છે. પૃષ્ઠ ૨૪

૮ સંજ્ઞાવિચાર-પાત્ર એકે દ્રિયમાં મોહસંજ્ઞા, ત્રણ વિકળે દ્રિયમાં હેતુ (હેતુવાદોપદેશિકી) સંજ્ઞા, દેવ, નારકી ને ગર્ભજતિર્થચમતુષ્ઠમાં કાલિકી (દીર્ઘકાલિકી) સંજ્ઞા, સમક્રિતદષ્ટિને દષ્ટિવાદોપદેશિકી સંજ્ઞા અને શ્રુતજ્ઞાન તથા મતિજ્ઞાનના વ્યાપારરહિત કેવળી ભગવંતને સંજ્ઞારહિત જાણવા. (ખૃદ્ધત્કલ્પ લાભ્ય) પૃષ્ઠ ૨૬

૯ કોતુ અપહરણ દેવો ન કરી શકે? ૧ શ્રમણી, ૨ અપગતવેદી, ૩ આહારક શરીરી, ૪ પુલાકનિર્ઝય, ૫ પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળા, ૬ ચૌદપૂર્વી ને ૭ અપ્રમત્ત મુનિ (પ્રમત્તભાવમાં વર્તતા મુનિનું હરણ કરી શકાય છે. તે યુગલિક ક્ષેત્રમાં ગયા પછી કેવળજ્ઞાન પામે છે તેથી અન્ય ક્ષેત્રમાં પણ કેવળી લાભે છે પરંતુ તે ત્યાં દેશના દેતા નથી.)

૧૦ નતિસ્મરણજ્ઞાની પાછલા નવ ભવ સુધી દેખે એમ ઇંદ્રાચાર્યકૃત યોગવિધિમાં કહ્યું છે. પૃષ્ઠ, ૪૩

૧૧ તીર્થંકરના જન્માદિ કલ્યાણકે અહીં આવવા માટે દેવોને સાવધાન કરવા સારુ વૈમાનિક ઇંદ્રો ઘાંટા વગડાવે છે, ભવનપતિ ઇંદ્રો શંખ વગડાવે છે, વ્યંતરના ઇંદ્રો પહોળ વગડાવે છે અને જ્યોતિષીના ઇંદ્રો સિંહનાહ કરાવીને પોતાના પરિવારના દેવોને સાવધાન કરે છે. સં. કુંવરજી

થોડો પણ ત્યાગ કરો ને આગળ વધો

જો સંસારના દુઃખોથી કેટલેકાં હો, સંસાર ઘટાડવાની ઇચ્છો 'થઈ' હોય, પાપનો ને તેનાં ફળોનો કડવો અનુભવ થયો હોય, અનેક પ્રકારનાં દુઃખોથી દુઃખી જીવોને જોઈને મનમાં કાઈક ઉદાસીભાવ જાગ્યો હોય, જેનવાણીની પ્રતીતિ થઈ હોય તો, જરૂર જાણુશો કે ત્યાગ વિના સંસારથી છૂટકો થવાનો નથી. આમ ને આમ ખાતાં પીતાં કોઈ રીતે ઊંચા આવવાના નથી એટલે થોડો પણ ત્યાગ કરો, ત્યાગને રસ્તે થોડો અને તેમા આગળ વધો. જે મનુષ્યોએ ત્યાગ કર્યો છે તે જ સુખી થયા છે, તેમણે જ ધર્મનાં કાર્યો કર્યા છે અને ઊંચે આવ્યા છે. જગતમાં ત્યાગીની જ કિંમત છે, લોગી તો જગતમાં અનેક છવો છે તે લોગ-વિલાસને અંગે અનેક પ્રકારના પાપો કરી દુર્ગતિમાં જાય છે અને અનેક પ્રકારનાં દુઃખને પામે છે શાસ્ત્રકારોએ અનેક પ્રકારના નાના મોટા નિયમો બતાવ્યા છે તેમાંથી કોઈપણ પ્રકારના નિયમો ગ્રહણ કરો અને તેને સારી રીતે પાળો ભગ થવાનો ભય ન રાખો. શૂરવીરો તો એવો ભય રાખતા જ નથી, કાયરો ભય રાખે છે હઠતાવાળા મનુષ્યો તેમાં દિનપરદિન આગળ વધે છે અને કાયમ આગળ વધવાના જ વિચારો કરે છે. તેવા મનુષ્યો જ અત્ સંસાર છોડી શકે છે ને ઊંચા પ્રકારે આત્મહિત સાધી શકે છે

જે સંસારના મોહમાં ખૂંચેલા છે તે તો ત્યાગનો માર્ગ લઈ જ શકતા નથી તેઓ તો લોભમાં જ મશગૂલ રહે છે અને તેમાં જ આગળ વધતા જાય છે. તંતુ ભવશ્રમણ પણ વધતું જ જાય છે તેમનો નિસ્તાર તો જ્યારે તદ્દન અધઃપતન થશે અને પૂરાં દુઃખમાં લેવાઈ જશે ત્યારે તેના હૃદયચક્ષુ ઊઘડશે અને ત્યારે જ તે ત્યાગમાર્ગને સાચો જાણી તેના પ્રારંભ કરશે અને તેમાં આગળ વધશે. પરિણામે તેઓ ત્યાગની અંતકોટીમાં આવશે ત્યારે તેમનો નિસ્તાર થશે. (મોક્ષે જશે.)

પ્રસંગોપાત ત્યાગ ચપ્પે દાન પણ સમજવું અને થોડું થોડું પણ દાન દેવાની પ્રવૃત્તિ રાખવી સદાચારમાં આગળ વધવું, નવકારશીથી વધીને તપ પણ સવિશેષપણે કરવો, પરમાત્માની ભક્તિમાં દ્રવ્યનો ને વખનનો સવિશેષ વ્યય કરવો. આમ દરેક જાણતમા થોડે થોડે શરૂઆત કરીને આગળ વધતા જવું.

ઉપરના દ્વાદશજાણવું રહસ્ય એ છે કે-જો સંસાર ઘટાડવો હોય તો ત્યાગ વિગેરેની નાની પણ શરૂઆત કરો અને તેમાં આગળ વધો જેનશાસન ત્યાગ પરાયણ છે તેથી તે માર્ગે જ ચાલનારનો છૂટકારો થઈ શકે તેમ છે.

કુવરજી

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—શા. પુ. જલાલ અમથાલાલ-આજેલ)

પ્રશ્ન ૧—ચામડાના પટાવાળું ઘડીયાળ હાથે બાધીને જિનપૂજા થઈ શકે ?

ઉત્તર—ન થઈ શકે છોડી નાળવું ભેંધજે.

પ્રશ્ન ૨—તિર્થંત્ર ને મનુષ્યમાથી નીકળી મનુષ્ય થઇને તીર્થંકર થાય ?

ઉત્તર—ન થાય. ત્રણ નરકમાથી અને વૈમાનિક દેવમાથી નીકળીને જ તીર્થંકર થાય. (ક્વચિત્ ભવનપતિમાથી નીકળીને થાય છે.)

પ્રશ્ન ૩—જિનગિળની પૂજા કેટલા વાગ્યા સુધી થાય ?

ઉત્તર—આખો દિવસ થાય રાત્રિએ ન થાય

પ્રશ્ન ૪—શત્રુજયની તજાટીએ ભાતુ આપવા માટે કહેલ રૂકમ બીજને તીર્થે ભાતામાં વાપરી શકાય ? ઉત્તર—શત્રુજયે જ વાપરવી તે વધારે યોગ્ય છે

પ્રશ્ન ૫—પાણિકાદિ પ્રતિકમણુમા કહેવાય છે તે મોટા અતિચાર કોણે બનાવ્યા છે ? ક્યારે બનાવ્યા છે ? ને શા માટે બનાવ્યા છે ?

ઉત્તર—કયા આચાર્યે ને ક્યારે બનાવ્યા છે તે બહુવામા નથી. પાચ આચારના ને શ્રાવકના બાર મતના અનિચાર દોષ વિસ્તારથી સમજીને આજોલવાની આવશ્યકતા જણાવાથી બનાવ્યા છે

પ્રશ્ન ૬—દિગ બરી જિનપ્રતિમાની પૂજા શ્વેતાબરી કરી શકે ?

ઉત્તર—ન કરી શકે. વ્યવહાર વિરુદ્ધ છે માટે

પ્રશ્ન ૭—શ્રાવક કલ્પસૂત્ર મૂળ કે તેની ટીકા વાચી શકે ?

ઉત્તર—ન વાંચી શકે. તે વાચવાનો અધિકાર મુનિઓનો જ છે.

પ્રશ્ન ૮—ઐરવતક્ષેત્રની ચોવીશીના તીર્થંકરોનાં નામો શેમાં છે ?

ઉત્તર—સભા તરફથી છપાવેલી તીર્થંકરનામાવળીમાં પાચ ભેરત ને પાચ ઐરવત-એ દશ ક્ષેત્રની અતીત, અનાગત ને વર્તમાનની મળીને ત્રીશે ચોવીશીના ૭૨૦ પ્રભુના નામો છે

પ્રશ્ન ૯—સુધર્માસ્વામી ક્યારે મોક્ષે ગયા ? તેમનું આયુ કેટલું હતું ?

ઉત્તર—વીર પ્રભુના નિર્વાણ પછી ૧૨ વર્ષે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત્યા ૮ વર્ષ

કેવળીપણે વિચર્યા. વીર પ્રભુના નિર્વાણ પછી ૨૦ વર્ષે મોક્ષે ગયા. તેમનું આયુ સો વર્ષનું હતું તેમાં ૫૦ વર્ષ ગૃહવાસમાં ને ૩૦ વર્ષ પ્રભુને સેવી ત્યારપછી ૧૨ વર્ષ છત્રસ્થપણે ને ૮ વર્ષ કેવલીપણે વિચરી કુલ ૫૦ વર્ષ મુનિપણમાં મુધર્માસ્વામીએ વ્યતીત કર્યાં.

પ્રશ્ન ૧૦—જિનમંદિરના દ્વાર અલંગ હોય ?

ઉત્તર—ન હોય. તે અમુક વખતે, રાત્રિએ બંધ કરવા જ પડે. । ૫

પ્રશ્ન ૧૧—પાકા જાંબુ પાંચ તિથિએ ખવાય ?

ઉત્તર—ન ખવાય. શ્રાવકે ખાર અથવા દશ તિથિ લીલી વનસ્પતિ ખાવાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૨—પરદેશની હદ ક્યાથી કહેવાય ?

ઉત્તર—એનો નિયમ ન હોય જ્યાંમુઘી જે જે માણસ સ્વદેશ માને ત્યારપછીનો તેની અપેક્ષાએ પરદેશ ગણાય. સૌને માટે પરદેશની બ્યાખ્યા એકસરખી ન હોય.

પ્રશ્ન ૧૩—જૈનમસ્વામીના કપડા-લીલા હોવાનું કારણ શું ?

ઉત્તર—લીલા હોય જ નહીં. શ્વેત જ હોવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૪—કાયમ પાચમનો ઉપવાસ કરનાર ભાદરવા શુદ્ધિ ૫ નો ઉપવાસ ન કરે તો ચાલે ?

ઉત્તર—શક્તિ હોય તો ચોથ પાચમનો છૂટ કરે, શક્તિ ન હોય તો શુદ્ધિ ૪ ના ઉપવાસથી ચાલી શકે.

પ્રશ્ન ૧૫—ખીંચ કોઈપણ તપસ્યા કરનારને ભાદ્રપદ શુદ્ધિ પાંચમનો ઉપવાસ આવે તો તેને તેમજ પાંચમી તપ કરનારને ૫ ચમીના એક ઉપવાસથી ચાલી શકે ?

ઉત્તર—ચાલી શકે, પરંતુ બને તો આગળ વધારીને કરે.

પ્રશ્ન ૧૬—ઉપધાન વદન કરનારને ઉપધાન વદ્યા પછી શું શું કરવું પડે ? અને શું મત ઉચ્ચરવા પડે ?

ઉત્તર—ઉપધાન વહેવરાવનાર મુનિજ્ઞ જ ને ને કરવાનું કહે તે કરવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૭—ઉપધાન દેટલી ઉમરનો માણસ વહી શકે ?

ઉત્તર—આઠ વરસથી વધારે ઉમરનો વહી શકે.

પ્રશ્ન ૧૮—પોસદમાં કાચું ઘી ન ખવાય તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—સામાન્ય પોસદમાં તેનો નિવેધ નથી. ઉપધાનના પોસદમાં તેનો નિવેધ છે કારણ કે તેને નીવી કરવાની છે.

પ્રશ્ન ૧૯—દેવસી પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી માતૃ પરઠવવા જતાં રાત્રિપોસહ-વાળાને કટાસણ માથે નાખવું જોઈએ ?

ઉત્તર—નાખવું જ જોઈએ બની શકે તો ધામળી નાખે.

પ્રશ્ન ૨૦—રાત્રિ પ્રતિક્રમણ કર્યા પછી સવારે શ્રાવક નિદ્રા લઇ શકે ?

ઉત્તર—ન લેવી જોઈએ, પરંતુ શરીરાદિ કારણે લે તો ખાસ નિષેધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૧—શ્રાવક પ્રતિક્રમણ કરતા પચમાં રોતા બાળકને છાનો રાખી શકે ?

ઉત્તર—ન રાખી શકે. દોષ લાગે.

પ્રશ્ન ૨૨—કલ્પસૂત્રનું વ્યાખ્યાન વાંચતાં મુનિ વચ્ચે વચ્ચે ઉપદેશ આપી શકે ?

ઉત્તર—પ્રસંગને લગતું કાંઈ કહેવાની જરૂર લાગે તો કહે. ખાસ ઉપદેશ ન આપે.

પ્રશ્ન ૨૩—પોસાતી વરસાદમાં માતૃ પરઠવવા જઈ આવી શકે ?

ઉત્તર—અશક્યપરિહાર પ્રસંગે જઈ આવી શકે.

પ્રશ્ન ૨૪—પોસહ ઉચ્ચર્યા પછી ગઈ પરિક્રમણ કરનાર છેવટના જે ચૈત્ય-વદનો ન કરે તો ચાલી શકે ?

ઉત્તર—કરવા એ જ મુખ્ય માર્ગ છે.

પ્રશ્ન ૨૫—પોસહમાં પરિલેહણ કરતી વખતે ‘પરિલેહણ પરિલેહાવોહ’ એમ કહીને વડીલનું એક વસ્ત્ર પરિલેહે છે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—એમાં વડીલનો વિનય સચવાય છે.

પ્રશ્ન ૨૬—પોસહમાં દેવવદન કર્યા પછી પ્રાતે સજ્જાય કહેતા ઉત્તરાસન કાઢી નાખવાનું કારણ શું ?

ઉત્તર—ઉત્તરાસન દેવવદનમાં જ જોઈએ. સજ્જાયમાં ન રખાય એવો વિધિ જ છે.

પ્રશ્ન ૨૭—સામાયિક પોસહમાં જ્ઞાનની વાસણેપથી પૂજા થાય ?

ઉત્તર—એનો નિષેધ જાણ્યો નથી.

પ્રશ્ન ૨૮—જ્ઞાનપંચમીના દેવવદનમાં પાંચે વખત એક લોગરસનો કાઉસગ્ગ કરવાનું લખ્યું છે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—જ્ઞાનપંચમીના દેવવદનમાં એવી એક પ્રકારની મર્યાદા બાધી છે તેથી તે પ્રમાણે કરવું.

કુવંરજી

(૨)

(પ્રશ્નકાર—મુનિ હુવનવિજયજીના પ્રશ્નોના ઉત્તરો)

૧ પાંચમાં આરાના મનુષ્યો મરણ પામીને બીજી નરક સુધી જાય એમ કહેલ છે છતાં કદી છઠ્ઠે નરકે કેમ જશે ? આ બાબતમાં પ્રશ્નકાર જ પ્રાતે લખે છે કે—એ વાત મારી સાંભળેલી છે, શાસ્ત્રોક્ત નથી.

૨. ત્રયસંદેવ ને અજિતનાથજીનું અંતર પચાસ લાખ કોઠ સાગરોપમનું છે તેમાં જે સાગરોપમના આયુર્વાળા સૌંધર્મેદ્ર જ પચીશ લાખ કોઠ થાય એમ સમજવું. અમ્યુતેદ્રાદિ બીજા ધંદો માટે સમજવું નહીં, તે તો ઓછા થાય.

૩. સંસ્કૃત ને પ્રાકૃતભાષા બંને કાયમી છે. તેમાં પહેલી કંઈ ને પછી કંઈ એ કહી શકાય તેવું નથી. ગણધરે દ્વદશાંગી રચતાં અગિયાર અંગ માગધીમાં રચે છે અને બારમું અંગ સંસ્કૃતમાં રચે છે. દેવો અર્ધમાગધી ભાષા બોલે છે. કેટલાક સંસ્કૃતને ગીર્વાણ એટલે દેવોની ભાષા પણ કહે છે.

૪. આ કાળમાં અત્યારે સંઘયણુ એકલું છેવડું જ હોય છે. સંસ્થાન પહેલું હોતું નથી, પરંતુ બીજા સંસ્થાનોનો નિષેધ નથી. વળી છએ સંસ્થાનોવાળા છવો મોક્ષે જઈ શકે છે. એ દરેકમાં તરતમતા બહુ હોય છે.

૫. ચારે ગતિના છવોના આયુષ્યનું પ્રમાણ અઢી દ્વીપમાં રહેલા ચરજ્યોતિષીનાં આધારે જ ગણવામાં આવે છે.

૬. દેવલોકમાં તેમજ દેવોને ઉપજવાના અન્ય સ્થાનોમાં પણ એક દેવ ચઘ્યા પછી તેમજ દેવી ચઘ્યા પછી બીજા ઉપજવામાં વચ્ચે અંતર પડે છે. તેટલો વખત પરસ્પર વિરહ હોય જ છે.

૭. કુમારપાળ રાજ્યે લીધેલા નિયમમાં અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ વિગેરેનો વિચાર કરવાનો નથી, એમણે તો મનથી ચતા ભંગને જ વિશેષ ભંગ માની તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત જ વધારે લેવાનું સ્વીકાર્યું છે.

૮. છવ વિકલેન્દ્રિયમાંથી મનુષ્ય ઘડને મોક્ષે જતા નથી, પરંતુ બાહર એકેન્દ્રિય, પૃથ્વી, અપ્ ને પ્રત્યેક વનસ્પતિકાય પર્યાપ્તામાંથી મનુષ્ય ઘડને મોક્ષે જઈ શકે છે તેથી મરુદેવી માતા માટે વિશેષ સમજવો નહીં.

૯. જ્ઞાનીઓએ કોઈ એવો શુષ્કકાળ જોયો છે કે જે વળતે ગર્ભજ-મનુષ્યના ચૌદ સ્થાનકમાં સંભૂર્ણિમ મનુષ્યની ઉત્પત્તિ થતી નહીં હોય. તેથી જ તેનો વિરહકાળ વધારે કહ્યો છે.

૧૦. શ્રીસ્થૂળભદ્ર કોશા વેશ્યાને ત્યાં ચાતુર્માસ રહ્યા ત્યારે ચારે મહિના તેને ત્યાંથી જ આહાર વહોર્યો હતો. તેઓ ચૌદપૂર્વો હોવાથી આગમવ્યવહારી હતા તેને માટે શય્યાતરપિંડનો નિષેધ હોતો નથી.

૧૧. જે મનુષ્ય ઇન્દ્રિયોને વશ રાખતો નથી તે એકેન્દ્રિયમાં ઉપજે છે અને જે ઇન્દ્રિયોને વશ રાખે છે તે પંચેન્દ્રિયમાં ઉપજે છે.

૧૨. જે મનુષ્ય મોહ, મત્સરાદિને વશ વર્તે છે તે સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે છે અને જે વિનયવિવેકયુક્ત વર્તે છે તે સંસારને પરિત્ત કરે છે.

૧૩. મુનિને નિર્દોષ આહાર આપવાથી અને કુળનો મદ ન કરવાથી છવ ઉચ્ચ કુળમાં ઉત્પન્ન થાય છે ને કુળનો મદ કરવાથી નીચા કુળમાં ઉત્પન્ન થાય છે.

૧૪. જે મનુષ્ય દાન, શીલ, તપ ને ભાવરૂપી ચાર પ્રકારના ધર્મનું આશ્રધન કરે છે તે સદ્ગતિએ જાય છે ને જે આશ્રધન ન કરતાં વિરાધન કરે છે તે દુર્ગતિએ જાય છે.

કુવરજી

કાળ (Time) સંબંધી વિચારણા

૨૦. જીવરાજભાઈ ઓધેવજી દાશી

(૪)

‘કાળ’ ને અંગે ત્રણ લેખો મેં આ માસિકમાં પહેલાં લખેલ છે તેના અનુસંધાનમાં આ લેખ લખવામાં આવે છે. જૈન દર્શનના શ્વેતાનર આગ્નાયના તરનિર્મિતકામાં શ્રીમદ્ યશોવિજયજી ઉપાધ્યાયજી મહારાજ પ્રખ્યાત છે પ્રાચીન અને નીન ન્યાયના તેઓ અપૂર્વ અભ્યાસી હતા અને પરસ્પર દેખાતા વિરોધોનો સમન્વય કરવાની તેઓશ્રીમાં અથાગ શક્તિ હતી ઉપાધ્યાય મહારાજે જૂની ગુજરાતી ભાષામાં દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનો રાસ લખેલ છે, અને તેની ગાથાનો પોતે સ્તગક-ટંબો લખ્યો છે તેમાં ૧૭૦ થી ૧૭૬ ની ગાથાઓમાં કાળ સંબંધની બિન્નબિન્ન માન્યતાની સમાલોચના કરેલ છે. તત્સંગિચાસુઓને ઉપાધ્યાયજીએ કરેલી સમાલોચના ધણી ઉપયોગી છે, માટે મૂળગાથા, તેનો અર્થ અને ભાવાર્થ અહીં જતાવવામાં આવે છે થી જૈન શ્રેયરકર મહાજન-મહેસાણા તરફથી પ્રગટ થયેલ પુસ્તકને આધારે ગાથાઓ અને સ્તગક આપવામાં આવેલ છે

વર્તણુસક્ષણ સર્વ દ્રવ્યહતણો, પંજવ દ્રવ્ય ન કાળ;

દ્રવ્ય અનંતની રે દ્રવ્ય અભેદથી, ઉત્તનાધ્યયનઈ રે જ્ઞાલ. ૧૬૦

અર્થ—સર્વ દ્રવ્યોના વર્તનાયક્ષણ પર્યાય જ કાળ છે, ખીણ કાષ કાળદ્રવ્ય નથી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં કાળને અનંતદ્રવ્ય કહ્યો છે, તે દ્રવ્ય અને પર્યાયના અભેદથી અર્થાત્ પર્યાયને વિશે દ્રવ્યનો ઉપચાર કરીને કહેલ છે

જ્ઞાવાર્થ—ઉત્તરાધ્યયનમાં કહ્યું છે કે —

ઘમ્મો અઘમ્મો આગાસં, દધં દક્ષિકમાહિય ।

ઘળંતાણિ ય દદ્ધાણિ, કાલો પુગલજંતવો ॥

ધર્મ, અધર્મ, આકાર એ દ્રવ્ય એક એક કહ્યું છે અને કાળ, પુદ્ગલ અને જતુઓ અનંત દ્રવ્યો છે અથવા મહારાજ પોતાનો સિદ્ધાંત પ્રતિપાદન કરે છે કે—સર્વ દ્રવ્યોના—જન અને અજીવના પર્યાયો જ કાળરૂપે છે, તે પર્યાયો-ફેરફારથી જુદા કાષ દ્રવ્ય કાળરૂપે વસ્તુત નથી. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં કાળને અનંત દ્રવ્ય કહ્યું છે, અર્થાત્ કાળને એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય કહી તેના અનંત પર્યાયો માનેલા છે, તે ઉપચારથી સમજવાનું છે વસ્તુત તો જીવ અજીવના પર્યાયો જ કાળ છે

જીવ અજીવજ સમયઈ તે કહિઓ, તિણિ કેમ જુદા રે તેહ ?

એક વખાણઈ રે ઈસ્યુ આચાર્ય, ધરતા ક્ષુતમતિરેહ. ૧૭૧

અર્થ—સૂત્રમાં કાળ જીવ અજીવરૂપ જ કહ્યો છે, માટે કાળને જુદા દ્રવ્ય કેમ કહેવાય ? એક આચાર્યે સિદ્ધાંતપાઠને અનુસરીને તે પ્રમાણે વ્યાખ્યાન કરેલ છે

જ્ઞાવાર્થ—સૂત્રમાં કાળને જુદા દ્રવ્ય કહેલ નથી, પણ જીવ અજીવરૂપ જ કહેલ છે તેનો પાઠ પોતાના સિદ્ધાંતના પ્રતિપાદનમાં ઉપાધ્યાયજી શકે છે—

કિમયં મંતે ! કાલોક્તિ પશુચ્ચદ ? ગોયમા । જીવા ચેવ અજીવા ચેવ ।
જીવાભિગમસૂત્ર.

હે ભગવન્ ! કાળ કોને કહેવાય છે ? ગૌતમ ! જીવ અને અજીવ ન કાળ છે.

ખીજા ભાષણે રે જોઈસચક્રનઈ, ચારથ જે થિતિ તાસ;
કાળ અપેક્ષા રે કારણ દ્રવ્ય છઈ, - પટની ભગવઇ ભાસ. ૧૭૨

અર્થ—ખીજા આચાર્ય કહે છે કે—સૂર્ય, ચંદ્ર આદિ જ્યોતિષચક્રની ગતિને આશ્રીને નવા-પુરાણા આદિ જે ભાવો થાય છે, તેનું અપેક્ષા કારણ કાળદ્રવ્ય છે.

ભગવતીસૂત્રમાં પણ છ દ્રવ્યો કહ્યા છે.

ભાવાર્થ—મનુષ્ય લોકમાં સૂર્યાદિ જ્યોતિષકાના પરિભ્રમણથી નવું જૂનું પરત્વાપરત્વ (પહેલા-પછીપણ) આદિ જે ફેરફારો વસ્તુમાં થાય છે, તેનું અપેક્ષાકારણ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય કદપણું ધટે છે. તે દ્રવ્ય કાળ છે. જો તેમ કદપણ ન કરીએ તો ધર્મ, અધર્મ અને આકાશને ગતિ, રિયતિ અને અવગાદનાના સાધારણ અપેક્ષાકારણ માન્યા છે તે પણ ન ધટી શકે. ભગવતી સૂત્રમાં પણ દ્રવ્યો છ કહ્યા છે અને અદ્વા(સમય)ને છટું દ્રવ્ય કહેલ છે.

ધર્મસંગ્રહણી રે એ દોઢ મત કહિયાં, તત્ત્વારથમાં રે જાણિ;
અનપેક્ષિતદ્રવ્યાર્થિકનઈ તે, ખીજું તાસ વખાણિ. ૧૭૩

અર્થ—એ જો મત ધર્મસંગ્રહણીમાં શ્રી હરિભદ્રસૂત્રિએ કહ્યા છે. તત્ત્વાર્થસૂત્રમાં પણ એ મત કહ્યા છે. તત્ત્વાર્થમાં જે ખીજો મત કહ્યો છે, તે અનપેક્ષિત દ્રવ્યાર્થિકનયને મતે કહ્યો છે.

ભાવાર્થ—કાળ ફક્ત જીવ, અજીવનો પર્યાય છે એ એક મત છે. કાળ એક સ્વતંત્ર દ્રવ્ય છે તે ખીજો મત છે. આ બંને મત ધર્મસંગ્રહણીમાં અને તત્ત્વાર્થમાં બતાવ્યા છે. ઉપાધ્યાયજી મહારાજ એવું સમર્થન કરે છે કે—કાળ ભિન્ન દ્રવ્ય છે એ ખીજો મત એક ન્યાયેક્ષિત છે, સિદ્ધાંતરૂપે નથી, કારણ તત્ત્વાર્થમાં પણ કાલસ્રોત્યેકે (પ. ૨૮) એ પ્રમાણે સૂત્ર છે. તેમાં અમુક આચાર્યોના એવો મત પડે છે એટલું જ બતાવેલ છે. સિદ્ધાંત છે એવું બતાવેલ નથી. ઉપાધ્યાયજી કહે છે કે—ખીજા મત પ્રમાણે દ્રવ્યની વર્તના-પરિણતિનું અપેક્ષા કારણ કાળદ્રવ્યને માનવામાં આવે તો પૂર્વ પશ્ચિમ આદિ દિશામાં દ્રવ્ય પરિણામ પામે તેનું અપેક્ષા કારણ દિગ્દ્રવ્ય માનવું જોઈએ. અને દિગ્ને-સમાવેશ આકાશમાં થાય છે એમ ગણો તો કાળદ્રવ્યકાર્થ પણ કથંચિત્ આકાશથી જ ઉત્પત્ત થયેલ માનો.

મંદગતિ આણુ યાવત સંચરઈ, નહુપદેશ ઇક ઠોર,

તેહ સમયનો રે ભાજન કાલાણુ, ઇંમ ભાષણ કોઈ ઓર. ૧૭૪

અર્થ—આકાશના એક પ્રદેશમાં મંદગતિયો પરિભ્રમણ જેટલા વખતમાં સંચરે-ફરે તેટલા વખતને સમય કહેવાય છે, અને તે સમયનું ભાજન-ઉપાદાન કારણ કાલાણુ છે, એમ ખીજા દિગ્ગંજ મતવાળા કહે છે.

સાવાર્થ—દિગંબર આમનાય પ્રમાણે કાળ વસ્તુરૂપ સ્વતંત્ર દ્રવ્ય છે, તે એક અખંડ દ્રવ્ય નથી, પણ સમસ્ત લોકાકાશમાં પંથગયેલ કાળના અણુઓરૂપ છે. દ્રવ્ય-સંમૂહમાં કહ્યું છે કે—ચયણાળં રાસી રૂઢ, તે કાલાણૂ અસંપદવ્યાણિ ।

રતોના ઢગલાની જેમ કાળાણુ અગ્રંપ્ય દ્રવ્યો છે.

યોગશાસ્ત્રના રે અંતર્ સ્લોકમાં, એ પણિ મત છદ્દ રે ધૃદ્ધ,

લોકપ્રદેશે રે અણુઆ જુલુઆ, મુખ્ય કાલ તિહાં દિદ્ધ. ૧૭૫

અર્થ—યોગશાસ્ત્રના અંતર્ સ્લોકમાં આ મત ઇષ્ટ માન્ય છે. તેમાં લોકપ્રદેશમાં વ્યાપી રહેલ કાળના જુદા જુદા અણુઓને મુખ્ય કાળ કહ્યો છે.

સાવાર્થ—યોગશાસ્ત્રનો અંતર્ સ્લોક નીચે પ્રમાણે છે—

લોકાકાશપ્રદેશસ્થા મિદ્ધાઃ કાલાણવસ્તુ ચે ।

માવાનાં પરિવર્ત્તાય, મુરયઃ કાલઃ સ ઉચ્યતે ॥

લોકાકાશના પ્રદેશમાં રહેલા છટા છટા કાળના અણુઓ જે છે તે પદાર્થોના પરિવર્તનનું કારણ છે, તેથી તે મુખ્ય કાળ કહેવાય છે—અર્થાત્ નિશ્ચયકાળ કહેવાય છે.

પ્રચયબિર્ધ્વતા રે ઐહુનો સંસયદ્ધ, પૂર્વ અપર પર્યાય;

તિર્યકપ્રચય ઘટે નહીં બધનો, વિષ્ટુ પ્રદેશ સમુદાય. ૧૭૬

અર્થ—કાળાણુઓની પ્રચયબિર્ધ્વતા સંભવે, કારણ તેના પર્યાય પૂર્વાપર છે, પણ સ્કંધનો તિર્યકપ્રચય કાળાણુ દ્રવ્યને ઘટે નહિ, કારણ તેમાં પ્રદેશોનો સમુદાય નથી.

સાવાર્થ—કાળદ્રવ્ય ધર્માસ્તિકાયમાં નથી, કારણ તેના પૂર્વાપર પર્યાયો છે, એટલે successive changes છે, એક વસ્તુમાં કાળને લીધે થતા ફેરફારો ક્રમમાં એક પછી એક ચાય છે. એક સાથે થતા નથી, તેથી તેનો પ્રચય સમુદાય બિર્ધ્વ બની શકે પણ ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યના જેવો તિર્યકપ્રચય ન બની શકે, અને તેથી અસ્તિકાય ન કહેવાય. અહીં બિર્ધ્વપ્રચય કહ્યો છે તેને સાયન્સ પ્રમાણે આપણે intensive magnitude કહીએ, અને તિર્યકપ્રચયને extensive magnitude કહીએ તો કાળાણુનો અસ્તિકાય (magnitude) થતો નથી એવો જે વિરોધ જતાવવામાં આવે છે તેનો ખુલાસો થઈ શકે છે. આ સંબંધમાં મારા પૂર્વના 'કાળ' સંબંધીના લેખમાં મેં વિસ્તારથી વર્ણન કરેલ છે.

ધર્મ અણુગતિની રે લેઈ હેતુતા, ધર્મદ્રવ્ય અણુ થાય;

સાધારણતા રે લેઈ એકની, સમય બંધ પણિ થાય. ૧૭૭

અર્થ—મંદગતિથી પરમાણુ લોકાકાશના એક પ્રદેશમાંથી બીજા પ્રદેશમાં જાય તે સમયના કારણ તરીકે કાળાણુ કહીએ, તેમ મંદગતિથી પરમાણુ ધર્માસ્તિકાય—અધર્માસ્તિકાયમાં ગતિ-સ્થિતિ કરે તેના હેતુ તરીકે ધર્મ અને અધર્માસ્તિકાયના પણ અણુઓ માનવા જોઈએ અને જો ધર્મ—અધર્મને સામાન્ય સાધારણ હેતુ માનવામાં આવે તો કાળને પણ સાધારણ હેતુ માનવો જોઈએ અને તેમ માનીએ તો કાળદ્રવ્ય પણ એક સ્કંધ સમુદાય—અસ્તિકાય બની જાય.

લાવાર્થ—ઉપાધ્યાયજી મહારાજ દલીલ કરે છે કે પરિણતિના હેતુ તરીકે જો કાળના અણુઓ માનો તો ગતિ-સ્થિતિના હેતુ માટે તમારે ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયમાં તેના અણુઓ-ધર્માસ્તિકાયાદિ અણુઓ માનવા જોઈએ અને તેમ માનતાં ધર્માસ્તિકાયના ઔપચારિક ગણ્યતા પ્રદેશો વાસ્તવ અને અને ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય ઔપચારિક અને, અને જો તે અસંગતતા દૂર કરવાને ધર્માસ્તિકાયમાં સર્વસાધારણ સ્થિતિહેતુતા માનવામાં આવે અર્થાત્ 'ધર્માસ્તિકાયને' એક અખંડ દ્રવ્ય માનવામાં આવે તો કાળદ્રવ્યને પણ એક સાધારણ પરિણતિ હેતુ તરીકે એક રકમ-અખંડ દ્રવ્ય માનવું જોઈએ. જે વાત દિગ્ગજરોને માન્ય નથી, માટે તેમની કાળના અણુઓની માન્યતા બ્યાજબી નથી.

અપ્રદેશતા રે સૂત્રિ અનુસરી, જો અણુ કહિછ રે તેહ;
તો પર્યાય વચનથી જોડીછ, ઉપચાર્ય સવિ એહ. ૧૭૮

અર્થ—સૂત્રમાં કાળને અપ્રદેશ કહ્યો છે માટે કાળના અણુઓ કહીએ છીએ, એમ દિગ્ગજરો કહે તો મારો માર્ગ એ છે કે કાળદ્રવ્ય અને કાળના અણુઓ સર્વ ઉપચાર્ય છે એમ માનવું.

લાવાર્થ—સૂત્રમાં કાળને અપ્રદેશ કહ્યો છે અને ધર્માસ્તિકાય આદિને પ્રદેશવાળા કહ્યા છે, માટે કાળ એક અખંડ રકમથી દ્રવ્ય નથી, પણ છૂટા છૂટા અણુઓથી છે એમ માનતાં ઉપર પ્રમાણ દોષો આવે છે; માટે ઉત્તમ માર્ગ—સિદ્ધાંત એ છે કે કાળને અખંડ દ્રવ્ય પણ ન માનવું તેમ તેના કાળાણુઓને પણ દ્રવ્યરૂપે વાસ્તવ ન માનવા પણ જાનેને ઔપચારિક માનવા. તેટલા જ માટે તરવાર્યસૂત્રકારે પણ ફાલશ્ચેત્યેકે એમ નિર્દર્શન કરી, કાળની દ્રવ્ય તરીકેની પ્રશ્નણા સર્વસમ્મત નથી એવું બતાવેલ છે.

પર્યાયિ જિમ લાવિઉ દ્રવ્યનો, સંખ્યારથ ઉપચાર;
અપ્રદેશતા રે યોજન કારણ્ય, તિમ અણુતાનો રે સાર. ૧૭૯

અર્થ—દ્રવ્યો છ છે, એ સખ્યા પૂરી કરવાને પર્યાયરૂપી કાળને વિષે દ્રવ્યપણુનો ઉપચાર કરવામાં આવે છે, તેમ કાળદ્રવ્યને અપ્રદેશ કહ્યું છે અને કાળ પરમાણુ પણ કહ્યો છે, તે ઔપચારિક છે.

લાવાર્થ—ભગવતીજીમાં એક રથાને છ દ્રવ્યો કહ્યા છે, વસ્તુતઃ પાંચ દ્રવ્યો મુખ્ય છે અને કાળ દ્રવ્ય ઔપચારિક છે, એટલે ઔપચારિક કાળ દ્રવ્યને છ દ્રવ્યની સંખ્યા પૂરી કરવા માનવામાં આવે છે. તે પ્રમાણે કાળ અપ્રદેશ છે અને કાળના અણુઓ છે, તેનો પણ સોઝાકાશમાં રહેલ પુદ્ગલના પરમાણુઓમાં ઉપચાર કરેલ છે, એમ માનવાનું છે હેતુ ઉપાધ્યાયજી મહારાજ કહે છે કે—

“મુખ્ય કાલઃ” इत्यस्य चानादिकालीनामप्रदेशव्यवहारनियामकोपचार-
विषय इत्यर्थः । अतएव-मनुष्यक्षेत्रमात्रवृत्तिकालद्रव्यं ये वर्णयन्ति, तेषामपि
मनुष्यक्षेत्रावच्छिन्नाकाशादौ कालद्रव्योपचार एव कारणम् ” इति दिग्मात्रमेतत् ।

અનાદિકાળથી એક અપ્રદેશ અખંડ કાળ વહે છે એવો સોઝામાં કરવાનો જે વ્યવ-

હાર છે તેને ઉદ્દેશીને “ મુખ્યકાળ ” એવો ઉપચાર સમજવાનો છે, વસ્તુતઃ એવું કોઈ અર્થમાં કાળદ્રવ્ય નથી.

ખીલું મનુષ્યક્ષેત્રમાત્ર વ્યાપી, અદ્વા. સમય-કાળદ્રવ્ય, જે આચાર્યો કહે છે, તેઓને પણ મનુષ્યક્ષેત્રવ્યાપી, આકાશઆદિ દ્રવ્યોને વિષે કાળદ્રવ્યનો ફક્ત ઉપચાર છે, એમ માન્યા વિના છૂટકો નથી. આ એક દિગ્દર્શન માત્ર છે.

વિષયસંહાર

મેં મારાં કાળ તત્ત્વની વિચારણાના લેખોમાં કાળને એક અર્થમાં દ્રવ્ય માનેલ છે, અને ભગવતની કાલેકૃત વ્યવસ્થા “ temporal order ” માટે એક આવશ્યક તત્ત્વ માનેલ છે, જેમ ક્ષેત્રકૃત વ્યવસ્થાને માટે (spatial order) ધર્માસ્થિતકાલ-અધર્માસ્થિતકાલ-આવશ્યક તત્ત્વો જોઈનાં દર્શનમાં માનવામાં આવ્યા છે. ઉપાધ્યાયશ્રી મહારાજ કાળને એક ઔપચારિક માને છે, સ્વતંત્ર દ્રવ્ય માનતા નથી. તે પ્રમાણે માનવામાં તેઓશ્રી સૂત્રમાં કાળને “ જીવો-ચેવો ” સજીવા-ચેવ કલા છે તેનો આધાર લે છે. અને ભગવતીશ્રીમાં જ દ્રવ્યો કલા છે, ધર્મ-સંગ્રહણીમાં અને તત્ત્વાર્થમાં બને મતો બતાવ્યા છે, તેનો એવો ખુલાસો કરે છે કે કાળ દ્રવ્ય છે એવો ખીલો મત નવાપેક્ષિત છે; સિદ્ધાંતરૂપે નથી. આ સંબંધમાં કાંઈ વિશેષ નોંધણી તેઓશ્રીએ કરેલ જોવામાં આવતી નથી. દિગ્બર આગ્નાયમાં કાળના છૂટો અણુઓ માનવામાં આવે છે તેવું ખંડન તેઓશ્રી એવી રીતે કરે છે કે-જે પરિણતિના કારણ માટે કાળના સ્વતંત્ર અણુઓ માનો તો પરમાણુની રિયતિ-ગતિ માટે ધર્માસ્થિતકાલ, અધર્માસ્થિતકાલના પણ અણુ માનવા જોઈએ, જે દિગ્બરોને માન્ય નથી. છેવટે તેઓશ્રી કાળદ્રવ્યને એક ઔપચારિક દ્રવ્ય કહે છે.

ઉપાધ્યાયશ્રી મહારાજ કાળ એટલે પરિણતિ change ને ઔપચારિક માનતા નથી. કારણે જ અજીવના પર્વામિરૂપે તો કાળને માને છે. વેદાન્ત જેવું દર્શન જે પર્વાયો-change ને પરમાર્થપણે વાસ્તવ નથી માનતું તે જ દર્શન કાળને અવાસ્તવ (unreal) કહી શકે; માટે આપણામાં-સ્વેતાંબર આગ્નાયમાં કાળ ઔપચારિક છે એનો અર્થ કાળ દ્રવ્ય ઔપચારિક છે એમ સમજવાનો છે. કાળતત્ત્વ (time-element) નથી એમ સમજવાનું નથી.

ખીલું જીર્ણપ્રયય અને તિર્થંકપ્રયય એવા બે સમુદાયો ૧૭૬ પંથમાં બતાવવામાં આવે છે અને કાળાણુઓનો તિર્થંકપ્રયય નથી થઈ શકતો, માટે તેનો સ્કંધ ન હોઈ શકે એવું કહેવામાં આવ્યું છે. મારાં લેખોમાં મેં કાળના પૂર્વાપર પર્વાયોનો પણ પ્રયય magnitude થઈ શકે છે અને તેને સાંપ-સમાં intensive magnitude કહે છે એવું બતાવેલ છે. તે દૃષ્ટિએ કાળના પર્વાયોનો તિર્થંકપ્રયય થઈ શકતો નથી, માટે કાળને એક સ્કંધરૂપે અર્થમાં ન માની શકાય એ માન્યતા પુનર્વિચારણા માગે છે.

આ લેખો મામાન્ય વાયકવર્ગને સ્પષ્ટ ન થાય પણ જોઈ દર્શનના તત્ત્વચિંતકને ઉપ-યોગી બને, અને હાલના વિજ્ઞાનને કેવી રીતે અનુરૂપ બને તે દૃષ્ટિએ લખવામાં આવ્યા છે.

પટ્ટધર-ખેલડી

✧ (१२०) ✧

આંખ શંભુપ્રસાદ પ્રતિ રાતી યદ્ય. પોતાના ધરના આ માનવીઓનું વર્તન 'ધર' કૂટે ધર ન્યય 'જેવું' જણાયું. તરત જ એમણે 'મીઠું' મેરચું 'ભભરાવી' પ્રચારના ચક્રો ગતિમાન કર્યા અને પ્લાહાણુસમાજમાં એવો તો સંગીન ઝંઝાવાત પ્રગટાવ્યો કે રૂદ્રપ્રસાદે સમાજ બેચો કર્યો. એમાં ત્રિવેદી શંભુપ્રસાદના વર્તન માટે જવાબ મંગાવો.

શંભુપ્રસાદ બોલ્યો—“સુરખ્ખી! મારે શાનો ખુલાસો કરવાનો છે? મારી સામે કેંઈ જાતનો આરોપ અને કોના તરફથી મૂકવામાં આવ્યો છે? એ જાણવા વિના ખુલાસો શી જાખતનો કરવો?”

એક અવાજ—“જેવા મહારાજ, સુધિ-ધિરના અવતાર!”

ખીજો અવાજ—“અરે! ખીજ સત્યવાદી હરિશ્ચંદ્ર જ જોઈ હયો ને! નગરમાં આટલી હદે વાતાવરણ કચળુ છે છતાં આ મહારાજને કંઈ ખબર જ નથી!”

રૂદ્રપ્રસાદ—“આરોપ મૂકનારની સંખ્યા તો મોટી છે. ઓખી ઝાતિ કહીએ તો પણ ચાલી શકે તેવું છે. પેલા નિર્મયના પ્રવચનમાં તમે રોજ જાઓ છો, એથી પ્રજાની આપણા પ્રત્યેની ભક્તિમાં ઓટ આવવા માંડ્યો છે એની તમને મુદ્દલે ખબર નથી?”

ધ્રુવજી બંકા—“અરે! એ મહારાજને તમે આમ તથા આપી બોલાવી લાગ્યા છો. તમે જ પ્રવચન કરવાની ગોકવણુના સૂત્રધાર છો. મેં રજેરજ ખાતમી મેળવી છે. તમારા સરખા વેદપાઠીએ મશાલ પકડીને એ અદિ-સાના પ્વજધારીઓ મારફત આપણા પવિત્ર વેદધર્મની નિદા કરાવવાનો ધધો આરંભ્યો છે. પેટ ચોળાને શળ જીલું ક્યું છે.

શંભુપ્રસાદ—“અરે! આ તો કાગનો વાધ

ખનાની દીધો જણાય છે! એક વિદ્વાન પોતાની માન્યતા જગતના ચોકમાં રજૂ કરે, રચિવાળા કિંવા જિજ્ઞાસુ એ શ્રવણ કરે અને એમાંથી જે ગ્રહણ કરવા જેવું જણાય તેનો અમલ કરે—એ રીતે સ્વજીવન ઉગ્રત ખનાવે. એ શું ખોટું કામ છે? એમાં અન્ય પર જોરજુલમની કે એના માર્ગમાં આડ જોળી કરવાની વાત જ ક્યાં છે?”

ઝાંઝાન પ્રત્યે પ્રેમ રાખવો અને એ ઉમદા શુણુ જેનામાં હોય તેવું બહુમાન કરવું એ પ્લાહાણુનો ધર્મ નથી?

ખાળકની પણ હિતની વાત સાંભળવી અને નીચ પાસેથી પણ વિદ્યા ગ્રહણ કરવી એ નીતિશાસ્ત્રની શિક્ષા નથી? ‘શુણાઃ પૂજાસ્થાનમ્’ જેવા સૂત્ર વેદધર્મના અનુયાયીના નથી તો કોના છે? ઇદ્રજીતિ ગૌતમ કે પદ્મધર સુધર્માં અથવા તો અકપિત કે મૌર્ય—પુત્ર એક કાળે કોના યરના સંતાનો હતા? એ બધાં આપણા દિવસમુદાયમાંના કે ખીજ કોઈ ઝાતિના? દૂર શા સાર જાઓ છો? હજુ ભટ્ટ શમ્યંભવ તો મોજુદ છે. મે અને પડિત સરચુપ્રસાદે એ આચાર્યના માત્ર એ જ પ્રવચન સાંભળેલા. એમાં તેઓની સમજાવવાની રીત અને વસ્તુસંધની યુક્તિ હરકાઠને મંત્રમુગ્ધ કરે તેવી છે. તેમને આ તરફ પધારવા વિનંતિ કરેલી તેથી વિહાર કરતાં નેએ અહીં આવી ચડ્યા ત્યારે તેમની વિદ્વતાનો લાભ જતે લેવો અને અન્ય પુરજનોને અપાવવો એ મારા ધર્મ જ લેખાય. એક દિવસ તરીકે એમાં અયુક્ત કંઈ જ નથી. એક રીતે કહીએ તો તેઓ મારા નોતર્યા પધાર્યા છે એટલે અતિથિ ગણાય અને અતિથિધર્મ સાચવવો એ માટે વેદજ્ઞને શિખવવાનું ન જ હોય. સરિજીમાં એવી શક્તિ છે. તેઓની પ્રતિભા એની તો

પ્રસરેલી છે કે કદાચ મારા જેવાનો સાથ ન મળ્યો હોત તો પણ તેઓ અહીં પોતાનું કાર્ય વિનામુશ્કેલીએ ધરપાવી શકત. ”

ચંડશર્મા—“ આપણે બધા પ્રસાદજીનું વિવેચન સાંભળવા એટલા થયા છીએ કે શું ? જેઓ વેદ પર શ્રદ્ધા ધરાવે નહીં તેમનામાં વિદ્વાતાનો સંભવ જ મૂતો ન મનિવિષ્ણુતિ । વૃદ્ધાવસ્થા યદ્ય એટલે પ્રસાદજીની બુદ્ધિ બહુર મારી ગઈ જણાય છે. તે વિના આપણા ધરમાથી શત્રુના પક્ષમાં બળીને તેમની આવી પ્રશસ્તિ તેઓ ન ઉચ્ચારત ! પોતાના પગ ઉપર જાતે કુદાડો ન મારત ! તેમને ઝાઝી ચિતા નથી એટલે ઠીક છે, જાણી જેનો વંશવેલો છે તેમની આજીવિકાનું શું ? બાહ્યજી અને શ્રમજી એ ઉર્લય વચ્ચે મેળ મળવું ખરો ? જો ઝાઝા દિવસ એ ત્યાગી આચાર્યની વાત જનતાને કાંઈ પડશે તો સમજી લેજો કે આપણા માટે નિયત થયેલાં દાન-પુન્ય દેશવરો લેશે. જ્યાં વ્યક્તિમાં દલીલપુરસ્કર વાત કરવાની કે વિચારવાની શક્તિ આવી કે એને ગળે બૂદેવની વાત જલદી નહીં બીતરે. આજે જે આપણા ધ્યન ઉપર ઇતખાર છે તે નહીં રહે. સ્વર્ગ-નર્ક કિંવા પુન્ય-પાપની વાત જે આજે આપણા શબ્દો પર અવલંબે છે તે પછી કોઈ માનશે જ નહીં, એક વાર બાણ છૂટ્યું એટલે છૂટ્યું ! બુદ્ધી બગડી તે હાજી નહીં સુધરે. એથી આપણો તો સર્વનાથ થવાનો ! આપણો દૈનિક વ્યવમાય ભાગી પડવાનો । ગૌ કરતાં મુખ્ય પ્રશ્ન તો આ છે. રોડી આગળ ખીછ બધી બાળતો ગૌણ છે, માટે પક્ષબેદ થવા જ ન દેવા દાંડાને વધવા જ ન દેવો. ઉમેડીને ફેંકી દેવો. બગડેલા પાનને બદાર કાઢી ફેંકી દીધું એટલે ખીન્ન પાન બગડતાં બંધ થાય; અને પુનઃ કોઈ મારું ઉચકવા આગળ ન આવે । ”

ત્રણચાર અવાજ—“ હા, હા, શર્માજીની વાત સોએ સો ટકા માયી છે. મીયાં મહાદેવનો મેળ ખાય જ નહીં. ક્યાં આપણા પવિત્ર વેદ-વાક્યો અને ક્યાં આ જૈનોના રીતરિવાજ ને આચરણો, આકાશ પાતાળનું અંતર । ”

ઉમાપતિ પાડે—“ શંભુપ્રસાદજી ! જે એ મહારાજમાં વિદ્વા હોય તો આવી જાણ વિવાદ-સમામાં સામે. આપણે કંઈ સાવ ભોઠ નથી બની ગયા ! જાણી એ આસને ચઢી ઉપરેશ આપે અને આપણા જેવા પડિતો સામે જઈ, અવનત મસ્તકે સાંભળવાનું કરીએ, તે તો હરગીજ ન શોભે. તમારી મતિ મૂંઝાઈ ગઈ જણાય છે. અમારી વચ્ચે રહેવું હોય તો પ્રાયશ્ચિત કરવું જ પડશે. નહિં તો તમારો બહિષ્કાર એ જ એક બિલાડો માર્ગ છે. રોગ અને દુઃખનને બિગતા જ ચાંપવા કે જેથી વધવા ન પામે. નીતિકારની એ સલાહ અવગણવાનું પરિણામ ભયંકર આવ્યું છે. જાણ્યા ત્યાંથી સવાર. પુનઃ એવી ભૂલ થવા દેવી નથી. ”

૩૬ પ્રમાદ—“ જોયું ભાઈ ! તારા કાર્યથી આપણા સમાજમાં કેવો બળબળાટ ઉદ્ભવ્યો છે ? તું જેને સામાન્ય જાણત લેખે છે એ એક પદાડ જેવી અને અતિ મોટી છે. આ ભૂલ ચાલવા દઈએ તો પરિણામ અતિ ગંભીર આવે. એ પ્રવચનમાં વિદ્વાતાની ગંધ સરખી નથી. જ્યાં વિશ્વનિયંતાની સત્તા મામે ચોડા કાઢવાના હોય, જ્યાં વેદકથિત યજ્ઞો સામે બળવો પોકારાતો હોય, જ્યાં વેદમાં દર્શાવેલ આચરણો અને કરણીઓ સામે પવિત્રતા અને નીતિના સધિવાર લઈ દ્વંષ્ય શોધાતાં હોય ત્યાં જાણુવા ને સમજવાનું શું હોય ? હરિ ! હરિ ! હરિ ! હરિ ! તારો બુદ્ધિભર ! ”

શંભુપ્રમાદ—“ વડિલ કાકાશી ! આપ તથા તું ‘ જાજાવચન ’ પ્રમાણમાં કરવાવાળા

નથી, કેમ કે ન્યાયનાં સૂત્રોનો આપણને અભ્યાસ છે. મારા કેટલાક સાતિબંધુઓએ જે બીક આગળ ધરી છે તે સાચી પડવા સંભવ છે, પણ તેને માટે જવાબદારીએ શ્રમણો નથી પણ આપણે પોતાં અને આપણી સંતતિ-છે. આપણો મુદ્રાલેખ જ્ઞાનની ઉપાસનાનો હતો. એમાંથી આજે આપણે કેટલી દૃઢ ખસી ગયા છીએ એનો વિચાર કાઢીએ કર્યો? અહમચર્ચ આપણો જીવનમાં કેવો ભાગ ભજવતું? અને એનું સ્થાન આજે કેવું છે બધા? માત્ર આજીવિકા ચલાવવા અર્થે યજ્ઞમાનવૃત્તિ કરવાપણું એને સ્થાને આજે આપણી લોભ-વૃત્તિનો પારો કેટલે જીએ ચઢ્યો છે? આકાંક્ષા અને તુષ્ટ્યાના પાશમાં પડી આપણે અજ્ઞાન અને વહેમની કેવી જાળો બિછાવી રહ્યા છીએ એને માટે કંઈ વિચાર આવે છે? મિષ્ટ બોજનના અતિરેકથી આજે આપણું જીવન પ્રમાદની ગતિમાં ગમડવા માંડ્યું છે. ઉપરછલ્લા ક્રિયાકોડ બાદ કરીએ તો બાકી શું રહે છે? કેવળ એકીપણું! જ્ઞાનની તેજસ્વિતા ક્યાં ગે જણાય છે ખરી? વાદવિવાદના હેંકારો સિવાય જડે છે કંઈ? પતિમત ધર્મના ગુણ જ્ઞાનારને. અરે ધ્વજ-ચર્ચમત જેવા ઉમદા ગુણનું બહુમાન કરનારને-નિયોગના વિધાન ગળે જીતરે ખરા?

“અહિંસાને પરમધર્મ ગણવાની વાત કરનારના મુખમાં અમુક કારણે માંસ ખાવાની દૃષ્ટ સંભવે ખરી? યજ્ઞોગિમાં થતો પશુવધ એનાથી ચલાવી લેવાય ખરો? મત્સ્યભક્ષણ એનાથી યજ્ઞ શકે ખરું? અને જ્યાં આત્મો પોતાની જ સારી માઠી કર્મણીનો ફળનો ભોક્તા સ્પષ્ટરીતે જણાતો હોય ત્યાં ગોદાન, શય્યાદાન જેવી પ્રવૃત્તિઓ આપણે ચલાવી રાખીએ છીએ તે શું વારતવિક છે?”

“જેમને સુદ્ધિ છે અને જેમના નેત્રો પર કમળાની અસર નથી તેઓ સદૃશ જોઈ શકશે કે વેદની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરનાર ખૂદ આપણે પોતા છીએ. આપણી લાલસાની પૂર્તિ અર્થે આપણે જાતજાતની જાળો ધર્મના ઝોડા હેઠળ પાયરી છે. એથી જાતે જ આપણો નાશ નોતરી રહ્યા છીએ. જ્ઞાનના પિપાસુ એવા આપણે આજે વાડા બાધવામાં લાગી પડ્યા છીએ. ધર્મને તત્ત્વ બૂલી જઈ બાહ્ય આડખરને વળગ્યા છીએ

“જહિષ્કારનો બાય મને સસના માર્ગેથી ચલિત કરી શકવાનો નથી. ઉચિત લાગે તો મારી વાત પર વિચાર કરો. બૂલ્યા ત્યાંથી ફરીથી ગણવાનો સંકલ્પ કરો અને જ્ઞાની પુરુષનાં બહુમાન કરો.” (ચાલુ)

ચોકસી

ભાવનગર

શ્રી જૈનધર્મ પ્રસારક સભાનો

સં. ૧૯૯૮ ના કાર્તિકથી ૧૯૯૮ ના આસો સુધીનો

૬૧ મો વાર્ષિક રિપોર્ટ

ગત વર્ષ આખરે ૬ પેટ્રન, ૩૨૩ લાઘક મેમ્બર, ૧૩૪ પહેલા વર્ગના વાર્ષિક મેમ્બર, ૭ બીજા વર્ગના મેમ્બર, ૧ ઓનગરી મેમ્બર મળી કુલ ૪૭૧ સભ્યો હતા, તેમાંથી ચુનવી ગયેલા ને બધ થયેલા આદ કરતા અને નવા થયેલા ઉમેગતાં પ્રસ્તુત વર્ષની આખરે ૭ પેટ્રન, ૩૨૩ લાઘક મેમ્બર, ૧૪૮ વાર્ષિક મેમ્બર, ૧ ઓનગરી મેમ્બર મળી કુલ ૪૮૫ મલાસદો રહ્યા છે

પેટ્રન

૧ શેઠ માણેકલાલ મનમુખભાઈ	અમદાવાદ
૨ સર કીકાભાઈ પ્રેમચંદ રાયચંદ	મુંબઈ
૩ શેઠ નાગરદાસ પુરુષોત્તમદાસ	રાણપુર
૪ રાવસાહેબ કાંતિલાલ ઈશ્વરદાસ જે. પી.	મુંબઈ
૫ શેઠ માણેકલાલ પ્રેમચંદ રાયચંદ	મુંબઈ
૬ શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ જે. પી	મુંબઈ
૭ શેઠ નાનજીભાઈ લધાભાઈ જે. પી.	મુંબઈ

મેનેજીંગ કમિટી

પ્રમુખ

ઉપપ્રમુખ

૧ શા. કુંવરજી આણંદજી

૨ રા. રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજી

સેક્રેટરીઓ

૩ મહેતા ચુનીલાલ નાગરદાસ
ખળતચી

૪ શા. અમરચંદ કુંવરજી
શ્રી જે. ધ. પ્ર. ના તંત્રી

૫ શા. નેમચંદ ગિરધરલાલ

૬ શા. નરોત્તમદાસ દેવચંદ

મેમ્બરો

૭ પરી. ચુનીલાલ હર્લભજી

૮ શેઠ છોટાલાલ નાનચંદ

૯ શા. ગુલાબચંદ આણંદજી

૧૦ શાહ વિઠ્ઠલદાસ મૂળચંદ

૧૧ શા. જીવરાજભાઈ રતનજી

૧૨ વોરા પરમાણુ તારાચંદ

૧૩ વકીલ જગજીવનદાસ શિવલાલ

૧૪ વકીલ ભાઈચંદ અમરચંદ

પ્રસ્તુત વર્ષમાં મળેલી મીટિંગોમાં થયેલા કામકાજનો સાર.

પ્રસ્તુત વર્ષના ૧૩ માસમાં એક વખત જનરલ કમિટી, ત્રણ વખત મેનેજિંગ કમિટી મળી છે અને ૮ વખત સરકયુલર કાઢવામાં આવેલ છે.

૧ સં. ૧૯૯૮ ના કાર્તિક શુદ્ધ ૯ મંગળવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્ર મંજૂર કર્યાં.

૨ સં. ૧૯૯૮ ના માહ વદિ ૩ શુક્રવાર. મેનેજિંગ કમિટી.

૧ એક વિનંતિપત્ર મંજૂર કર્યું.

૨ ૧૯૯૬ ના ચૈત્રથી ૧૯૯૭ આસો સુધીનો માસ ૧૯ નો હિસાબ ને રિપોર્ટ તૈયાર થયેલો વંચાણો ને તે જનરલ કમિટીમાં મૂકવા કરાવ્યું.

૩ સં. ૧૯૯૮ ના માહ વદિ ૮, જનરલ મીટિંગ.

સં. ૧૯૯૬ ના ચૈત્રથી ૧૯૯૭ ના આસો સુધી ૧૯ માસનો રિપોર્ટ તૈયાર થયેલ તે વંચાણીને મંજૂર કરી માહના અંક સાથે છપાવીને વહેંચવા કરાવ્યું.

૪ સં. ૧૯૯૮ ના ફાગણ શુદ્ધ ૧૦ શુક્રવાર કોરમના અભાવે ફાગણ શુદ્ધ ૧૧ સે મેનેજિંગ કમિટી મળી તેમાં નીચે પ્રમાણે કામ થયાં.

૧ એક વિનંતિપત્ર મંજૂર કર્યું.

૨ જૈનધર્મપ્રકાશ માસિકમાં વપરાતા કાગળના ભાવો વધી જતાં તેને પહોંચી વળવા માટે જૈન ધર્મ પ્રકાશ સહાયક ફંડ શરૂ કરવું અને તેને લગતી હકીકત છપાવીને માસિક સાથે વહેંચવા કરાવ્યું.

૩ સભાની મેનેજિંગ કમિટીને ત્રણ વરસ પૂરા થયેલ હોવાથી નવી મેનેજિંગ કમિટી ચૂંટવા માટે વ્યવસ્થા કરવી એમ કરાવ્યું.

૫ સં. ૧૯૯૮ ના ચૈત્ર વદિ ૭ મંગળવાર. સરકયુલરથી ૫ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.

૬ સં. ૧૯૯૮ ના પ્રથમ જોડ વદિ ૨ શુક્રવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.

૭ સં. ૧૯૯૮ ના ખીજ જોડ વદિ ૮ સોમવાર. સરકયુલરથી ૩ વિનંતિપત્રો મંજૂર કર્યાં.

૮ સં. ૧૯૯૮ ના અશાઠ શુદ્ધ ૮ મંગળવાર. મેનેજિંગ કમિટી.

૧ આવજી શુદ્ધ ૩ જે સભાની વર્ષગાંઠ ઉજવવા માટે શીહોર જઈને ઉજવવાનું રહેતના ધારા અનુસાર જંધ રાખી તે દિવસે સભાના મકાનમાં પ્રભુ પધરાવી પૂજા લાજીવવી તેમ કરાવ્યું. તથા મીઠાઈ શેર ૧ દરેક મેમ્બરને ઘરે મોકલવી તેમ કરાવ્યું.

૨ શેઠ નાનજીભાઈ લધાભાઈ કચ્છ નાનીખાખરવાળા હાલ મુંબઈ રહે છે તેમને સભાના પેટ્રન થવા માટે વિનંતિ કરેલ તે સ્વીકારીને તેઓ સભાના પેટ્રન થયા તે જાહેર કર્યું. તેમનો ફોટો મંગાવીને માસિકમાં મૂકવો તેમ કરાવ્યું.

૩ સભાના કારકુનોની મોંઘવારી અગે માંગણી આવતાં તેનો વિચાર કરીને ૭ માસ માટે પગારના ૨૦) ટકા લેખે મોંઘવારી આપવી તેમ કરાવ્યું.

૩. લાઘ્વ મેઘ્વરની ફી ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૪૦૧૬૯૧ દેવા હતા તેમાં રૂ. ૧૧૦૯) નો વધારો થતાં આ ખાતે રૂ. ૪૧૨૭૮૧ દેવા થયા છે. તે રકમ મોટે ભાગે મકાનખાતામાં રોકાયેલ હોવાથી મકાન બાકું જે આવ્યું તે સલામતોની રી ખાતે જમે કરવામાં આવેલ છે.

રૂ. ૧૧૦૯) આવ્યા તેની વિગત

૫૦૧) શેઠ નાનજીભાઈ લધાલાઈ, જે. પી.	નાની ખાખર દાસ મુંબઈ
૫૦) શેઠ લક્ષ્મીચંદ અનોપચંદ	લાવનગર
૫૧) શ્રી દાનસરિ જૈન જ્ઞાનમંદિર	સાવર કુંડલા
૫૦) શાહ સુનીલાલ બીખાભાઈ લાવનગરવાળા	દાસ મુંબઈ
૫૧) શેઠ દામોદરદામ ત્રિભોવનદાસ	દાસ ચાંતાકુમ
૫૧) શાહ કાંતિલાલ વૃન્દલાલ બીખાભાઈ	લાવનગર
૫૧) શેઠ મનુભાઈ લક્ષ્મુભાઈ ધડીઆળી	અમદાવાદ
૫૦) શાહ મણિલાલ દુર્લભજી	મુંબઈ
૫૧) શેઠ ખાત્રુલાલ કુંવરજી નયુભાઈ	લાવનગર
૫૧) શાહ પેાપટલાલ દકમચંદ	મુંબઈ
૫૧) શાહ મંગલદામ લક્ષ્મુભાઈ	"
૫૧) શાહ ગતિલાલ નગીનદાસ	"
૨૫) શાહ લક્ષ્મીચંદ પાનાચંદ	લાવનગર
૨૫) શાહ પેાપટલાલ પ્રભુદામ	ચિદોર

શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ ખાતું

૬૧૧૧-૧૧ કાર્તિકી પંચાંગ છપાવવાના અર્ચના.

૪૨૧૧- અંક ૧૨ ના પોસ્ટેજ અર્ચના તથા વેંચુ કરતાં થયેલ અર્ચના.

૨૦૧૪ પરચુરણ અર્ચના.

૧૮૮૪૧-૧૧

ઉપર પ્રમાણે ઉપજમાંથી અર્ચ જેતાં રૂ. ૫૮૫૦ નો બે વર્ષને અંગે વધારો રહ્યો તે આ ખાતે રૂ. ૬૭૦૦ લેણા હતા તેમાંથી બાદ કરતા રૂ. ૮૫૦ ના લેણા રહ્યા છે.

શ્રી જૈનધર્મપ્રકાશ સહાયક ફંડ ખાતું

કાગળની મોંઘવારીને પહેાંચી વળવા માટે જૈનધર્મપ્રકાશ પુસ્તક ૫૮ માની સહાય તરીકે રૂ. ૧૫૨૫૦ આપ્યા છે. તેની વિગત દરેક વખતે માસિકમાં આપેલ છે તે નીચે પ્રમાણે:—

૫૦૦) સર કીકાભાઈ પ્રેમચંદ રામચંદ મુંબઈ	૨૫) શેઠ છોટાલાલ જમનાદાસ અમદાવાદ
૫૧) શેઠ જલ્દવજી નરશીદાસ દાલ મુમ્બઈ	૨૫) અમરચંદ કુંવરજી શાહ બાવનગર
૫૧) શેઠ પનાલાલ સુનીલાલ વીરચંદ	૨૫) ગાંધી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ "
રાંધનપુરવાળા	૨૫) ગાંધી અમરચંદ ઘેલાભાઈ "
૫૧) પારખ સુનીલાલ દુર્લભજી બાવનગર	૨૫) ગાંધી વસંતલાલ જુજલાલ મુલુંદ
૫૧) શેઠ જીવજીભાઈ ગોરધન "	૨૫) શેઠ વાડીલાલ મનસુખરામ અમદાવાદ
૫૧) શાહ શુભાચ્યંદ લક્ષ્મીભાઈ "	૨૫) શાહ જલ્દવજી રવજી ધોરાજી
૫૧) રા. રા. ભોગીલાલ મગનલાલ શાહ "	૧૫) શેઠ શુભાચ્યંદ આણુંદજી બાવનગર
૫૧) શેઠ છોટાલાલ નાનચંદ આણુંદજી "	૧૫) રા. રા. જીવરાજભાઈ ઓધવજી "
૫૦) એક સમભાવી ગૃહસ્થ મુંબઈ	૧૧૧) શાહ જ્યેંદભાઈ ધુળાજી કલાપરા
૫૦) શેઠ મેઘજીભાઈ સોજપાળ "	૧૧) શેઠ હરજીવન દીપચંદ બાવનગર
૫૦) ભાઈ મોતીચંદ ગિરધરલાલ "	૧૧) શાહ ત્રિકમલાલ મગનલાલ રાંધનપુર
૫૦) બહેન ચંચળબા તે શેઠ પનાલાલ	૧૧) શાહ જગજીવન રતનશી

ઉમાભાઈની માતૃશ્રી અમદાવાદ

૩૧) પરી હીરાચંદ મણિલાલ બાવનગર	હ: વસંતલાલ જુજલાલ મુલુંદ
૩૧) વોરા પરમાણુંદ તારાચંદ "	૧૧) શાહ જયસુખલાલ રામચંદ મુંબઈ
૨૫) શાહ કુંવરજી આણુંદજી "	૧૦) શાહ પુરુષોત્તમદાસ અમરશી કલીકટ
૨૫) શેઠ હીરાચંદ રામચંદ મુંબઈ	૧૦) શાહ આશાભાઈ ખેમચંદ બરોદરા
	૬૧ ડૉ. નાનાલાલ ભાઈલાલ અમદાવાદ

આ ઉપરાંત જુદા જુદા ગૃહસ્થો તરફથી પાંચ અને તેથી ઓછી રકમે રૂ. ૭૦ આવેલા છે તે મેળવતાં કુલ રૂ. ૧૫૨૫૦ માપ છે.

શ્રાવણ શુદ્ધ ૩ ની વર્ષગાંઠ ખાતું

આ ખાતે રૂ. ૪૦૮૭૦ દેવા હતા, તેમાં વ્યાજના રૂ. ૧૬૦ માત્ર ૧૪ ના જમે ચતા કુલ રૂ. ૪૨૪૭૦ થયા, તેમાં શ્રાવણ શુદ્ધ ૩ ને રોકેટના મારા અનુસાર જમણવાર

અંધ રાખી તે દિવસે મહાના મકાનમાં પ્રભુ પદ્મગવીને પૂજા લાખાવતા થયેલા અર્ચના
શ. રસના ઉધરતા આકી શ. ૪૨૨૫) - દેવા રહ્યા છે

કાર્તિક શુદ્ધ ૬ નું આ ટિકિન ખાતું

આ ખાતે શ. ૫૪૦૮, દેવા હતા, તેમાં વ્યાજના શ. ૩૦) ઉમેરતાં કુલ શ.
૫૭૦૮ થયા, તેમાં કાર્તિક શુદ્ધ ૬ દે આ ટિકિન અર્ચના શ. ૩૬) ના થયા તે આદ
જતા આ ખાતે શ. ૫૭૪૧ના દેવા રહ્યા છે.

સભાનું મકાન ખાતું

આ ખાતે મદદની મળેલી રકમના શ. ૨૫૦૦૦) આદ જતાં શ. ૨૫૨૧૨ના લેણા
હતા, ઉપગત પરચુરણ અર્ચના શ. ૭૮૧ ઉધરતા / કુલ શ. ૨૫૨૨૦ના લેણા થયા છે.

આ મકાનનું લાકું સલાસદોની શી ખાતે જમે કરવામાં આવે છે. કારણ કે લાકું
મેળવરની શી ખાતાની રકમ મોટે ભાગે આ મકાનમાં જ રોકાયેલી છે.

વ્યાજ ખાતું

આ ખાતે શ. ૪૭૪૧ વ્યાજના ઉધર્યા છે. (જેકમાં મૂકેલ રકમનું વ્યાજ હજુ કદાવેલ
નથી તેથી તે રકમ જમે આવવાની આદી છે.) તે સભાખાતે ઉધારી વાળ્યા છે.

સભાની લાઇબ્રેરી ખાતું

આ ખાતે શ. ૧૦૪૦૫) ના લેણા હતા તેમાં નકલ ૧૦૧ નાં શ. ૧૩૮૧ના વધતાં કુલ
શ. ૧૦૫૪૩ના લેણા થયા અને નકલ ૮૦૬૮ થઇ તેની વર્ગવાર વિગત નીચે પ્રમાણે.

વર્ગ ૧ લો	જૈન ધર્મની છોકાના	શ. ૩૨૮૧-૧૩-૯	શુક	૩૩૨૬
વર્ગ ૨ જો	મંરૂત છોકાના	શ. ૪૨૮-૦-૦	શુક	૨૪૩
વર્ગ ૩ જો	નીતિ સંબંધી છોકાના	શ. ૩૦૮૪-૫-૬	શુક	૨૭૫૯
વર્ગ ૪ થો	લખેલી પ્રતોના	શ. ૪૭૭-૨-૦	શુક	૯૫
વર્ગ ૫ મો	મામિકની ફાઇલોના	શ. ૧૪૧૧-૮-૦	ફાઇલ	૬૯૧
વર્ગ ૬ ઠો	છોકા છોકાના	શ. ૧૯૭-૧૦-૦	શુક	૧૩૦
વર્ગ ૭ મો	ધર્મ મંબંધી પ્રતોના	શ. ૧૬૬૩-૫-૬	પ્રતો	૮૫૪
		૧૦૫૪૩-૧૨-૯		૮૦૬૮

શ્રી જીવદયા ખાતું

આ ખાતે પ્રથમ તો વ્યાજ જમે કરવું અને અર્ચ માટે જરૂર પડે તે રકમ ગિરધર-
લાઇને આપવી એટલું જ કાર્ય હતું, પરંતુ શ્રી ગિરધરલાઇના અભાવે આ ખાતું મહાતે
જ સંભાળવાનું થવાથી તે ખાતાની મં. ૧૯૯૮ ના કાર્તિકથી મં. ૧૯૯૮ ના આસો
વદિ ૦) સુધીની ઉપજ અર્ચનો દરજીકત આ નીચે જણાવી છે.

૧૦૬૮૧૧૧ સં. ૧૯૯૮ ના પર્ચુવણમાં કરવામાં આવેલ ટીપના.	૩૦૬૧૧૧ સં. ૧૯૯૮ ના પર્ચુવણના દિવસો ૯ પળાવ્યા તેના.
૨૫૦) અશાડ શુદ્ધિ ૧૪ પળાવવાના રૂ. ૨૫૦) હતા તેમાં રૂ. ૨૫૦) ખીમ શેઠ હીરાલાલ અમૃતલાલ પાસેથી આવ્યા તે.	૩૪૧૧ : માગસર શુદ્ધિ ૮ શેઠ પરમાણુદ રતનજી જેથંદ તરફથી પળાવી તેન ચૈત્ર શુદ્ધિ ૧૩-૧૪-૧૫ દિવસ તથા શેઠ હીરાલાલ અમૃતલાલ તરફથી પળાવ્યા તેના.
૧૦) અશાડ શુદ્ધિ ૧૪ નો દિવસ પળાવવાના તોટા બદલ આવ્યા તે.	૨૩૧૧ લુદી લુદી રકમો આવેલ છે તે બદલ વૈશાખ શુદ્ધિ ૮ પળાવી તેના.
૧૫) લાખ ગુલાબચંદ આણંદજીની માતૃશ્રી બાઈ માણેકના નામથી આવ્યા તે.	૨૪૧૧ અશાડ શુદ્ધિ ૧૪ શા. હીરાલાલ અમૃતલાલ તરફથી પળાવી તેના.
૧૭૦) રૂ. ૩૪૦૦) ના બોન્ડના બ્યાજના.	૬૧૧ આસો શુદ્ધિ ૧૪-૧૫ બે દિવસ શા. હી. અ. તરફથી પળાવ્યા તેના.
૧૬૧૧૧૧૧ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા પાસેથી માસ ૧૩ ના બ્યાજના.	૧૫) જીવદયાની ટીપની ઉધરાણી કરનારને આપ્યા તે.
પળાવવા પરચુરણ મદદના આવ્યા.	૮) ઘેટા નગ ૧૬ છોડાવ્યા તેના.
૧૭૬૩૧૧૧ .	૬) શેઠ લલુભાઈ કુલચંદ તરફથી ઘેટે જાગ છોડાવવા મોકલ્યા તે.
	૪૦) માસ ૧૦) ના પગારના મહમદને.
	૬૧૧ પરચુરણ ખર્ચના.

૬૧૩)

ઉપર પ્રમાણે ઉપજમાંથી ખર્ચ બાદ જતાં રૂ. ૧૧૫૦૧૧૧ નો વધારો પડવાથી આ ખાતે રૂ. ૩૭૬૦૧૧ દેવા હતા તેના રૂ. ૨૯૪૪૧૧ દેવા થયા છે.

આ ખાતાના ઉપર જણાવેલી રકમ ઉપરાંત રૂ. ૩૪૦૦) ના બોન્ડ છે. આ ખાતાને લઈને સંખ્યાબંધ જળચર જીવોનો બચાવ ચાલુ છે. સુમારે ૫૦ વર્ષ અગાઉ આ ખાતું તેના કાર્યકર્તાઓએ સભાને સોંપેલું છે. આ ખાતાને જેમ અને તેમ વધારે ઉત્તેજન આપી વધારે દિવસો પળાવ તેમ કરવાની જરૂર છે.

આ ખાતામાંથી રૂ. ૨૦૦) દર વર્ષ સીધસર, સામપરાના રોજ લાંકવા બદલ દસકોઈ ખાતામાં આપવામાં આવે છે. (આ વર્ષના ગયા વર્ષમાં અપાયેલ છે.)

સંવત ૧૯૯૮ આસો વદિ ૦) સુધીનું સરવૈયું

૧૨૭૩૩૧૧	શ્રી સભા ખાતે
૪૩૬૯૧૧	શ્રી સભાસદોની શી ખાતે.
૩૧૨૭૮	શ્રી લાઇફ મેમ્બરોની શી ખાતે
૪૨૨૫)	આવણુ શુદ્ધિ ૩ ની વર્ષગાંઠ ખાતે
૫૩૪૧૧	કાર્તિક શુદ્ધિ ૬ ના સ્વામી-વાત્સલ્ય ખાતે.
૬૭૧૧	વેચવાની અનેક શુક્રોના કમીશન ખાતે.
૪૬૪૧	શ્રી જીવદયા ખાતે
૨૧૩૮)૧	શેઠ ત્રિશુવનદાસ બાણુજી જૈન કન્યાશાળા ખાતે
૫૨૬)૧	જ્ઞેન મોંઘી ગિરધરલાલ લગ્ન-સ્મારક ફંડ ખાતે
૩૨૦)૦	આવણુ શુદ્ધિ ૩ ને માછલાની જળ છોડાવવાના
૧૫૩૧	શા. ડાયાલાલ હકમચંદની વતી ઉજમખાત જૈન કન્યાશાળામાં કાર્તિક શુદ્ધિ બીજે પ્રભાવના કરવાના
૯૦૧૧૧	શ્રી જૈન જોડિંગ ખાતે
૧૦૦૦)	ગાંધી અમરચંદ ધેલાભાઈ તર-ફથી શુક્ર છપાવવાના
૧૭૮૪)	પારેખ સુનીલાલ દુર્લભજી તર-ફથી શુક્ર છપાવવાના
૩૬૪૧૧	શુક્રા છપાવવા બાબતના જુદી જુદી રકમે દેવા છે તે
૨૨૭૬૧	પરચુરણ શુક્રસેલરો વિગેરેના દેવા છે તે.

૮૫)૧	શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ ખાતે
૧૦૫૪૩૧૧૧	શ્રી સંભોની લાઇબ્રેરી ખાતે
૫૬)	શ્રી ટિકીટના મેળ ખાતે
૫૩૭૦)૧	વેચવાના પરભાર્યા પરચુરણ પુસ્તકો ખાતે
૨૨૩૩૭૧૧	સભાએ છપાવેલી શુક્રા ખાતે
૨૫૨૨૦૧૧	સભાના મકાન ખાતે
૪૪૫૨)	ભાવનગર દરબારી જેઠ ખાતે
૩૮૨૧	સભાના મકાનના ભાડુત ખાતે
૩૩૭૧	શ્રી મહોદય પ્રેસમાં છપાવવાના આપણા કાગળ રાખેલા છે તેના
૬૧૪૧૧	શુક્રસેલરો વિગેરેને ખાતે લેણા છે તે
૪૮૦૧૧	લાઇફ મેમ્બરો અને વાર્ષિક મેમ્બરો પાસે લેણા છે તે
૩૨૮૧૧	ઉબજેક ખાતામાં લેણા છે તે
૧૭૬૧૧	શ્રી પુરાંત જશુશે

૭૩૪૬૦૧

તથા જ

૬૦૫)૧	લાઇફ મેમ્બરોના, વાર્ષિક મેમ્બરોના તથા લાઇબ્રેરી ખાતાના મેમ્બરો ડીપોઝિટના
૧૫૨૫૧	શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ સહાયક ફંડ ખાતે
૨૬૨૦૧	ઉબજેક ખાતે દેવી છે તે
૩૪૬૧	શાહ ખાતે. સરવૈયામાં રહેલી જૂલના

૭૩૪૬૦૧

આ સરવૈયું જેઠ વદિ ૧૪ ની જનરલ કમિટીમાં મંજૂર કરવામાં આવ્યું છે.

સરવૈયામાં રહેલી જૂલ માટે દિસાજ તપાસ-કરવાનું આજીમાં છે.

પાશ્વિકસૂત્ર, શ્રમણસૂત્રાદિ સંગ્રહ [પ્રતાપકારે]

[સંસ્કૃત અનુવાદ અને ગુજરાતી ભાષાંતર યુક્ત]

આ પ્રત ધણા પરિશ્રમથી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. પાશ્વિક સૂત્ર, પાશ્વિક આમણા, આદ્યારના સુકતાલીશ દોષ અને શ્રમણસૂત્ર શુદ્ધ કરીને દાખલ કરવામાં આવેલ છે. પાશ્વિક સૂત્રને અંગે મહાવ્રતો, સંયમના પ્રકારો તથા કાલિક અને ઉત્કાલિક સૂત્રોનું વિવેચન વિગેરે સાધુ-સાધ્વીઓને ઉમયોગી વસ્તુનો સુદર રીતે અર્થ સમજાવવામાં આવ્યો છે. બાળ અગર તો નવીન દીક્ષિત સાધુ-સાધ્વી માટે અતીવ આવશ્યક છે. કોઈએ પેપર ઉપર છાપેલ તેર ફારમની આ પ્રતની કિંમત એક રૂપિયો. નકલો જુજ શીનકે હોવાથી જરૂરી મગાવો પોસ્ટેજ ચાર આના.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દસ પર્વ છે. કલિગલસર્વેશ મીમંસ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું ભાષાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે.

- ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨ શ્રી ક્રમલદેવ, અન્નિતનાથ વગેરેના ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦
- ૨ બીજા ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીમુક્તનાથથી મુનિશુવ્રતસ્વામી સુધીના ચરિત્રો. કિં. રૂ. ૩-૪-૦
- ૩ ત્રીજા ભાગ-પર્વ ૭ મુ. જ્ઞાન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૧-૮-૦
- ૪ ચોથા ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૦-૦
- ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મુ. શ્રી મદાવીરવામીનું સવિસ્તર ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૨-૮-૦

પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ જોયા તેનાર ખાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ સેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું સમજવું.

પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂલ શાસ્ત્રી

દિંદી સુદર દાખખા છપાવેલ આ છુકની કવે ધણી જ થોડી નકલો શીલીકમા છે. ૫૨ પ્રતિક્રમણ, નવ સ્મરણ, ચેત્વર્ધન, સ્તવન, સ્મૃતિ, છંદ તથા વિધિઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરેલ છે. વિદ્યાર્થીઓને ખાસ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે. દાખગની અતિશય મોઢવારી છતાં જ્ઞાન-પ્રચારના નિમિત્તે કિંમત વધારી નથી છૂટક નકલની કિંમત આઠ આના. સો નકલનાં રૂ. ૪૫૦ પોસ્ટેજ વધુ આના.

મફત ઓપકાર:-

મગજની ખિમરી (ગાડખણ) તથા ગમે તેટલા વર્ષનો કાન પાકેલો હોય અગર ૫૨ વહેતું હોય તેને માટેની દવા નીચેના સ્થળે લખવાથી મફત મળશે.

સા. મણિલાલ આજુકચંદ, ખૂત શેરી-મુરત.

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

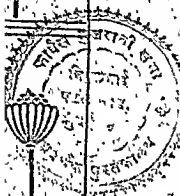
શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૯ મું

1

અંક ૫ માં

ધીર સંવત ૨૪૬૯

૨૨

વિક્રમ સંવત ૧૯૮૮

શ્રાવણ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

ખહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૬ સું
અંક ૫ મો }

શ્રાવણ

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૯૯

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ જયવંતું વર્તો ... (શાહ હીરાચંદ અવેરચંદ-ગદગસીદી) ૧૩૩
૨. પ્રાર્થના પ્રભુ આપમે ... (રામભલ ભંડારી-આગર) ૧૩૪
૩. મનોપદેશ ... ૧૩૪
૪. સુપાત્રદાનનું તાત્વિક સ્વરૂપ... ... (આ. શ્રી વિજયપદ્મસુરિ) ૧૩૫
૫. વ્યવહાર કૌશલ્ય: લેખ ૨ (૨૦૭-૨૦૮) ... (મૌકિક) ૧૪૦
૬. શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર સાનુવાદ-ચતુર્થોધ્યાય ... (મુનિ શ્રી ગમવિજયજી) ૧૪૨
૭. પ્રભાણી વ્યાખ્યા અને તેની સંખ્યા (પ્રો. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા) ૧૪૬
૮. મોક્ષપ્રાપ્તિનો સાચો ઉપાય... ... (કુવંજી) ૧૫૪
૯. પ્રશ્નોત્તર... (પ્રશ્નકાર-શા. માણિકચંદ નાગચંદ-રઘોળા) ૧૫૬
૧૦. " ... (પ્રશ્નકાર-શા. હમનલાલ વીરચંદ-સુરત) ૧૫૮
૧૧. પુસ્તકોની પહોંચ ... (કુંવરજી) ૧૫૯
૧૨. પ્રભાવિક પુરુષો: પદ્મધર બેલડી ૨ ... (મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકસી) ૧૬૧

માસિકના વર્ષારંભનો ફેરફાર

માસિકના વર્ષનો ચૈત્ર માસથી પ્રારંભ કરવામાં આવે છે, પરંતુ તેમાં થયેલી અગવડ આવતી હોવાથી પુ. ૬૦ માની સરખાત મત ૨૦૦૦ ના કાર્તિક માસથી કરવાનો નિર્ધાર કર્યો છે. એટલે પુ. ૫૬ ના અંક ૭ જ નીકળશે અને તેનું લવાજમ પણ પુ. ૬૦ માના અંક ૧૨ મહિત માસ ૧૯ ના રૂ. ૨૮ અને પોસ્ટેજના છ આના મળી રૂ. ૨૪૧ લેવામાં આવશે. વી. પી. ૬૨૫ ૫૩૨ થી તેના અર્થ છુદો ચડશે. મત ૨૦૦૦ના પોમ મામમાં વી. પી. ૬૨૫ મા આવશે તેથી આદેશોએ ત્યાર અગાઉ મનીઓર્ડરથી લવાજમ મોકલવું જેથી વી. પી. નો નકામો અર્થ ચડે નહીં

નવા સભાસદોના નામ.

૧ વિનયકાંત કાલિલાલ મહેતા	અમદાવાદ	સાધક મેમ્બર
૨ વકીલ કચંગલાલ નાનજીભાઈ	ભાવનગર	વાર્ષિક મેમ્બર
૩ અંબાલાલ દલસુખભાઈ શાહ	અમદાવાદ	"
૪ સીમનલાલ દેવચંદ શાહ	અમદાવાદ-દાલ ખનાગા	"
૫ જીવનલાલ પ્રેમચંદ શાહ	ભાવનગર	"
૬ રતિલાલ ત્રિભોવનદાસ શાહ	"	"

પુસ્તક ૫૯ સુ
અંક ૫ મો

શ્રાવણ

{ વીર સં. ૨૪૬૯
વિ સં. ૧૯૮૮

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (સુદ્રાલેખ)

‘જૈન ધર્મ પ્રકાશ’ જયવંતુ વર્તો

— ૪૬૬ —

શ્રી જય જગદીશ્વર પ્રભુ, જણે આયુ અપાર,
છાપે છપાવે પુસ્તકો, જૈન ધર્મ વિસ્તાર ॥ ૧ ॥
જૈન શાસ્ત્રના સૂત્રને, સમજાવે ભલી ભાત,
આગમ નય વ્યવહારના, પ્રગટ કરે સુવિખ્યાત ॥ ૨ ॥
નથી મોહ ડોષ જાતનો, સુવેળે વપરાય,
થાય કમાણી ન્યાયથી, પુસ્તકમા જરયાય ॥ ૩ ॥
ધર્મ નામ જૈન જગતમા, યશભાજન સુખદાય,
પડહ વગાડે ધર્મનો, આનંદે સોહાય ॥ ૪ ॥
રટણ કરે પ્રભુ વીરનુ, રાજે ગવિ પર હેત,
નિહા ચુગલી ત્યાગીને, પ્રગટ કરે નિજ કેત ॥ ૫ ॥
મનમા આશ ઘણી ધરે, શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ,
શાસનરસિક કરે જીવને, જો સુજ શક્તિ વિકાસ ॥ ૬ ॥
પ્રગટ કર્યા કેઇ ભતિના, પુસ્તક શાસ્ત્ર આધાર,
ઝોગણસાઠ વરસો થયા, વરતે જય જયકાર ॥ ૭ ॥
કામ ક્રોધ મહ મોહને, ત્યાગો સવિ દુખદાય,
સત્ય દયા શીલ માયવો, થાયે સુખ જગમાય ॥ ૮ ॥
યયાશક્તિ ભક્તિ કરો, ધરો ધ્યાન જગનાથ,
આશા વૃષ્ટા છોડીને, મૈત્રી કરો મહુ સાથ ॥ ૯ ॥
હીરાચંદ અવેરચ દ—ગદગ મિટી

प्रार्थना प्रभु आपसे ।

नवकार ही नवकार ही, गुजाता रहे मम कान में ।
 देह छूटे जय मेरी, यह आत्मा हो भान में ॥ १ ॥
 विश्व की जंजाल सब ही, दूर हो उस वक्त में ।
 लयलीन हो यह आत्मा, प्रभु आप के गुणगान में ॥ २ ॥
 त्याग और वैराग्य के, साधन मुझ नजदीक हो ।
 हो सद्गुरु का योग भी, हो आत्मारथी सुध्यान में ॥ ३ ॥
 व्रत नियम पंचपान, सब ही कामो में धारक वनु ।
 शुभ भावना से रत रहूँ, तप शील ज्ञान के दान में ॥ ४ ॥
 पद्मावती की जीवराशी, व समाधि के स्तोत्र की ।
 क्षनकार भी आती रहे, उस समय मेरे कान में ॥ ५ ॥
 है समत और समारत, सब धर्मप्रेमी वर्ग से ।
 निर्मल बने यह आत्मा, प्रभु आपके ही ध्यान में ॥ ६ ॥
 प्रभु पूर्ण हो मुझ भावना, अंतर से यह चाहूँ सदा ।
 करजोड़ के नित राज, करता प्रार्थना प्रभु आप से ॥ ७ ॥

राजमल भंडारी-आगर

मनोपदेश ।

मत कर मान गुमान, मन ! तू मत कर मान गुमान ।
 मान गुमान सी वस्तु न जग में, है सब ही नाशवान ॥ मन तुं० ॥
 प्रभय कीर्ति प्राप्त संपदा को, नहीं अपनी मान ॥ मन तुं० ॥
 अस्थिर सब ही जग की वस्तु, देहादिक पद्विचान ॥ मन तुं० ॥
 आप कोन ? तू कान्ना क्या है, कर इसका कुछ ज्ञान ॥ मन तुं० ॥
 मायाजाल थीछी है अग में, रहना तू सावधान ॥ मन तुं० ॥
 सगे संबंधी स्वारस्यसे ही, लेते अपना मान ॥ मन तुं० ॥
 तू न कीसीका कोई न तेरा, घर हम पर तू ध्यान ॥ मन तुं० ॥
 काम के कारण जग में थापा, चेतन निजको मान ॥ मन तुं० ॥
 आत्म से परमात्म का ही, कार्य तू मुख जान ॥ मन तुं० ॥
 रूप गिर्यामतका तत्त्व यही है, हम पर देना ध्यान ॥ मन तुं० ॥
 सम्यग्दृष्टि राज तू बन के, कान्ना यहाँमे प्रमाण ॥ मन तुं० ॥

राजमल भंडारी-आगर

સુપાત્રદાનનું તાર્ત્વિક સ્વરૂપ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૦૪ થી)

દાનનાં પાંચ દૃષ્ટાંત

૧. અનાદર—સુપાત્રને દાન દેતી વખતે લેશ પણ આદરભાવ ન હોય, એટલે ગોચરીને માટે ત્યારે સુપાત્ર મનિરાજ પધારે ત્યારે ‘આવો પધારો, લાલ ઘો’ એમ લાગણીપૂર્વક કહે નહિ.

૨. વિલંબ—દાન દેતી વેળાએ મોડું કરે એટલે ‘શી ઉતાવળ છે? હમણું હતું છું, થાય છે.’ એવાં વચન બોલી કાળ વીતાવે. એમ કરવામાં પોતાને દાનનું પૂરેપૂરું ફળ ન મળે અને સુપાત્રને સ્વાધ્યાયની હાનિ આદિ ગેરલાભ થાય.

૩. વૈમુખ્ય—સુપાત્રને જોઈ દાયકનું મુળ પ્રસન્ન થવું જોઈએ તેને બદલે અકૃચ્છી મોં મરડે, મોડું ચઢાવે, તાત્પર્ય એ દે—આ પ્રસંગે મોં ફેરવે, બાથું-નીચું—આડુંઅવળું જુએ. આવી વિમુખતાનો ત્યાગ કરવો જોઈએ.

૪. વિપ્રિય વચન—દાનના પ્રસંગે સામાને (સુપાત્ર આદિને) ન ગમે તેવાં વચનો બોલવા, તે વિપ્રિય વચન કહેવાય. તેવા વેણ ન બોલાય.

૫. પશ્ચાત્તાપ—‘મેં’ આને દાન ક્યાં આપ્યું? ન આપ્યું હોત તો સારું’ એમ દાન દઈને પણ ઉદાસ થાય તેમ ન કરવું જોઈએ.

જુએ આ બાળતમાં દક્ષાંત-ધન્યકુમારે વિશિષ્ટ સ્ત્રી શુરુમહારાજને પૂછ્યું કે—“મારા વડીલ બંધુઓ ઘણી વાર નિર્ધન કેમ થયા?” આ પ્રશ્નનો શુરુએ ખુલાસો એમ કર્યો કે—“તેમણે પાછલા ભવમાં દાન દીધા પછી એક કર્યો હતો તેથી આ ભવમાં વારંવાર નિર્ધન થયા.”

એમ પાંચે દૃષ્ટાંતોને સમજવાપૂર્વક તજીને, પાંચ ભૂષણોને સાચવીને, શ્રેયાંસકુમારને મળેલી ત્રિપુટી* યાદ કરીને, ઉત્તમ લબ્યજીવોએ મોક્ષના કારણ-ભૂત, સંયમસાધનમાં પણ અપૂર્વ મદદગાર દાનધર્મની યથાશક્તિ જરૂર સાધના કરવી જોઈએ દાનની વ્યાખ્યા એ છે કે—દાનં મોહત્યાગઃ । મોહ(સ્વમાલીકી-સત્તા-મારાપણું)નો ત્યાગ કરવો એ દાન કહેવાય વ્યાજ્ઞી જ છે કે દીધેલી વસ્તુ પોતાની ન જ કહેવાય. અને મોહને છોડીએ તો જ તેમ કરી શકાય. જેથી પરિણામે દાનસાધક જીવો રૂઝા ચારિત્રની પણ સાધના પૂર્ણનહથી કરી શકે છે આમાં જુએ યોગશાસ્ત્રનો સાક્ષીપાઠ—યદસદ્ વાહ્યમનિત્યં ચ, ક્ષેત્રેષુ ન ઘનં

* ત્રિવેદસમ વર્ત્ત, નિરવજગતિકચ્છરસમં દાજે ॥

સિગ્ગસમો ભાવો, જદ્દ હુજ્જા મગિયે તદ્યા ॥ ૧ ॥

આ પ્રમાણે દશાશ્રુતરકંધના આઠમા અધ્યયનરૂપકદપસૂત્રના ૭ માં વ્યાખ્યાનની મીઠામાં મળે છે

વપેત્ ॥ કથં વરાકચ્ચારિત્રં, દુશ્ચરં સ ચરિષ્યતિ ॥ ૧ ॥

અર્થ—ધન એ જન્મતાં સાથે આવ્યું નથી માટે અસત્ કહેવાય, તથા મરતી વખતે કોઈ પણ સાથે લઈ જવા સમર્થ નથી માટે અનિત્ય કહેવાય, ગમે તે સ્થળે જ્ઞાનાદિ શુભો જ આત્માની સાથે રહે છે પણ ધન વિગેરે પદાર્થો રહેતા નથી માટે તે જાણ્ય કહેવાય, આવા ધનને સાધુ-સાધ્વી-શ્રાવક-શ્રાવિકા-જિનમંદિર-જિનપ્રતિમા ને જ્ઞાનરૂપ સાત ક્ષેત્રમાં વાપરનારા ભવ્ય જીવો આકરા ચારિત્રની પણ સાધના જરૂર કરી શકે છે. જેઓ એમ ન કરે તેઓ ચારિત્રની સાધના શી રીતે કરી શકે ? અર્થાત્ ન જ કરી શકે એ કહેવાનો આશય છે.

આ સુપાત્રદાનના પ્રસંગે આહુકે દાયકના ભાવ સમજવા માટે ‘છ’ (૬) નકારતું સ્વરૂપ જરૂર સમજવું જોઈએ, તે આ પ્રમાણે—

મિહાહી હજ્જાલોયણ, ળીયા દિટ્ઠી પરં મુહં વયણં ॥

મોણં કાલવિલંબો, નકારો હિંદિહો હોહ ॥૧॥ ૩૫૦ તં ૫ા. ૨૪, શ્લો. ૮૨

સ્પષ્ટાર્થ—(૧) સુપાત્ર મુનિરાજ વિગેરેને આવતાં જોઈને દાયકે ખુશી થઈને આમંત્રણ કરવા માટે મુનિરાજ આદિની સામે જવું જોઈએ, તેને જાહેરે તે ભૂકુટી ચડાવે એટલે આંખના ઉપરના ભાગમાં રહેલી ભમરો ઊઠી ચડાવે. આવો (દાયકનો) દેખાવ જોઈને આહુક (સુપાત્ર) તરત સમજી જાય કે આ (દાયક)ની દાન દેવા માટે આહવા નથી. એમ આગળ પણ પાંચ નકાર સમજતી વેળાએ આ ળીના યાદ રાખવી. (૨) સુપાત્રની સન્મુખ જોવાને જાહેરે જાણું જુએ. (૩) નજર નીચી ઢાળી દે (નીચું જુએ). (૪) મોહું અવળું કરી નાંખે. (૫) આવકાર આપવાને જાહેરે મૌન રહે. (૬) દાન દેવામાં ઢીલ કરે, એટલે વધારે ટાઈમ લગાડે. એમ છ નકારની (દાન નહિ દેવાની) નિશાની છે. આમાં ચોખ્ખી ‘ ના ’ નહિ પણ ‘ ના ’ ના છ ભાઈ જાણવા. આવા છ નકારને સમજીને સુપાત્રે દાયકના ભાવ જરૂર તપાસવા જોઈએ. અને તેમ કરે તો જ સુપાત્ર ગોચરી સંબંધી માર્ગના વ્યવહારકુશલ કહી શકાય. એવી રીતે સુપાત્ર મુનિરાજ વિગેરે દાયક- (શ્રાવક વિગેરે)ની શક્તિ અને ભાવ તપાસીને જ મુનિ વ્યવહારને જાણવે, જેથી સાધુધર્મની અને શ્રાવકધર્મની મર્યાદા પણ અગાધિત રહે. અને એ જ માધુકરી ભિક્ષાતું સંક્ષેપમાં ખરું રહસ્ય છે એમ શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજે ગનાવેલી શ્રી દશવૈકલિકસૂત્રની વૃત્તિથી અને અષ્ટકજીની શ્રી જિનેશ્વરસૂરિ મહારાજે કરેલી ટીકા આદિ અનેક શાસ્ત્રાવલોકનથી સમજાય છે. તેમ જ દાયકને દાન દેવાની ઇચ્છા કેવી છે ? તે નીચે જણાવેલી ચોટાઓથી પણ જાણી શકાય છે, તે આ પ્રમાણે—

૧. દાન આપનાર ભવ્ય જીવો નિરોગી હોય, તે છતાં વહોરાવતી (દાન દેતી) વેળાએ તેના હાથ ધ્રુજતા હોય તો, તેથી પણ ભાવની ઓછાશ વિગેરે જાણી શકાય.

* જુએ આ જાણતમાં મંચારાપોરિસીની એક ગાથા—

एगो मे सासओ भण्णा, नाणदंगमंजुओ ॥ सेता मे पाहिरा भावा, सध्वे संजोगलउरणा ॥१॥

૨. આપવા લાયક પદાર્થને સંતાડે એટલે ગ્રાહક ન દેખે તેમ રાખે .

૩. મુનિને દેવાની ચીજ બીજી સચિત્તાદિ ચીજ ઉપર અથવા નીચે જાણી જોઈને મૂકે.

૪. 'આ ચીજ તો બીજાની છે' એમ ન દેવાના ઈરાદાથી કહે

૫. જાણી જોઈને દેતાં વાર લગાડે વિગેરે ચિહ્નોથી દાયકના ભાવ પાંચથીને સુપાત્ર તેવા પ્રસંગે ઉચિતપણું જાણવે એટલે જેમ શ્રમભુધર્મ અને દાયકના ભાવ જળવાય, તેવો જવાબ આપી ('વર્તમાન યોગ' આદિ નિર્દોષ વચન બોલી) બીજા સ્થળે અપ્રમાદી થઈને ગોચરી લેવા બંધ.

આ પ્રસંગે દાયકે જે છ (૬) મલિન દાન શાસ્ત્રમાં કહ્યાં છે તે જાણીને તજવાં જોઈએ તેનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે—

ક્ષિત્તકાલે કૃતાવક્ષ, સાનુતાપં વિકલ્પિતમ્ ॥

હીયમાનમનૌચિત્યં, દાનમાહુર્મલીમસમ્ ॥૧॥ ઉપ. તં પા. ૩૮, જો. ૭૮.

સ્પષ્ટાર્થ:—૧. જે વિલંબ કરીને વહોરાવે તે પહેલું મલિન દાન કહેવાય. એમ આગળ પણ સમજવું. આ જાણત કહ્યું છે કે—કિં તદાનં યત્ર વેલાવિલંબઃ । (૨) તરછોડીને એટલે સુપાત્રનો તિરસ્કાર કરીને દાન આપે (૩) અરુચિથી (મન વિના) દાન આપે. (૪) નિંદા કરીને દાન આપે. (૫) સુપાત્રને રૂઝામાં હલકો પાડીને દાન આપે (૬) ઉચિતપણું જાણ્યા વિના દાન આપે.

ઉત્તમ શ્રાવકાદિ લબ્યજીવોએ એ છ દાન મલિન છે એમ સમજીને તેવું દાન ન દેવું જોઈએ; કારણ કે—શાસ્ત્રમાં તેના આ પ્રમાણે ક્રમશઃ અનિષ્ટ કૃણો વર્ણવ્યા છે.

ક્ષિત્તકાલે મંવેષ્ટારી, નિર્ધના પતિવર્જિતા ॥

અપુત્રા ચ કૃતાવક્ષે, સાનુતાપે ચ દુર્મંગા ॥ ૧ ॥ ૭૯ ॥

વિકલ્પિતે સ્પાદત્પાયુર્દ્ધીયમાને ચ હીનતા ॥

અનૌચિત્યે મંવેદ્ વ્યાધિ, પટ્ટ સ્યાગાશ્ચ મલીમસા. ॥ ૨ ॥ ૮૦ ॥

ઉપદેશતરંગિણી, પા. ૩૩

સ્પષ્ટાર્થ:—(૧) નાહક સમય વીતાવીને (મોડું કરીને) દાન દેતો દેનારી સ્ત્રી નિર્ધન જાને અથવા પોતાના પતિથી ત્યાગ કરાય—મૂલ શ્લોકમાં 'વર્જિતા' શબ્દ છે એથી વિધવાપણુ (રંડાપો) પામે એવો પણ અર્થ થઈ શકે છે (૨) અવજ્ઞા કરીને દાન આપે તો પુત્રનો લાભ ન થાય (૩) અરુચિથી દાન આપે તો દુર્ભગપણું પામે (જેનું દર્શન રુચે નહિ) (૪) નિંદા કરીને દાન આપે તો

* જોગવાનો (દાન દેવાનો) પણ કરીને વધારે પ્રસંગ આવિકા વિગેરે સ્ત્રી-વર્ગને સામ્યવાનો હોય, જેથી મૂળ શ્લોકમાં આ પ્રમાણે છે સ્ત્રીની મુખ્યતાએ કૃણ કહ્યું છે. ઉપલક્ષ્યથી એમ પણ સમજવું કે—જો પુરુષ તેમ કરે તો તેને નિર્ધનપણું અને સ્ત્રીનો અભાવ આદિ અનિષ્ટ કૃણ મળે. ર દેખનારને જાણે ન લાગે તે.

જાણવા. અહીં દૃષ્ટાંત તરીકે પ્રભુ શ્રી મહાવીર લેવા. સંગમદેવે કાલચક્ર મૂક્યું જેથી પ્રભુ શ્રી મહાવીર દેવ હીચણુપ્રમાણુ જમીનમા ખૂંચી ગયા (પેસી ગયા) આવા આવા તો એક રાત્રિમાં તે અલભ્ય દેવે વીશ ઉપસર્ગો કર્યા. આ પ્રસંગે પ્રભુદેવ તેને શિક્ષા કરવાને સંપૂર્ણ રીતે શક્તિસંપન્ન હતા, છતાં 'હે જીવ ! ક્ષમ રાજાવામાં નવીન કર્મળાંધ અટકે અને પ્રાચીન કર્મો પણ નિર્જરે. સામાના જેવું જ ને કરીશ, તો સમજીમાં અને અણસમજીમાં તફાવત રહેશે જ નહિ આત્મપ્રદેશને નિર્મળ જતાવવામાં આ દેવને તું મદદગાર ગણજે. ' આવી ભાવનાથી, ક્ષમ ધારણ કરીને પ્રભુએ ભવ્ય જીવોને આવે બોધપાઠ (શિખામણ) દીધો કે-હે ભવ્ય જીવો ! તમે ગુનેગાર જીવોતું તો સૌથી પહેલાં જરૂર લઈ કરજો. તો જ તમે થોડા સમયમાં આત્મકલ્યાણ કરી શકશો એમ ચંડકૌશિકનો અને પ્રભુએ જે શીતલેશ્યા મૂકીને ગયાઓ એ ગોથાલાનો પણ પ્રસંગ તેવો જ બોધદાયક છે.

આ પાંચ કલ્પવૃક્ષોમાં (જ્ઞાતી વિનીતઃ) આ ભાગના વિશેષણો ઉપર ખાસ લક્ષ્ય આપવાની જરૂર છે. એથી સહજ સમજાય છે કે નમ્રતા ગુણથી વાસિત થયેલ કલ્યાણકારી નિર્મળ જ્ઞાન મળવું એ મહાદુર્લભ છે.

(૩) ત્રીજું મહાદુર્લભ ક્ષમાવાળું પરાક્રમ છે જો કે ગાળનો બદલો તમાચે હોય, તો પણ તેમ કરવા કરતા ક્ષમા રાજાવામાં બહુ જ લાલ છે. બદલે દૂરગદુ આદિના દૃષ્ટાંતે કેવલજ્ઞાન સુધીના પણ અનેક લાલ મળે છે. ચંડકૌશિક સર્પના દૃષ્ટાંતે ક્રોધના ભયંકર વિપાકોને યાદ કરીને ક્યો ઠાહો પુરુષ ક્રોધને વશ થાય ! વિગેરે બીના ઉપર પાંચમા ન ગરના કલ્પવૃક્ષને સમજાવતી વખતે સ્પષ્ટ જણાવી છે.

(૪) તનામ ધન ઉત્તમ ન જ ગણાય જે સુપાત્રદાન વિગેરેમા વપરાય તે જ ધન ઉત્તમ કલ્યાણકારી કહેવાય આવું ધન પુણ્યોદયે જ સાંપડે, માટે એ દુર્લભ કહેવાય. ચાલુ પ્રસંગે દાનવાળું ધન દુર્લભ કહેવાય એ તરફ ખાસ ધ્યાન દેવું જોઈએ.

(અપૂર્ણ)

૧. આઠ અભયોમાં ગંગમકેવને ગણ્યો છે તે અર્થઃ ૧ ગાળી ગાયા આ પ્રમાણે જાણવી.

સંગમય ૧ કાલમરી ૨ કવિલા, ૩ અંગાર ૪ પાલ્યાદુષ્ણિ ૫-૬ ॥

નોજોવ ૭ સર્તિમો વિ ચ, ઉદાહવાયઓ ૮ ચ અદ્વયઓ ॥ ૧ ॥

અર્થ-૧ ગંગમકેવ, ૨ કાલસૌરિક (કેસાઇ), ૩ કપિલા દાસી, ૪ અંગારમદક આચાર્ય, (બીના માટે જીઓ ઉપદેશપ્રાપ્તિ સ્તં ૪, બા. ૬૦ મુ) ૫ પાયસો મુનિઓને ધાણીમાં પીલીને ઘાત કરનાર પાલક, (ચરિત્ર માટે જીઓ ઉપં સ્તં ૧૭ મો, બાં ૨૫૩ મુ) ૬ કૃષ્ણ મહારાજનો પુત્ર પાલક કે જેણે ચામની પહેલા પ્રભુ શ્રી નેમિનાથને વાંછા હતા તે. ૭ રોહચમ જેણે નોહ્યની રચાપના કરી તે. ૮ ઉગ્રની રાજનો કપરથી મારનાર દ્રવ્યચારિની વિનયરત્ન. આમા રોહચમની અભવ્ય તરીકે આ સિવાય બીજા ગ્રંથોમાં પ્રસિદ્ધિ નથી. બીજા ગ્રંથોમાં ગોષામાલિકને ગણીને નવ અભયો કલા છે, પરંતુ સાત અભયો વિશેષ પ્રમિદ છે.

વ્યવહાર-કોશલ્ય

લેખક-મૌકિતક

(૨૦૭.)

તમારા મિત્રનું તમે કાંઈ હિત કર્યું હોય તેની વાતો ન કરો. એને ભૂલી જાઓ.

જાહેરાત કરેલી ઉદારતામાં કાંઈ ખાલ નથી.

એવા જાગ્યવાન જાણ્યા છે જેનો જમણો હાથ દાન કરે તો ડાંગા હાથને 'તેની ખજાર પડતી નથી,' જેઓ જરૂરીઆત જાણતાં તેને ઘેર અનાજની ચુણ કે ઘીનો ડબ્બો મોકલી આપે છે અને મોકલનાર 'કાણુ તેનું' નામ જણાવતા નથી. જેઓ નોકરી આપવામાં કે અધ્યાસ કરવામાં મોટી મદદ કરે છે, પણ જે આહાર તળે આવનાર માણસ તેનો આહાર દર્શાવવા જાય તો સંખ્યતાપૂર્વક વાતને ઢીલી કરી નાખે છે 'અથવા આહારદર્શનના શબ્દો સાંભળતાં મનમાં કોચવાય છે. આ ખરું ઔદાર્ય છે, સાચી સેવાભાવના છે, હૃદયમાંથી ઊઠેલ સાચો દાનપ્રવાહ છે.

ખાકી સાધારણ રકમ આપી આરસપહોણમાં નામ કોતરવાવાની તમન્ના રાખતી કે વરઘોડા ચઢાવી જેજેકાર બોલાવવો કે અતિ નાની રકમની વાત છાપામાં પ્રકટ કરવાની ઇચ્છા કરતી કે પોતે દાનેશ્વરી છે એમ કહેવરાવવાની ઇચ્છા કરતી એમાં ખરી ઉદારતા નથી, કોઈ પણ માણસ ઉદારતા કરે તેટલા પૂરતો તે તેનો ત્યાગ તો છે જ, પણ એમાં ખરો રસ જનમતો નથી, અંતરની મોજ મણાતી નથી અને દાન કે સેવાની સાથે રહેલ વિશિષ્ટ ખમીરના ઉમળકા એમાં આવતા નથી. શુભ દાનનો સતોષ એર છે, અંતરનું સાંત્વન અનુભવવા યોગ્ય છે, વિશિષ્ટ મનોરાજ્યની લગ્યતા ભોગવવા યોગ્ય છે. 'એવે પ્રસંગે આત્મા જે ઉચ્ચ ભાવ અનુભવે છે તેની મજ તેનું અંતર જ જાણે છે. અને તેમાં આત્માનુભવ જ સાક્ષી પૂરે છે. દાનનો આ આત્મચંતર (subjective) ભાવ છે અને ખાસ અનુભવવા યોગ્ય છે.

ખાકી પેતાના સ્નેહીને કાંઈ લાભ કર્યો તેની વાત બીજે કે બીજા પાસે કરવા લાલચ યથા આવે તે તો વ્યવહારથી પણ ન જનવા લાયક હકીકત છે. એની વૃત્તિ ચલાવવી ન જ ઘટે. ભાઈ ભાઈનું કે સ્નેહી સ્નેહીનું કે મિત્ર મિત્રનું કામ કરી આપે, તેના ટાલનગારાં ન જ હોઈ શકે અને એવી વાત કરવાની ઇચ્છા થાય તો મનમાં વિચારવું કે પોતે હજી ચાલુ વ્યવહારથી એક પગલું પણ આગળ વધેલ નથી. કામ કરવું કે સગવડ કરી આપવી એ તો મૈત્રીની ફરજ છે, એમાં જાહેરાતને સ્થાન કેમ ઘટે? જેમ શ્રીશરીર કપડાંથી આચ્છાદિત હોય ત્યારે જ શોભે છે, નગ્ન શરીર પર ધૂણા આવે છે, એમ દાન કે સેવા પ્રવૃત્તિ હોય તેમાં જ એની ખરી કિંમત છે, એને જાહેર કરવા જતાં પોતાનું છીછરોપણ જ જાહેર થાય છે, અને એમાં રહેલી મોટાપને બદલે હલકાઈ આગળ તરી આવે છે. જેઓ સખાવત કરી માનપત્રો લે છે તેમની સાંસારિક કીર્તિવૃત્તિ તૃપ્ત થતી હશે એમ માનીએ પણ તેઓનાં હૃદયમાં સદ્ગુણને સ્થાન નથી, પ્રગતિનો પાલક તેમને સાંપડ્યો નથી અને ચાલુ સરણીથી તે જરા પણ ઊંચા આવ્યા નથી તેની એમાં જાહેરાત છે. એના

આત્મવિકાસ કે 'પગલવ-પ્રગતિને એમાં સ્થાન નથી એમ' સમજવું, જે કરે તેની બહિષ્કારી છે એમ સમજવા સાથે એની કીર્તિવૃત્તિ તરફ દયા ખાતી. એ વૃત્તિમાં આત્મવિકાસને સ્થાન નથી અને દુનિયાની કીર્તિ એ ઝાંઝવાનાં નીર જેવી છે, માટે ઉદારતા સાથે ગુણી-પણું કેળવે. એમાં અનુભવથી જણાશે કે અહીં તથા, આગળ લાભ ને લાભ જ છે.

"Talk not of good turn you did your friend. Forget it. Adversity has no virtue. GOOD THOUGHTS P. 84.

(૫) (૨૦૮)

સ્વાર્થી દુનિયા ઘણી નાની હોય છે, અને એની વસ્તીગણતરીની સંખ્યા

માત્ર એકની જ હોય છે.

દરેક માણસ પોતપોતાની નાનકડી દુનિયા-બનાવે છે. એ દુનિયાની પ્રશંસા મેળવવા ખાતર એ અનેક જાતના પ્રયત્નો કરે છે. કોઈ સારા કામ કરી સર્વની પ્રશંસા મેળવે છે, કોઈ કૌભાંડ કરી, લાઠાં લગવી, અગ્નિમાં ધાંસવેટ નાખી, બહાર તરી આવે છે અને તે રીતે પોતાની નાની દુનિયાને ચેતાવણી રાખે છે અને જાણે પોતે પણ દુનિયામાં કાંઈક છે એમ જાતવવા પ્રયત્ન કરે છે. પેટે પાટા બાધી કંજુસાર્થી પૂરું ન ખાનાર મખીયૂસો પણ અવસર આવે ત્યારે એ નાનો દુનિયાને ગેઝવવા ખાતર ધારે ધી પીરસે છે અને થોડી 'વાંદવો', બોલાવવા ખાતર થોડી ગકબનો ધૂમાડો કરી નાખે છે. પ્રત્યેક પ્રાણીને આ રીતે નાનું-મોટું વર્તુળ જરૂર હોય છે અને એ વર્તુળ એટલે એની ઝાળખાણવાળી દુનિયા અને એની પ્રશંસા મેળવવા ખાતર એ અનેક જાતના ચેનચાળા કરે છે અને એને રીઝવવા જાણે અજાણે એ લેવાઈ જાય છે. આવી નાનો દુનિયા તરફ બેદરકારી બતાવનાર પણ એવી બેદરકારી દ્વારા પોતાનું નામ કઢાવવાના વિચારના હોય છે. પોતાની દુનિયા જ્યારે એના વખાણ કરે ત્યારે એને પોતાનું જીવન સફળ થયું લાગે છે અને પોતે મરવા પડે ત્યારે તેનામાં શુદ્ધિ હોય તો તે દુનિયાને રાજ ગખવાનો લાલામણ વસીયતનામ્નાથી કે માખિક લાલામણથી કરતો જાય છે. દુન્યવી માણસ આ દુનિયાને પોતાની ઝાળખાણ કે સંબંધમાં આવેલ વર્તુળને કદી વિસારી શકતો નથી અને તેઓ પોતા માટે શું ધારે છે તે જાણવાની આતુરતા ઉઘાડી કે ગુસ્સા રીતે સેવ્યા કરે છે.

સ્વાર્થી માણસ પોતાના સ્વાર્થને જ જુએ છે. પોતાને એક રૂપિયાનો લાભ થતો હોય તો તેની ખાતર એ સામાને હજાર કે લાખોનું તુકસાન કરવામાં પાછું વાળીને જોતો નથી. એની નજર પોતાના લાભ તરફ જ હોય છે, એની દુનિયાની કુલ વસ્તી એક માણસની જ હોય છે, એને રોહ નથી, સંબંધ નથી, સગપણ નથી, નાના મોટાનો વેરો નથી, વડી-લનું આચારકિતપણું નથી કે બાળક તરફ વાતસલ્ય નથી. એ તો 'મે પીધા, મેગ બેલને પીધા, અમ કુવા ગીર જાઓ.' એ વાળી વાત કરે છે. કૂવાને કાંઠે હોય, પોતે પાણી પીધું, પોતાના જળદ પીધું, દવે કૂવે પડે બાડમા-આવી એની વૃત્તિ હોય છે. એની ગણતરી પોતા પૂરતી જ હોય છે, એને સરવાળા જમે તરફના કરવા ગમે છે, એને બાદખાડી પરની

સુધર્મકલ્પે ધન્યે વળી, આયુ-એ સાગરતણે; ૨૦
 ધ્યાનકલ્પે અલ્પઅધિકે, આયુ એ સાગર, સુલભકામના જીવન
 સનકુમારે સાત સાગર, કલ્પ ત્રીજે સુલભતાં;
 માહિન્દકલ્પે સાત સાગર, અલ્પ અધિકે માનતાં. ૨૧
 દશ સાગર પ્રથમ કલ્પે, લાંતકે ચૌદ જ કલ્પ;
 શુક સત્તર સાગરે વળી, અઢાર સહસારે રહ્યું;
 જોગણીશ આનત વીશ પ્રાણત, આરણ્ય એકવીશથી;
 અન્યુતમાંહિ આયુ ગણવું, સાગર ગાવીશથી. ૨૨

પ્રથમાગણીશ ત્રીણ ચૌથી, પાંચમી છઠી; સહી. ૨૩
 સાતમી ને આઠમી વળી, નવમી તે મનમાં સહી. ૨૪
 ઐવેયકોના સ્થાન નવમાં, આદિ ત્રેવીશ કરી;
 એકેક સાગર અધિક પદ્ધતા, એકત્રીસ જ મન ધરી. ૨૫
 વિજયાદિ ચાર સ્થાને, આયુ બત્રીશ સાગર;
 સર્વાર્થસિદ્ધે પૂર્ણ સાગર, તેત્રીશ શુભ સુંદર;
 ઉત્કૃષ્ટ આયુ પૂર્ણ થાતા, કહું જઘન્ય હવે સુદા;
 સૂત્રભાષે કંઠે ધરતાં, પ્રમાદ-નિંદ તજે સદા. ૨૬

ત્રેમાનિક દેવોનું જઘન્ય આયુષ્ય— ૨૭

દ્વય—(૨૯) અપરાપ્ત્યોપમમધિકં ચ ॥ (૪૦) સાગરોપમે ॥
 (૪૧) અધિકે ચ ॥ (૪૨) પરતઃ પરતઃ પૂર્વા પૂર્વાનન્તરા ॥

સુધર્મકલ્પે જઘન્ય આયુ, એક પલ્લોપમતણું;
 અલ્પ અધિકે પલ્લકેરું, કલ્પ ધ્યાને લણું;
 સાગર બેનું કલ્પ ત્રીજે, આયુ ધરતા દેવતા;
 બેથી અધિકું કલ્પ ચોથે, દેવ ભોગો સેવતાં ૨૫
 સાત સાગર કલ્પ પાંચમાં, કલ્પ છઠે દશ ધરે,
 સાતમે વળી ચૌદ સાગર, આઠમે સત્તર ધરે;
 આનતાદિ ચાર કલ્પે, અઢાર જોગણીસ સાગર;
 વીશ એકવીશ જઘન્ય આયુ, દેવ ધરતાં મનોહર. ૨૬

ઐવેયકોના સ્થાન નવમાં, આદિ બાવીશ સ્તલવૃક્તે
 ત્રીશ સાગર સ્થાન નવમે, જઘન્ય આયુ માનવું;
 વિજયાદિ ચાર અનુતરોમાં, એકત્રીશ જ સાગર;
 સર્વાર્થસિદ્ધે જઘન્ય નહિ પશુ, પૂર્ણ તેત્રીશ મનહર. ૨૭

નારકોનું જઘન્ય આયુષ્ય—

પ્રથમે કલ્પ સુધર્મે નામે, ઈશાન ણીજે નંતુલુવો;
 સંતેત ને માહિન્દ્ર અક્ષ, લાન્તકને પિંછોલુવો;
 શુક ને સહસાર કલ્પ, આનત ને પ્રાણુત કહી;
 આરણ્ય કલ્પ અચારમો, વળી ખારમો અચ્યુત સહી ૧૨
 નવની સંખ્યાં એવેયકની; સાંભળો મન સ્થિર રહી;
 વિજય ને વળી વૈજયંત, જયન્ત અપરાજિત સહી;
 સર્વાર્થસિદ્ધ એ દેવ પાંચે, અનુત્તરતા નંતુલુવા;
 એમ વૈમાનિક દેવો, છલ્વીસે અવધારવા ૧૩

અનુક્રમે જાંચે જાંચે રહેલા દેવો સ્થિતિ, પ્રભાવ, સુખ, ક્રાંતિ, લેશ્યાવિશુદ્ધિ,
 ઇન્દ્રિયની પદ્ધતા, અવધિગ્માન, વિગેરે હેતુઓમાં અદિમાત્રા અને ગતિ, શરીર,
 પરિચય, અભિમાન વિગેરે હેતુઓમાં ઊતરેતા છે.

સૂત્ર—(૨૧) સ્થિતિપ્રભાવસુખદ્યુતિલેશ્યાવિશુદ્ધિન્દ્રિયાવધિવિષયતોઽ-
 ધિકાઃ ॥ (૨૨) ગતિશરીરપરિગ્રહાભિમાનતો હીનાઃ ॥

સ્થિતિ ને પ્રભાવ સુખો, દ્યુતિ લેશ્યા ભાવથી;
 ઇન્દ્રિય ને વળી અવધિવિષયો, વધત ક્રમ પ્રસ્તાવથી; નો
 ગતિ ને વળી દેહમાને, પરિચય અભિમાનતા;
 અગ્રે અગ્રે પુણ્ય વર્ધતાં, સર્વ તે ઘટેતાં જતાં ૧૪
 વૈમાનિકના પ્રથમે જે હેદોમાં તેજલેશ્યા પછીનાં ત્રણ હેદોમાં પદલેશ્યા
 છઠ્ઠા દેવલોકથી પ્રાણીના તમામ દેવલોકમાં શુકલલેશ્યા.

સૂત્ર—(૨૩) પીતપદ્મશુક્લેશ્યા દ્વિવિશેષેષુ ॥

પ્રથમનાં જે કલ્પમાંહિ, પીતલેશ્યા વર્તતાં;
 પછીનાં ત્રણ કલ્પદેવે, પદ્મલેશ્યા ભાસતી;
 લાંતકાદિ દેવ સર્વે, શુકલલેશ્યાથી ભયે;
 શુભશુભતર દ્રવ્ય લેશ્યે, દેવ જાંચે સ્થાને રહ્યા ૧૫

એવેયકથી પહેલાંના દેવો કલ્પોપપન્ન કહેવાય. અક્ષલોકને છેડે રહેલાં લોકાતિક
 કહેવાય. લોકાતિકનાં ૬ હેદો છે. પ્રથમના ચાર અનુત્તર વિમાનોના દેવો એકાવતારી
 નહિ પણ બે ભવ દેવના અને બે ભવ મનુષ્યના કેરીને મોક્ષે જનારો હોય છે અને
 સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવો એકાવતારી હોય છે, જોનારો (૬૬) - નહ્ય

સૂત્ર—(૨૪) પ્રાગ્ઐવ્યેયકેભ્યઃ કલ્પાઃ ॥ (૨૫) વ્રહ્મલોકાલયા લોકા-
 ન્તિકાઃ ॥ (૨૬) સારસ્વતાદિત્યવદ્ન્યરુણગર્દભીયતુપિતાંવ્યવિધમરુતોઽરિ-
 ષાથ ॥ (૨૭) વિજયાદિષુ દ્વિચરમાઃ ॥ ૧૬

સુધર્મકટપે ઇન્દ્રજીવની, આયુ એ સારંગતણે ; ૨૧
 ઇશાનકટપે અત્પઅધિકે, આયુ એ સાગર સુલભાપાત્રીપાત્ર
 સનતકુમારે સાત સાગર, કટપ ત્રીજે સુલભતા,
 માહેન્દ્રકટપે સાત સાગર, અત્પ અધિકે માનતાં ૨૧
 શ સાગર પ્રથમ કટપે, લાતકે ચૌદ જ કટપે,
 છુક સત્તર સાગરે વળી, અઠાર સહસારે રહ્યું,
 ઓગણીસ આનત વીશ પ્રાણુત, આરણુ એકવીશથી,
 અન્યુતમાહિ આયુ ગણવું, સાગર બાવીશથી ૨૨
 પ્રથમ ત્રીજી ત્રીજી ચોથી, પાચવી છઠી ; સહી ; ૨૩
 સાતમી ને આઠમી વળી, નવમી તે મનમા રહી,
 ઐવેયકોના સ્થાન નવમા, આદિ ત્રેવીશે કરી,
 એકેક સાગર અધિક વધતા, એકત્રીસ જ મન ધરી. ૨૩
 વિજયાદિ ચાર સ્થાને, આયુ બત્રીશ સાગર,
 સર્વાર્થસિદ્ધે પૂર્ણ સાગર, તેત્રીશે શુભ સુદરુ,
 ઉત્કૃષ્ટ આયુ પૂર્ણ થાતા, કહું જઘન્ય હવે મુદા,
 સૂત્રભાવે કઠ ધરતા, પ્રમાદ-નિદ તબે સદા ૨૪

‘વિમાનિક દેવોતુ જઘન્ય આયુષ્ય—’ ।

૧૧ સૂત્ર—(૩૯) અપરાપદ્યોપમમધિકં ચ ॥ (૪૦) સાગરોપમે ॥
 (૪૧) અધિકે ચ ॥ (૪૨) પરતઃ પરતઃ પૂર્વા પૂર્વાનન્તરાં ॥

સુધર્મકટપે જઘન્ય આયુ, એક પદ્યોપમતણુ,
 અત્પ અધિકે પત્યકેરું, કટપ ઇશાને લણુ,
 સાગર બેતુ કટપ ત્રીજે, આયુ ધરતા દેવતા,
 બેથી અધિકુ કટપ ચોથે, દેવ ભોગો સેવતાં ૨૫
 સાત સાગર કટપ પચમા, કટપ છઠે ‘દશ’ ધરે,
 સાતમે વળી ચૌદ સાગર, આઠમે સત્તર ધરે,
 આનતાદિ ચાર કટપે, અઠાર ઓગણીસ સાગર,
 વીશ એકવીશ જઘન્ય આયુ, દેવ ધરતા મનોહર ૨૬
 ઐવેયકોના સ્થાન નવમા, આદિ બાવીશ જનુલુપુઃ
 ત્રીશ સાગર આન નવમે, જઘન્ય આયુ માનવુ,
 વિજયાદિ ચાર અનુસરોમા, એકત્રીશ જ સાગર,
 ‘સર્વાર્થસિદ્ધે’ જઘન્ય નહિ પૂર્ણ, પૂર્ણ તેત્રીશ મનોહર.

જઘન્ય આયુષ્ય—

તત્ત્વમેવયકાદેવ, પૂર્વે, સર્વ કલ્યાણપત્ર કલ્યા;

તત્ત્વલોકાંતિકાં પ્રણલોકે, સ્થાન રાખીને રહ્યા;

સારસ્વત, આદિત્ય, વહ્નિ, અરુણ, ગર્ભોદયને;

૫૬ ઉપિત અવ્યાબાધ, મરુત, અરિષ્ટ, નવમે, માનને. ૧૬

વિજય, આદિ, ચાર, સ્થાને; દેવ દિગ્વિરમા ભાણ;

મનુષ્યના ભે, ભવ, જ, પામી, સુક્રિત, પામે, તે, સુણ;

સર્વાર્થસિદ્ધે, દેવ ઉત્તમ; એક અવતારી કલ્યા;

૫૭ મનુષ્ય, જન્મ પામીને વળી, સુક્રિત મંદિર જઈ રહ્યા. ૧૭

દેવ, જારકી અને મનુષ્ય સિવાયના જાકીના જાધા તિર્યચો જાણવા.

સૂત્ર—(૨૮) ઔપપાતિકમનુષ્યેભ્યઃ શેષોસ્તિર્યગ્યોનયઃ ॥ ૧૧

ઔપપાતિક શબ્દથી વળી, દેવ નરકો જાણવા;
૫૮ નરકાંતિકાં પ્રણલોકે, સ્થાન રાખીને રહ્યા; શેષ તિર્યચ (મનિવો); ૧૧

નરક દેવો ॥ નરકાંતિકાં પ્રણલોકે, સ્થાન રાખીને રહ્યા; ૧૧

એકાદિ ધર્મિય પંચ સુધીના, ભવ, તિર્યચો, લલ્યા; ૧૮

ભુવનપતિની દક્ષિણ અને ઉત્તર તરફનો ઇન્દ્ર તથા દેવોનું આયુષ્ય—

સૂત્ર—(૨૯) સ્થિતિઃ ॥ (૩૦) મૃવનેષુ દક્ષિણાર્ધાધિપતીનાં પલ્યોપમ-
મધ્યર્ધમ્ ॥ (૩૧) શેષાણાં પાદોને ॥ (૩૨) અસુરેન્દ્રયોઃ સાગરોપમમધિકં ચ ॥

સ્થિતિ શબ્દે ભવકેરુ, આયુષ્ય ભે, લેહે કરી; ૧૨

ઉત્કૃષ્ટ ને જઘન્ય લેહે, ધારણ, તે, ચિત્ત ધરી;

ભુવનપતિના દેવ દક્ષિણ, દિશિ ભાગે ને રહે;

દોઢ પલ્યોપમતણું છે, આયુષ્ય એમ જાહેરુંત કહે. ૧૯

શેષ ઉત્તર દિશિ ભાગે, દેવ વસતા જાકીના;

પાછલા ભે પલ્યકેરો, કાળ ગમતા લોગના;

અસુરના વળી ઇન્દ્ર દક્ષિણ, એક સાગર લોગવે;

૬૦ ઉત્તરેતણું વળી ઇન્દ્ર લોગો; અધિક સાગર અનુભવે. ૨૦

વૈમાનિક દેવોનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય—

સૂત્ર—(૩૩) સૌધર્માદિષુ મયાક્રમમ્ ॥ (૩૪) સાગરોપમે ॥ (૩૫)

અધિકે ચ ॥ (૩૬) સપ્ત સાનત્કુમારે ॥ (૩૭) વિશેષત્રિસપ્તદશૈકાદશત્રયોદ-

શપ્તચંદશભિરધિકાનિ ચ ॥ (૩૮) આરણાચ્યુતાદર્ધમેકૈકેન નવસુ, પ્રૈવેયકેષુ

વિજયાદિષુ સર્વાર્થસિદ્ધે ચ ॥

સુધર્મકલ્પે ધન્વન્તરુ, વળી, આયુજ યો સાગરતલે;—
 ઇશાનકલ્પે અલ્પઅધિકે, આયુ જે સાગર, સુલેખાદિ નિખ
 સનત્કુમારે સાત સાગર, કલ્પ ત્રીજે સુલતાં;
 માહિન્દ્રકલ્પે સાત સાગર, અલ્પ અધિકે માનતાં. ૨૧
 દશ સાગર પ્રથમ કલ્પે, લાંતકે ચૌદ જ કલ્પ;
 શુક સત્તર સાગરે વળી, અદાર સહસારે રહ્યું;
 ઝોગણીશ આનત વીશ પ્રાણત, આરણ એકવીશથી;
 અન્યુતમાંહિ આયુ ગણવું, સાગર ગાવીશથી.

પ્રથમાપીણ ત્રીજાચોથી, પાંચમી છઠ્ઠી સહુ;—
 સાતમી ને આઠમી વળી, નવમી તે મનમાં રહીજા
 ઐવેયકોના સ્થાન નવમાં, આદિ ત્રેવીશે કરી;
 એકેક સાગર અધિક વધતાં, એકત્રીસ જ મને ધરી. ૨૩
 વિજ્યાદિ ચાર સ્થાને, આયુ બત્રીશ સાગર;
 સર્વાર્થસિદ્ધે પૂર્ણ સાગર, તેત્રીશે શુભ સુદરું;
 ઉત્કૃષ્ટ આયુ પૂર્ણ થાતા, કહું જઘન્ય હવે સુદા;
 સૂત્રભાવો કંઠ ધરતાં, પ્રભાદ-નિંદ તજે સદા. ૨૪

ધેમાનિક દેવોનું જઘન્ય આયુષ્ય—

સૂત્ર—(૩૯) 'અપરાપ્તલ્યોપમમધિકં ચ' ॥ (૪૦) 'સાગરોપમે' ॥
 (૪૧) અધિકે ચ ॥ (૪૨) પરતઃ પરતઃ પૂર્વા પૂર્વાનન્તરો ॥

સુધર્મકલ્પે જઘન્ય આયુ, એક પદ્યોપમતલું;
 અલ્પ અધિકે પદ્યકરું, કલ્પ ઇશાને ભણું;
 સાગર જેનું કલ્પ ત્રીજે, આયુ ધરતાં દેવતા;
 જેથી અધિકુ કલ્પ ચોથે, દેવ ભોગો સેવતાં. ૨૫
 સાત સાગર કલ્પ પંચમા, કલ્પ છઠ્ઠે દશ ધરે;
 સાતમે વળી ચૌદ સાગર, આઠમે સત્તર ધરે;
 આનતાદિ ચાર કલ્પે, અદાર ઝોગણીસ સાગર;
 વીશ એકવીશ જઘન્ય આયુ, દેવ ધરતાં મનોહરું. ૨૬
 ઐવેયકોના સ્થાન નવમાં, આદિ બોવીશ ભવણુવું;
 ત્રીશ સાગર સ્થાન નવમે, જઘન્ય આયુ માનવું;
 વિજ્યાદિ ચાર અનુતરોમાં, એકત્રીશ જ સાગર;
 સર્વાર્થસિદ્ધે જઘન્ય નહિ પેણ, પૂર્ણ તેત્રીશ મનહરું. ૨૭

નારકેનું જઘન્ય આયુષ્ય—

સૂત્ર—(૪૩) નારકાણાં ચ । દ્વિતીયાદિષુ ॥ (૪૪) દશવર્ષસહ-

સ્રાણિ પ્રથમાયામ્ ॥

પ્રથમ નરકે અદ્ય આયુ, વર્ષ, દશ હજારથી,
બીજી નરકે એક સાગર, કહ્યું સૂત્રવિચારથી,
ત્રીજી આદિ સાતે સુધી, આયુ, સાગર માનવા,
ત્રણ સાત ને દશે જ સતર, ચરમ બાવીશ બાણવા ૨૮

ભુવનપતિ અને વ્યન્તરોત્ આયુષ્ય—

સૂત્ર—(૪૫) ભવનેષુ ચ ॥ (૪૬) વ્યન્તરાણાં ચ ॥ (૪૭)

પરાપલ્યોપમમ્ ॥

ભુવનપતિના દેવકેરુ, આયુ જઘન્ય બાણજો,
વર્ષ દશ હજાર માની, સૂત્ર અર્થો ધારજો,
વર્ષ દશ હજારકેરુ, આયુ વ્યન્તર દેવમા,
ઉત્કૃષ્ટ આયુ પત્ય માનો, સૂત્ર અર્થે ધ્યાનમા ૨૯

જ્યોતિષી દેવોત્ ઉત્કૃષ્ટ તથા જઘન્ય આયુષ્ય—

સૂત્ર—(૪૮) જ્યોતિષ્કાણામધિકમ્ ॥ (૪૯) ગ્રહાણામેકમ્ (૫૦)

નક્ષત્રાણામર્ધમ્ ॥ (૫૧) તારકાણાં ચતુર્ભાગઃ ॥ (૫૨) જઘન્યા ત્વષ્ટભાગઃ ॥

(૫૩) ચતુર્ભાગઃ શેષાણામ્ ॥

જ્યોતિષ ચક્રે ચન્દ્ર સૂર્ય, આયુ ધરતા પદ્યનુ,
લાખ ને વગી સહસ્ર અધિકે, માન ધરતા વર્ષનુ,
અહતણ એક પત્ય પૂરું, માનવુ તે સૂત્રથી,
નક્ષત્રમાદિ પદ્ય અર્ધુ, ધારવુ તે માનથી ૩૦
પદ્ય ચોથા ભાગમા વગી, તારકો સુખ અનુભવે,
આઠમા વગી પત્ય ભાગે, અદ્ય આયુ ભોગવે,
તારકો વિણ ચાર સ્થાને, અદ્ય આયુ બાણજો,
પત્ય ચોથો ભાગ ઈણ વિધ, સૂત્રભાવ વિચારજો ૩૧

इति संग्रहकार-वाचरूपप्रवर-श्रीमदुमास्वातिप्रिचिततत्त्वार्थसूत्रे शास्त्र-
विशारद-कविरत्नाचार्य-श्रीमद्विजयामृतसूरीश्वरपादपद्मपरागसनादरागपट्टपद-
मुनिरामविजयप्रिचितगुर्जरभाषानुवादसंकलितश्रुतार्थोऽध्यायः ॥

પ્રમાણની વ્યાખ્યા અને સંખ્યા

(લેખક—પ્રો. હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા એમ. એ.)

જ્ઞાન એ અજ્ઞાન શક્તિ છે અને એ મર્યાદા રીતે મેળવવું એ સુદ્ધિશાળી મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે. કોઈ પણ પદાર્થ વિષે સાચો નિર્ણય જ વડે કરાય તે ‘પ્રમાણ’ કહેવાય છે. આવું પ્રમાણનું લક્ષણ વાચકવર્ગ ઉભાસ્થિતિએ પોતે રચેલા તત્વાર્થસૂત્ર (અ. ૧, સ. ૧૨) ની સ્વોપચ બાધમાં રજૂ કર્યું છે. એમના પછી થયેલા અનેક જૈન આચાર્યોએ પ્રમાણનાં લક્ષણો આપ્યાં છે.^૧ આ બધામાં સિદ્ધસેન દિવાકર અગ્રસ્થાને છે. એમણે સ્વ તેમજ પરના પ્રકાશક અને બાધાથી રહિત એવા જ્ઞાનને ‘પ્રમાણ’ કહ્યું છે. મીમાંસકોએ ‘બાધવર્જિત’ પદ અને ધર્મકીર્તિએ ‘અવિસંવાદિ’ પદ જે અર્થમાં વાપરેલું છે એ જ અર્થમાં સિદ્ધસેન દિવાકરે ‘બાધવિવર્જિત’ એવું પદ યોગ્ય છે. દિગંબર સંપ્રદાયના સમન્તભદ્ર, અકલક, વિદ્યાતંદ્ર અને માણિક્યનંદી એ આચાર્યોએ પ્રમાણનાં લક્ષણો ઉત્તરોત્તર શુદ્ધિ અને પોતાની પરિસ્થિતિની દૃષ્ટિએ રજૂ કર્યાં છે. સ્વેતાંબર આચાર્યોમાં સમમધ્યપરણના દીકાકાર અભયદેવસૂરિએ વિદ્યાનંદનું અંશતઃ અનુદરશ્ન કર્યું છે, અને વાદી દેવસૂરિએ તો વિદ્યાનંદે આપેલા પ્રમાણના લક્ષણને વધારી લીધું છે. કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચન્દ્રસૂરિએ રપ્રમાણમીમાંસામાં ‘અર્થનો-પદાર્થનો સાચો બોધ તે પ્રમાણ’ એમ એમની સર્વતંત્ર સ્વતંત્ર પ્રતિબાને અનુરૂપ એવું પ્રમાણનું લક્ષણ આપ્યું છે.

જેમ જૈન જગતમાં પ્રમાણના લક્ષણ પરત્વે સુધારાવધારા થયેલા જોવાય છે તેમ અજૈન જગતમાં પણ બન્યું છે એમાં વૈશેષિક દર્શનના પ્રણેતા ઉક્ષાદનું સ્થાન પ્રથમ છે. એમણે “અદુર્લભ વિદ્યા” એમ પ્રમાણસામાન્યનું લક્ષણ યોગ્યું અને તેમ કરીને કારણની શુદ્ધિ ઉપર સંવિશેષ બાર મૂક્યો. નૈયાયિક દર્શનના પ્રણેતા ઉક્ષાદપાદે ન્યાયસૂત્રમાં પ્રમાણનું લક્ષણ રજૂ કર્યું નથી પણ એના ઉપર વાતસ્થાયન ઊર્જા પદ્ધિતસ્વામીએ જ બાધ્ય રચ્યું એમાં એ તુરંતે દૂર કરો. પણ એમણે કણાદની જેમ કારણની શુદ્ધિ તરફ ધ્યાન ન દેતાં માત્ર ઉપલબ્ધિરૂપ ક્ષણ તરફ લક્ષ્ય આપ્યું. વાચસ્પતિ મિત્રે આમાં ફેરફાર કરી પ્રમાણસામાન્યતા લક્ષણને પરિપૂર્ણ બનાવ્યું. આ લક્ષણને ઉદ્યતાચાર્યે કુસુમાંજલિમાં અપનાવ્યું અને તેમ કરતી વેળા એને ‘ગૌતમનયને સમત’ એમ કહ્યું, એમના પછી રચાયેલાં ન્યાય-વૈશેષિક શાસ્ત્રોમાં પણ આ જ લક્ષણ સ્વીકારાયું છે.^૫

મીમાંસકોમાં પ્રભાકર અને કુમારિલ એ બે નામો અને બૌદ્ધોમાં અસંગ, વસુબન્ધુ,

૧. આમાંનાં ચોક્કસ એ ‘આદ્યતદ્દર્શનદીપિકા’ (પૃ. ૧૬૬) માં આપ્યાં છે. ૨. આ પહેલાં પણ પ્રમાણમીમાંસા નામની એક કૃતિ હરિભદ્રસૂરિની પૂર્વે યજ્ઞ થયેલા કોઈ આચાર્યે રચી છે, એનો નિર્દેશ અનેકાન્તજયપતાકાના પાંચમા અધિકાર (દ્વિતીય ખંડ, પૃ. ૬૮) માં છે.
૩. એમને ‘કણ્થુજ’ પણ કહેવામાં આવે છે. ૪. એમનું બીજું નામ ‘ગૌતમ’ છે.
૫. જુઓ પ્રમાણમીમાંસા ઉપરના ૫. સુખલાલજીના ‘બાધાટિપ્પણ.’

દિક્કનાગ અને ધર્મકીર્તિ એ નામો એમની ન્યાયનિપુણતા માટે જાણીતા છે. આ બંને જગતોમાં પણ પ્રમાણુનું લક્ષણ જુદી જુદી રીતે જણાવેલું છે. આમ ભારતીય દર્શનોમાં પ્રમાણની જુદી જુદી વ્યાખ્યા મળે છે અને તે જુદી જુદી અપેક્ષાએ ધટાવી શકાય તેમ છે. અનેકાન્તવાદીને તો એ જ્ઞાન સાથે આનંદનો વિષય બની શકે તેમ છે.

સંખ્યા.

જેમ પ્રમાણનાં લક્ષણો પરત્વે એની વ્યાખ્યાઓના સંબંધમાં વિવિધતા જોવાય છે તેમ એની મધ્યા પરત્વે દર્શનો અનુસાર અને કેટલીક વાર તો એક જ દર્શનમાં બેદ જોવાય છે. આ બેદનાં બે કારણ જણાય છે.

(૧) અમુકને પ્રમાણ માનવું કે નહિ? (૨) અમુકને સ્વતંત્ર પ્રમાણ માનવું કે નહિ?*

જૈન દર્શનમાં બે પરંપરા જોવાય છે: તત્ત્વાર્થસૂત્ર (અ. ૧, સૂ. ૧૧-૧૨) પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ એમ પ્રમાણના બે પ્રકારો છે.

આ તત્ત્વજ્ઞાનના લઘુ અને તેમ છતાં અદ્વિતીય ગ્રંથ(અ. ૧, સૂ. ૬)ના ભાષ્યમાં, આ બે પ્રકારો સૂચવાયા છે અને સાથે સાથે ન્યવાદના ભેદને લઈને કેટલાક ચાર પ્રમાણો માને છે એમ પણ ત્યાં કહેવાયું છે. પરંતુ આ ચારનો નામનિર્દેશ અહીં નથી. જો કે અ. ૧, સૂ. ૩૫ ના ભાષ્ય(પૃ. ૧૨૬)માં છે. વળી એની ગંધર્વસ્તી સિદ્ધસેનગૃણિકૃત ટીકા(પૃ. ૫૨)માં પણ છે. ત્યાં પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, ઉપમાન અને આગમ એમ ચાર પ્રમાણોનો ઉલ્લેખ છે. વિશેષમા ત્યાં એ પ્રશ્ન ઉઠાવ્યો છે કે નંદીમાં પ્રમાણ બે પ્રકારનાં ગણાવાયાં છે ત્યારે અમુકએ(ગદ્ગદરમાં ચાર કેમ ગણાવાયાં છે? અહીં હું એ હકીકત ઉમેરીશ કે વિવાહપણુત્તિ(ચ. ૫, ઉ. ૪, સૂ. ૧૯૩)માં તેમજ કાણુ(સ્થા. ૪, ઉ. ૩, સૂ. ૩૩૮)માં પણ પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, ઉપમાન અને આગમ એમ ચાર પ્રમાણો ગણાવ્યા છે.

તત્ત્વાર્થસૂત્ર(અ. ૧, સૂ. ૧૨)ના ભાષ્ય(પૃ. ૭૫)માં એવો સવાલ રજૂ કર્યો છે કે કેટલાક અનુમાન, ઉપમાન, આગમ, અર્થાપત્તિ, સંભવ અને અભાવ એ બધાને પ્રમાણ માને છે તેનું કેમ? આનો ત્યાં બે રીતે ઉત્તર આપ્યો છે. (૧) આ બધાનો મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનમાં અંતર્ભાવ થાય છે. એમાં એ આવી જાય છે અને (૨) એ પ્રમાણો નથી કેમકે મિથ્યાદર્શને એનો સ્વીકાર કર્યો છે-એક નય પ્રમાણનું એ કયન છે તેમજ એનો વિપરીત ઉપદેશ અપાયો છે.

ગંધર્વસ્તી સિદ્ધસેનગૃણિએ તત્ત્વાર્થસૂત્ર(અ. ૧, સૂ. ૧૨)ની ટીકા(પૃ. ૭૦)માં કહ્યું છે કે-કાપિલોએ (સાંખ્યોએ) પ્રત્યક્ષ, અનુમાન અને આગમ એમ ત્રણ પ્રમાણો, આક્ષપાદોએ (નૈયાયિકોએ) ઉપમાન સહિત એ ત્રણ એટલે કે એકંદર ચાર, મીમામ્સકોએ આ ઉપરાંત અર્થાપત્તિ અને અભાવ એમ કુદ્દે છે, માયાસુત્રત્રયોએ (બૌદ્ધોએ) પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન એમ બે, અને કાણુમુજોએ (વૈશેષિકોએ) બે અથવા ત્રણ પ્રમાણો

સ્વીકાર્યા છે. આમાંથી સાંખ્યો, નૈયાયિકો (અક્ષપાદના અનુયાયીઓ) અને 'જૈમિનીયો (મીમાંસકો) કયા કયા પ્રમાણો માને છે તેનો સ્પષ્ટ ઉદ્દેશ આ ગણિતોં ૭૫ માં પૃથ્થમાં કર્યો છે. વિશેષમાં એ જ પૃથ્થ ઉપર અર્થાપતિના સખ્દાર્થાપતિ અને અર્થાર્થાપતિ એમ બે પ્રકારો પણ એમણે સમજાવ્યા છે, પણ એમણે કે ઉમાસ્વાતિએ પાંચ કે છથી અધિક પ્રમાણો કાણુ માને છે તેનો ઉદ્દેશ કર્યો હોય એમ જણાતું નથી.

વૈશેષિકો બે અથવા ત્રણ પ્રમાણુ માને છે એમ જે 'સિદ્ધસેનગણિતોં' કહ્યું છે તે ખાસ વિચારવા જેવી વસ્તુ છે, કેમ કે પૃથ્થર્થસમુચ્ચયમાં હરિભદ્રસૂત્રિએ વૈશેષિકો બે પ્રમાણો માને છે એમ કહ્યું છે. પછી રાજશેખરસૂત્રિએ પણ પોતે રચેલા પૃથ્થર્થસમુચ્ચયમાં એમ જ કહ્યું છે. દિગંબર આચાર્ય વિદ્યાનંદે પણ 'વૈશેષિકોને બે પ્રમાણુ માન્ય છે' એવું પ્રતિપાદન કર્યું છે.

મલધારી હેમચન્દ્રસૂત્રિએ વિસેસાવસ્સયલાસની ટીકામાં ગણધરવાદનું નિરૂપણ કરતી વેળા ૬૬૬ માં પૃથ્થમાં વૈશેષિકો પ્રત્યક્ષ, અનુમાન અને આગમ એમ ત્રણ પ્રમાણો માને છે એમ કહ્યું છે. કલિકાલસર્વજ્ઞ હેમચન્દ્રસૂત્રિએ પણ પ્રમાણુમીમાંસા (અ. ૧. આ. ૧, સ. ૯) ની સ્વોપમ વૃત્તિમાં 'પ્રત્યક્ષ, અનુમાન અને આગમ એમ વૈશેષિકો ત્રણ પ્રમાણુ માને છે' એમ કહ્યું છે. ન્યાયાવતારની વૃત્તિ (પૃ. ૯)માં સિદ્ધર્ષિએ પણ આમ જ પ્રતિપાદન કર્યું છે. આમ જોહામાં આજ ત્રણ જૈનાચાર્યો ત્રણ પ્રમાણુવાળા મતવ્ય રજૂ કરે છે.

બે પ્રમાણો કહેનારા પણ જૈન આચાર્યો છે તેમાં હરિભદ્રસૂત્રિ અગ્રેસર હોય એમ જણાય છે. પ્રશસ્તપાદે શાબ્દ, ઉપમાન વગેરે પ્રમાણોનો સમાવેશ અનુમાનમાં થાય છે એમ કહ્યું છે અને એ ઉપરથી ઉત્તરકાલીન તાંકિકોએ 'વૈશેષિકો બે પ્રમાણુ માને છે' એ પ્રમાણે નિર્દેશ કર્યો છે. કણ્હદે રચેલા વૈશેષિક દર્શન (સ. ૬-૨-૩) ગત "एतेन शान्दं व्याख्यातम्" સૂત્રમાંથી એ જ સૂત્ર નીકળે છે જે પ્રશસ્તપાદે શંકર-મિત્ર વગેરે વિદ્વાનોએ દર્શાવ્યો છે.

આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે વૈશેષિકો બે અથવા ત્રણ પ્રમાણો માને છે એમ સિદ્ધસેનગણિતની પૂર્વે કોઈ જૈન આચાર્યે કહ્યું હોય એમ જણાતું નથી. એમના પછી પણ કહેનાર તરીકે અત્યારે તો હું વાદીદેવસૂત્રિનો જ નિર્દેશ કરી શકું છું. એમણે સ્વાધ્યાદરનાકરમાં પૃ. ૩૧૩ માં વૈશેષિકોની બે પ્રમાણુવાળી માન્યતા અને પૃ. ૧૦૪૧ માં ત્રણ પ્રમાણુવાળી માન્યતા રજૂ કરી છે, પણ બે એક સાથે રજૂ કરી હોય એમ જણાતું નથી.

આથી એ પ્રશ્ન ઉદ્ભવે છે કે વૈશેષિકોમાં શું એક કરતાં વધારે શાખાઓ છે? અને જો હોય તો કઈ શાખા કેટલા પ્રમાણુ માને છે અને તેનું શું કારણ છે? આનો ઉત્તર ન્યાયાવતારની વૃત્તિ ઉપરના કેવલદ્રઘટ ટિપ્પણ (પૃ. ૯)માંથી મળે છે. ત્યાં કહ્યું છે કે વ્યોમશિવના અભિપ્રાય પ્રમાણે સિદ્ધર્ષિએ વૈશેષિકનાં ત્રણ પ્રમાણુ ગણાવ્યાં છે; બાકી કંઈલીકાર તો એનાં બે જ પ્રમાણો ગણાવે છે. એ વ્યોમશિવ તે રાજશેખર.

૧. કંઈલીકાર સખ્દર્થી ન્યાયકંઈલીના કર્તા શ્રીધર સમજવાના છે. તેઓ ઇ. સ. ૯૯૧

સૂરિએ પદ્ધર્શનસમુચ્ચય (પૃ. ૧૨)માં જણાવ્યા પ્રમાણે પ્રશસ્તપાદના બાબ્બ ઉપર વ્યોમમતિ નામની ટીકાના રચનાર છે. આથી સિદ્ધર્ષિએ ત્રણ કેમ ગણાવ્યાં તેનો ખુલાસો મળે છે, પણ સિદ્ધસેનગણિ તો વ્યોમશિવ કરતાં પ્રાચીન હોય એમ લાગે છે અને જો એમ જ હોય તો એમણે જે ત્રણ ગણાવ્યાં તે વ્યોમશિવ જે શાખામાં થયા તેમાં થયેલા કોઈ આચાર્યની માન્યતાના આધારે એમણે એમ કહ્યું હશે એમ જાણે છે. ( )

સિદ્ધસેનગણિકૃત ટીકા (પૃ. ૭૧)માં કહ્યું છે કે બધું જ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ છે, કેમકે 'અક્ષ' શબ્દ મન, ઇન્દ્રિય, અને જીવ એ ત્રણને વિષે રૂઢ છે. આવરણથી યુક્ત આ જ્ઞાન છે કે નહિ એના ઉપર આ જ્ઞાનના પરાક્ષ અને પ્રત્યક્ષ એવા બે પ્રકારો, આધાર રાખે છે. આવરણવાળા એવા આપણા જેવા જીવોને આત્મા, મન અને ઇન્દ્રિય એ ત્રણ-માંથી ગમે તે સાધનદ્વારા પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે. જેમકે સ્વપ્નમાં ભય, ધર્ષ, શોક, ગમન, રાજ્યનો લાભ ઇત્યાદિ જે જ્ઞાન થાય છે તે આત્માદ્વારા થાય છે. સ્મરણ, પ્રત્યક્ષિજ્ઞાન, વિતર્ક, વિષય, નિર્ધારણ ઇત્યાદિ મનદ્વારા થાય છે અને ચાક્ષુષાદિજ્ઞાન તે રૂપ વગેરેની ઇન્દ્રિયદ્વારા થાય છે. આવરણથી રહિત એવી વ્યક્તિઓને કેવળ આત્માદ્વારા જ્ઞાન થાય છે, અને એ વ્યક્તિઓ સ્વયંદ્રશ હોય છે. વિશુદ્ધ નયના અભિપ્રાય પ્રમાણે તો એક જ જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે, અને તે કેવળજ્ઞાન છે. સિદ્ધસેનદ્વિવાકર પણ આમ જ કહે છે.

આમ વિવક્ષા અનુસાર જૈનદષ્ટિ પ્રમાણોની સંખ્યા ઓછીવત્તી ગણાવી શકે છે. એક અને બે તેમજ ચાર વિષે આ લેખમાં સૂચવાઈ ગયું છે એટલે ત્રણથી માંડીને અનંત પ્રમાણો કેવી રીતે મનાય તેનો હું નિર્દેશ કરું છું. પ્રત્યક્ષના સાંખ્યવાદિક અને પારમાર્થિક એવા બે પ્રકારો પડે છે. આમાં એક રીતે પરાક્ષ ઉમેરતાં પ્રમાણની સંખ્યા ત્રણની થાય. પારમાર્થિક પ્રત્યક્ષના સકલ અને વિકલ એવા જે બે ભેદ પડે છે તે ગણીએ તો ચારની સંખ્યા થાય. વિકલના અવધિજ્ઞાન અને મનઃપર્યાવરણ એમ બે ઉપભેદો છે તે જુદા ગણીએ તો પાંચની સંખ્યા થાય.

પ્રત્યક્ષના ભેદ ન પડાય અને પરાક્ષના સ્મરણ, પ્રત્યક્ષિજ્ઞાન, તર્ક, અનુમાન અને આગમ એમ પાંચરે ભેદ પડાય અને આ બેનો સાથે વિચાર કરાય એટલે પ્રમાણની સંખ્યા છની ગણાય. પ્રત્યક્ષિજ્ઞાનમાં અંતર્ભાવ કરાતા ઉપમાનને પૃથક્ ગણીએ તો સાતની ગણાય. પરાક્ષ પ્રમાણમાં મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાનનો સમાવેશ કરાય છે અને આના તો જુદી જુદી વિવક્ષા પ્રમાણે અન્યાન્ય પ્રકારો ગણાવી શકાય. વળી અવધિજ્ઞાનના

માં ચર્ચ ગયા છે. વ્યોમશિવકૃત વ્યોમમતિ એ ન્યાયકંઠલી કરતાં પ્રાચીન છે. વિશેષમાં હિંદયન આચાર્ય જેમણે કિરણાવલિ, કુસુમાંજલિ વગેરે ગ્રંથો રચ્યા છે એમના કરતાં પણ વ્યોમશિવ પ્રાચીન છે. જુઓ હિન્દ તત્ત્વજ્ઞાનનો ઇતિહાસ (પૂર્વાર્ધ, પૃ. ૨૨૬-૨૩૦).

૧. આને બદલે સાંખ્યવાદિક પ્રત્યક્ષના ઇન્દ્રિયજન્ય અને મનોજન્ય એવા બે ભેદો ગણીએ તો પણ પ્રમાણની સંખ્યા ચારની થાય છે.

૨. ઇન્દ્રિયજન્યના પાંચ ઇન્દ્રિયો આથી પાંચ પ્રકારો પડે છે.

પણ બેદ, ઉપબેદો અને તેના પણ અવાતર પ્રકારો ગણાવી શકાય. મનઃપર્યાય જ્ઞાન વિષે પણ આમ વિચાર થઈ શકે. દૂકમાં પાંચ પ્રકારના જ્ઞાનના જેટલા, પ્રકારો-અનંત માનવા હોય તો તેમ પણ માની શકાય તેમ છે એટલે પ્રમાણની સંખ્યા અનંતની દર્શાવી શકાય. એકલા મંતિજ્ઞાનના અનંત બેદો પડે છે. આ હકીકત આહુર્તદર્શનદીપિકા (પૃ. ૨૧૪-૨૧૫) માં મેં નિદેશી છે.

સ્વાદ્વાદરત્નાકરમાં પ્રત્યક્ષથી માંડીને અભાવ સુધીનાં છ પ્રમાણો? ઉપરાંત સંભવ, ઐતિહ્ય અને પ્રાતિભજ્ઞાનનો પણ ઉલ્લેખ છે.

ન્યાયાચાર્ય શ્રી યશોવિજયગણિએ તત્ત્વાર્થસૂત્ર (અ. ૧, પૃ. ૧૨) ની વૃત્તિ (પત્ર ૪૦ માં) માં સંખ્યા જે ત્રણ પ્રમાણો માને છે તે અને નૈવાયિકા જે ચાર માને છે તેનો ઉલ્લેખ કર્યો છે અને સાથે સાથે પ્રભાકરે અર્થાપત્તિને પાંચમા પ્રમાણ તરીકે, બદો અને વેદાંતીઓ એ ઉપરાંત અભાવને છઠ્ઠા પ્રમાણ તરીકે, અને પૌરાણિકો આ છ ઉપરાંત સંભવ અને ઐતિહ્યને એટલે કે આઠને પ્રમાણ માને છે એમ પણ એમણે કહ્યું છે.

આવીક તેમજ ખીજ પણ કેટલાક દર્શનકારો જેટલાં જેટલાં પ્રમાણ માને છે તેને 'લગતુ' એક પદ રત્નપ્રભાકરે પ્રમાણનયતત્વાલોક- (પરિ. ૬, સ. ૮૫) ની રત્નાકરવતારિકા નામની એમની ટીકા (પૃ. ૧૨૧) માં આપ્યું છે, એ નીચે મુજબ છે:—

“ ચાર્વાકોઽધ્યક્ષમેકં સુગત-કણમુજૌ સાનુમાનં સશબ્દં,
તદ્દૈતં પારમર્થઃ સદ્ધિતુપમયા તત્ પ્રયં ચાક્ષપાદઃ ।
અર્થાપત્ત્યા પ્રમારુદ્ વદતિ ચ નિશ્ચિલં મન્યતે મદૃ પ્તત્
સામાયં દે પ્રમાણે જિનપતિસમયે સ્પષ્ટતોઽસ્પષ્ટત્ચ* ॥ ”

છથી વધારે પ્રમાણો જે કેટલાક માને છે તેને માટે આવો કોઈ ઉલ્લેખ પછમાં જોવા યા જણવામા નથી

૧. જુઓ પૃ ૧૦૪૧.

૨. જુઓ પૃ. ૩૧૩, ૩૧૪.

૩. અહીં આ શબ્દો 'સંખ્યા' અભિપ્રેત છે, કેમ કે પારમર્થનો અર્થ પરમ કૃપિના સંતાનીય એવો થાય છે અને એ પરમ કૃપિ તે કપિલ છે.

૪. આ પદનો ભાવાર્થ 'માયતીય' ન્યાયવિજયે રચેલી ન્યાયકુસુમાંજલિ- (સ્તબક ૩) માં આઠ પદમા જોવાય છે, જ્યારે આનું આ જ પદ ન્યાયાવતારની વૃત્તિના દેવસદ્ગત ટિપ્પણ (પૃ. ૬) માં અવતરણરૂપે જોવાય છે. એમાં વદતિ ચ ને અક્ષે વદતિ સ એવો પાંડબેદ છે.

મોક્ષપ્રાપ્તિનો સાચો ઉપાય

જથ્થ ય વિસયવિરાગો, કસાયચાગો ગુણેસુ અણુરાગો ।

કિરિયાસુ અપ્પમાઓ, સો ધમ્મો સિવસુહોવાઓ ॥ ૧ ॥

“જ્યાં-જે ધર્મમાં વિષયથી વિરાગ-વિરક્તતા હોય, કષાયનો ત્યાગ હોય, શુભો ઉપર અનુરાગ-પ્રેમ હોય અને ધર્મક્રિયામાં અપ્રમાદીપણું હોય તે ધર્મને મોક્ષસુખના (સાચા) ઉપાય તરીકે સમજવો-જાણવો.”

મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે શાસ્ત્રોમાં અનેક ઉપાયો જણાવેલા છે તે જાણવું દોહન કરીને આ ગ્રંથમાં ખાસ જરૂરના ચાર ઉપાયો દર્શાવ્યા છે. ૧ વિષયથી વિરાગ, ૨ કષાયનો ત્યાગ, ૩ શુભ ઉપર અનુરાગ અને ૪ ક્રિયાને વિષે અપ્રમાદ-આ ચારે જાળવેલી છે કે તેમાંથી એક પણ ઓછી હોય તો મોક્ષપ્રાપ્તિ થઈ શકે નહીં. સામાન્ય રીતે તો આ ચાર જાળવતને સમજી શકાય તેમ છે, પરંતુ તેની માર્મિકતા જાણવાની આવશ્યકતા હોવાથી તેના રહસ્યમાં ઉતરવાની જરૂર છે.

૧. પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં જે આસક્તિ તે સંસારી જીવોને સંસારમાં પરિ-
બ્રમણ કરાવનાર છે. એકેક ઇન્દ્રિયોને વશ થવાથી હાથી, પતંગિયું, બ્રમર, મત્સ્ય
ને હરણનો પ્રાણનાથ થાય છે. મનુષ્યને પાંચે ઇન્દ્રિયો છે. તેને જો વશ થાય, વશ
થઈને અનાચારમાં પ્રવર્તે, અભક્ષ્ય પદાર્થોનું લક્ષણ કરે, રંગરાગમાં ને વિષય-
વિલાસમાં નિમગ્ન થઈ જાય, નાટક સિનેમા જોવામાં મશગૂલ બને અને સાદાઈ
તણ દઈને ઉદ્દભટ વેશવાળો થાય તો પરિણામ શું આવે ? શરીરે હેરાન થાય, ધર્મ,
ચૂકે, ધર્મથી વિમુગ્ધ થાય, આજીવન ઇજ્જત નાશ પામે, પૈસે-ટકે પાયમાલ થાય
અને જિંદગી અકારી થઈ પડે, તેથી વિષયમાં આસક્ત ન થવું. ક્રમે ક્રમે વિરક્ત-
ભાવ વધારતા જવો અને ઇન્દ્રિયોના વિષયોને આત્મહિતના ધાતક સમજી તેનાથી
વિરક્ત બનવું. મોક્ષપ્રાપ્તિના ઉપાયો પૈકી પ્રથમ આ જાણવા યોગ્ય ઉપાય છે.

૨. મોક્ષપ્રાપ્તિનો બીજો ઉપાય કષાયોનો ત્યાગ છે. કષાયો સંસારની વૃદ્ધિ
કરનારા છે, સંસારમાં પરિબ્રમણ કરાવનારા છે. તેના મુખ્ય ચાર પ્રકાર છે. ૧ ક્રોધ,
૨ માન, ૩ માયા ને ૪ લોભ. આ ચાર કષાયોએ જ જીવને વિકળ બનાવી દીધો
છે. તેને સર્વથા તજવા તે તો મુશ્કેલ છે. શુભમાં વધ્યા પછી સર્વથા જીતી શકાય
છે, પરંતુ તેના અંશે અંશે ત્યાગ કરવાની જરૂર છે. પ્રથમ તો તેને જોળખવાની
જરૂર છે. ક્રોધ કરનાર સમજતો નથી કે મેં કઈ જાળવતમાં ક્રોધ કર્યો, અભિમાન
કરનાર સમજતો નથી કે મેં કઈ જાળવતમાં અભિમાન કર્યું, માયાકપટ કરનાર
સમજતો નથી કે મેં શા માટે ને શેમાં માયા કેળવી, લોભ કરનાર સમજતો નથી
કે હું આમાં તૃષ્ણાને વશ થયો. ક્રોધ કરવાના સ્વભાવવાળો સહજ જાળવતમાં અન્ય
મનુષ્યાદિ પ્રાણીઓ ઉપર ક્રોધ કરે છે. અભિમાની મનુષ્ય છતી-અછતી અનેક

બાળતની પ્રાપ્તિમાં અભિમાન કરે છે. માયાક્રમટ કરનાર કેટલાક તો નિષ્કારણ અન્યને છેતરવાની બુદ્ધિથી માયા-ક્રમટ-પ્રપંચ કરે છે. લોભને વશ થઇને કાયમ અસંતોષી રહેનાર મનુષ્ય લોભને પાપ જ સમજતો નથી, ગમે તેટલી દ્રવ્યાદિકની પ્રાપ્તિ થાય તો પણ સંતોષી ન બનતાં વધારે વધારે લોભી બનતો જ જાય છે. આ બધી અનુભવસિદ્ધ બાળતો છે. તેને સમજનાર પણ તેનાથી ખાછા આસરતા નથી. એ કપાયો પણ એવા છૂપા ચોર છે કે જે નિઃશંકપણે-છૂપી રીતે મનુષ્યના અંતઃકરણમાં દાખલ થઇને તેનું ધર્મધન લૂંટી લે છે. એ ચારેને છતવા માટે ક્ષમા, નમ્રતા, સરલતા ને સંતોષની આવશ્યકતા છે. આ સંબંધમાં પૂર્વપુરુષોએ ઘણું લખ્યું છે તે ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે.

૩. શુભનો અથવા શુભીનો સત્કાર કરવો, તેના રાગી થવું, તેને બહુમાન આપવું, નિરંતર શુભીની પ્રાપ્તિ કેમ થાય ? તેનું ચિંતવન કરવું અને પરિણામે અંશે અંશે શુભીને મેળવવા તે મોક્ષપ્રાપ્તિનો ત્રીજો ઉપાય છે. આમાં અનેક બાળતોનો સમાવેશ થાય છે તેથી બહુ જ વિચારવા યોગ્ય છે. જગતમાં અનેક શુભી મનુષ્યો બુઢા બુઢા શુભીને લઇને શુભી કહેવાય છે. કેઈ સ્વભાવે શાંત હોય છે, કેઈ નિરભિમાની હોય છે, કેઈ સરલ હોય છે, કેઈ સંતોષી હોય છે, કેઈ સત્યવક્તા હોય છે, કેઈ પ્રમાણિક હોય છે, કેઈ દયાળુ હોય છે, કેઈ સદાચારી હોય છે, કેઈ પરાપકારવૃત્તિવાળા હોય છે, કેઈ સર્વ જીવ પ્રત્યે મૈત્રીભાવ ધરાવનારા હોય છે, કેઈક પરનિદાથી કે આત્મપ્રશંસાથી વિમુક્ત હોય છે, કેઈ અદ્વૈતાધીન-મિતલાધી હોય છે, કેઈ પરદ્રવ્યને માટી(દેહ) સમાન ગણનારા હોય છે, કેઈ એવા પરગણુ હોય છે કે પોતાની પાસે સંપત્તિ નહીં છતાં પરદુઃખભંજક બને છે. કેઈ નિરાધારના આધાર જેવા હોય છે અને કેઈ ભાંગ્યાના ભેરુ હોય છે. આ બધા શુભના પ્રકારો છે તે ખાસ ધ્યાન આપવા યોગ્ય છે અને તેવા શુભીજનો ઉપર અનુરાગ કરવો તે મોક્ષપ્રાપ્તિનો ઉપાય છે.

૪. સાચો ઉપાય ધર્મક્રિયામાં અપ્રમાદી રહેવું તે છે, ઘણા માણસો અવકાશ છતાં બાળસમાં-પ્રમાદમાં કાળ શુભાવે છે, ગપ્પાસપ્પા મરવામાં વળત શુભાવે છે, પરંતુ જિનદર્શન કે જિનપૂજન જેવી ધર્મક્રિયામાં પ્રવર્તતા નથી. ધર્મક્રિયાની આવશ્યકતા સમજ્યા છતાં દેવપૂજન કરતા નથી, શુરવંદન કરવા જતા નથી, સામાયિક કરતા નથી, પર્વદિવસે પોસહ કરતા નથી, સવારે કે સાંજે પ્રતિક્રમણ કરતા નથી, સવારે નવકારશી જેટલું પણ પ્રત્યાખ્યાન કરતા નથી, રાત્રે ચૌવિહાર, તિવિહાર કે હુવિહાર કરતા નથી, સિદ્ધાચળ જેવું મહાન તીર્થ નજીકમા હોવા છતાં યાત્રાનો લાભ લેતા નથી, આવા પ્રમાદી મનુષ્યો ખરેખરો મળેલો અવસર બ્યર્થ શુભાવે છે. મોક્ષપ્રાપ્તિના ચાર માર્ગો પૈકી આ પણ અસાધારણ માર્ગ છે, તેથી તેમાં અપ્રમાદી થવાની આવશ્યકતા ઉપરની ગાથામાં બતાવી છે.

આ લઘુ લેખમાં મોક્ષપ્રાપ્તિના ચાર ઉપાયોની ટૂંકી વ્યાખ્યા કરી છે તે ખાસ

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—શા. માણેકચંદ નાગચંદ-રંધોળા.)

પ્રશ્ન ૧—શ્રી સિદ્ધસેનદીવાકરને વિક્રમ રાજાએ ચાર દિશાનું રાજ્ય અને સોનામહોરો વિગેરે આપવાનું કહ્યું હતું તો તે શું જોન મુનિઓના આચાર-વ્યવહાર સમજતા નહીં હોય ?

ઉત્તર—સિદ્ધસેનદીવાકરની પ્રથમ મુલાકાત વખતે વિક્રમ રાજાને તે વાતની ખબર નહોતી.

પ્રશ્ન ૨—મહાત્મા ગાંધીજીના ઉપવાસના શુભગાન કરતાં તેને ગૌતમ બુદ્ધની અને ઇશુની ઉપમા આપે છે તો મહાવીરની ઉપમા કેમ આપતા નથી ? તેમનો તપ તો સર્વ કરતાં અધિક છે.

ઉત્તર—એમાં ઉપમા આપનારની મનોવૃત્તિ ઉપર આધાર છે. મહાવીર પર-માત્માના તપ વિષે તેના મનમાં બહુમાન ન હોય અથવા બહુપણું ન હોય એમ પણ સંભવી શકે છે.

પ્રશ્ન ૩—મહાવીરસ્વામીના જીવે ૨૩ મા ચક્રવર્તીના લવમાં ને ૨૫ મા નંદનમુનિના લવમાં પોટીલાચાર્ય પાસે દીક્ષા લીધાનું કહેલ છે તો તે એક નામના બે આચાર્ય હશે ?

ઉત્તર—એક નામના એકથી વધારે આચાર્ય એક સાથે તેમજ જુદે જુદે વખતે થયેલા છે એ કાંઈ નવી વાત નથી.

પ્રશ્ન ૪—મહાવીરસ્વામીના ૨૭ લવના સ્તવનમાં ૨૫ મા લવમાં મનુષ્ય-પણાથી ચ્યવીને દેવ થયાનું કહ્યું છે તો મનુષ્યના લવમાંથી ચ્યવ્યા એમ કહેવાય ?

ઉત્તર—ચ્યવ્યા શબ્દ મનુષ્ય માટે ન જ વપરાય એમ નથી, તેથી કર્તા વાપરી શકે છે.

પ્રશ્ન ૫—પહેલા છેલ્લા તીર્થ કરના વખતમાં મુનિને રાજપિંડ લેવો કદપતો

ધ્યાન આપવા લાયક છે. જો એમ સમજવામાં આવતું હોય કે અવિનાશી અને સર્વોત્તમ સુખ તો મોક્ષમાં જ છે તો તેની પ્રાપ્તિ માટે ઉપર બતાવેલા ચાર ઉપાયો અવશ્ય કરવા લાયક છે. એ ચારે ઉપાય એવા છે કે તેમાંથી એક પણ ઉપાય જોઈ હોય તો ચાલી શકે તેમ નથી. ચાર ઉપાયોના સંયોગથી જ મોક્ષપ્રાપ્તિ થઈ શકે તેમ છે. આ સંબંધમાં વધારે લખી શકાય તેમ છે, પરંતુ સંક્ષેપરૂપિ જીવો માટે આટલું જ લખાણ પર્યાપ્ત લાગે છે.

કુવંરજી

નથી છતાં જૌતમસ્વામીએ લીધો છે અને આચાર્ય વહોરવા ન જાય એમ કહેલ છે છતાં જૌતમસ્વામી તો વારંવાર વહોરવા ગયા છે તે બરાબર છે ?

ઉત્તર—જૌતમસ્વામી આગમવ્યવહારી હતા એટલે તે યોગ્ય લાગે તેમ વર્તી શકે. તેનો દાખલો ખીબતથી લઇ શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૬—કૃષ્ણ વાસુદેવ લવણસમુદ્રને તો દેવસહાયથી જિતવા તે તો ઠીક પણ ૬૨૥ યોજનના વિસ્તારવાળી ગંગા એક હાથે તથા તે કેમ બની શક્યું હશે ?

ઉત્તર—લવણસમુદ્ર બે લાખ યોજનનો છે તે દેવસહાય વિના ઉતરી ન શકાય. ગંગા નદી ૬૨૥ યોજનની હોવાથી વાસુદેવ એક હાથે જિતરી શકે એમાં વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૭—ચોથા સ્વપ્નમાં લક્ષ્મીદેવીનું વર્ણન આવે છે તે ભવનપતિ નિકાયની છે તો તે સ્વામીવાળી છે કે પ્રજ્ઞાચારિણી છે ? તેનો ખુલાસો જણાવશો.

ઉત્તર—દેવ, દેવી પ્રજ્ઞાચારી હોતા નથી કેમકે તે મત લેતા નથી. પ્રજ્ઞાચારી-પણ રહેવાનો નિષેધ નથી લક્ષ્મીદેવી અપરિચ્છિન્તા સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૮—ઋષભદેવને ભરતચંક્રીએ કહ્યું કે—આપના સમવસરણમાં વર્તમાન ચૌવીશીમાં તીર્થ કરવાય એવો કોઇ જીવ છે ? પ્રભુએ કહ્યું કે—તમારો પુત્ર મરીચિ આ ચૌવીશીમાં મહાવીર નામે ૨૪ મા તીર્થ કરવાનાર છે. પછી ભરત તેની પાસે ગયા ઇત્યાદિ હકીકત છે, તો પ્રભુએ કહેલ મરીચિએ સાંભળ્યું નહીં હોય ?

ઉત્તર—આધાપાછા બેઠા હોય કે સમવસરણમાં ન હોય તો ન સાંભળે એમ પણ બને. એમાં અસંભવિતપણુ નથી.

પ્રશ્ન ૯—તીર્થ કરનામકર્મ પાછલા ત્રીજે ભવે વીશ સ્થાનકની તપસ્યાવડે આરાધના કરવાથી નિકાયીત કરે છે તો યેષુિક રાજાએ તપસ્યા વિના શી રીતે કર્યું ?

ઉત્તર—તપસ્યા કરવાનો નિરધાર નથી. તેમજ વીશે સ્થાનકની આરાધનાનો પણ નિરધાર નથી. વીશમાંથી કોઇપણ એક પદની આરાધનાથી પણ તીર્થ કરનામકર્મ ગંધાય છે અને તપસ્યા વિના લક્ષિત કરવાથી પણ ગંધાય છે. ઐષુિકરાજાએ વીરપ્રભુ પ્રત્યેના અપ્રતિમ લક્ષિતભાવથી જ તીર્થ કરનામકર્મ ગાંધ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૦—જ્ઞાનનો ઉપયોગ દેવો એટલે શું ?

ઉત્તર—આપણે જેમ કોઇ વાતને સંભારીએ છીએ તેમ ત્રીન ભાવથી સંભારણું એનું નામ ઉપયોગ દીધો કહેવાય.

પ્રશ્ન ૧૧—જૈનધર્મની દીક્ષા લીધા સિવાય અન્યકિંગે સિદ્ધ થઇ શકે ?

ઉત્તર—થઇ શકે. સિદ્ધના પંદર લેહમાં અન્યકિંગે સિદ્ધ કદા છે.

પ્રશ્ન ૧૨—એક ચૈત્યવંદનમાં ‘ માંડવગઢનો રાણ્યો, નામે દેવ સુપાસ ’ કહેલ છે તેનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—માંડવગઢ આપણું તીર્થ છે. ત્યાંના રાજા એટલે ત્યાંના મહાનાયક સમજવા. એ તીર્થ અત્યારે મૌનુદ છે.

પ્રશ્ન ૧૩—સોળ સતીના છંદમાં ૧૭ સતીનાં નામ આવે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—પ્રથમના છંદ કરતાં હાલના છંદમાં કૌશલ્યા વિષે એક ગાથા કોઇએ ઉમેરી છે તેથી ૧૭ થાય છે. પ્રથમ છપાયેલમાં તે ગાથા નથી એટલે ૧૬ નામ જ છે.

(૨)

(પ્રશ્નકાર:—શાહ છગનલાલ વીરચંદ-મુરત.)

પ્રશ્ન ૧—કેવળી સંઝી કહેવાય કે અસંઝી ?

ઉત્તર—દ્રવ્યમનની અપેક્ષાએ મનનો અભાવ હોવાથી અસંઝી અને લાવ-મનની અપેક્ષાએ જ્ઞાનરૂપ મન હોવાથી સંઝી સમજવા.

પ્રશ્ન ૨—વેશ્યાને ઘરે રહેલા નંદિપેણે ઉપદેશ કરેલા મનુષ્યો દેશવિરતિ સ્વીકારતા હતા કે સર્વવિરતિ સ્વીકારતા હતા ? ઉત્તર—સર્વવિરતિપણું સ્વીકારતા હતા.

પ્રશ્ન ૩—કેળાં કાયાં અને પાકાં સચિત્ત છે કે અચિત્ત ?

ઉત્તર—કાયા કેળાં સચિત્ત છે ને પાકા કેળાં છાલ સાથે પણ, અચિત્ત છે.

પ્રશ્ન ૪—કોશા વેશ્યાએ સરસવના ઢગલા ઉપર સોય મૂકી, તેની પંચે કુસુમ મૂકી તેના પર નાટક કર્યું તે કેમ કર્યું હશે ?

ઉત્તર—એ શરીરને હલકું ગનાવવાની યોગને લગતી ક્રિયા છે તેથી તેમ વધ શકે છે

પ્રશ્ન ૫—અનાદિ મિથ્યાત્વી પ્રથમ સમકિત પામે ત્યારે સર્વવિરતિ કરતાં વધારે નિર્જશ કરી શકે ? ઉત્તર—ન કરી શકે, કારણ કે તેનું શુણ્ઠાણું ચોથું જ છે.

પ્રશ્ન ૬—અનાદિ મિથ્યાત્વી પ્રથમ ક્ષાયિક સમકિત પામી શકે ?

ઉત્તર—ન પામી શકે. પ્રથમ ઉપશમ, પછી ક્ષયોપશમ ને પછી ક્ષાયિક પામી શકે.

પ્રશ્ન ૭—તીર્થંકરનો દેવછંદો કયા ગદમાં હોય છે ?

ઉત્તર—ખીલ ગદમાં ઇશાન ખૂણામાં હોય છે.

પ્રશ્ન ૮—ગૌતમ ગણધર દેશના આપતા હતા ત્યારે બારે પર્વદા હતી ?

ઉત્તર—પ્રથમ પ્રમાણે જ બારે પર્વદા હોય છે. કેવળી બેસી રહેતા નથી. ગણધર પણ લાંબિધવંત હોવાથી બાંધી પર્વદા તેમની દેશના સાંભળી શકે છે.

પ્રશ્ન ૯—સહજનંદીની સજ્જાયમાં ‘હરિ હાથે હણ્યો નાગ રે’ એમ કહેલ છે તેનો અર્થ શો ?

ઉત્તર—હરિ જે વાસુદેવ તેણે નાગ જેવા રાવણને હણ્યો. એ એનો અર્થ મારી સમજ પ્રમાણે છે.

પ્રશ્ન ૧૦—એકાસણું કરીને ઊઠ્યા પછી નિવિહારને બદલે દુવિહાર થઇ શકે ?

ઉત્તર—ન થઇ શકે. તેવી પ્રવૃત્તિ જ નથી.

કુવંરજી

પુસ્તકોની પહેંચ

૧. હૈમસમીક્ષા—કળિકાળસર્વદા શ્રી હૈમચંદ્રાચાર્યની ઉપલબ્ધ-સમગ્ર કૃતિઓની પરિચાયક વિવેચના, શ્રી જિનવિજયજીના પુરોવચન માથે. લેખક—મધુસૂદન ચીમનલાલ મોદી. પ્રકાશક—આચાર્ય શ્રી વિજયનંદસરિ જન્મશતાબ્દી સ્મારક ટ્રસ્ટબોર્ડના મંત્રી મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી. લેખકે આ છુકમાં પોતાના જ્ઞેનશાસ્ત્રીના અનુભવનું જોયા પ્રકારનું પ્રદર્શન કરાવ્યું છે. વાંચતા વારંવાર તેમનું અનુભવન યદ્ય જાય છે. કિં. રૂ. ૨-૮-૦. જરૂર મંગાવો અને વાંચો. પ્રાપ્તિસ્થાન—પ્રકાશક પાસે મુંબઈ ત્રાંબાકાટો પ્રતિ પરિશિષ્ટમાં પણ ધણી હકીકત જાણવા જેવી આપી છે. એ મહાપુરુષની કૃતિ પૈકી લખ્યાલભ્ય ગ્રથોનું સિરક પણ આપ્યું છે.

૨. કર્મનો નિયમ—લેખક ને પ્રકાશક રા. રા. હરજીવનદાસ કલિદાસ મહેતા—ભાવનગર (વડવા) યુક્તિપૂર્વક કર્મના નિયમને સિદ્ધ કરેલ છે. કિંમત રાખી નથી.

૩. પુનર્જન્મનો નિયમ—લેખક ને પ્રકાશક રા. રા. હરજીવનદાસ કલિદાસ મહેતા—ભાવનગર. આમાં પણ યુક્તિપૂર્વક પુનર્જન્મની મિદ્ધિ કરી છે.

આ બંને છુકો ખાસ વાંચવા લાયક છે. લેખકદ્વારા ભેટ આપવામાં આવે છે.

૪. આઝાદીની યજ્ઞબાળા—દેશ ને દુનિયા ગ્રંથમાળાની આ છુક સુદર છે. પ્રકાશક—ભારતી સાહિત્ય સંઘ. વાંચવા લાયક છે. કિંમત આઠ આના વધારે છે. આવી છુકનો પ્રચાર વધારે થવા માટે કિંમત ઓછી રાખવાની જરૂર છે.

૫. મુનિધર્મ ઔર તેરહ પંથ—લેખક ને પ્રકાશક કનૈયાલાલ કોટરવા. મળવાનું ઠેકાણું મૂળચંદ લાભાકરજી—કોટરવા, પોસ્ટ વન-જીલ્લા કવતમાલ. કિંમત એક રૂપિયો. તેરહ-પંથીનું સાચું સ્વરૂપ જાણવા માટે ખાસ વાચવા લાયક છે. પુસ્તક જાતિઅનુભવથી લખાયેલ છે.

૬. પર્વતિચિત્રકારાતિમિરલાસ્કર—લેખક મુનિ શ્રી ત્રૈલોક્યસાગરજી. પ્રકાશક—શા. મોતીચંદ દીપચંદજીવા. કિંમત લખી નથી. તિથિચરિત્રને અંગે ખાસ વાંચવા લાયક છે. પ્રકાશ સારો પાઓ છે.

૭. ચોવીશી-વીશી સંગ્રહ—પંખાસ શ્રી જિનવિજયજીકૃત બે ચોવીશી ને એક વીશીના સ્તવનો. અર્થ ને રહસ્ય યુક્ત લેખક—કુંવરજી આણંદજી. ગ્રેગ પંખાસ શ્રી માનવિજયજી (લાલ આચાર્ય શ્રી વિજયમહેદસરિ) કિંમત લખી નથી. પ્રકાશક રોહ ભોગીલાલ સાંકળચંદ—અમદાવાદ. છુદારની પોળનો ઉપાગ્રય. વાંચતાં ઉલ્લાસ યાચ તેમ છે.

૮. પ્રભાવિક પુરુષો—લેખક મોહનલાલ દીપચંદ ચોકસી. આર્થિક-સંદોષક ભાવ-નગરનિવાસી ઉદારદિલ સુનીલાલ દુર્લભજી તથા ત્રિજુવન દુર્લભજી પારખ. પ્રકાશક—શ્રી જ્ઞેનધર્મ પ્રસારક સભા. કિંમત લખી નથી. શ્રી જ્ઞેનધર્મ પ્રકાશ માસિકમાં ક્રમે ક્રમે પ્રસિદ્ધ થયેલ ૨૦ કથાઓનો સંગ્રહ ખામ વાંચવા લાયક છે.

૯. શ્રી ચિંતામણિ પાર્શ્વનાથ સ્તવનમાળા—મોજક તથા પ્રકાશક—ચંદુલાલ જોડાલાલ-ખંભાત. એક આનો પોરોજનો મોકલવાથી ભેટ મળે છે.

૧૦. મંગળ પ્રસાદ—લેખક મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી, મુદ્રક અને પ્રકાશક—જીવજીવ અલ્લાભાઈ દેસાઈ. ભાવનગરનિવાસી શા. હરગોવિન રામજી તરફથી ભેટ મળી છે.

૧૧. વિજયાનંદ—પ્રગટકર્તા આત્માનંદ જૈન સભા—મુંબઈ. શ્રી આત્મારામજી મદા-રાજની જયંતિપ્રસંગે દરવર્ષે આવે એક અંક બહાર પાડવાનું તે ખાતાની કમિટીએ કરાવ્યું છે. આ અંકમાં જુદા જુદા વિદ્વાનોના લખેલા ૧૪ લેખો છે. તેમાં કેટલાક તો ખાસ લક્ષ્યપૂર્વક વાંચવા લાયક છે. કિંમત રાખી નથી. મંગાવવાથી ભેટ મળશે.

૧૨. શ્રી હૈમલિંગાનુશાસન વિવરણ—સંપાદક—આચાર્ય શ્રી વિજયલક્ષ્મીભદ્રસૂરિ. પ્રકાશક—માંગરોળનિવાસી શા. હીરાલાલ સોમચંદ. કિં. રૂ. ૪૫. મુનિરાજ શ્રી અમરવિજયજી તરફથી ભેટ મળેલ છે. આ ગ્રંથ કળિકાળસૂર્ય શ્રી હૈમચંદ્રાચાર્યવિરચિત છે. તે શ્રી વલ્લભ વાચકકૃત દુર્ગપદ્મપ્રબોધ વૃત્તિ સંહિત છપાવ્યો છે. વ્યાકરણના અભ્યાસીને ખાસ ઉપયોગી છે.

૧૩. ધર્મપરીક્ષા—ધર્મધુરંધર શ્રીમદ્દેવવિજયોપાધ્યાયવિરચિત સ્વોપચ વિવરણ-પ્રકા. પ્રકાશક—શ્રી જૈનગ્રંથ પ્રકાશક સભાના કાર્યવાહક શેઠ કમલદાસ મૂળચંદ, કીકાભટ્ટની મેળ-મમદાવાદ. આચાર્ય શ્રી વિજયોદયસૂરિએ કરેલા પરિપૂર્ણ પ્રયાસનું આ ફળ છે. તે ક્રામે મુનિ રી શિવાનંદવિજયજીએ પણ નવ્યન્યાયદ્વારા સુંદર અને છુદ્ધિગમ્ય સ્પષ્ટીકરણ કર્યું છે. ગ્રંથ મનુષ્યમેય છે. ખાસ વાંચવા-વિચારવા યોગ્ય છે. કિં. રૂ. ચાર.

૧૪. શ્રી આરંભસિદ્ધિ ગ્રંથ (સત્રીક)—શ્રી ઉદયપ્રભદેવસૂરિવિરચિત. પ્રકાશક—શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિશ્વર ગ્રંથમાળા-છાણી (વડોદરા). કિં. રૂ. ૨-૮-૦. પ્રાપ્તિરયાન શા. ચંદુલાલ જમનાદાસ-છાણી. આ ગ્રંથનું બીજું નામ વ્યવહારચર્યા છે. વ્યવહારિક અનેક કાર્યો માટે અત્યંત ઉપયોગી છે. પ્રકાશકનો પ્રયાસ પ્રશંસનીય છે. ગ્રંથના પ્રમાણમાં કિંમત વિશેષ નથી.

૧૫. સદ્ગતિની ચાવી—આ. શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિના પ્રશિષ્ય મુનિ મહિમાવિજયના ઉપદેશથી દીટાઈના સેવામમાજે પ્રગટ કરેલ છે. આમાયિક વિધિ, સ્તોત્રપૂજન, અષ્ટપ્રકારી પૂજા, ભાવના તથા રતવનાદિનો સારો સંગ્રહ કર્યો છે. છેલ્લે દિતશિક્ષા જાનીથી દાખલ કરી છે. પ્રયાસ સ્તુત્ય છે. ભેટ આપવામાં આવે છે.

૧૬. જીવનશુદ્ધિ—આવૃત્તિખીજ. પ્રગટકર્તા રા. રા. હરજીવનદાસ કાલિદાસ મહેતા-ભાવનગર (વડવા). પેટરેજ મોહનવાથી ભેટ મળે છે. ખાસ વાંચવા ને સમજવા લાયક છે. આવા નાના નાના ટ્રેક્ટો જદુ દિતશિક્ષાથી ભરેલા હોવાથી મનુષ્યપ્રકૃતિ ઉપર સારી અસર કરે છે.

૧૭. ત્રૈલોક્યદીપિકા (જુદાત્રણપ્રકાર) મૂળ. મદવિં ચંદ્રસૂરિપ્રણીત ગાથા ૩૪૮ અર્થ સંહિત. પ્રકાશક—શ્રી સુકિતકમળ જૈન મોહનમાળા, કિંમત આઠ આના. અભ્યાસ કરનારને ખાસ ઉપયોગી છે. અમારી સજ્જમાંથી પણ મળી શકશે. પેટરેજ બે આના.

૧૮. દિવ્યદર્શન—ખંડ ૧-૨, લેખક અને સંપાદક શ્રી જિજ્ઞાસુજી, મૂલ્ય અમૂલ્ય. મળવાનું ટેકાણું શ્રી વિજયદાનસૂરિ ગ્રંથમાળા-આવર કુંડલા ભેટ મોહનદાસ સોમચંદ ડી. શાહ. લેખકનો પ્રયાસ પ્રશંસાપાત્ર છે. ખાસ વાંચવા લાયક છે. અને ખંડોમાં મળીને ૨૧ લેખ છે. કુંવરજી

પ્રભાવિક પુરુષો

વપદ્ધરખેલડી (૨)

પ્રાતાઃકાળને મધુરો વાસુ પચિકના હૃદયને અનેરો તાજગી આપે છે, એમાં ત્રીભંગ્યનું સવાર હતી એટલે એ વાસુની કિંમત સ્વાભાવિક જ અતિ વધી પડે છે. પ્રદેશ પણ પચ્ચરવાળો-હિંમી નીચી ટેકરીઓ વચ્ચે થઈ નીકળતો છે. માર્ગ સામાન્યતઃ જળજનક લેખાય જ, કેમ કે આ પ્રદેશની કેટલીક ગિરિકન્દરાઓમાં વાઘ-દીપડા જેવા હિંસક પ્રાણીઓ રહે છે એવી લોક-વાયકા પણ છે. વાંકાચુંકી કેડીનો આ માર્ગ, એમાં વારંવાર આવતાં ચઢાવ અને થોડે દૂર સંભળાતી એકાદ જંગલી પશુની રાડ સાથે જ કાચાપોચા હૃદયને ક્ષોભ પ્રગટાવતી. એકાકી મુસાફર આ પથે પળવાનું સાહસ કરતો જ નહિ. હજુ પૂર્વ દિશામાં માંડ સહસ્ત્રરશ્મિ મહારાજની સ્વારી નીકળવાના ચિહ્ન નજરે પડતાં હતાં. આવા રમ્ય પ્રભાતમાં સ્વેત વસ્ત્રધારી પાંચ સંતોની એક ટુકડી, આ માર્ગથી નીચી દૃષ્ટિ રાખી ફૂચ કરી રહી હતી. પુખ્ત ઉમરના, શરીરે કંઈક પ્રુદ અને જળ્ય મુખાકૃતિવાળા એક સંત સૌથી મોખરે ચાલતા હતા જ્યારે એમની પાછળ બીજા ચાર મુનિ બખ્ખેની લાઇનમાં રસ્તો કાપી રહ્યાં હતાં. આગળ ચાલતાં સંતના એ શિષ્યો હશે એવો સહજ ખ્યાલ આવતો હતો. એમના ચહેરા પરથી અનુમાની શકાતું કે આ હુંગરિયાળા માર્ગે ચાલવાથી તેઓ કંઈક વધુ પ્રમાણમાં પરિશ્રમ પામ્યા હતા. તેઓ કેણુ હતા? ક્યાં જઈ રહ્યા હતા? અને રૂપ્રસાદ-ચંદુપ્રસાદ આદિના પ્રસંગ સાથે એમને શું સંબંધ છે? એ સર્વ તેમની વચ્ચે ચાલતા વાતાંવાપ

ઉપરથી સમજી લેવાય તેમ હોવાથી આપણે પણ તેમની પાછળ સત્વર પહોંચીએ.

શિષ્ય—“શુરહેવ! આમાર્ગે શ્રી યશોભદ્રસુરિ મહારાજ પ્રતિજ્ઞાનપુર તરફ, સિંધાવતાં આપ સાહેબને ખાસ સૂચના કરતા ગયા હતા કે—

‘સંભૂતિવિનય ! પાટલીપુત્ર તરફ વિહાર કરજો અને એ તરફ વિહારવોમાં હુંગરિયાળ પ્રદેશનો રસ્તો ન લેતાં બીજા બાણુનો ચઢાવાળો માર્ગ મહણુ કરજો. જો કે એ રસ્તો લાંબો છે છતાં વચમાં વસ્તીવાળા-જૈન ધર્મના ઉપાસકોથી ભરપૂર શહેરો આવતાં હોવાથી જેમ ગોચરો-પાણીની સુલભતા રહેશે તેમ ઉપદેશવારિથી ભાવિક હૃદયોને વિકસવર કરવાનો યોગ પણ સાંપડશે. તમારી વિદ્વતા, એ રીતે ખરચાય એટલા સારુ મારાથી છૂટા પડવાની આરા આપું છું.’

“તો પછી આપ સરખા દક્ષ અને વિનયી સ્થવિર એ આરાને બૂલી જઈને મનાઈ કરેલા પથે પળવાના વિચાર પર કેમ આવ્યા? અમારી સરખા ઝોઘી-બુદ્ધિના શિષ્યોને હજુ પણ-આટલા દિવસના વિહાર પછી પણ-એ કોયડાનો ઉકેલ હાથ લાગ્યો નથી. ડગલે ને પગલે, જે અનુભવ મળતો રહ્યો છે એ ઉપરથી દાદાચુંકીની સૂચના સાચી હતી એ તો ‘પૂરવાર થયું’ છે પણ આપનો આશય તો અમને સમજાયો નથી.”

શુરુમહારાજ—“વત્સ! તારી વાત પ્રથમ નજરે જો કે ઠીક લાગે તેવી છે. વળી મારું કાર્ય શુરુદેવની શિક્ષાથી વિપરીત માર્ગે જતું ઉપરથી જોતાં જણાય તેવું છે, છતાં કેટલીક

વાર સૂચના કે આદાનું બાહ્ય સ્વરૂપ ન જોતાં એની પાછળનો ભાવ જોવો પડે છે અને મુદ્દાને કાયમ રાખી એની સિદ્ધિ માટે માર્ગોમાં ફેરફાર કરવો પડે છે. શંભુપ્રસાદમાંથી સંભૂતિવિજય બન્યાને મને જો કે વર્ષો વીત્યાં છે છતાં મિથિલાના સમાજનું ચિત્ર હજી પણ મારા મનોપ્રદેશમાં તાલું છે. બહિષ્કારની ધમકીને અવગણી હું તો સરિછના પ્રવચનમાં હાજરી આપતો જ રહ્યો હતો. નંતિજો એ આવ્યો કે રૂદ્રપ્રસાદ જીએ દિવસમુદાયમાંથી મારો એકડો કાઢી નાંખ્યો અર્થાત્ જાતિબહાર મૂક્યો. જો કે નજીકના સંબંધી તરીકે ઝોળખાવી શકાય તેવું તો કોઈ હતું જ નહિં, પણ મારી પાસે જે કંઈ મિલકત હતી એના લોકમાં જે બે-ત્રણ દૂરના સગા મામાભાસીની ઝોળખાણ કાઢી મને ચોટ્યા હતા તે પણ સરી પડ્યા. એક બાજુએ તો મને મારી માગી લેવાની સલાહ પણ આપી અને જિંદગીભર દુઃખી થઈ જશે એમ કહ્યું. વળી અતિ કરડો બહિષ્કાર થશે એવી પણ આગાહી કરી. બીજાની વાત તો દૂર રહી પણ મિત્રતાના મંપકથી બાતલ-કાળના સાથી તરીકે જોડાયેલ અને અદર્શિય પ્રવચનમાં સાથે આવનાર સરથુપ્રસાદજી પણ દીલા પડ્યા. ચંડશર્મા અને ઉમાપતિપાડેના સ્વચ્છંદી પ્રચારથી જે ઝંઝાવાત પેદા થયો એથી એમની નિડરતા ઝોગળી ગઈ. એક વાર ખાનગીમાં આવી તે મને કહેવા લાગ્યા કે—

‘મિત્ર શુભપ્રસાદ! આ વેળા સમય વર્તી જવામાં લાલ છે. જો કે સરિછની દેશના તો અદ્ભુત છે અને તમારો શુદ્ધો તો કંઈ છે જ નહિ, છતાં પેલા જાતિબંધવોએ જે ઉકળાટ જન્માવ્યો છે એ એવો કપરો છે કે એ સામે અડગતા દાખવવા જતાં માંધા દીલા થઈ જાય છે. તમારે તો ઠીક પણ મારા તો બાળનમ્યા

રખડી જાય. ઘરમાં રોજ દુતાશની પ્રગટે. મેં પાકે પાચે સાંભળ્યું છે કે ત્રણ દિવસ પછી એટલે એકાદશીના બીજ દિવસથી જાતિ-જમણુ ગોઠવાવાના છે અને વિધ વિધ મિથાનો ઉડવાના છે. એ માટે દરેક નામો પણ નોંધાઈ ચૂક્યા છે. એક તરફ પકવાત્રની છાળ ઉછળતી હોય અને બીજી બાજુ આપણા છોકરાં મ્હોં વકાસી ધરખૂણે બરાઈ બેસી રહે એ ચિત્ર શું ઝોણું બિહામણું છે? શા સારું ‘પેટ ચોળાને થળ ભભું કરવું?’ ક્યાં છુપી રીતે સાંભળવું હશે તો નથી સંભળાવાનું? મિથિલા નહિં તો રાજગૃહી. ત્યાં કોણ જોવા આવવાનું છે? અને સરિછ તો જે દિવસમાં વિહાર કરવાના છે તો પછી માથું નમાવવામાં વાધો શું? ન્યાત તો ગંગા છે.’

“આવી જૂના મિત્રોની નમાલી વાતથી મને ચુરસો તો ચઢ્યો પણ એને દાખી રાખી મેં કહ્યું કે—

‘સરથુપ્રસાદજી! મેં તમને આટલા પોચા નહોતા ધાર્યા. માથું નમાવવામાં ન્હાનપ નથી પણ જ્યાં અપરાધનું છું સરથુ પણ ન હોય ત્યાં એ શી રીતે કરાય? આ તો કેવળ ડરામણી અથવા તો સ્વચ્છંદી જોદૂકમી છે. એ જાતની તાબેદારી હું પળવાર પણ નહીં સામ્યવાનો. એમ કરવાથી તો મારો અવ્યાસ લાગે. બહિષ્કાર ભલેને બીપણ્ય તો પકડે. મેં મારો માર્ગ ગોઠવ્યો છે. મારે એ સમાજનું કંઈ જ પ્રયોજન નથી. સરિછનો ઉપદેશ ફેટલો સાચો છે એ ડગલે ને પગલે દૃષ્ટિગોચર થાય છે, પણ મને તો હવે તેમનો કાયમી સંગ કરવાની અભિલાષા છે. જીવનસફળતાની ચાવી આ ભૂદેવોની જમાતમાં વચવામાં નથી પણ એ શ્રમણોની સોળતમાં છે. જ્યાં એકદશ્યુ કારભાર ચાલતો હોય અને સિધ્ધિઓને કારડો વોંઝતો હોય ત્યાં ન્યાય-નીતિ ન હોય, એમાં આશ્ચર્ય પણ શું!

નિઃશ્ચીના પાછલા વર્ષોમાં આત્મશ્રેય સાધવાનો હાય આવેલ અવસર ચૂકું તો મારા જેવો મૂર્ખ કોઈ ન ગણાય, માટે જાતિબદ્ધઓના બહિષ્કાર સામે મારા તેમને છેલ્લા રામરામ છે.

“શિષ્ય નંદન ! ગાદ મૈત્રીથી બોડાયેલા અમે છૂટા પડ્યા સારપછી મારી સામે જાતિએ બહિષ્કાર બહેર કરેલ હોવાથી તેમજ એને કડક બનાવી મને કોઈ પણ રીતે તેમના પગે પડતો કરવાની બાજીએ દિનપરદિન ઉપર સ્વરૂપ ધરવા લાગી. એ માટે દિવસિવાસની બીજી જાતિએ ઉપર પણ દરમાન ઈચ્છા કેટલાક સાથે કળથી, થોડા સાથે બળથી અને ઘણા બોળા સમુદાય સાથે કળથી કામ લેવામાં આવ્યું. વેદધર્મ રસાતળ જવા બેઠો છે એવો પોકાર પડી રહ્યો. પરિણામ એ આવ્યું કે મારા પોતાના જ વતનમાં અને પોતાના જ ઘરમાં હું અડુલો પડી ગયો. લગભગ મારી સાથેનો સહકાર કપાત્ત ગયો. ને કે મારું જીવન અટકી તો ન પડ્યું પણ એ એટલી દહે નિરસ બની ગયું કે મને પોતાને એનો સખત કંટાળો આવ્યો. તું પોતે મિથિલાનો વતની હોવાથી આ વાતથી તદ્દન અનભિન્ન તો નહીં જ હોય.”

નંદન—“હા મહારાજ ! એમાંનું ઘણું બધું હું બળું છું. એ વેળા ઇરાદાપૂર્વક પ્રચાર કરવામાં આવતો હતો અને તેઓ ધારતા હતા કે અજ્ઞાતના કડક અસહકારથી આપ યાકવા માંડ્યા છો. કહે ગણની દિવસોમાં આપ માથું નીચું કરીને આવશે.”

“શિષ્ય નંદન ! એ પ્રચારની ગંધ મારા કાને પણ આવી હતી. પણ આ વર્તોવની અસર મારા પર તો જુદી જ થઈ. એ વેળા કાચાપોચાની કેવી દશા થાય એવું બાન મને થયું. વર્ષોમાં યુરુપદ ભોગવતા વર્ગ માટે આ કાર્ય શરમભરેલું લાગ્યું. એ વેળા આચાર્યશ્રી વરોહદસચરિત્રના ચંપ્પો મને પાદ આવ્યા. મન પોકારી બેઠું

કે આજે લાલે ભૂદેવોને પોતાનો વિજય જણાવો હોય પણ આ પ્રકારનું વર્તન જરૂર અધઃપાતને નોતરનારું નિવડશે. મને લાભ એ થયો કે મારું મન જાતિબાધઓના આકરા બળનથી સરિજના સમાગમ તરફ વધુ દબ્યું. આચાર્યશ્રીને મળ્યો અને વિહારમાં જ મને પોતાનો શિષ્ય બતાવવાની મેં પ્રાર્થના કરી.

“એ સમયના તેઓશ્રીના ચંપ્પો હેતુ પણ મારા ધનમાં ગુંછ રહ્યા છે. તેમણે કહ્યું કે—

‘શંભુપ્રસાદ ! તમે વિદ્વાન છો; છતાં અત્યારે આવેશને વશ છો. તમારો વૈરાગ્ય પ્રશંસનીય છે છતાં એની સાચી શોભા જો એ જ્ઞાનપૂર્વક હોય તો જ છે. મોહગર્ભિત અને દુઃખગર્ભિત વેરાગ્યનાં મૂલ્ય ઝાઝા નથી લેખાતાં. આપ જેવા પંડિત માટે એ હોય જ નહીં, માટે જે પગલું ભરો તે બરાબર વિચાર કરીને ભરજો. આત્મકલ્યાણનો માર્ગ મહલ્ય કથાં પછી તેની બદલી કરી શકાતી નથી એટલે પૂર્ણ ચોકસાઈ કરીને જ પગલું ભરવું. ભર્યા પછી એમાંથી મરણાંત કષ્ટે પણ પાછી પાની ન કરવી.’

“પૂજ્ય શુભહારાજની સલાહ સાચી હતી પણ મારો નિશ્ચય ન તો કોઈ દબાણને કે ન તો કોઈ દુઃખને આભારી હતો. મારો અભ્યાસ એટલો તો હતો કે હું કોઈની શેઠમાં લાગ્યે જ તથાઈ. પણ અંતરનો પોકાર પછો એટલે જ હું બહાર પડ્યો છું. લાભાલાભના આંકડા પણ મૂકી દેવા પછી પુનઃ એ નિરધાર, આચાર્યશ્રીને જણાવ્યો.

“આમ છતાં આચાર્યશ્રીએ લગભગ ચાર માસ મને સાથે રાખ્યો. વિધિવિધાનનો પ્રત્યક્ષ ખ્યાલ આપ્યો. પછી મને પૂરો જિજ્ઞાસુ નિરખ્યો ત્યારે જ મંથના વિશાલ સમુદાયની હાજરીમાં મને ભાગવતી દીક્ષા આપી. શંભુપ્રસાદમાંથી હું મુનિ સંસ્કૃતિવિજય બન્યો.

“ નંદન ! તું જ્યારે પ્રવળ્યા લેવા આવ્યો ત્યારે તો સાધુજીવનનું મારું ત્રીજું વર્ષ ચાલતું હતું. મેં મુનિપણું લીધું તે દિવસથી જ મને શહેરમાં વસતા માનવીઓના આડ-બરી જીવનની અને એમના વચ્ચે ચાલતા પ્રપંચો તથા ખોટા પ્રચારની ધૂણા હતી. વિહાર દરમિયાન આમ્યજીવનના જે પ્રમં-ગોમાં હું આવ્યો એનાથી મારા મંતવ્યને પુષ્ટિ મળી છે. મને ગામડાવાસીઓમાં વહેમી-પણું ને અભણદશા જોવા મળી પણ સાથે-સાથ માયા-કપટનો અભાવ અને સરલતા પણ દેખાણી. એવા જીવોને સમજાવીને માર્ગ પર આણુવામાં મહેનત તો ખરી પણ એક વાર આવ્યા કે પછી ખસી જવાનો ભય નહોતો. ત્યારથી જ મારું વલણ આમ્ય વિહાર પ્રતિ વધુ રહ્યું છે.

“ નાનકડા ગામની ભાગેળથી વહેતી પેલી સરિતામાં જળ નાંખતો મચ્છીમાર કોને યાદ ન રહે ? જ્યારે પાપનું સ્વરૂપ મેં તેને સમજાવ્યું ત્યારે એ કેવો ગળગળો થઈ ગયો ? પણ કુટુંબના પોષણ માટે એની એ વયમાં ખીન્ને ધંધો શીખે ક્યારે અને કરે ક્યારે ? પાપના ધંધાથી હાથ ધોઈ નાંખવાની વાત એને ગળે ઊતરી ગઈ છે. કદાચ અન્ય સાધન મળતાં એ છોડી પણ દેવાનો. બાકી પહેલી જળ નાખતાં જે માછલાં આવે એ જરૂર છોડી દેવાનો. એ રથોથી પચાસ ફર્લાંગ દૂર જઈ ફરીથી જળ નાંખવાનો. નિયમ નજીવો, પણ એનું પાલન પોકે પાળે કરવાનો નિયમ એટલે જ ધર્મ. હાં અતિચાર લગાડી ન જ શકાય.

“ પછી એ માર્ગે મળેલી આબીરજીનું અંતર કેવું નિર્મળ ? આપણી વચ્ચે ચાલી રહેલા સુદર્શન શેઠના પવિત્ર જીવનના વૃત્તાન્તથી તેના અંતરમાં કેવી વ્યથા ઉભરાઈ ? પોતાની જિંદ-

ગીના દુરાચારો એણે જાતે વર્ણવી જતાવ્યા. એમાંથી છૂટવાનો ઉચાય પૂછતાં એના ચહેરા પરનું દુઃખ માનસશાસ્ત્રને અભ્યાસી જ વાંચી શકે. એ સાચા અંતરનો પશ્ચાત્તોષ હતો કે કેવલ દેખાવ હતો એ ચકાસવા મેં જ્યારે પોતાના એ અનાચારની વાતો તેણીનાં ગામના ચોરે ઊભા રહીને કહી જતાવવાની વાત મૂકી ત્યારે તેણીએ જરા પણ ક્ષોભ ન અનુભવ્યો. એ પાછળ શ્રેદ્ધાની પકવતા અને અંતરની સમ્યક્ષ ન હોય તો આવું કામ બને જ નહોતો. આપણા નેત્રાએ પણ શું જોયું ? આબીરજીનું વૃત્તાન્ત ચાલતું હતું ત્યારે ગામ ચોરાની આસપાસ એકઠી મળેલી મંડળીમાં શરૂઆતમાં કેવી સ્થિતિ વર્તી રહી હતી ? કોઈ હસતા તો કોઈ વળી ક્યારા બોલાવતા. થોડા શરમના પોકાર પાડતા. ધણીની નજરમાં ઊધાડો તિરસ્કાર ભર્યો હતો. એકાદ બેના હાથ તો વારંવાર ધારીઆ પર જતાં. આવી વિષમ પળમાં આપણી હાજરી સૌ કોઈને શરમાવતી. એટલે જ પરિણામ ‘સુંદર આણું’.

મેં એને કહ્યું કે- ‘ જાહેન ! કરમે ભલભલા ચક્રવર્તી કે વાસુદેવોને, અરે ખૂદ સયમધરોને નથી છોડ્યા ત્યાં તારી તે શી વાત કરવી ? ’ એ મહીપારીની ‘ કોને જોઈ અને કોને રોઈ ’ વાળી વાત લક્ષ્યમાં રાખવા જેવી છે. ભગવાન શ્રી મહાવીરદેવનો માર્ગ પાપાત્માઓને અને દુરાત્માઓને પણ જ્ઞે સાંચા હૃદયથી પશ્ચાત્તાપ કરે તો તારી દે છે. ’

મારા એ વચનો સાંભળતાં જ ગામવાસી નરનારીઓના ચહેરા કેવા પલટાઈ ગયા ? એકદમ ગંભીરતા પથરાઈ અને એનું કથાનક સંભળાવવા વિનવિત થઈ. (ચાલુ)

ચોકસી

ભાઈ નેમચંદ ગિરધરલાલ

ભાવનગરનિવાસી આ બધુ અંશક વર્ષ ૧૦ ને સોમવારે સાંજના અઠ્ઠાવન વર્ષની વયે પચાત્વ પામ્યા છે તેઓ મારા ય સૌરાષ્ટ્રમાં પ્રસિદ્ધિ પામેલ શેઠ ગિરધરલાલ આણુદેશના સુપુત્ર હતા સ્વભાવે શાન્ત, મિનનસાર, દમમુખા અને દયાળુ હતા ધાર્મિક અનુજાનોમાં

વિશેષ રુચિ ધરાવતા હતા અને સામાયિક તથા જિન પૂજા એ તેમનો પ્રતિદિનનો વ્યવસાય હતો કુળના ધાર્મિક સરકારો બાલ વયથી જ મિચિત થયેલા હોવાથી તેમનો ધાર્મિક અભ્યાસ પણ સારો હતો

જીવણી પ્રત્યે તેમને સારો પ્રેમ હતો તેમના મોટા પુત્ર અર્જુનના ન છે બીજા પુત્ર જયતિલાલ M. B. B. S થયા છે અને ત્રીજા પુત્ર કુમારપાળ ઇંગ્લેન્ડની લાઇનના વિશેષ અભ્યાસ માટે મુબઇ છે આ ઉપરાંત તેમને ધાર્મિક માહિત્યવાચનનો પણ સારો શોખ હતો સભાના સત્કાર્યોથી આકર્ષાઈ તેઓ

સભાના આજીવન સભાસદ સુમારે ૪૦ વર્ષથી વધા હતા એટલું જ નહીં પણ સભાદાર પ્રકાશિત ચતા 'શ્રી જ્ઞેનધર્મ' પ્રકાશ 'માસિકના તત્ત્વીપદને પણ શોભા યુ હવે ત્યારબાદ તેઓએ સભાના જોનરરી બજાનચી તરીકે સેવા અમર્ષી હતી સભાના પ્રત્યેક ધર્મમાં તેઓ ઉવચ્ચી ભાગ લેતા પાલીતાણા આન ગિવ વર્ધમાનતપ ખાતાના તેઓ દૂરની હતા સ્થાનિક શ્રાવક નિગમિત રૂડના સેક્રેટરી હતા છે લી નિવૃત્તાવરયામાં તેઓ સ્થાનિક સેવાસમિતિમાં દરરોજ જતા અને ત્યાં પણ પોતાથી બનતી સેવા આપતા

આવા સજ્જન અને લાયક સભાસદની સહાને ન પૂરાય તેની ખામી પડી છે અમે તેમના વડીન કાકા કુવરજીભાઈ તથા મુનામચને તેમના બધુ ભાઈ મોતીચંદ સોલિસીટરને તેમજ પુત્ર-પુત્રીના પરિવારને હાર્દિક દિનાસો આપવા માથે તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ સભા આવા યોગ્ય સભાસદોથી શોભે છે તેમનો અભાવ હવે ખેદ ઉત્પન્ન કરે તેવો છે, પરંતુ ભાવી બજવાન હોવાથી તેને આધીન થવું પડે છે

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણા

સં. ૧૯૯૯ ના વૈશાખ તથા જેઠ માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—નિયમાનુસાર સામાયિક, આઠમ, ચૌદશ પ્રતિકમણ, શુરવંદન, પ્રભુ-પૂજા, યાત્રા વિગેરે યોજવામાં આવ્યાં હતાં. વૈશાખ શુદ્ધિ ૨ ના રોજ મોખડકા મુકામે પ્રતિષ્ઠા ઉપર સઘળા વિદ્યાર્થીઓને એક દિવસ દર્શનાર્થે લઈ જવામાં આવ્યા હતા. જેઠ શુદ્ધિ ૧૧ ના રોજ સૌથી યાત્રા કરવા ગયા હતા. જેઠ વદિ ૧૧ ના રોજ સૌએ એકી સાથે આયબિલ મત કર્યું હતું.

આવક:	વૈશાખ.	જેઠ
શ્રી જનરલ નિર્વાહ ફંડ ખાતે	૧૨૧-૦-૦	૧૩૮૭-૧૨-૦
શ્રી હોજન ફંડ ખાતે	૧૩૦-૦-૦	૧૬૭-૧૪-૦
શ્રી કેલવણી ફંડ ખાતે	૧૧-૦-૦	૨-૦-૦
શ્રી સ્વામીવાત્સલ્ય ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે	૫૦૨-૦-૦	૨૨૫૮-૦-૦
શ્રી આંગી ફંડ ખાતે	૫૧-૦-૦	૦-૦-૦
શ્રી દેરાસર ખાતે	૧૧૦-૦-૦	૪૫-૪-૦
શ્રી દૂધ ફંડ ખાતે	૦-૦-૦	૧૦૧-૦-૦
શ્રી કું. મૂ. સ્મારક વ્યાયામશાળા ખાતે	૦-૦-૦	૨૫૧-૦-૦

જમણવાર:—૧. મદ્રાસના નવા દેરાસરના પંચ સમસ્ત તરફથી. ૨. શેઠ વર્ધમાન માણિક્યંદ હા. બાણુભાઈ ગામ મોખાસા. ૩. ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ તરફથી કેરીનો રસ. ૪. શા. લક્ષ્મીચંદ નથુભાઈના સ્મરણાર્થે ગામ કાલરી. ૫. ગાંધી હરગોવિંદ મોતીલાલ તથા શેઠ નાનચંદ થોલણ—ભાવનગર.

અપૂર્વ સ્મારક:—સ્વ. મુનિ મહારાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજીની સ્વર્ગારોહણ તિથિ આસો વદિ ૮ ના દિવસે વિદ્યાર્થીઓને મિથાન, દેરાસરે આંગી તથા વિદ્યાર્થીઓના મેલોવડા માટે સંસ્થાની સ્થાનિક કમિટીના પ્રમુખ ગાંધી ચતુર્ભુજ મોતીલાલ તરફથી રૂ. ૧૧૦૨-૦-૦ ની મદદ મળી છે. આ રકમ અનામત રાખી તેનું બ્યાજ પ્રતિ વર્ષે વાપરવામાં આવશે.

વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા:—સંસ્થામાં જૂના ૬૦ તથા નવા દાખલ કરેલા ૪૦ મળી કુલ એકસો વિદ્યાર્થીઓ થયા છે.

વાર્ષિક પરિણામ:—મેટ્રિકની યુનીવર્સિટીની પરીક્ષામાં બેઠેલા સાત પૈકી ૭ વિદ્યાર્થીઓ પાસ થયા છે. તેમાં પછુ પાલીતાણા સ્ટેટની હાઈસ્કૂલમાં સંસ્થાને વિદ્યાર્થી વિનોદરાય છોટાલાલ મોદી પ્રથમ નંબરે આવી સ્ટેટની સ્કોલરશીપ જીતી શકેલ છે. કુલ પરિણામ નીચે મુજબ છે.

અં. ધો. સાતમું	૭ માંથી પાસ	૬	અં. ધો. ત્રીજું	૧૬ માંથી પાસ	૧૬
” છઠું	૪	” ૨	” બીજું	૧૧	” ૧૧
અં. ધો. પાંચમું	૭	” ૫	અં. ધો. પહેલું	૨૧	” ૧૮
” ચોથું	૧૧	” ૧૦	અં. ધો. ચોથું	૫	” ૨
૮૨ માંથી પાસ ૭૦					

કુલ પરિણામ ટકા ૮૮ આવેલ છે.

મુલાકાત:—જામીણાઈ—કચ્છકોડાઈ, શ્રીચંદ્રજી જાંડીયા—બીકાનેર, ઈશ્વરલાલ ગુલાબચંદ—પુના, સુખરાજકુમાર કોચર—પાલી, મણિલાલ તથા રતિભાઈ રાજકોટ. લાલચંદ્રજી ઢઢાસ, નગીનદાસ રાયચંદ—દેહગામ, જૈન બાળ વિદ્યાર્થી બુવનના સુપ્રિ. તથા વિદ્યાર્થીઓ—ભાવનગર, ગાંધી જમનાદાસ અમરચંદ—ભાવનગર, મણિલાલ લખમીચંદ—અમદાવાદ, મોતીચંદ ગણેશભલજી—ભાડાણી, દોશી બાળુલાલ ભાઈચંદ—મોરબી, વાડીલાલ નથુભાઈ—કાલરી, મરી ઈશ્વરલાલ હીરાલાલ—સાંગલી.

દેરાસરની ભમતી:—દેરાસરજીની ભમતી કરાવવા અંગે શેઠ જમનાભાઈ ભગુભાઈ હા. શેઠાણી માલેકબેન ગામ અમદાવાદવાળા તરફથી રૂ. ૧૦૦૦) ની મદદનું વચન મળ્યું છે, જે પૈકી રૂ. ૫૦૦) આવી ગયા છે.

અંગ્રેજી ધો. પહેલાનો વર્ગ:—સંસ્થામાં ગઈ સાલ મુજબ શરૂ કર્યો છે.

દેખમુઠ ટ્રસ્ટ સ્કોલર:—સંસ્થામાં રહી મેટ્રિક પાસ થનાર વિ જયંતિલાલ તારાચંદને મુંબઈના શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલયમાં શેઠ દેખમુ ટ્રસ્ટના સ્કોલર તરીકે એડમીશન મળેલ છે. ચાલુ વર્ષે પસાર થયેલા મેટ્રિકના છ વિદ્યાર્થીઓ પૈકી ચાર વિદ્યાર્થીઓ કોલજમાં જોડાયા છે. બે ધંધાર્થે જોડાયા છે.

નમ્ર અપીલ

સ્વામિવાત્સલ્ય ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે માત્ર પાંચ માસની તિથિઓ ભરાણી છે. હજી સાત માસ બાકી છે. આ યુદ્ધકાળના વિપન્ન સમયમાં લક્ષ્મીની ચંચળતા સમજી મોડું ન થાય તે પહેલાં સ્વધર્મી જૈન બહુઓની ઉત્તતિ અર્થે તમારો દિસો માગ્યા અગાઉ મોકલી આપી તમારી ફરજ બજાવશો. રૂ. ૨૫૧) માં એક ટંક, રૂ. ૫૦૧) માં બે ટંક, રૂ. ૧૦૧) આંગી તિથિના, રૂ. ૧૦૧) દ્વંત્રી તિથિના એ રીતે લેવામાં આવે છે. મોંઘવારી હદ બેહદ, વધી છે. આ વચ્ચે ભોજનખર્ચ અમોઘો આવવા સંભવ છે. સુંદર શિક્ષણ અને મુસંદકાર આપી જૈન કોમના બાલકોનું ભાવિ જીવન સુખી બનાવવા તથા જૈન કોમમાં નરવીરો ઉત્પન્ન કરવા પ્રયત્નશીલ રહેતી આ સંસ્થા તરફ ઉદાર દિલ રાખવા નમ્ર અપીલ છે.

પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂળ શાસ્ત્રી

હિંદી સુદર ટાઇપમા ડાપાવેલ આ છુટકા પચ પ્રતિક્રમણ, નવ સ્મરણ, ચૈત્યવંદન, સ્તવન, સ્તુતિ, છંદ તથા વિધિઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરેલ છે વિદ્યાર્થીઓને ખાસ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે દાગળની અતિશય મોઢવારી છતાં જ્ઞાન-પ્રચારનો હેતુ જાળવવા માટે કિંમત વધારી નથી છૂટક નકલના આઠ આના. સો નકલના રૂ ૪૫). પોસ્ટેજ તથા આના

ભાવનગરને સાંપડેલો

શ્રી ભગવતીસૂત્ર-શ્રવણનો સુયોગ

આચાર્ય શ્રી વિનયકુમુદસૂરીશ્વરના અત્રે થયેલા ચાતુર્માસ દરમિયાન શ્રી રા'ધને ભગવતીસૂત્ર સાંભળવાની જિજ્ઞાસા ઉત્પલવતા તદ્દર્થે વિનયસિ કળી, જેનો આચાર્ય મહાગણે સહુર્પ સ્વીકાર કર્યો શ્રી ભગવતીસૂત્રના પાના રૂ ૫૧) નકલથી ટાણાવાળા શા ત્રિલોચનદાસ ગોરધન અશાઠ વદિ ૬ ના રોજ વાનરતેગાજતે પોતાના ઘરે લઈ ગયા ગત્રે રાત્રિજગો કરીને શ્રીકૃષ્ણની પ્રભાવના કરવામા આવી વળતે દિવસે સવારના પોતાના ઘરેથી દબદબાભર્યો વરઘોડો ચઢાવ્યો, જેમા ડકો, નિશાન, ઇંદ્રધનુ, પ્રભુનો રથ, પાલખી, જેઠ વિગેરે મામત્રી હતી શહેરમાં ફરી વરઘોડો ઉપાશ્રયે આવતા તેમણે પાના આ મહા-રાજને વહોરાવ્યા, જે સમયે ભરાયેલી માનવમેદનીએ ભાવપૂર્વક જ્ઞાનપૂર્ણ કરી. સૂત્રના બહુમાન નિમિત્તે માથા મોતીનો સાથિયો કરવામાં આવ્યો આ ઉપરાત પ્રતિદિન ૩૦૦ સાથિયા, ૩૦૦ જાદાગો, ૩૦૦ છૂટા પેસા, એક શ્રીકૃષ્ણ ને એક રૂપિયો મૂકવાનું ઠગવવામા આવતા તેના રૂ ૧૧) નકલો કરવામા આવ્યા આવો અપૂર્વ લાભ કવચિત જ પ્રાપ્ત થતો હોવાથી ભાવિડોના હૃદયો હર્ષાન્વિત થા' ગયા અને તે જ સમયે ચાતુર્માસના ૧૨૦) દિવસને બદલે ૧૨૫) વ્યક્તિ-ઓના વારા નોંધાઈ ગયા દરેક શતકના પ્રારભમા મુખ્ય જિનાલયે પૂજા ભણાવવાનું નિર્ણયિત કરવામા આવતા અને તેનો ખર્ચ રૂ ૨૧) નો ગણતા હોમા પણ લગભગ ૩૦ નામો નોંધાઈ ગયા છે ભાઈશ્રી ત્રિલોચનદાસ ગોરધને પ્રથમ દિવસે બપોરે મુખ્ય જિનાલયમા પીસ્તાદીય આગમની પૂજા ભણાવીને પણ શ્રીકૃષ્ણની પ્રભાવના કરી હતી તેમનો ઉત્સાહ સારો હોવાથી ખર્ચ પણ મારો કર્યો છે

સૌ કોઈ આ વાચનાનો લાભ લઈ શકે તે માટે મવારના જૂના ટાઇમ ટા થી હા નો નક્કી કર્યો છે અત્રેના ઠાપડિયાઓએ નવ વાગ્યા પછી જ દુકાન ઉઘાડવાનો પ્રબંધ કર્યો છે, તે પણ પ્રશસ્ય છે ૪૫ વર્ષના અતરે અત્રે ભગવતીસૂત્ર વચાતુ હોવાથી બાવિક જનતા પણ પૂર્ણ ઉવટથી તેનો સારો સંખ્યામા લાભ લઈ રહી છે આ પ્રમાણે ભાવનગરને ઉત્તમ આચાર્યનો અને બહુમાન્ય સૂત્ર-શ્રવણનો સુયોગ સાંપડ્યો છે આ પણ અત્રેના શ્રી સ ધના અબ્યુદયની નિશાની છે.

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર ભાષાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા ગ્રંથમાં દશ પર્વ છે. કલિકાલસર્વગ્ર શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું ભાષાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨ શ્રી ઋષભદેવ, અનિતનાથ વગેરેના ચરિત્ર. કિં. શ. ૩-૪-૦ ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીમંભવનાથથી મુનિમુવતસ્વામી સુધીનાં ચરિત્રો. કિં. શ. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મું. જૈન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. શ. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. શ. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મું. શ્રી મહાવીરસ્વામીનું સવિસ્તર ચરિત્ર કિં. શ. ૧૨-૮-૦ પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું રાખવું.

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા ભાષાંતર.

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર સંપૂર્ણ આવે છે. આ એક અપૂર્વ અને અજોડ ગ્રંથ છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૫ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે ગ્રંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિગણીનું ચરિત્ર ધણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩ છે. ચાર ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૫ ના રૂ. ૧૦૫ લેવામાં આવે છે.

શ્રી વિજયલક્ષ્મીસૂરિવિરચિત

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ ભાષાંતર

આ આખા ગ્રંથનું ભાષાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં રથંબ ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એક એક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૫-૨-૨-૨૫-૨૫ કુલ રૂ. ૧૧૫ થાય છે. તેના પાંચે ભાગ ભેગા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦ લેવામાં આવે છે આ ગ્રંથ અજોડ છે. આવૃત્તિઓમાં કિલ્લમ્પ્રમાણ વ્યાખ્યાન વાળો બીજો કોઈ ગ્રંથ નથી. ભાષાંતર પણ સરલ ગુજરાતી ભાષામાં કરવામાં આવેલ છે. કર્તાએ પ્રયાસ બહુ વિરોધ કર્યો છે.

શ્રી આત્મપ્રબોધ ગ્રંથ-મૂળ

પડિત શ્રી જિનલાલસુગ્રિહ ગણપત્ત આ ગ્રંથ બહુ જ ઉપયોગી છે. તેમાં મમકિત, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ તથા પરમાત્મસ્વરૂપદર્શક ચાર પ્રકારના પાડેલા છે. કિંમત રૂપિયા દોઢ. પોસ્ટેજ સાત આના. ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચના લાયક છે તેમજ શ્રોતાવર્ગને અત્યંત આનંદ સાથે લાભ કરે તેવો છે.

શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ મંરૂત પદ્યબદ્ધ ચરિત્રના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિ છે. ચરિત્ર ધણું રસિક છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચના લાયક છે. કિંમત રૂપિયા એક. પોસ્ટેજ : પાંચ આના. આખાંણલ વર્ધમાન તપના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ મમજતા માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.

મુદ્રક : શાહ મુબાળચંદ લલ્લુભાઈ-શ્રી મહોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ, દાણાપીઠ-જાવનગર

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાનવૃદ્ધિઃ કાર્યા ।

શ્રી

જૈન ધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૬ થું

::

અંક ૬ થો

વીર સંવત ૨૪૬૯

જી

વિક્રમ સંવત ૧૯૯૯

ભાદ્રપદ

પ્રગટકર્તા—

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસારક સભા

ભાવનગર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે બાર અંક ને લેટના પોસ્ટેજ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક પદ મું
અંક ૬ ફો

ભાદ્રપદ

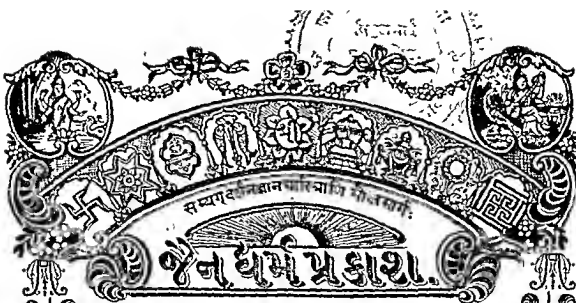
વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૯૯

અનુક્રમણિકા

૧. શ્રી વીરજિન સ્તુતિ	...	...	(મગનલાલ મોતીચંદ શાહ)	૧૬૫
૨. અમારું ના સચું કોઈ	...	...	...	(સં. જૈન. ખી. શાહ) ૧૬૬
૩. ક્ષમાપના	...	...	...	(રાયચંદ મૂળજી પારેખ) ૧૬૬
૪. લજન	...	...	...	(હરિલાલ કીકાભાઈ મહેતા) ૧૬૭
૫. ગોપ-મોચન	...	...	...	(મગનલાલ મોતીચંદ શાહ) ૧૬૭
૬. સુપાત્રદાનનું તાર્ત્વિક સ્વરૂપ	...	...	...	(આ. શ્રી વિજયપદ્મસૂરિ) ૧૬૮
૭. જિનમંદિરમાં થતી આંગી-શેશની	...	...	...	(કુંવરજી) ૧૭૨
૮. વ્યવહાર કૌશલ્ય : લેખ ૨ (૨૦૯-૨૧૦)	...	...	...	(મૌકિતક) ૧૭૩
૯. ઓમ્મ નમઃ મત્રનો જાપ અને તેનું માહાત્મ્ય	...	...	...	(મુનિ પુણ્યવિજયજી) ૧૭૫
૧૦ નીતિમય વચનો	...	...	...	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી) ૧૭૮
૧૧. મનનીય સૂત્રો	...	...	...	(જૈન. ખી. શાહ) ૧૭૯
૧૨. સુભાષિતરત્નમંજુષા	...	...	...	(કુંવરજી) ૧૮૦
૧૩. શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્ર સાનુવાદ-પંચમોધ્યાય	...	...	...	(મુનિ શ્રી રામવિજયજી) ૧૮૧
૧૪. પ્રશ્નોત્તર	...	...	...	(પ્રશ્નકાર-શા. વાડીલાલ રામજી-નોલખાવદર) ૧૮૪
...	...	...	...	(પ્રશ્નકાર-મુનિશ્રી કૃત્યનિમિષજી-મેહિ) ૧૮૬
૧૫. તીર્થ"કરના વાર્ષિક દાનના છ અતિશયો	...	...	...	(કુંવરજી) ૧૮૭
૧૬. શ્રી સદ્ગુરુની સ્તુતિ-પંચવિંશતિકા	...	...	...	(ડૉ. લગવાનદાસ મનમુખભાઈ મહેતા) ૧૮૮
૧૭. મૂરખ મનને ઉપદેશ	...	...	...	(મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી) ૧૯૦
૧૮. પ્રભાવિક પુરુષોઃ પદ્મધર બેલડી ૩	...	...	...	(મોહનલાલ દીપચંદ ચૌકરી) ૧૯૧
૧૯. કક્ષાવલિ મુજળા ઉપદેશક હુહા	...	...	...	(હીરાચંદ જવેરચંદ શાહ) ૧૯૫

માસિકના વર્ષારંભનો ફેરફાર

માસિકના વર્ષનો જૈન માસથી પ્રાગલ કગવામાં આવે છે, પરંતુ તેમાં ઘણી અગવડ આવતી હોવાથી પુ ૬૦ માની સરૂઆત અંવત ૨૦૦૦ ના કાર્તિક માસથી કરવાનો નિર્ધાર કર્યો છે. એટલે પુ. ૫૯ ના અંક ૭ જ નીકળશે અને તેનું લવાજમ પણ પુ. ૬૦ માના અંક ૧૨ સહિત માસ ૧૯ ના રૂ. રાઝ અને પોસ્ટેજના છ આના મળી રૂ. રાઝ લેવામાં આવશે. વી. પી. કરવું પડશે તો તેનો ખર્ચ જુદો ચડશે. અંવત ૨૦૦૦ના પોસ માસમા વી. પી. કરવામાં આવશે તેથી આદકાએ ત્યાર અગાઉ મનીઓર્ડરથી લવાજમ મોકલવું જોઈ વી. પી. નો નકામો ખર્ચ ચરે નહીં.

પુસ્તકે પદં મું
આંકે ૬ કો

ભાદ્રપદ

વીર સં. ૨૪૬૯
વિ. સં. ૧૯૯૯

મોક્ષાર્થિના પ્રત્યહં જ્ઞાતવૃદ્ધિઃ કાર્યા । (મુદ્રાલેખ)

શ્રી વીરજિન સ્તુતિ

રાગ-ભૈરવીની ધૂનમાં.

(પશુમાં પરી એક તકરાર-એ દાળ.)

વંદન પ્રભુ ચરમ જિનેશ્વર વીર. (૨)
શાસનનાયક, શિવચુળદાયક, ભીડભંજન મહાવીર;
નમન કરે રાજરાજેશ્વર ધીર. (૨)

વંદન પ્રભુ ચરમ જિનેશ્વર વીર...૧
જ્ઞાન મહોદય, પરમોદ્ધારક, જગ મંગળ અનુરૂપ;
વિરતિધારી, સહજાનંદી, કૈવલ્યજ્ઞાન સ્વરૂપ.

પ્રભુના શુભો શું ગણીએ અનૂપ (૨)

વંદન પ્રભુ ચરમ જિનેશ્વર વીર...૨
વિશ્વવિધાતા, આનંદદાતા, મંગળ સુખકર નાય;
મોક્ષવિલાસી, જ્ઞાન પ્રકાશી, વીતરાગ પદ સાથ.
૬ શુભ આહુકે અનાય થાય સનાથ. (૨)

વંદન પ્રભુ ચરમ જિનેશ્વર વીર...૩
મંગળમય પ્રભુ પદ નીરખતાં, જપતાં નિશદિન નામ;
ભિર્ધર્મગતિએ જઈ ગિરાજે, નિશ્ચય ભાવે આમ.
૭ સ્વરૂપમાં મળે જ તેથી તમામ. (૨)

વંદન પ્રભુ ચરમ જિનેશ્વર વીર...૪
મગનલાલ મોતીચંદ શાહ

અમારું ના સગું કોઈ

(ગઝલ)

અહા દુનિયા બધી જોઈ, અમારું ના સગું કોઈ; અહાં ૧
 મહે સો સ્વાર્થને રોઈ, અમારું ના સગું કોઈ.
 કૃપાળુ તાત યા માતા, ગાન સહુ સ્વાર્થનાં ગાતાં; અહાં ૨
 ભલે હો માજણ્યો ભાઈ, અમારું ના સગું કોઈ.
 સગા કાકા અને કાકી, નથી કો સ્વાર્થ વિષુ બાકી; અહાં ૩
 ભલે ભગિની અને ફાઈ, અમારું ના સગું કોઈ.
 સુતા સુત કે હશે નારી, સગાઈ સ્વાર્થની પ્યારી; અહાં ૪
 વિના તે નાંખગે ઘોઈ, અમારું ના સગું કોઈ.
 અહા મામા અને મામી, વળી માસા અને માસી; અહાં ૫
 પડ્યા સહુ સ્વાર્થને મોહી, અમારું ના સગું કોઈ.
 સધાયે સ્વાર્થ તો પ્યારા, નહિં તો લાગશે પ્યારા; અહાં ૬
 કરે છે સર્વ બદખોઈ, અમારું ના સગું કોઈ.
 વિના સ્વાર્થે અરે બ્રાતા, નથી કો મિત્ર પણ યાતા; અહાં ૭
 મંબધી હોય હરકોઈ, અમારું ના મયું કોઈ.
 સગો એક આદિનાય સાચો, અહા સૌ તેહને યાચો; અહાં ૮
 જપોને નામ સુખદાઈ, તમારું ના સગું કોઈ.
 સં. એન. બી. શાહ-ભરૂચ

ક્ષમાપના

મરણતણો ભય શીર પર મોટો, ખમો ખમાવી દ્યો આજે; (ટક)
 નરદેહે જીન ધર્મ મળ્યો છે, રૂડાં કામ કરી દ્યો આજે. ૧
 વચનથી દુલબ્ધા હોય કોઈને, ક્ષમા માગી દ્યો સહુ સાથે;
 ચતુર નરને ન હોય શિખામણ, ખમો ખમાવી દ્યો આજે. ૨
 નહી રાગ દ્રેષ રાખો ઉરમાં, કામ ક્રોધ તણ દીયો આજે;
 નેહથી નીરખો સર્વ જીવોને, ખમો ખમાવી દ્યો આજે. ૩
 કાયાના છે રગ-તરંગો, વિણસંતા નહીં વાર લાગે,
 યાદ કરી દ્યો પોતાની ભૂલો, ખમો ખમાવી દ્યો આજે. ૪
 થીર કરી મન-વચન-કાયાને, દયા-ક્ષમાના ભંડાર ખોલો;
 ક્ષણભંગુર આ દેહમાં નવિ રાચો, ખમો ખમાવી દ્યો આજે. ૫
 માયા-છળ-પ્રપંચ દૂર કરીને, હૃદયના મળને શુદ્ધ કરો;
 ચાર ગતિના ટાળવા ફેરા, ખમો ખમાવી દ્યો આજે. ૬
 હું અને અભિમાનને ગાળવા, ખમતળામણ કરો ભાવે;
 હું રાયચંદ સેવક તમારો, ખમું ખમાવો સહુ આજે. ૭
 રાયચંદ મૂળજી પારેખ

ભજન

હવે તો અમે ધર્મના ધધો હાય ધરશું,
ધર્મના ધધો હાય ધરશું રે, વેપારી થઇને
સુકૃતનો ધધો હાય ધરશું.

કામ તે ક્રોધના ને મોહ ને લોભના રે, સોદા સંસારમાં નહીં કરશું;
લખ રે ચોરાશીના વિવિધ બળરમાં રે, ફરીફરી ચાક્યા નહીં કરશું રે. હવે તો ૧
જૂઠ્ઠને જળવ્યું ને, સાચ ન સાચવ્યું રે, ખેડો વેપાર બણે રળશું;
સરવૈયે ખોટ આવી, મૂડી ગુમાવી બાધ, ફરીએ પથે નહીં પળશું રે. હવે તો ૨
ચુરુછના ધર્મલાભો આગમે ભાખીયા રે, ચેતીતે ચારિત્રે ચીતરશું;
જગના વ્યાપારમાં ને ધર્મ આચારમાં રે, આગમની ધારણાઓ ધરશું રે. હવે તો ૩
આડત અસત્યની તો મનથી રે મૂકી બાધ, સોદા તે સત્યના સંધરશું;
ખાતું ને આવરે આ અંતર રાખશું ને, નિષ્કામીભાવે સરભર કરશું રે. હવે તો ૪
મનના વિકાર રાખી, શુદ્ધ વિવેકથી રે, ચિત્તમાં ચેતનના ખ્યાલ ધરશું;
સમક્ષિત સમભાવે રિયસ્તાને પાળી રે, અલખની શોધમાં ઉતરશું રે. હવે તો ૫
બ્યક્તિની બાવના સમષ્ટિમા ભેળવી રે, વિશ્વની સેવામાં વિચરશું;
આતમની ત્યોતિના શુદ્ધ સ્વરૂપમા રે, અનુભવી થાતાં થાતાં ઠંરશું રે. હવે તો ૬
શ્રદ્ધાના નામે બાધ, બવળળ તરવા રે, કુકાની સફ્ફરુ કરશું;
વૈરાગ્ય વાયુ ફેરે, સ્તોડહં દિશાને સાધી, અર્ધના આરામાં ઉતરશું રે. હવે તો ૭
પ્રભુ પદ પામવાને, બવદુઃખ વામવા રે, વિદેહી બાવનાને વરશું;
બ્રમણાઓ બાંગવાને, છપને જગાડવા રે, દાસ હરિતું કહું કરશું રે. હવે તો ૮

પાલીતાણા }

હરિલાલ કીકાભાઈ મહેતા
મુનીમ:-શૈલ આણંદજી કલ્યાણજી

ગોપ-મોચન

છોટા છોટા અવિધાના દોર, જાગે સમભાવ સખી;
તોટો તોટો તે કર્મની દોર, મળે સુખધામ સખી. છોટા છોટા ૧
સાખી—વિભાવથી અજગો થતાં, છવ શિવરૂપ થાય;
સ્વભાવમાં મળવા પછી, જન્મ મરણ અટકાય.
રે વીણા એવાં સુખડાં સખી. છોટા છોટા ૨
સાખી—સ્વધર્મ સેવા આદરી, પરદુઃખે દુઃખી ઠરે;
એ વીર સફળજીને ભરી, વીર બાવનાઓ ભરે.
રે વીણા એવાં સુખડાં સખી. છોટા છોટા ૩
સાખી—મયુરોતું સુખ જોધને, સર્પ ચંદનને તબે;
“ પ્રકાશ ” કિરણ પ્રગટતા, સર્વ ભવાંકુરો ટળે.
રે વીણા એવાં સુખડાં સખી. છોટા છોટા ૪
મગનલાલ મોતીચંદ શાહ

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૧૩૯ થી)

દાનેશ્વરીનો મહિમા

સુપાત્રદાનના દેનારા પુણ્યશાળી ભવ્ય જીવો પોતાના માનવજીવનને જરૂર સફલ કરે છે. કહ્યું છે કે—

વાણી રસવતી यस્ય, માર્યા પુત્રવતી સતી ।

લક્ષ્મીર્દાનવતી यस્ય, સફલં તસ્ય જીવિતમ્ ॥ ૧ ॥

આ બાળત ઉપદેશસાર ગ્રંથમાં સંક્ષેપથી દૃષ્ટાંત દીધું છે કે—અનુપમા દેવી તેણે દાન ઉદ્ધાસથી આપીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉપજવાને લાયક મનુષ્યાયુષ્યને ખાંધી ત્યાં શ્રાવકના શ્રેષ્ઠ કુળમાં જન્મ પામ્યા છે અને સુપાત્રદાનના ઉત્તમ સંસ્કારથી આઠ વધ ની ઉંમરે—નાની વયમાં ભાગવતી દીક્ષા પામ્યા છે. અત્યારે ત્યાં (મહાવિદેહમાં) કેવલીપણે વિચરે છે. આવા સુપાત્રદાનાદિ ધર્મમાં રુચિવાળા ભવ્ય જીવોને હુનિયા ચાહે એમાં નવાઈ શી ? જુઓ ! પાણીના દાતાર એવા મેઘને સૌ કોઈ ચાહે છે એટલે તેના આગમનની રાહ ખેડૂત વિગેરે સર્વે જુએ છે, પણ ભલેને પાણીનો અખૂટ ભંડાર હોય તો પણ સમુદ્રને કોઈ ચાહતું નથી; કારણ કે તેનો સ્વભાવ સંઘરવાનો છે, દેવાનો નથી. દાનેશ્વરી હોય તે જ ભવ્યજીવ લોકલાગણીને પોતાની તરફ ખેંચી શકે છે. કહેવત છે કે—“ જેનો હાથ પોલો, તેનો જગત આખું ગોલો ” અર્થાત્ દાસ થઈને રહે છે.

કંજુસની લક્ષ્મી શા કામની ? એ તો અનેક દૃષ્ટાંતોથી પ્રસિદ્ધ છે. જુઓ—

શાર્દૂલવિક્રીડિતશ્ચ

શાસ્ત્રેર્નિપ્રતિમસ્ય કિં ગતદ્વશો દીપ્તેઃ પ્રદીપૈશ્ચ કિં ।

કિં ફલીવસ્ય વધૂજનૈઃ પ્રહરણૈઃ કિં કાતરસ્યોલ્લવૈઃ ॥ ૧ ॥

કિં વાયૈર્વધિરસ્ય ભૂષણગર્ભૈર્લાઘવ્યહીનસ્ય કિં ।

કિં મોજ્યૈર્જર્વરજર્જરસ્ય વિમલૈઃ પ્રૌઢૈરદાતુશ્ચ કિં ॥ ૧ ॥

સ્પષ્ટાર્થ—જે માણસ જુદા વિનાનો હોય તેની આગળ શાસ્ત્રનું રહસ્ય સમજાવીએ તો તેથી લાભ શો ? એટલે તેમ કરવું એ નકામું છે. (એમ આગળ પણ સમજવું.) આ બાળત બીજા ગ્રંથોમાં પણ કહ્યું છે કે—

‘યસ્ય નાસ્તિ સ્વયં પ્રજ્ઞા, શાસ્ત્રં તસ્ય કરોતિ કિં ? ।

લોચનાભ્યાં વિહીનસ્ય, દર્પણઃ કિં કરિષ્યતિ ? ॥ ૧ ॥

જેને સ્વયંપ્રજ્ઞા (જ્ઞાનાવસ્થીય કર્મના ક્ષયોપશમના આધારે પ્રકટેલી સ્વાભાવિક સમજશક્તિ) નથી તેને શાસ્ત્ર શા કામનું છે ? અર્થાત્ નિષ્ફલ છે.

તથા આંધળાની આગળ દેહીઅમાન દીવા કોઈ માણસ ધરી રાખે તો તેથી કંઈ લાભ થાય ખરો ? અર્થાત્ ન જ થાય. અને કાયર માણસને શત્રુની સામે લડવા માટે શસ્ત્ર આપીને જોલો રાખીએ તો તે શું ધાડ મારશે ? અર્થાત્ કંઈ પણ તે લડવાનું કામ કરી શકે જ નહિ. આ કારણથી જણાવ્યું કે કાયર માણસને તીક્ષ્ણ શસ્ત્રો દેવા તે નકામા છે. તથા ખંડેરા માણસની પાસે વાણંત વગાડવા તે પણ નિર્થક છે. તેમજ જેની સુંદર આકૃતિ નથી તેને ઘરેણું પહેરાવવાં એ નકામું છે. તથા તાવવાળા માણસને લોજન દેવું એ નકામું છે. આ બધાં કાર્યો જેમ નકામાં હોય છે તેમ કંબુસની પાસે ઘણી લક્ષ્મી હોય, તો પણ તે શા કામની ? એટલે જે લક્ષ્મી દાનમાં વપરાતી નથી તે નિષ્ફળ જ સમજવી. તેવા કંબુસની લક્ષ્મી કોઈપણ સત્કાર્યમાં વપરાતી જ નથી.

પ્રજાળ પુણ્યોદયે શ્રાવકધર્મને સાધનારા ભવ્યજીવો યથાશક્તિ સુપાત્રદાનનો દહાવો લઈને જ લોજન કરે છે કારણ કે દાન દઈને ખાવું, એ અમૃતલોજન કહેવાય, એમ તેઓ ધારણાર સમજે છે. કદાચ માંદગી વિગેરે ખાસ કારણે તેઓ દાન ન દઈ શકે અને પ્રભુની-દેવની પૂજા ન કરી શકે તો તે દિવસ વધ્ય ગયો એમ માને છે; કારણ કે પરમ પ્રભાવક પવિત્ર સિદ્ધાંતોના શ્રવણનું ફળ એ છે કે-આવી આવેલી ઉત્તમ તક જાળવવી. જેમ પ્રાચીન મહર્ષિ ભગવંતોએ એવી તકને અમૂલ્ય ગણી છે તેમ અન્ય નીતિશાસ્ત્રાદિના જાણકાર જોનેતર કાલનિષ્ણાત પંડિતો-એ પણ ધનિક દાનેશ્વરીને અન્યોક્તિદ્વારા અવસરની કિંમત કરવા સૂચના કરી છે.

શાર્દૂલવિક્રીદિત્વસ્મ

કર્ત્તવ્યો यदि वर्त्तते हृदि तरोरस्योपकारस्त्वया,

મા કાલં ગમયામ્બુવાહસમયે સિઙ્ગૈનમમ્મોલૈઃ ।

પત્રે વૈ મલિતે ફલેડપિ પતિતે મૂલે ગતે શુષ્કતાં,

किं नामास्य विमो ! करिष्यसि तदा धारासहस्रैरपि ॥ ૧ ॥

અર્થ—હો મેઘ ! જો તારા મનમાં એવી જ ઇચ્છા વર્તે છે કે-મારે આ આંડની ઉપર ઉપકાર કરવો છે તો તેને માટે હાલ સારામાં સારો અવસર છે, માટે ઉપકાર કરવામાં તું લેશ પણ વિલંબ ન કર; કારણ કે વ્યર્થ કાળ શુભાવવામાં શો ફાયદો ? અર્થાત્ લગાર પણ લાભ છે જ નહિ, એમ સમજીને પાણીના ણિંદુઓવડે (વરસવાવડે) આ આંડને સિંચ એટલે. તેની ઉપર વરસ કે જેથી અવસરે તારું વરસણું બાજળી ગણાય. આ તક શુભાવવા જેવી નથી, કારણ કે જ્યારે આ આંડના પાંદડાં ખરી પડે અને ફળ પણ તૂટીને હોય પર પડે, તથા મૂળ પણ સૂકાઈ જાય ત્યારે (બીજાવસરે) તું લલેને આ આંડની ઉપર તારી હજારો ધારા વરસાવે પણ તેથી શું એને (આંડને) તારા તરફથી ઉપકાર (લાભ) થવાનો ? અર્થાત્ કંઈ નહિ; કારણ કે અવસર વિના તું વરસ્યો. આ પ્રમાણે મેઘના દહાંતે શક્તિસંપન્ન ધનિક દાનેશ્વરીઓને પણ યોગ્ય લલામણ કરી છે કે-જ્યારે દાનનો અવસર હોય ત્યારે જરૂર દાન દેવું જોઈએ.

દાન દેવાથી થતા ફાયદા

જે ભવ્યજીવો ન્યાયથી પેદા કરેલા દ્રવ્યદ્વારા સંપાદન કરેલા કદંબ્ય (સુપાત્રને દર્શ શકાય તેવા) શુદ્ધ (નિર્દોષ) આહારવસ્તુ વિગેરે સુપાત્રને આપે છે તેઓ સદાચાર પાળવામાં બહુ જ ઉત્સાહથી આગળ વધે છે અને વિનય-જ્ઞાન-શાંતિ આદિ ગુણોને જરૂર પામે છે. તથા પરભવમાં મોક્ષના અભ્યાસાદિ સુખને પણ પામે છે. સુપાત્રની પરીક્ષા કરવાના સંબંધમાં કૃષ્ણદ્રીપાયને પણ એક વખત સુધિષ્ઠિર અને ભીમને જણાવ્યું હતું કે—હે સુધિષ્ઠિર ! જેઓમાં વિદ્યા અને તપશ્ચર્યા બંને ગુણ હોય તે જ સુપાત્ર કહેવાય. કહ્યું છે કે—

ન વિદ્યાયા કેવલયા, તપસાપિ ચ પાત્રતા ।

યત્ર વિદ્યા ચરિત્રં ચ, તત્પાત્રમમિધીયતે ॥ ૧ ॥

અર્થ—એકલી વિદ્યા ભણવાથી કે એકલું તપ કરવાથી પાત્રપણું મળી શકતું નથી, પણ વિદ્યા ભણવા ઉપરાંત જે તપને સાધે તે જ સુપાત્ર કહેવાય. આવા ગુણો જેમાં ન હોય તે કુપાત્ર કહેવાય એટલે જે જિનવચનોની ઉપર શ્રદ્ધા ન રાખે, દરેક વસ્તુના સ્વરૂપને સ્વાદ્રાદ શૈલીએ ન સમજે અને સદ્વર્ત્તન ન પાળે તે કુપાત્ર કહેવાય. તેને શુરુણુદ્ધિએ દાન ન દેવાય. કદંબ્યાકદંબ્ય પદાર્થના સ્વરૂપને જાણ્યા બાદ ભવ્યજીવોએ સુપાત્રને અકદંબ્ય (ન ખપી શકે તેવા) પદાર્થો ન દેવા જોઈએ કારણ કે અકદંબ્ય દાન દેતાં શુભગતિનું આઉંચું ટૂંકું બંધાય છે. આ બાળતમા સાક્ષીપાઠ તરીકે શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં અદ્વાયુધ્ય બાંધવાના ત્રણ કારણ જણાવ્યા છે. તે આ પ્રમાણે:—૧. જીવોને હણવાથી, ૨. જૂઠું બોલવાથી, ૩. સુપાત્રને અકદંબ્ય ચીજનું દાન દેવાથી તેમજ સુપાત્રને તરછોડીને દાન દેવાથી અદ્વાયુ બંધાય; તેથી રીતે દાન દેનારા જીવો અશુભ ગતિનું લાંબું આયુષ્ય બાંધે છે.

સુપાત્રદાન દેનારા શ્રાવકના બે ભેદ

સુપાત્રદાનને પૂર્વોક્ત વિધિ પ્રમાણે દેનારા શ્રાવકોના ૧. સંવિગ્નભાવિત શ્રાવક અને ૨. હુબદ્ધદ્વંદ્વંતભાવિત શ્રાવક એમ બે ભેદ શ્રી ભગવતીસૂત્ર દીકા વગેરેમાં જણાવ્યા છે. તેનું ટૂંકું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે જણવું.

૧. સંવિગ્નભાવિત શ્રાવક—જેઓ સુપાત્રદાનાદિના સ્વરૂપને જણાવનારા સિદ્ધાંતોના અર્થને સાંભળે, હૃદયમાં તેનું યથાર્થ રહસ્ય ધારી રાખે, તથા સુપાત્રને જ્ઞાનાદિના સાધનો દઈને સંયમની નિર્મલ સાધનામાં મદદગાર બને, તેમજ માંદગી આદિ પ્રસંગે પણ પૂર્ણ ઉદ્દાસથી ભક્તિ કરે. સુપાત્ર મુનિરાજ વગેરે મહાપુરુષોને બહોરાવવાના પ્રસંગે ઉચિતપણું જાળવીને દાનના પાંચ ભૂપણો ધારણ કરી અને પાંચ દ્વંદ્વો છંડીને આહારાદિ પદાર્થો વહોરાવે, તે સંવિગ્નભાવિત શ્રાવક કહેવાય. આવા શ્રાવકો દીર્ઘદંષ્ટિથી એટલે સુધી વિચારે છે કે—આ મુનિસમુદાયમાં કેટલા સાધુઓ છે ? બાલ-વૃદ્ધ-ગ્લાન-નવદીક્ષિત

સાધુઓ કોણ છે ? આ ધીના ધ્યાનમાં લઈને સુપાત્રને વધારે પડતા આહારાદિ બહારાવે નહિ. તથા કઈ વસ્તુ ક્યારે અચિત્ત થાય ? સુપાત્રને કઈ વસ્તુ ખપે ને કઈ વસ્તુ ન ખપે ? ઇત્યાદિ ધીના પણ શુરુગમથી બાંહે છે તેથી તેવા ગીતાર્થ શ્રાવકોના હાથે આહારાદિ વહારતાં સુપાત્રને આહારાદિની શુદ્ધિ જળવાય એમાં નવાઇ શી ?

૨. લુપ્થકદૃષ્ટાંતભાવિક શ્રાવક—જેવી રીતે લુપ્થક એટલે શિકારી વધ્ય (જે હરિણાદિ તરફ બાણ ફેંકવાનું હોય તે) તરફ એક જ ધ્યાન રાખે છે, તેવી રીતે જે શ્રાવકો સંવિગ્નભાવિત શ્રાવકની માફક દાનનો વિધિ બાણતા નથી, પણ સરલતાથી એમ વિચારે છે કે—“ સુપાત્રના પાત્રમાં મારો આહાર પડે એ મહાભાગ્યેદય ગણાય અને તે મહાલાભનું કારણ છે. ” આ રીતે વિચારીને સુપાત્રને ‘ આપવાનું જ ’ સમજે, ને તે પ્રમાણે દાન દે તે લુપ્થકદૃષ્ટાંતભાવિક શ્રાવક કહેવાય. આવા ભવ્યજીવો પણ જેમ જેમ સુનિરાજના સમાગમમાં અધિક અધિક આવે છે તેમ તેમ તેઓ ભવિષ્યમાં જરૂર સંવિગ્નભાવિત શ્રાવકની જેવા બને છે. આ સુપાત્રદાનના આહુ પ્રસંગે દાયકે અને આહકે જરૂર યાદ રાખવું જોઈએ કે—જ્યારે નિર્વાહકાળ હોય, એટલે સુકાળ વગેરે અનુકૂળ સંયોગો હોય ત્યારે દાયકે અકલ્પ્ય ચીજનું દાન દેવું અને આહકે તેવી ચીજનું લેવું એ તદ્દન ગેરવ્યાજની છે; કારણ કે દાયક એ પ્રસંગે ખાસ કારણ વિના ગીતાર્થાદિ મહાપુરુષોની આજ્ઞા વિના તેવું દાન આપે તો તે દૂંકા આયુષ્યનો ખંધ કરે છે અને આહક નિષ્કારણ અપવાદ સેવવાથી (સદોષ આહારાદિ લેવાથી) સંયમને મલિન કરે છે માટે નિર્વાહકાળમાં સદોષ દાનનું લેવું ને દેવું એ બંને અહિતકર છે. હવે જો ઇતરકાળ હોય, એટલે દુષ્કાળ-તીવ્ર ઉન્હાળો-ભયંકર-દીર્ઘ અટવીમાં વિહાર વગેરેમાંના કોઈ પણ વિકટ પ્રસંગે નિર્દોષ આહારાદિની સુરક્ષેલી હોય ને નિર્વાહ ન થઈ શકે તેવું ગીતાર્થાદિ મહાપુરુષોને જણાય, તો તેમની આજ્ઞાને માન આપીને આપવાદિક (સદોષ) ચીજને દેનાર ને લેનાર બંને નિર્દોષ છે, કારણ કે તેવા ગાઢ અપત્તિના પ્રસંગે ગીતાર્થાદિની આજ્ઞાથી આપવાદિક દાનને દેનારા સમજી (દ્રવ્યાદિના બાણકાર) શ્રાવકો સુનિરાજ વગેરે સુપાત્રના સંયમનું રક્ષણ કરે છે અને દાનના લેનાર સુપાત્ર સુનિઓ પણ ગીતાર્થાદિ મહાપુરુષોની આજ્ઞાનુસારે જ પ્રવૃત્તિ કરે છે, એટલે અપવાદ માર્ગને સેવે છે તે કેવલ ધર્માધાર-શરીર નભાવી સંયમનિર્વાહ તરફ લક્ષ્ય રાખે છે ને ભવિષ્યમાં ઉચિત સમયે આલોચનાદિ પ્રાયશ્ચિત્ત લઈને આત્મશુદ્ધિ કરવાની ભાવના પણ રાખે છે. આ બાબતમાં શ્રી સ્થાનાંગવૃત્તિ વગેરે ઘણાં ગ્રંથોમાં જણાવ્યું છે કે—

આર્વાજ્ઞત્ત્વ—સંધરણમ્મિ અસુદ્ધં, દોષદ્વિ ગેષ્ઠંતદૈતયાળહિયં ।

આરદિદ્વૈતેજં, તં ચેવ દિયં અસંધરણે ॥ ૧ ॥

(આ ગાથાનો સ્પષ્ટાર્થ ઉપર જણાવી દીધો છે.)

જિનમંદિરમાં થતી આંગી-રૌશની

જિનમંદિરમાં થતી પરમાત્માની ભૂત્તિની આંગી અને રૌશનીની પ્રથા પ્રાચીન છે કે અર્વાચીન છે ? આવા એક જિજ્ઞાસુના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એક સુર સુર્નમહારાજએ કહ્યું કે—“જિનમંદિરમાં થતી આંગી-રૌશનીની પ્રથા પૂર્વથી આવી આવે છે; પરંતુ તે પ્રથમ વિવેક અને ચતનાપૂર્વક કરવામાં આવતી હતી અને તેમાં તેના ઉદ્દેશનું પરિપાલન સારી રીતે કરવામાં આવતું હતું. આ સંબંધમાં શ્રી સંમતિતર્કની વૃત્તિમાં કહેલ છે કે-મગવત્પ્રતિમાયા મૂળાદ્યારોપણ કર્મક્ષય-કારણ, કર્તૃમનઃપ્રસાદજનકત્વાત્, કુંકુમાદ્યાલેપનવત્ । અર્થ—“કેશરાદિના વિલેપનની જેમ જિનપ્રતિમાના અંગ ઉપર આભૂષણાદિનું આરોપણ કરવું તે કર્મક્ષયનું કારણ છે અને તે ચક્રવર્તીના મનમાં પ્રસન્નતાનું ઉત્પાદક છે.”

હાલમાં એ કાર્યમાં ચતના ને વિવેકની કાંઈક ક્ષતિ દેખાય છે તેથી તેમાં સુધારો થવાની આવશ્યકતા છે. જે રચના કરવાથી વીતરાગનું વીતરાગત્વ ન સચવાય તે કરવાથી કરનારના ઉદ્દેશની સફળતા થતી નથી.”

આ હકીકતનો સાર એ છે કે-પરમાત્માની ભૂત્તિને આભૂષણો ધારણ કરાવવાની પ્રવૃત્તિ નવી નથી, અર્વાચીન કહેનારા શાસ્ત્રવચનથી અનભિન્ન છે. આંગી કરવામાં આવે છે તે આભૂષણનું જ પ્રતિક-પ્રતિનિધિ છે. એટલે તેનો નિષેધ ન કરવો પણ જયણા ને વિવેક જળવવાની ચીવટ રાખવી. એમ કરવાથી ભક્તિભાવવાળા આત્માની ભક્તિ જળવાય છે અને પરમાત્માની આજ્ઞાનું પણ આરાધન થાય છે. કુવરજી

આ રીતે સુપાત્રદાનને અંગે આચાર્યશ્રી અભયદેવસૂરીશ્વરજી મહારાજે શ્રી ભગવતીસૂત્રના આઠમા શતકના છઠ્ઠા ઉદ્દેશાની ટીકામાં તથા શ્રી સ્થાનાંગ-સૂત્રના ત્રીજા અધ્યયનની ટીકામાં વિસ્તારથી જણાવ્યું છે. તેમાંની જે ટૂંક ખીના ઉપર જણાવી છે તેને લક્ષ્યમાં રાખીને ભવ્યજીવો સુપાત્રદાનને પરમ ઉલ્લાસથી દઈ આત્મહિત સાધે, એ જ ભાવના.

૧. સ્થાનાંગસૂત્ર એ ત્રીજું અંગ છે. તેના દસ અધ્યયનો છે. તેમાં પહેલા અધ્યયનમાં એકેક પદાર્થો કયા કયા ? તે સંબંધી વર્ણન કર્યું છે. એમ ખીના અધ્યયનમાં બે બે પદાર્થોનું, ત્રીજા અધ્યયનમાં ત્રણ ત્રણ પદાર્થોનું વર્ણન કર્યું છે. આ ક્રમે છેવટે દસમા અધ્યયનમાં દસ દસ સંખ્યામાં રહેલા શ્રમણધર્મોદિની ખીના જણાવી છે. એટલે એકથી માંડીને દસ સંખ્યાવાળા જીવજીવાદિ પદાર્થોનું તેમજ સ્વસમયપરસમયની ને નદીપર્વતાદિની ખીના ક્રમશઃ એકથી દસ અધ્યયનમાં જણાવી છે. તેમાં આદર્શ શ્રાવકાદિ અને માતાપિતા સમાન શ્રાવકાદિની ચતુર્ભાગીનું વર્ણન, મદાવન, અણુવત, મમિતિ, યુષ્ઠિ આદિનું તથા શ્રી મહાવીરદેવના શાસનમાં જિનનામકર્મને બાંધનારા શ્રેણિકાદિ નવનું અને નરકથી નીકળ્યા બાદ શ્રેણિકનું જાવિ વર્ણન, રોગના નવ કારણનું સ્વરૂપ વગેરે ખામ જાણવા જેવી ખીના ઘણી વર્ણવી છે. બૌદ્ધમતના અંગુત્તરનિકાયમાં પણ આવો ક્રમ સ્વીકાર્યો છે.

વ્યવહાર-કૌશલ્ય

લેખક-મૌકિતિક

(૨૦૬)

તમને પોતાને આજે શું થયું છે તેનો નહિ, પણ તમારી મારફત અન્યને શું થયું છે—એ તમારો વિચાર હોવો જોઈએ.

સાધારણ રીતે વિચાર શું આવે ? આજે કેટલા રૂપિયા કમાયા ? આજનો ખર્ચ નીકળ્યો કે નહિ ? ધારણા પ્રમાણે બજાર તેજ કે મંદોને માગે ગયો કે નહિ ? શેઠની કૃપામાં કાંઈ વધારો થયો કે નહિ ? ગણ કાલે મેળાવડામાં ગયા કે બાપણ ક્યું ? તેને અંગે છાપામાં નામ આવ્યું કે નહિ ? અથવા છોકરો કેટલું કમાયો ? તેની મારફત મૂડીમાં કેટલો વધારો થયો ? અથવા તેનો અભ્યાસ કેવો ચાલે છે ? આવા આવા પોતાને લગતા, પોતાની સંતતિને લગતા, પોતાની પત્નીને લગતા કે પોતાના વ્યાપારને લગતા વિચારો આવે છે અને તેને અંગે અનેક જાતની માનસિક ધાલમેલ મનમાં થયા કરે છે. પ્રાણી સામાન્યતઃ પોતાની જાતને વર્તુળ રથાને અથવા વર્તુળના કેંદ્રરથાને માને છે અને પોતાની ફરતી દુનિયા ફરે છે, તેવું પોતાને અંગે કેવું વર્તન થયું ? તેમાં પોતાને સીધો કે આડ-કતરો કેટલો લાભ થયો ? અથવા તે નાના વર્તુળમાં પોતાની પ્રશંસા કેટલી થઈ ? પોતાને કેવા અભિનંદનો મળ્યા ? તેનો જ તે મોટે ભાગે વિચાર કરે છે. એની નાનકડી દુનિયાને એ આખી દુનિયા માને છે અને પોતા સારુ સર્વ મથી રહ્યા છે એમ ધાંસી પોતા પરત્વે તેમનો કસ કાઢે છે. અથવા પોતે મહો કેમ પડ્યો ? પોતે સાગ્ને કેમ ધાય ? પોતાના વ્યાપિઓ કઈ રીતે ઓછા થાય અને પોતાની દુનિયામાં પાછો પોતે કેમ ખડો થઈ જાય ? એવા એવા વિચાર દુનિયાનો રસિક પ્રાણી દરરોજ કરે છે. પણ એ વિચાર-ધારા ખોટી છે, અયોગ્ય છે, ત્યાજ્ય છે. ખરો વિચાર તો પોતાની મારફત અન્યને શું થયું ? પોતે કેટલા પરોપકાર કર્યા ? પોતે અન્યને કેટલો લાભ આપ્યો ? પોતે ખીજને પાન જોઈ કેટલાં દાન આપ્યાં ? પોતાથી અન્ય કેટલાં પોષાયાં ? પોતે પોતાના કાર્યથી દુનિયાની પ્રગતિમાં કેટલો ફાળો આપ્યો ? પોતે કેટલાને ખવરાવ્યું ? કેટલાને જ્ઞાનદાનમાં સહાય કરી ? અન્યના વ્યાપિ ઓછા કરવામાં પોતે શો ફાળો આપ્યો ? અન્યને માગે ચઢાવવામાં પોતે પોતાની શક્તિનો કેટલો ઉપયોગ કર્યો ?—આવા વિચાર કરવા ઘટે. આ વિચારમાં મધ્યજિંદુ પોતે ન થાય, પણ એને દુઃખ-દારિદ્ર્ય અને અજ્ઞાનમાં અજ્ઞાતી દુનિયાનો ખ્યાલ આવે, એની દશા સુધારવાની પોતાની ફરજનો ખ્યાલ આવે, પોતાના જીવનની સફળતા પારકા માટે સરજતા કરવામાં છે એ વાતનો જીવંત ખ્યાલ થાય અને શરીર, બુદ્ધિ કે શક્તિનો ઉપયોગ પારકા માટે થાય તે જ ખરું જીવન છે એવી હૃદય-ભાવના જાગે. કાગડો પણ જીવે છે, ખાય છે અને તે માટે અહીં તહીં જોડે છે. એ જીવન નથી, માત્ર હયાતી છે. એવા જીવનનો કાંઈ અર્થ નથી, એવા જીવન અને મરણ વચ્ચે બહુ તફાવત નથી, એમાં આંતર આનંદનો ઉત્ક્રામ નથી, એમાં વર્તનનો વિકાસ નથી,

એમાં અંતરાત્માની સાધ્ય તરફ દૃષ્ય નથી. કુશળ માણસ પર માટે જીવે, સ્વને બૂલી જાય એમાં ખરી કુશળતા છે.

“ Not what has happened to you to day, but what has happened to others through you—that should be your thought.” (23-5-41)

(૨૧૦)

આપણે શુ' જાણીએ છીએ અથવા શુ' કરીએ છીએ-તે પર આપણે પ્રભાવ પડતો નથી પણ આપણે શુ છીએ તે પર તેનો આધાર રહે છે.

અન્ય ઉપર છાયા પડે તે માટે આપણું કેટલું જ્ઞાન છે અથવા કેવાં કાર્યો કરીએ છીએ તે પર સામાનું જ્ઞેય રહેતું નથી. આ વાતના સત્ય પરિચય માટે 'માનસવિદ્યાના અભ્યાસની જરૂર છે. આ માનસશાસ્ત્રનો અભ્યાસી જાણી શકે છે કે અન્ય પર પ્રભાવ કેવો પડે આપણે ગમે તેટલો અભ્યાસ કર્યો હોય, 'ગમે તેટલી પદ્ધતિ પ્રાપ્ત કરી હોય, ગમે તેવાં મોટા કામો કર્યા હોય, ગમે તેટલી રાજદ્વારી રમતો રમ્યા હોય, કે મુત્સદ્દીગીરીના દાવો ખેંચ્યા હોય, એ કાંઈ જરાએ કામમા આવતું નથી. પ્રભાવ પાડવા માટે ચારિત્રની જરૂર છે, વર્તનની જરૂર છે, ઉત્તમ જીવનભાવનાને સાક્ષાત્ જીવવાની જરૂર છે. મોટી પદ્ધતિઓ કે મોટા કામો થોડીવાર દુનિયાને આંજી દે ખરાં, પણ એમાં તો 'ચાર દા'ડાનું ચાંદરણું અને પછી યોગ અધારી રાત' આવે, એમાં કાંઈ પ્રભાવ કે છાયા પડે નહિ. એ તો માત્ર અભિનંદન અપાવે કે સભારચાન શોભતું કરે. દુનિયા પર પ્રભાવ તો ચારિત્ર જ પાડી શકે, આદર્શ વર્તન જ પાડી શકે, ન ભુસાય કે બૂલાય તેની છાપ તે જ પાડી શકે, અનુકરણ કરવા યોગ્ય દાખલો પણ તે જ પાડી શકે અને જીવનધન્યતાના નમૂના પણ તે જ પૂરા પાડી શકે.

કોઈ સતપુરુષ પાસે જઈએ, તેની આલુઆલુનું વાતાવરણ જોઈએ, એનો ખારિકીથી અભ્યાસ કરીએ, ત્યારે સંત મૌન હોય તો પણ એની છાયા કેટલી અને કેવી પડે છે તેનો સાક્ષાત્કાર થાય. એવા મત્પુરુષો જગતને નમાવે છે, જગત વગરકબ્બે એને પગે પડે છે અને એના દર્શાંતથી એની સાનિધ્યમાં જવા કે રહેવા માટે, પોતાને ભાગ્યશાળી ગણે છે, પવિત્રાત્મા કેટલું જાણ્યા છે કે એણે કેવા રહસ્યકામો ખેંચ્યા છે એમ કાંઈ પૂછતું પણ નથી. પવિત્ર આત્મા પોને અદરથી આત્મા માથે વાતો કરે છે અને આત્મા આત્માને સમજી લે છે.

મચ્ચારિત્રમાં દેખાવને રચાન નથી, દંભને અવકાશ નથી, નિંદાને માટે ભૂમિકા નથી, અસત્ય કે દિંસાને સથવારો નથી. ત્યાં તો નગદ વાતને અવકાશ છે, ઉચ્ચ ભૂમિકાને રચાન છે, મનની શુદ્ધિને વિસ્તાર છે. બાહ્ય દેખાવ કે ખોટો પગારો સાચો પ્રભાવ કદી પાડી શકતા નથી અને સાચા હૃદયને દેશ કે સમયની મર્યાદા નથી. એને પ્રભાવ પાડવાની વૃત્તિ પણ થતી નથી અને નિઃસ્પૃહતા અને સદ્વર્તનનો મેળાપ થાય ત્યાં પ્રભાવ સ્વતઃ આવી જાય છે. મોટા માણસ યવાની ઇચ્છા ન કરતાં સારા યવાની ભાવના કરતી, મહાજ્ઞાની ગણાવાની હોંસ રાખવાને જદલે સ્વચ્છ હૃદયવાળા, યવાની ઇચ્છા કરતી. ખરા માયાની કિમવ અતિ જગત જરૂર આકે છે.

“ Our influence depends not so much on what we know, or even upon what we do, as upon what we are.” (11-6-41)

ॐ अहं नमः भन्तनो ज्ञप અને તેનું માહાત્મ્ય

લેખક:—મુનિ પુણ્યવિજયજી

એક રાત્રી અને એકારંક, એક સુખી અને એક દુઃખી, એક રોગી અને એક નિરોગી, આવી વિવિધતાઓ વિશ્વમાં આપણી નજરે પડે છે, તેનું ખરું કારણ પુન્ય અને પાપ છે. પુન્યથી જીવો સુખી થાય છે, પાપથી દુઃખી થાય છે.

વિશ્વમાં કાર્યકારણના નિયમો અચળા છે, કારણ વિના કાર્ય થતું નથી, સુખ દુઃખ ઉત્પન્ન થવાનાં કાર્યો તેના કારણની અપેક્ષા રાખે છે. કારણ પહેલું અને કાર્ય પછી, આ નિયમાનુસાર અત્યારની મનુષ્યની સ્થિતિ પૂર્વનાં કર્મોનુસારે બનેલી છે.

ધનાદિ અનુકૂળ સાધનોની પ્રાપ્તિમાં પુરુષાર્થની સાથે પુન્યપ્રકૃતિ હોય તો જ મનુષ્યો સફળતા પામે છે. પરમાર્થ અને પરાપકારનાં કાર્યોથી જીવો પુન્ય ઉપાજન કરે છે. મન-વચન-શરીર અને ધનાદિનો સદુપયોગ કરવાથી પુન્ય બધાય છે અને તેથી જીવો સુખી થાય છે. પરમાત્માનું સ્મરણ કરવાથી આત્મા નિર્મળ થાય છે અને વિશેષ પ્રકારે પુન્ય બધાય છે. જીવ ઉત્તરોત્તર આગળ વધે છે.

પરમાત્માના નામનું સ્મરણ શરીર અને ધનાદય, જાળ, યુવાન અને વૃદ્ધ, સુખી અને દુઃખી દરેક જીવો કરી શકે છે. જેને વખત ઓછો મળતો હોય તેવાઓ હાલતાં, ચાલતાં, સૂતાં, બેસતાં અને કામકાજ કરતાં પણ પ્રભુસ્મરણ કરી શકે છે. વસ્ત્ર કે શરીરની શુદ્ધિ ન હોય તો પણ હાલ ન ચાલે તેમ મનમાં જાપ કરવામાં વાધો નથી. ચાલવાનું કામ પળનું છે, તે વખતે પણ મનને જાપના કામમાં જોડવામાં આવે તો જાપ ચંપ શકે છે. રેલ્વેમાં કે વાહનમાં મુસાફરી કરતા હો ત્યારે પણ તમે ત્યાં બેઠા બેઠા જાપ મનમાં કરી શકો છો. પથારીમાં સૂતાં સૂતાં પણ નિદ્રા ન આવે ત્યાં સુધી જાપ કરી શકાય છે, અને તે જાપ કરતા નિદ્રા આવી જાય તો સ્વપ્ન પણ સારાં આવે છે. મતલબ કે ગમે તે વખતે અને ગમે તે સ્થાને અશુચિ સ્થાન વળેને જાપ કરવામાં વાધો નથી.

મનુષ્યોનું આયુષ્ય ગમે તે પ્રકારે પૂરું થવાનું છે, પણ પોતાના જીવનમાં એકાદ મહત્વનું કાર્ય કર્યું હોય તો જાવી જિંદગી સુખી બને છે.

વ્યવહારના કામગણી કાર્ય કરતાં પરમાત્માનું નામ ન ભૂવાય, કાર્ય પૂરું થાય કે તરત પ્રભુનું નામ યાદ આવે, સ્વપ્નદશામાં પણ પરમાત્માનું સ્મરણ ચાલુ રહે, આટલી સ્થિતિ મનુષ્યો આ જીવનમાં પ્રાપ્ત કરે તો તેણે મનુષ્યજીવનમાં સારી કમાણી કરી ગણાય અને તેનો જન્મ સફલ થયો કહેવાય.

જાપ અનેક પ્રકારના છે, પણ જે જાપ કરવામાં પોતાનું સાધ્ય સ્મરણમાં રહે, સમરોમમાં પોતાનું લક્ષ્ય પશ્ચિમી રહે તે જાપ ઉત્તમ છે. આવો-જાપ, ૐ અહં નમઃ આ પાપ અક્ષરનો છે. આનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—

ઔંકારમાં પંચ પરમેષીનો સમાવેશ થાય છે. પંચ પરમેષી એ આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિની ભૂમિકા છે. તે દરેકનો પ્રથમ અક્ષર લઇને ઔંકાર બનેલો છે.

અરિહંત, અશરીરી, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને મુનિ આ પાંચ ભૂમિકા છે.

આત્માનું શુદ્ધ પૂર્ણ સ્વરૂપ તે અશરીરી સિદ્ધ પરમાત્મા છે. તેને દેહાતીત, પૂર્ણબ્રહ્મ, બ્રહ્મસ્વરૂપ, સિદ્ધ, અનર, અમર, અવિનાશી ઇત્યાદિ અનેક નામોથી બોલાવાય છે. આની અંદર નિર્વાણ પામેલા-મોક્ષે ગયેલા દરેક આત્માનો સમાવેશ થાય છે. ૧

અરિહંત એ દેહમાં રહેલ પૂર્ણ સ્વરૂપ પરમાત્માનું નામ છે, અને દેહનો ભાગ કનેતા તે સિદ્ધ પરમાત્મા ગણાય છે. આની અંદર દરેક પૂર્ણ જ્ઞાની, કેવળજ્ઞાની તીર્થંકર આદિનો સમાવેશ થાય છે. ૨

આચાર્યની અંદર પ્રભુમાર્ગના રક્ષક, પોષક, સંદેશવાહક, સસ વસ્તુના પ્રતિપાદક, સમુદાયના સ્વામી અને પૂર્ણતા મેળવવા પ્રયત્ન કરનારનો સમાવેશ થાય છે. ૩

ઉપાધ્યાયની અંદર મૂળ વસ્તુતત્ત્વના પ્રતિપાદક, અનેક જીવોને જાગૃતિ આપનાર ઉચ્ચ કોટિના સાધકોનો સમાવેશ થાય છે. ૪

મુનિજ્ઞોની અંદર જેજ્ઞોને બોધિણીજનની પ્રાપ્તિ થઇ છે તે પછીના સર્વસ્વ ભાગી, વૈગમી, સ્વરૂપમાં રમણીતા કરનારા સ્વપરઉપકારી સર્વ સાધુવર્ગનો સમાવેશ થાય છે. ૫

આ સર્વના પ્રથમ અક્ષર ઈ, ઈ, આ, ઉ, મ્ થી ઔંકાર બનેલો છે. વ્યાકરણના નિયમ પ્રમાણે પાંચે અક્ષર મળીને ઔં થાય છે.

અર્થ એ અક્ષરો પરમેશ્વરસ્વરૂપ પરમેષીપદના વાચક છે, સિદ્ધચક્રનું આદિ બીજ છે, સર્વ જ્ઞાત્રોનું રહસ્યભૂત છે, સર્વ વિધનસમૂહોનો નાશ કરનાર છે અને સર્વ દૃષ્ટ એવાં જે રાજ્યસુખાદિ તથા અદૃષ્ટ એવા જે સ્વર્ગસુખાદિ ફળને આપવા માટે તેનો જાપ કરનારને કલ્પદ્રુમ સમાન છે.

ઔં એ સર્વ મંત્રપદોમાં આવેલ પદ છે, સર્વ વર્ણોનો એ આદિજનક છે, એનું સ્વરૂપ અનાદ્યનંત શુણ્યયુક્ત છે, શબ્દસૃષ્ટિનું એ મૂળ બીજ છે, જ્ઞાનરૂપ જ્યોતિર્નું એ કેન્દ્ર છે, અનાદત નાદનો એ પ્રતિધોષ છે, પરબ્રહ્મનો એ દ્યોતક છે અને પરમેષીનો વાચક છે સર્વ દર્શનો અને સર્વતંત્રોમાં એ સમાનભાવે બાપક છે, યોગીજનોનો એ આરાધ્ય વિશ્વ છે. સકામ ઉપાસકોને એ કામિત ફળ આપે છે અને નિષ્કામ ઉપાસકોને આધ્યાત્મિક ફળ આપે છે. હૃદયના ધનકારાઓની માફક એ નિરંતર યોગીઓના હૃદયમાં સ્થૂર કરે છે. નીચેના શ્લોક એના સ્થૂળ સ્વરૂપનું યથાર્થ વર્ણન કરે છે.

ઔંકારચિન્દુસંયુક્તં, નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિનઃ ।

કામદં મોક્ષદં ચૈવ, ઔંકારાય નમો નમઃ ॥

બિન્દુ સંયુક્ત ઔં છે તે સર્વ ઇચ્છિતને તથા મોક્ષને આપનારો છે તેથી યોગીઓ નિત્ય એનું જ ધ્યાન કરે છે અને એને જ નમસ્કાર કર્યા કરે છે.

અર્હ શબ્દ એ પરમાત્માનું નામ છે. અર્હ એટલે લાયક વિશ્વમાં જે લાયકમાં લાયક તત્ત્વ છે તે અર્હ છે. જેની આગળ વિશેષ લાયકાત બીજા કોઇની ન હોય તેને સ્વપનારો શબ્દ અર્હ છે તેમજ અર્હ શબ્દ એ સિદ્ધચક્રનો બીજામંત્ર છે. સિદ્ધસમુદાય તે સિદ્ધચક્ર છે. જેમાં વિશ્વના તત્ત્વરૂપ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ ત્રણે તત્ત્વનો સમાવેશ થાય છે.

અરિહંત અને સિદ્ધ એ જેની અંદર દેવનો સમાવેશ થાય છે, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને મુનિઓનો ગુરુવર્ગમાં સમાવેશ થાય છે, દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપ એ ચારનો ધર્મમાં સમાવેશ થાય છે. આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ થવાના સાધનો તે ધર્મ છે. આત્માદિ વસ્તુનો બોધ તે જ્ઞાન છે, તેની દૃઢ શ્રદ્ધા રતે, દર્શન છે, જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા પ્રમાણે વર્તન કરવું તે ચારિત્ર છે. સર્વ ઇચ્છાઓનો નિરોધ કરવો તે તપ છે. આ ચારને ધર્મ કહેવામાં આવે છે. ઉપરના પાંચ પરમેષ્ટી સાથે એ ચારને મેળવતા નવ થાય છે. એ નવના સમુદાયને સિદ્ધચક્ર કહે છે. તે નવનો વાચક શબ્દ અર્હ, અર્હ શબ્દ બીજરૂપ હોવાથી તેમાં સિદ્ધચક્રનો સમાવેશ થાય છે. આ દેવ, ગુરુ અને ધર્મ એ આત્માની ચક્ષુ ભૂમિકાઓ છે તેનું લક્ષ સખી જાપ કરવો તે આત્માનો શબ્દરૂપે જાપ કરવા બરાબર છે, તે ઠાઠ અર્હ નમઃ આ જાપ છે, આ જાપ ગંભીર શબ્દવાળો છે. આ મંત્રના કરોડો જાપ કરવા જોઇએ. જાપ કરવાથી હલકા વિચારો આપણી આગળ આવતા નથી, મન બીજે, બટકી પાપ બાધતું બંધ થાય છે, ઠાઠકારના જાપથી આપણી તંત્ર પવિત્ર પરમાણુઓ ખેંચાઇ આવે છે, આપણી આત્માજાણતું વાતાવરણ પવિત્ર થાય છે, મન શરીરાદિના પરમાણુઓ પવિત્ર બને છે, સંકેષો શુદ્ધ થાય છે, પાપ ઘટે છે, પ્રભુના માર્ગમાં આગળ વધવાના અધિકારી ચક્રએ છીએ, લોકપ્રિય થવાય છે, વ્યવહારની મુશ્કેલી ઓછી થાય છે. લાંબા વખતે વચનસિદ્ધિ પણ પ્રાપ્ત થાય છે. આ સર્વ પરમાત્માના નામરમરણથી થાય છે.

ટૂંકામાં કહીએ તો મનને પવિત્ર કરી શ્રદ્ધા, શક્તિ ને સ્થિરતાપૂર્વક આ જાપ જાપવાથી કર્મનો ક્ષય થાય છે, દરેક મનઃકામના સિદ્ધિ થાય છે. અવધિગ્ધાન જેવા વિશુદ્ધ જ્ઞાન પણ આ જાપથી પ્રગટે છે. આ જાપ સર્વ ગુણનો બનેલો છે.

કોઇ પણ ધર્મને બોધ ન આવે તેવો આ જાપ છે, કેમકે કોઇ પણ ધર્મનું આમાં વિશેષ નામ નથી, પણ સામાન્ય નામ છે કે-વિશ્વમાં કોઇ પણ લાયકમાં લાયક તત્ત્વ હોય તેને હું નમસ્કાર કરું છું. એટલે મહાકળદાયક આ જાપ દરેક મનુષ્યોએ કરવા યોગ્ય છે.

આગળ વધવા ઇચ્છનારને આ જાપ એ પ્રથમ ભૂમિકા છે. આંખો બંધ કરી બુદ્ધિની અંદર ઉપયોગ આપી જાણી આંખે જેમ જોઇએ તેમ બંધ આંખે અંદર જોવું અને ત્યાં ઠાઠ અર્હ નમઃ આ મંત્રનો જાપ કરવો.

જે મનુષ્ય સંયમ અને શ્રદ્ધાપૂર્વક આ મંત્રપદનો યોગ્ય રીતે જાપ કરે છે તેના સર્વ મનોરથ સફળ થાય છે.

પૂર્વ મહાપુરુષો રચિત મંત્રાધારે આ લેખ સંકલનાપૂર્વક તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે, બૃહચૂડના રચાને સ્તુતિ જોને સુધારી લેવા વિનંતિ છે.

નીતિમય વચનો

(અનુસંધાન પૃષ્ઠ ૯૬ થી)

૧૦. પોતાની આત્મપ્રશંસા કરવી એ અવશ્ય છે, કારણ કે સૂર્ય પોતાની સ્તુતિ કરતો નથી અને ચન્દ્ર પોતાની શીતલતાની પ્રશંસા કરતો નથી તેમ સંજ્ઞન માણસ પોતાની પ્રશંસા કરતા નથી છતાં તેના પ્રકાશિત ગુણોને લીધે જગતની પ્રશંસાને પાત્ર થાય છે.

૧૧. શત્રુનો વિશ્વાસ કરવો નહીં. કદાપિ વિશ્વાસીને છેતરવો નહીં અને કૃતમ્મ થવું નહીં. આ ન્યાયનો માર્ગ છે.

૧૨. ગુણવાળાને દેખી રાજી થવું. ગુણરહિત પુરુષો તરફ પ્રેમ ન કરવો. પાત્રની પરીક્ષા કરવી. આ ડાહ્યા પુરુષોની કેસોટી છે.

૧૩. અકાર્ય ન કરવું. આત્માને નિંદા કાર્યમાં ન જોડવો. સાહસિક કાર્ય ન કરવું. આ રીતે જગતમાં પ્રસિદ્ધ થવાય છે.

૧૪. દુઃખ આવે ત્યારે મૂંઝાવું નહીં. મરણ આવે તો પણ સન્માર્ગનો ત્યાગ કરવો નહીં. ધનનો ક્ષય થયો હોય તો પણ યથોચિત દાન દેવું. ધીર પુરુષોનું આ તરવારની ધાર પર ચાલવા જેવું વિષમ મત છે.

૧૫. અતિ રાગ ન ધરવો. અપ્રિય મનુષ્ય પર પણ રોષ ન કરવો. કલેશ-કંકાસ ન વધારવો. આ રીતે દુઃખોને નિલાનલિ દેવી.

૧૬. દુર્ગુણી સાથે વસવું નહીં. બાલક પાસેથી પણ હિત વચન મહત્વ કરવું અને અન્યાયથી પાછા હટવું એમ કરવાથી નિન્દા થતી નથી.

૧૭. વૈભવ પ્રાપ્ત કરીને ગર્વ કરીએ નહિ, સપત્તિરહિત દશામાં વિષાદ-ખેદ કરીએ નહીં અને સમભાવમાં રહીએ તો ગમતા અણગમતાનો સંતાપ થાય નહિ.

૧૮. પોતાનું માર્ગાત્મ્ય નારા ન પામે માટે નોડરના ગુણ પરીક્ષણે ન કહેવા પુત્રના ગુણ પ્રત્યક્ષણે ન કહેવા અને પત્નીના ગુણ ઉભયપણે (પરીક્ષ કે પ્રત્યક્ષપણે) ન કહેવા.

૧૯. પ્રિય વચન બોલવું, વિનય કરવો, દાન દેવું અને પારકાના ગુણ મહત્વ કરવા. આ વશીકરણનો અમૂલ્ય મંત્ર છે.

૨૦. યોગ્ય સમયે બોલવું. ઘણા મનુષ્યોની વચમાં ખલ માણસનું પણ માન રાખવું. પોતાનો અને પરનો વિશેષ ભેદ જાણવો કે જેથી સકલ અર્થની સિદ્ધિ થાય.

૨૧. મંત્ર તંત્રના માર્ગે ન જવું, બીજાને ઘેર એકલા ન જવું અને અંગીકાર કરેલું પાળવું. આ રીતે વર્તવાથી કુશીનતા પ્રાપ્ત થાય છે.

૨૨. જો પ્રેમને સ્થિર રાખવા ઇચ્છા હોય તો આપણે પ્રિયજનને ત્યાં જમવું અને આપણે ત્યાં તેને જમાડવો. તેના મનનો ભાવ પૂછવો અને આપણો વિચાર તેને કહેવો તથા ઉચિત વસ્તુ દેવી અને લેવી.

૨૩. સન્તપુરુષો સન્મિત્રનું લક્ષણ આપતાં જણાવે છે કે-સારા મિત્ર પાપકર્મ કરતાં રોકે છે. શુભ કાર્યમાં જોડે છે. કુપી વાત છાની રાખે છે, ગુણોને પ્રકટ કરે છે, દુઃખ વખતે ત્યાગ કરતો નથી અને યોગ્ય કાળે યોગ્ય મદદ આપે છે

૨૪. કોઈનું પશુ અપમાન ન કરવું, પોતાના ગુણનો ગર્વ ન કરવો અને કોઈ પશુ બાબતથી વિરમય ન પામવું; કારણ કે આ પૃથ્વી બહુરતનવાળી છે.

૨૫. પરમાત્મોનું ધ્યાન કરવું, પોતાના સમાન પરને (બીજાને) ગણવો અને રાગ-દ્વેષ ન કરવા. આ રીતે વર્તવાથી મનુષ્ય જ્ઞાસારને પરિણામ કરે છે.

૨૬. જેવા પોતાના પ્રાણ-પોતાનો જીવ પોતાને વહાલો છે તેવી રીતે દરેકને પોતાનો જીવ વહાલો છે. આ પ્રમાણે પોતાની સાથે બીજાને સરખાવીને સાધુપુરુષો બીજા પ્રત્યે દયાભાવ બતાવે છે.

૨૭. ઉત્તમ પુરુષોના હૃદયો મોટા વૃક્ષોના અમલાગતી પેઠે ફળની સંપત્તિને વિશે જાણ્યા હોય છે અને ફળની વિપત્તિને વિશે પશુ જાણ્યા જ હોય છે.

૨૮. ફોગટ કાળ ગુમાવવો નહીં, કારણ કે આમુખ્ય દિવસે દિવસે ઘટતું જાય છે તેમજ યમરાજ ક્ષમા કરતો નથી. વળી ધર્મની ગતિ વેગવાળી છે.

૨૯. શ્રી જિનરાજના કહેલાં સર્વ વચનો કોઈ પશુ રીતે મિથ્યા થતા નથી, આવી 'શુદ્ધિ' જે માણસની હોય છે તેનું સમ્યક્ત્વ નિશ્ચલ બાબતું.

૩૦. દૂર વસના એવા મત્પુરુષોના ગુણો જ દૂરપણ કરે છે. જુઓ ! કેતકીનો ગંધ લેવા માટે બમરો પોતે કેતકી પાસે જાય છે.

મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

મનનીય સૂત્રો

(પૃષ્ઠ ૫૧ થી શરૂ.)

૧૧. આત્મસુધારણા માટે આત્મપરીક્ષા બહુ જ જરૂરી છે.

૧૨. આટલું યાદ રાખવું કે આપણું જગત્ કરવાને કોઈ શક્તિમાન નથી. જે કાંઈ ખરું બને છે તે ફક્ત આપણા જ કરેલા દુષ્કૃત્યોનાં ફળ છે.

૧૩. આ જગત એક મુસાફરખાતું છે. તેમાં કોઈ કાયમ વસવાટ કરી શકતું નથી, તો પછી પરસ્પર વૈરભાવ શા ?

૧૪. વિનાજરે કોઈ વાત ન બોલો નકામા પાપથી બચવાને આ સૌથી ઉત્તમ ઉપાય છે.

૧૫. હમેશાં કોઈ ને કોઈ કાર્યમાં મનને રોકી જ રાખો. નવરું પડેલું મન ખરાબ વિચારોને ધસડી લાવે છે, માટે એક સેકંડ પશુ મનને મોકળું ન મૂકો.

૧૬. થોડો પશુ દરરોજ પરોપકાર કરતા ગ્રહો.

૧૭. વીર્ય એ આત્માનું અમૃત્ય ધન છે. તેનો કદી દુરુપયોગ ન થાય તેની કાળજી રાખો.

૧૮. જેમ તેમ વીર્યનો દુરુપયોગ કરનાર પોતાના જ આત્માનો વિનાશ કરી રહેલ છે.

૧૯. મન, વચન અને કાનાથી યતા બોટાં પાપોથી બચો.

૨૦. જગતના સર્વ જીવો ઉપર દયા અને પ્રેમ રાખતાં શીખો.

(ચાલુ)

એન. બી. શાહ

સુભાષિતરત્નમંજૂષા

પુણ્યસ્ય ફલમિચ્છન્તિ, પુણ્યં નેચ્છન્તિ માનવાઃ ।

ફલં પાપસ્ય નેચ્છન્તિ, પાપં કુર્વન્તિ સાદરાઃ ॥ ૧ ॥

“ જગતના જીવો પુણ્યના ફળને-અનેક પ્રકારના સુખોને ઇચ્છે છે, પરંતુ તેવા સુખ પ્રાપ્ત થાય તેવાં પુણ્યકાર્યો કરતા નથી. (પુણ્યને ઇચ્છતા નથી) તેમજ પાપના ફળ અનેક પ્રકારના દુઃખો છે તેને કોઈ પ્રાણી ઇચ્છતા નથી છતાં તેવા દુઃખ પ્રાપ્ત કરાવે તેવાં પાપનાં કાર્યો આદરપૂર્વક કરે છે. ”

આ શ્લોકનો ભાવાર્થ ખાસ ચિંતવવા યોગ્ય છે. આપણે આપણી દરરોજની કરણી તરફ દષ્ટિ કરશું તો જણાશે કે તેમાં પુણ્યબંધ કરાવે તેવી દયા, પરોપકાર, પ્રમાણિકપણું, સદાચારીપણું, કષાયની મંદતા અને ઇંદ્રિયોના વિષયોમાં અનાસક્તિ કેટલે અંશે છે ? જો તે જોતાં મનને સંતોષ થાય તો તેવી જ પ્રવૃત્તિ શરૂ રાખવી, પરંતુ જો તેમાં સંતોષ થાય તેવું ન દેખાય તો સુજનનોએ જરૂર તેવી પ્રવૃત્તિમાં સુધારો કરવો અને પુણ્યબંધ થાય તેવી પ્રવૃત્તિમાં વધારો કરવો.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પોતાની પ્રવૃત્તિ તરફ નજર કરતાં જો તેમાં પાપ બંધાય તેવી પ્રવૃત્તિ દેખાય તો દુઃખથી ડરનારા, દુઃખથી લય પામનારા, અન્યને દુઃખી જોઈને ત્રાસ પામનારા સુખાભિલાષી જીવોએ અનીતિ, અનાચાર, અપ્રમાણિકપણું, હિંસકવૃત્તિ, અલક્ષ્ય-લક્ષણનો પ્રેમ, અપેયના પાનની પ્રવૃત્તિ, અકૃત્ય કરવા માટેનું વલણ-આવી અનેક અનિર્ધ બાબતમાંથી પોતાના આત્માને પાછો વાળવો. ક્રમે ક્રમે તેવા કાર્યમાં મંદતા કરવી, આસક્તિ ઘટાડવી અને નિરંતર તેનો ઘટાડો થાય તેવો પ્રયત્ન કરવો. જગતમાં અનેક જીવોને દુઃખી થતા જોઈને મનમાં કરુણા લાવવી, દયા કરવી અને તેવાં કારણો જો પોતાના આત્મામાં દેખાય તો તેને તજી દેવાનો સદૈવ પ્રયત્ન કરવો-તેને માટે ખેદરકાર ન રહેવું. ક્ષણે ક્ષણે અધ્યવસાય અનુસાર કર્મબંધ થયા જ કરે છે અને તેના સારાં કે મારાં ફળ આ લવમાં કે આગામી લવમાં જરૂર ભોગવવા જ પડશે તેની ખાત્રી રાખવી.

પુણ્ય બંધાય તેવા અને પાપ બંધાય તેવા અનેક નિમિત્તો છે. તેમાં કેટલાક તો એવા છે કે જેનાથી પુણ્ય બાંધવાના કે પાપ બાંધવાના ચોક્કસ પરિણામમાં મતભેદ જ નથી. તેવા નિમિત્તોને જાણ્યા છતાં મોહચસ્ત મનુષ્યો અને સંસારની મોહજાળમાં ખુંચેલા મનુષ્યો પુણ્યના નિમિત્તોને સેવી શકતા નથી અને પાપના નિમિત્તોને તજી શકતા નથી એ ખેદનો અને સાથોસાથ આશ્ચર્યનો વિષય છે.

આ વિષય ઘણો વિશાળ છે છતાં દંકમાં સમજી શકે તેવા બંધુઓને ઉદ્દેશીને વિસ્તાર કરવામાં આવ્યો નથી.

કુંવરજી

શ્રી તત્ત્વાર્થસૂત્રમ્-સાનુવાદમ્ ।

પંચમોઽધ્યાયઃ

સૂત્રકાર—વાચકવર શ્રી ઉમાસ્ત્રનાતિ ગણિ

અનુવાદકાર—મુનિ શ્રી રામવિજયજી

અજીવ અને જીવરૂપ પાંચ દ્રવ્યોના નામો તથા સ્વરૂપવિશેષ—

સૂત્ર—(૧) અજીવકાયા ધર્માધર્માકાશપુદ્ગલાઃ ॥ (૨) દ્રવ્યાણિ
જીવાશ્ચ ॥ (૩) નિત્યાવસ્થિતાન્યરૂપાણિ ॥ (૪) રૂપિણઃ પુદ્ગલાઃ ॥
(૫) આઽઽકાશાદેકદ્રવ્યાણિ ॥ (૭) નિઘ્ક્રિયાણિ ચ ॥

અજીવકાયે ચાર વસ્તુ, ધર્મ ને અધર્મથી;
આકાશ પુદ્ગલ સાથે માની, સમજ સૂત્રમર્મથી;
એ ચાર વસ્તુ અસ્તિ શબ્દે, કાય શબ્દે મેળવી;
નામ સમજી અર્થ ધારી, પેળ જુદી કેળવી. ૧
જીવ અસ્તિકાય મળતાં, પંચ દ્રવ્યો ધારવા;
નિત્ય સ્થાયી ભાવ સાથે, ત્રણ રૂપી માનવા;
રૂપી દ્રવ્ય પુદ્ગલોને, સૂત્રદ્વારા સંગ્રહા;
પ્રથમના એ ત્રણ દ્રવ્યો, અકેક અક્રિય જ ગ્રહા. ૨

દ્રવ્યોની પ્રદેશસંખ્યા—

સૂત્ર—(૮) અસંખ્યેયાઃ પ્રદેશા ધર્માધર્મયોઃ ॥ (૮) જીવસ્ય ચ ॥
(૯) આકાશસ્યાનન્તાઃ ॥ (૧૦) સંખ્યેયાસંખ્યેયાશ્ચ પુદ્ગલાનામ્ ॥
(૧૧) નાણોઃ

ધર્મ અધર્મ જીવ દ્રવ્ય, અસંખ્યપ્રદેશી ભણું;
આકાશ લોકાલોક વ્યાપી, અનન્તપ્રદેશી જ સુણું;
સંખ્ય અસંખ્ય અનન્ત ભેદે, પુદ્ગલોને માનવા;
અણુતણા પ્રદેશ ન કહ્યા, દ્રવ્ય એવા માનવા. ૩

દ્રવ્યોનો લોકાકાશમાં અવગાહ, જીવપ્રદેશોની વિચારણા, ધર્મ-અધર્મ-
સ્તિકાયનું પ્રયોજન—

સૂત્ર—(૧૨) લોકાકાશેઽવગાહઃ ॥ (૧૨) ધર્માધર્મયોઃ કૃત્સ્ને ॥
(૧૪) એકપ્રદેશાદિપુ માજ્યઃ પુદ્ગલાનામ્ ॥ (૧૫) અસંખ્યેયભાગાદિપુ
જીવાનામ્ ॥ (૧૬) પ્રદેશસંહારવિસર્ગમ્યાં પ્રદીપવત્ ॥ (૧૭) ગતિ-
સ્થિત્યુપપ્રદો ધર્માધર્મયોરુપકારઃ ॥

લોકાકાશે સર્વ દ્રવ્યો, રહ્યા અવગાહન કરી;
 ધર્મ ને અધર્મ દ્રવ્યો, પૂર્ણ લોકે રહે ઠરી;
 એક આદિ પ્રદેશસ્થાને, પુદ્ગલની અવગાહના;
 અસંખ્યેય ભાગાદિ સ્થાને, જીવની અવગાહના. ૪
 પ્રદેશનો સંકોચ થાતો, વિસ્તરે દીપક પરે;
 શરીર વ્યાપી જીવપ્રદેશો, એ જ ઉક્તિ અનુસરે;
 જીવાદિના સંચાર સમયે, ધર્મ ગતિ સહાયકપણે;
 સ્થિરતામાં મદદરૂપે, અધર્મ દ્રવ્ય મુનિ ગણે. ૫

આકાશ, પુદ્ગલ અને જીવદ્રવ્યોનું પ્રયોજન—

સૂત્ર—(૧૮) આકાશસ્વાવગાહઃ ॥ (૧૯) ‘શરીરવાહ્મનઃપ્રાણા-
 પાનાઃ પુદ્ગલાનામ્ ॥ (૨૦) સુખદુઃસ્વજીવિતમરણોપગ્રહાશ્ચ ॥ (૨૧)
 પરસ્પરોપગ્રહો જીવાનામ્ ॥

આકાશ તે અવકાશ આપે, કાય વચન મન શ્વાસના;
 સુખ દુઃખ ને જીવિત મરણો, ઉપકાર પુદ્ગલ વાસના;
 ઉપકાર એકથી એક સાથે, જીવ દ્રવ્યે ભાવના;
 અહિત છંડી હિત સાધે, સાચી તે પ્રસ્તાવના. ૬

કાળનું પ્રયોજન તથા પુદ્ગલોનાં લક્ષણો—

સૂત્ર—(૨૨) વર્તના પરિણામઃ ક્રિયા પરત્વાપરત્વે ચ કાલસ્ય ॥
 (૨૩) સ્પર્શરસગન્ધવર્ણવન્તઃ પુદ્ગલાઃ ॥ (૨૪) શદ્ધવન્ધસૌક્ષ્મ્યસ્યૌલ્ય-
 સંસ્થાનમેદતમશ્છાપાતપોદ્યોતવન્તશ્ચ ॥ (૨૫) અણવઃ સ્કન્ધાશ્ચ ॥

વર્તના પરિણામ ક્રિયા, પરત્વ અપરત્વથી;
 કાળના એ પાંચ કાર્યો, કહ્યા હેદ પ્રલેદથી;
 કાળની વિચારણામાં, સૂત્ર અર્થો ધારવા;
 સૂત્ર જાવીશ પૂર્ણ થાતાં, પુદ્ગલો વિચારવા. ૭
 સ્પર્શ રસ ગંધ વર્ણવાળા પુદ્ગલો દેખવા;
 વળી શબ્દ બંધસૂક્ષ્મ સ્વલથી સંસ્થાનલેદે જાણવા;
 અંધકાર છાયા યુક્તરૂપે, આતપ ને ઉદ્યોતથી;
 અણ અને વળી સ્કંધભાવે, સુણ્યા હેદ બે શુનથી. ૮

સ્કંધો તથા અણુઓની ઉત્પત્તિ, દ્રવ્યનું લક્ષણ, નિત્યનું સ્વરૂપ અને નયથી પદાર્થસિદ્ધિ—

સૂત્ર—(૨૬) સંઘાતમેદમ્ય ઉત્પચન્તે ॥ (૨૭) મેદાદણુઃ ॥ (૨૮)

મેદસંઘાતાભ્યાં ચાક્ષુષાઃ ॥ (૨૯) ઉત્પાદવ્યયપ્રૌવ્યયુક્તં સત્ ॥ (૩૦)

તદ્ભાવાવ્યયં નિત્યમ્ ॥ (૩૧) અર્પિતાનર્પિતસિદ્ધેઃ ॥

સંઘાત ને વળી લેદથી, ઉત્પન્ન રકંધો નિરખવા;
પણુ લેદથી અણુ નિપજે છે, સૂત્ર સાથે ધારવા;
લેદ ને સંઘાતથી, ઉત્પન્ન રકંધો જાણવા;
તે અણુથી નિરખાય સુખે, સૂત્રપાઠે માનવા. ૯
ઉત્પાદ વ્યય ને ધ્રુવતા, એમ દ્રવ્ય ત્રિપદી સંશ્લેષ;
ભાવ જે ત્રિકાળ સ્થાયી, નિત્યતા તે નિત્ય શ્લેષ,
વ્યવહાર નિશ્ચય નયતણા, જે લેદ જે છે સૂત્રમાં;
પદાર્થ સિદ્ધિ કરી ભાવે, સૂત્ર અર્થ તંત્રમાં. ૧૦

પુદ્ગલોના જાંઘતું સ્વરૂપ, સમાધિક પરિણામ અને કાળતું સ્વરૂપ—

સૂત્ર—(૩૨) સ્તિગ્ધરૂક્ષત્વાદ્રન્ધઃ ॥ (૩૩) ન જઘન્યગુણાનામ્ ॥
(૩૪) ગુણસામ્યે સદૃશાનામ્ ॥ (૩૫) દ્વ્યધિકાદિગુણાનાં તુ ॥ (૩૬)
ઘન્યે સમાધિકૌ પારિણામિકૌ ॥ (૩૭) ગુણપર્યાયવદ્દ્રવ્યમ્ ॥ (૩૮)
કાલથેત્યેકે ॥ (૩૯) સોઽનન્તસમયઃ ॥

સ્તિગ્ધ ને રૂક્ષપણનો, જાંઘ પુદ્ગલનો કદ્યો;
જઘન્ય ગુણથી તે ઉભયનો, જાંઘ તે વળી નવિ અદ્યો;
સ્તિગ્ધ સાથે સ્તિગ્ધ મળતાં, રૂક્ષ સાથે રૂક્ષતા;
જાંઘ ન લહે પુદ્ગલો તે, સૂત્ર કહે એમ પૂછતા. ૧૧
જે અધિક ગુણ અંશ વધતાં, જાંઘ પુદ્ગલ પામતાં;
સમ અધિક પરિણામ પામે, અંશ ન્યૂનાધિકતા;
ગુણ અને પર્યાયવાળું, દ્રવ્ય જિનવર કહે સદા;
કાળને કોઈ દ્રવ્ય કહે છે, અનંતસમયી સર્વદા. ૧૨

ગુણ અને પરિણામની વિચારણા—

સૂત્ર—(૪૦) દ્રવ્યાશ્રયા નિર્ગુણા ગુણાઃ ॥ (૪૧) તદ્ભાવઃ પરિણામઃ ॥
(૪૨) અનાદિરાદિમાંથ ॥ (૪૩) રૂપિણ્વાદિમાન્ ॥ (૪૪) યોગોપ-
યોગૌ જીવેષુ ॥

દ્રવ્યનો આશ્રય કરે જે, નિર્જીવી ગુણી ભણું;
પદ્દ્રવ્યનો જે ભાવ વર્તે, તેહ પરિણામી ગણું;
અનાદિ ને આદિયકી તે, લેદ જે પરિણામનો;
રૂપી અરૂપી વસ્તુઓની, આદિ અનાદિ ભાવના. ૧૩

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—શા. વાડીલાલ રામજી-નોંધણુવર.)

પ્રશ્ન ૧—પંડિત વીરવિજયજીકૃત નવાણુપ્રકારી પૂત્રમાં ત્રીજો ઉદ્ધાર શ્રી સ્ત્રીમંધરસ્વામીના વચન સાંભળીને ઇશાનેદ્રે કર્યાનું કહ્યું છે તે તે સ્ત્રીમંધરસ્વામી કયા સમજવા ? હાલમાં જે છે તે તે કુંથુનાથ ને અરનાથના આંતરામાં જન્મેલા છે.

ઉત્તર—આપણી એક ચોવીશીમાં એટલે એક કોડાકોડ સાગરોપમમાં વિહર-માન તીર્થંકરની અસંખ્યાતી વીશીઓ થાય તેમાં એક નામના પણ અનેક તીર્થંકરો થાય તેથી ઇશાનેદ્રે જેના વચનો સાંભળ્યા તે સ્ત્રીમંધરસ્વામી બીજા સમજવા.

પ્રશ્ન ૨—ચૂળભદ્રના સમકાલીન મુનિઓ જે કૂવાના ભારવટ ઉપર, સિંહગુફા પાસે અને સર્પના ગિલ પાસે આતુર્માસ રહેલ તે આવશ્યકાદિ ક્રિયા કરતા હશે ?

ઉત્તર—તે મુનિઓ શ્રુતવ્યવહારી હતા તેમજ ચાર મહિનાના ચૌવિહાર ઉપવાસ કરીને કાયોત્સર્ગે રહેલ હતા એટલે તેમને આવશ્યકાદિ કરવાનો નિરધાર ન સમજવો.

પ્રશ્ન ૩—આ પૃથ્વી કેટલા પ્રમાણવાળી છે ?

ઉત્તર—આ પૃથ્વી એક રાજ એટલે અસંખ્ય યોજનપ્રમાણ અસંખ્ય દ્વીપ સમુદ્રોવાળી છે. તેમાં મનુષ્યો માત્ર અઢીદ્વીપમાં જ છે. તેની બહાર તિર્થંચો જ છે. ત્યાં સૂર્ય ચંદ્ર સ્થિર છે તેથી ઋતુનો ફેરફાર થતો નથી. વરસાદ વરસતો નથી એમ અનેક ગાળતો દેવસમાસ વિગેરે ઐશ્વર્યથી જાણવા યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૪—જંબૂદ્વીપ નામના બીજા દ્વીપો છે ?

ઉત્તર—જંબૂદ્વીપ નામના અસંખ્યાતા દ્વીપો છે પણ તેમાં મનુષ્યોની વસતી નથી. માત્ર તિર્થંચો ને સ્થાવર જીવો જ છે.

જીવના જે યોગ વર્તે, ઉપયોગે સહચરી;
તેહ પણ પરિણામ આદિ, શાસ્ત્ર સાણે અનુસરી;
અધ્યાય પંચમ સૂત્ર ચાલીશ, અધિક ચારે ભાવના;
સૂત્ર અર્થો એક મનથી, સાધતાં સરે કામન૫૮૧૪

इति संग्रहकार-वाचकप्रवर-श्रीमदुमास्वातिविरचिततत्त्वार्थसूत्रे शास्त्र-
वेशारद-कविरत्नाचार्य-श्रीमद्विजयामृतसूरीश्वरपादपद्मपरागस्वादरागपद्म-
गुनिरामविजयविरचितगुर्जरभाषानुवादसंकलितः पञ्चमोऽध्यायः ॥

પ્રશ્ન ૫—ખંધક સુનિની ખાલ કયા કર્મના ઉદયથી ઉતારી ?

ઉત્તર—ખંધક સુનિની સજ્જાયામાં તેમણે પૂર્વલવે ગહુ યુક્તિપૂર્વક એક મોટા ડ્રગની છાલ ધરાળર ઉતારીને તે ગાળત અભિમાન કરી કર્મ બાંધ્યું હતું તે કર્મ ઉદય આવતાં શરીરની ખાલ ઉતરી એમ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૬—સિદ્ધચક્રની પૂજા કર્યા પછી તે જ કેશરથી બીજી પ્રતિમાઓની પૂજા કરી શકાય ?

ઉત્તર—કરી શકાય. એમાં બીલકુલ વિરોધ નથી. સિદ્ધચક્રમાં દેવ, ગુરુ ને ધર્મ એ ત્રણે તત્ત્વોનો સમાવેશ છે ને ત્રણે પૂજનિક છે.

પ્રશ્ન ૭—દેવીની પૂજા કેટલે અંગે કરાય ?

ઉત્તર—તેનો ચોક્કસ ઉલ્લેખ વાચવામાં આવ્યો નથી.

પ્રશ્ન ૮—પ્રતિમાના લાંછનની પૂજા કરવી જોઈએ ?

ઉત્તર—લાંછનની પૂજા કરવાની નથી.

પ્રશ્ન ૯—ઘીતેલનો વેપાર રસવાણિજ્યમાં ગણાય ?

ઉત્તર—ગણાય. કારણ કે તેમાં પડતા ત્રસ છવોનો તરત જ વિનાશ થાય છે. વ્યાપારી તેની જથ્થા કરી શકતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—આવતી ચોવીશી ઉત્સર્પિણીના ત્રીજા આરામાં થયે ?

ઉત્તર—ઉત્સર્પિણીના ત્રીજા આરામાં અનાગત ચોવીશીના ૨૩ તીર્થંકરો થયે, ચોવીશમાં તીર્થંકર તેના ચોથા આરાના પ્રારંભમાં થયે.

પ્રશ્ન ૧૧—ઉનના કાપડનો વેપાર કેશવાણિજ્યમાં ગણાય ?

ઉત્તર—ન ગણાય. ઉનનો વેપાર ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૨—સ્તવનના ભાવવાળી પૂજની ઢાળ પ્રતિક્રમણમાં સ્તવન તરીકે કહેવાય ?

ઉત્તર—કહી શકાય. તેવી પ્રવૃત્તિ પણ છે.

પ્રશ્ન ૧૩—તેરસને દિવસે ચૈત્યવંદન કર્યું કહેવું ?

ઉત્તર—પાર્શ્વનાથનું સંસ્કૃત અથવા ગુજરાતી ચૈત્યવંદન કહેવું.

પ્રશ્ન ૧૪—‘ દિન સકળ મનોહર ’ એ બીજી તિથિની સ્તુતિ કહેવામાં કાંઈ ખાધ છે ?

ઉત્તર—ખાધ નથી. કહેવાની પ્રવૃત્તિ છે.

પ્રશ્ન ૧૫—આઠમને દિવસે પ્રતિક્રમણમાં સંસારદાવાની સ્તુતિ કહેવી કે આઠમની સ્તુતિ કહેવી ?

ઉત્તર—બેમાંથી ગમે તે કહી શકાય

પ્રશ્ન ૧૬—‘ દેશના સુણી અલિરામ, રૂક્મિણી રાણી તામ, આછે લાલ સુધો સંજમ આદરે. ’ એનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—અલિરામ એટલે સુંદર દેશના સાંભળીને રૂક્મિણી રાણીએ શુદ્ધ એવું સંયમ ગ્રહણ કર્યું, એમ અર્થ સમજવો.

કુંવરજી

(૨)

(પ્રશ્નકાર—મુનિ શ્રી કંચનવિજયજી-મેઉ)

પ્રશ્ન ૧—તીર્થંકરનો જન્મોચ્છવ કરવા સૌધર્મેન્દ્ર આવે છે ત્યારે એક લાખ યોજનનું વિમાન કરીને આવે છે તો તે, જંબૂદ્વીપ લાખ યોજનનો હોવાથી તેમાં કેમ સમાઈ શકે ?

ઉત્તર—સૌધર્મેન્દ્ર પોતાનું મોટું વિમાન નંદીશ્વરદ્વીપના રતિકર પર્વત પર સંક્ષેપીને ત્યાંથી વિમાનને સંક્ષેપતાં સંક્ષેપતાં માતા પાસે આવે છે તેથી વિરોધવાળું નથી.

પ્રશ્ન ૨—સામાયિકના પ્રત્યાખ્યાનરૂપ કરેગિ ભંતેમાં તો ‘જવનિયમ’ પજ્જુ-વાસામિ’ કહેલ છે તો તેને માટે ૪૮ મિનિટ શા આધારે કહેવાય છે ?

ઉત્તર—એ સૂત્રના ટીકાકારે જવનિયમ શબ્દથી ૪૮ મિનિટ લેવાનું કહ્યું છે તેથી જ તે પ્રમાણેની પ્રવૃત્તિ છે. ૪૮ મિનિટથી ઓછું સામાયિક કે નવકારથી પણ થતી નથી, વધારે કાળ રહી શકાય છે.

પ્રશ્ન ૩—આપણે કોઈપણ તિથિનું પ્રમાણ શા પ્રમાણે માનેલું છે ? મધ્ય રાત્રિએ તિથિ બદલાય છે ?

ઉત્તર—એક દિવસના સૂર્યોદયથી માંડીને બીજા દિવસનો સૂર્યોદય થાય ત્યાં સુધીની એક તિથિ માનેલી છે. આપણે મધ્ય રાત્રે કે સૂર્યોદય અગાઉ તિથિ બદલાતી નથી. બીજી તિથિ સંજાંથી કેટલીક ક્રિયાઓ પ્રાતઃકાળે થાય છે.

પ્રશ્ન ૪—મહાવીર તીર્થંકર પ્રથમ દેવનંદાના ગર્ભમાં ૮૨ દિવસ રહ્યા છે છતાં તેના પિતા તરીકેનું ઋષભદત્તનું નામ કેમ લેવામાં આવતું નથી ?

ઉત્તર—જ્યાં જન્મ થાય ત્યાંના માતાપિતાના નામ જ લોકપ્રસિદ્ધ હોય છે તેથી તે નામ જ લેવામાં આવે છે. દેવનંદા ને ઋષભદત્તની વાત ધંદ્ર કે પ્રભુ સિવાય કોણ જાણતું હતું ? ગાંડી વીરપ્રભુએ તો ગૌતમાદિક મુનિને પોતાની માતા તરીકે દેવનંદાને સમવસરણમાં ઓળખાવી છે અને દેવનંદા ને ઋષભદત્ત જન્મે પ્રભુ પાસે દીક્ષા લઈને તે લવમાં જ મોક્ષે ગયા છે.

પ્રશ્ન ૫—દેવસિક પ્રતિક્રમણમા પચ્ચખ્ખાણુ લેતી વખતે ઉપવાસવાળા મુહપત્તિ પડિલેલે છે પણ વાંદણા કેમ દેતા નથી ? બીજા જઘા તો વાંદણાં દે છે તેવું શું કારણ ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણના પ્રારંભમાં એ પ્રમાણેનો લેહ રાજ્યાનું પૂર્વપુરુષોને યોગ્ય લાગેલ હોવાથી તેમ થાય છે. છઠ્ઠા આવશ્યક વખતે તો ‘મુહપત્તિ ને વાંદણા જાને દરેક પ્રતિક્રમણ કરનાર આપે છે એટલે ત્યાં તેની સમાપ્તિ થાય છે.

પ્રશ્ન ૬—દુઃખક્ષય કર્મક્ષયના કાયોત્સર્ગમાં ચાર લોગસ્સ આળા ગણવાથી ૧૧૨ શ્વાન્નિશ્વાસનો કાઉસ્સગ્ગ થાય છે, પરંતુ ત્યારપછી શાંતિ સાંભળવા માટે કાઉસ્સગ્ગમાં જ રહેવું પડે છે તેના શ્વાસોશ્વાસ કેમ ગણાતા નથી ?

ઉત્તર—શાંતિ કાયોત્સર્ગ મુદ્રાએ રહીને સાંભળવાનું વિધાન છે તેથી તેમ રહેવામાં આવે છે. તેના શ્વાસોશ્વાસ ગણવાના નથી. સામાચારી જ એવી છે.

પ્રશ્ન ૭—જ્યાં સ્ત્રી બેઠી હોય ત્યાં પ્રદક્ષિણ પુરુષે બેઠી સુધી ન બેસવું ને જ્યાં પુરુષ બેઠેલ હોય ત્યાં સ્ત્રીએ ત્રણ પહોર સુધી ન બેસવું એમ કહેલ છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—સ્ત્રીના શરીરમાં આકર્ષણ શક્તિ વિશેષ હોવાથી પુરુષ બેઠેલ હોય ત્યાંના પુદ્ગળોનું તે ત્રણ પહોર સુધી આકર્ષણ કરી શકે છે તેથી તેને માટે કાળ વધારે કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૮—ધરિયાવહીના મિચ્છાદુકકંડમાં અરિહંત, સિદ્ધ, સાધુ, દેવ, શુરુ ને આત્મા એમ છ સાક્ષીરૂપ છ પ્રકારે શુભવાતું કહ્યું છે તો એમાં સાધુ ને શુરુ બે કેમ કહ્યા ?

ઉત્તર—શુરુ શબ્દે પોતાના ધર્માચાર્ય સમજવા અને સાધુ શબ્દે તો આચાર્યોદિ સર્વ પ્રકારના સાધુ લેવા. એટલા માટે બે શબ્દ જુદા જુદા કહેલા છે.

પ્રશ્ન ૯—ગ્રામિકા કે સાધ્વીના પડિલેહેલા સ્થાપનાચાર્ય સમીપે શ્રાવક ધર્મક્રિયા કરી શકે ?

ઉત્તર—પુરુષ પ્રધાન હોવાથી મુનિરાજના પડિલેહેલા સ્થાપનાચાર્ય પાસે જ ધર્મક્રિયા કરવી યોગ્ય છે.

કુંવરજી

તીર્થંકરના વાર્ષિક દાનના છ અતિશયો

લોકાંતિક દેવોએ દીક્ષા અવસર જણાવ્યા પછી તીર્થંકર વાર્ષિક દાન આપે છે તેના છ અતિશય નીચે પ્રમાણે—

(૧) તીર્થંકર ભગવંત અનંતબળના ધણી છે છતાં ભક્તિ હોવાને લીધે પ્રભુને શ્રમ ન થાય માટે દાન આપતી વખતે સૌધર્મેન્દ્ર પ્રભુના હાથમા દ્રવ્ય આપે છે, એ પ્રથમ અતિશય.

(૨) ચોસઃ છંદો સિવાય બીજા દેવોને દાન લેતા નિવારવા માટે તથા લેનારના ભાગ્યમાં જેટલું હોય તેટલું તેના મુખમાંથી બોલાવવા-આર્યના કરવા માટે ધર્શાનેન્દ્ર સુવર્ણચણી લઈ પ્રભુની પાસે જાણ રહે છે, તે બીજો અતિશય.

(૩) પ્રભુના હાથમા રહેલા સોનૈયામાં લેનારની ઇચ્છાનુસાર ચમરેન્દ્ર ને બલ્લોન્દ્ર ન્યૂનાધિકતા કરે છે એટલે યાચકની ઇચ્છાથી (ભાગ્યથી) અધિક હોય તો ન્યૂન કરે છે અને ન્યૂન હોય તો અધિક કરે છે, એ ત્રીજો અતિશય.

(૪) ભરતક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થયેલા મનુષ્યોને બીજા ભવનપતિઓ દાન લેવા માટે દૂર દૂરથી ખેંચી લાવે છે, એ ચોથો અતિશય.

(૫) દાન લઈને પાછા વળનાર લોકોને વ્યંતર દેવો નિર્વિઘ્નપણે સ્વસ્થાને પહોંચાડે છે, એ પાંચમો અતિશય.

(૬) જ્યોતિષ દેવો વિઘાધરોને દાનનો સમય જણાવે છે, એ છઠ્ઠો અતિશય. ઉપર પ્રમાણે શ્રી આત્મપ્રબોધ તથા ઉપદેશપ્રાસાદાદિ મંથોમાં કહેલ છે.

કુંવરજી

શ્રી સદ્ગુરુની સ્તુતિ—પંચવિંશતિકા

ઉપનિવૃત્ત

હે સદ્ગુરુ દેવ ! પરં કૃપાળુ !, ગાવા ગુણો શક્તિ ન મુજ લાળું;
અમાપ છે આપતણી કરુણા, થવું નથી શક્ય પ્રલો ! ૧ અનુભુ.
અનાદિથી આત્મસ્વરૂપ ભૂલ્યો, હું લોગના ઈર્દમમાંહિ ફૂલ્યો;
હુ.ખોતણા સાગર મધ્ય રૂલ્યો, તારો તમે બોધ દઇ અમૂલ્યો. ૨
અજ્ઞાનની ચાદર ગાઢ ઓઢી, માયા-શય્યામાં હું ગયો જ પોઢી !
હું મૂર્ચિયો મોહ મહારઅરીદે, ઘોરી રહ્યો બ્રાંતિની ઘોર નિંદે. ૩
ઔઠેલ તે ચાદરને ફગાવી, ઢંઢોળિઓ આપ કૃપા વહાવી;
“ રે જગ ! રે જગ ! જામે ભૂલ્યો કાં ? આ પારકી સેજ વિષે સૂતો કાં ? ૪
રે જગ ! રે ચેતન ! જગ જગ !, સ્વરૂપ લક્ષે ઝટ લાગ લાગ !
“તું” સ્વામી છો શક્તિ અનંતકેરો, તુ સચ્ચિદાનંદભરે ભરેલો. ૫
જો જો ! મહા ધૂર્ત જ મોહ ઓહ, પાયે મદિરા ધરી કૂટ નેહ;
મૂર્છા પમાડી તુજને મુવાડે, તે શત્રુને શીઘ્ર ન કાં ઉડાડે ? ૬
જો ! આ કષાયો ફૂર ધાડપાડુ, લૂંટી રહ્યા સપદ તુજ ચારુ;
લે આત્મવીર્ય દઢ વજ્રદંડ, સંહાર ઉદ્દંડ જ એ પ્રચંડ. ૭
૪ના દેહ અધ્યાસ ત્યજીશ તહારો, તો આવશે કોઈ રીતે ન આરો;
એ છોડતાં તત્ત્વણુ મુક્ત થાશે, સ્વરૂપમાં નિશ્ચય તું સમાશે. ૮
હે દિવ્ય ધામે રમનાર રામ !, કાં અન્ય ધામે તું રમે જ આમ ?
રે ! સિંહજાતિમહિ જન્મ પામી, પઅન્નકુલે કા તુજ પ્રીત જામી ? ૯
વિજ્ઞાતિમાં તું વટલાયલો છે, વિલાવમાં તું પલટાયલો છે;
તેથી સ્વને તું અજરૂપ જાણે ! શુદ્ધ ઉછેર્યો ન્યમ શુદ્ધ માને. ૧૦

૧. ઝાણું રહિત, કરજ મુક્ત. ૨. શત્રુશિરોમણિએ, પરમ શત્રુએ.

૩. ઉદ્ધત, મદોદ્ધુર. ૪ “ છૂટે દેહાધ્યાસ તો, તું કર્તા નહિ કર્મ;
તુ બોક્ષતા નહિ તેહનો, એ જ ધર્મનો મર્મ.”

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રપ્રણીત શ્રી આત્મસિદ્ધિ

૫ “ અજકુવગત કેસરી લહે રે, નિજ પદ સિદ્ધ નિદાણ;

તિમ પ્રભ ભખે ભવિ લહે રે, આતમચક્રિ સંભાળ.”—શ્રી દેવચંદ્રજી

વિકાર જ્ઞાત્યંતરના ત્યજીને, સંસ્કાર સંજ્ઞાતિતણા સજીને;
 સંશુદ્ધિથી આત્મસ્વભાવ પામી, સ્વજ્ઞાતિમાં જ લજ શીઘ્રગામી ! ” ૧૧
 સ્વરૂપનું જ્ઞાન તમે જગાડ્યું, પ્રાંતિતણું જૂત તમે લગાડ્યું;
 મિથ્યાત્વનું વિષ તમે ઉતાર્યું, સમ્યક્ત્વ પીયૂષ તમે પીવાડ્યું. ૧૨
 ભાખ્યા તમે ભોગ રસુજંગ ભોગો, દાખ્યા તમે દ્રેષ સરાગ રોગો;
 બોધ્યા તમે ધ્યાન સમાધિ યોગો, દોષ્યા તમે દોષ કરી પ્રયોગો. ૧૩
 તત્ત્વપ્રીતિ પાણી પ્રીતે પિવાડ્યું, જ્ઞાનાંજને લોચનને ઉઘાડ્યું;
 ચખાડ્યું કલ્યાણ સદત્ર પ્રેમે, જૂલી શકું ના ઉપકાર કેમે. ૧૪
 જાંચા ચિદાકાશ વિષે જાડંતા, હે હંસ ! સ્થેનાત્મ સ્વરૂપતા !
 આત્મા વિવેચી પરને વમો છો, સુસુક્ષ્મના માનસમાં રમો છો. ૧૫
 સ્વામી તમે શુદ્ધ સ્વચેતનાના, રામી તમે આત્મ ભાવનાના;
 ભોગી તમે આત્મતણા શુભોના, યોગી તમે આત્મ અનુભવોના. ૧૬
 ના મિત્ર કે શત્રુય આપને કો, ના પ્રિય કે અપ્રિય આપને કો;
 મૃચ્છા અનિચ્છા નહિ આપને કો, સમત્વ છે અદ્ભુત આપને કો. ૧૭
 પ્રારબ્ધના યોગથી વિચરો છો, પ્રાચીન કર્મો પ્રભુ ! નિર્જરો છો;
 અહો ! ઉદાસીન્ય અનન્ય પૂર્વ, એ કાયઉત્સર્ગ દશા અપૂર્વ. ૧૮

૧. સ્વજ્ઞાતિ છોડી જે વિજ્ઞાતિમાં વટલાયો હોય-જ્ઞાત્યંતર થયો હોય, તે પાછો સંશુદ્ધિ ચતાં સ્વજ્ઞાતિમાં લળી શકે છે; કારણ કે વસ્તુનો જાતિસ્વભાવ મૂળથી કદી પલટાતો નથી, ભલે પર વિભાવભાવના અનુગતપણાથી કમે અવરાતો હોય, પણ તેનો મૂળ અભાવ થતો નથી.

“ વસ્તુસ્વભાવ સ્વજ્ઞાતિ તેહનો, મૂળ અભાવ ન યાય;

પર વિભાવ અનુગત ચેતનથી, કમે તે અવરાય.

૨ । સ્વામી ! વિનવીએ મન રજે ”—પં. દેવચંદ્રજી

૨. સાપની કૃણા જોવા.

૩ ચેતન્યરૂપ આકાશ વિષે જાંચે (જાંચી દસામા) જાડનારા, સહજ આત્મસ્વરૂપને પામેલા એવા હે હંસ ! (વિવેકી આત્મા !) આત્માનો વિવેક કરી તમે પરવસ્તુને વમો છો અને સુસુક્ષ્મના માનસરૂપ માનસરોવરમાં રમો છો ! આમ અન્યોક્તિદ્વારા અત્રે સદ્ગુરુનો પ્રધાન ગુણ-આત્મજ્ઞાન દર્શાવ્યો છે. ત્યારપછી સમર્પણપણ, પરમશ્રુત આદિ ગુણ વર્ણવ્યા છે. “ આત્મજ્ઞાન સમર્પણીતા, વિચરે ઉદય પ્રયોગ; અપૂર્વ વાણી પરમશ્રુત, સદ્ગુરુ લક્ષણ યોગ. આત્મજ્ઞાન ત્યાં મુનિપણ, તે સાચા ગુરુ હોય; જાકી કુળગુરુ કદપના, આત્માર્થો નહિ જ્ઞેય ”.

—શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીપ્રણીત શ્રી આત્મસિદ્ધિ

શ્રીમાન્ આનાંદધનજી આનો પ્રતિજ્ઞાન કરે છે-પડયો પાડે છે કે:—

“ આગમધર ગુરુ સમક્રિતી, ડિરિયા સંવર સાર રે;

સપ્રદાયી અવંચક સદા, શ્રુતિ અનુભવ આધાર રે. સાંતિજનન ! એક મુજ વિનતિ. ”

સર્વાંગમોના પર મર્મ જાણુ ! વસ્તુ પ્રકાશો નિજ ધર્મલાણુ !
 વાણી સુધાખાણી બુધે પ્રમાણી, ના હ્રલવે કો નયને અજાણી. ૧૯
 અન તકાળે તમ યોગ લાઘ્યો, કે આત્મનો સાધન ભોગ સાધ્યો;
 તો આપનો કેમ પોંછો જ છોડુ ? ના જ્યા લગી પૂરણ તત્ત્વ જોડું. ૨૦
 ‘પૃથ્વીતણો કાગળ પાથરીને, શાહી સમુદ્રોતણી વાપરીને;
 વૃક્ષોતણી લેખિનીઓ બનાવુ, ગુણાંશ ગાવા ન સમર્થ થાઉં’. ૨૧
 છો આપ તો કેવળ નિઃપૃહી જ, દેહેય મૂર્ચ્છા ધરતા નહીં જ,
 નિષ્કારણે હે કરુણાનિધાન !, કરી કરુણા જ કૃપાપ્રધાન ! ૨૨
 શુ પાદપન્ને પ્રભુના ધરુ હું ? શી રીત આત્મા અનૃણો કરું હું ?
 એ આત્મ તો આપથી કાંઈ વેદુ, નૈવેદ્ય આ આત્મતણો નિવેદુ. ૨૩
 ગુરુગુણે ગુર્યાં ભરી સુવાસે, આ પુષ્પમાળા ભગવાનદાસે;
 આ પ્રસ ક ઠે ગત વર્ણમાળા, ઘો આત્મસિદ્ધિમય મોક્ષમાળા ! ૨૪

ત્રોટક—

જિનરાજ સમા ગુરુરાજ કહ્યા, મનમ દિરમા મુજ સ્થિર રહ્યા,
 દૌપ જ્ઞાનતણો પ્રગટાવી અહો ! મનનંદન વદન નિત્ય શ્રદો ! ૨૫
 ડા. ભગવાનદાસ મન:સુખભાઈ મહેતા B. B. B.

સૂરખ મનને ઉપદેશ.

(વિરથા જનમ ગમાયો મૂરખ ! વિરથા જનમ ગમાયો-એ રાગ)

હાટ હવેલી બાગ બગીચા, નિગળી શું હરખાણો ?
 લક્ષ્મીના અભિમાનમા ફરતો, સાચો તત્ત્વ નહિ પાયો. મૂરખ ! શુ દેખી પુલાણો ? ૧
 નાગીઓના વિષયમા ગમ્યો, વિષયવૃત્તિ નહિ પાયો,
 બન્ધુઓના મોહમા પડીયો, સિતેર કાગડોડી બધાયો મૂરખ ! શુ ૨
 રથાવગ જાતિમા જન્મ તુ પામ્યો, રવિકલેન્દ્રીપણે આબ્યો,
 પચેન્દ્રીની ચતુર ગતિમા, નરક તિર્થ ચ દુઃખ પામ્યો મૂરખ ! શુ ૩
 દેવ મનુષ્યના ભવમા ઉપન્યો, સુખમાદે તુ લીનો;
 કાળ અનાદિની ફેરોમા ભટક્યો, હજી અત નવિ આબ્યો. મૂરખ ! શુ ૪
 ચતુરઅશીતિ લક્ષ યોનિમા, વાર અનન્તી તુ આબ્યો;
 હવે વીતગગ હલ્લમા ધારી, સમક્તિ જ્ઞાન વધારો. મૂરખ ! શુ ૫
 જ્ઞાનદાયક નેમોશ્ચ ગુરુની, ચરણસેવ તુમ પાવો,
 જિત વિદ્યાનદની એ વિનતિ, પ્રબુને રોજ મહારો. મૂરખ ! શુ ૬
 મુનિ વિદ્યાનંદવિજયજી

૧. શ્રી કપીરજના વચનનો અર્થ ઋષુસ્વીકાર છે.

૨. વિકલેન્દ્રી એટલે બેઈન્દ્રી, તેઈન્દ્રી અને ચૌરેન્દ્રી. ૩. ચતુર ગતિ એટલે ચાગ ગતિમા

૪. ચતુરઅશીતિ એટલે ચોગણી લાખ જીવયોનિમા ૫. જ્ઞાનદાયક એટલે જ્ઞાનના આપનાગ

પ્રભાવિક પુરુષો

૭૫૬૪૭૯૫૩ (૩)

“શિષ્ય નંદન ! એ મહિયારીના કથાનકમાં કર્મરાજે જે નાટક લખાવેલું તેની વાત સિવાય ખીજું શું હતું ? છતાં એની ગૂંથણી જે સુંદર રીતે કરાયેલી એ સાંભળીને આમવાસી જનોના અંતર કેવા વલોવાઈ ગયાં ? મારા આગ્રહ સિવાય એક પછી એક પોતાના જીવનને ધર્મમય બનાવવા જાતજાતના નિયમ લેવા લાગ્યા એ તો તેં નજરે જોયું.

“કોઈ હક્કો ન પીવો એવો નિયમ મદલ્ય કરે તો ખીજો વળી ખેતરમાં દવ ન મૂકવાની બાધા લે. ત્રીજો વળી અજાણ્ય પાણી ન વાપરવાની વાત સ્વીકારે અને ચોથો વાસી ધાન્ય ન વાપરવાના પચ્ચખાણુ ધારે. આ બધા કંઈ મહત્વના મત ન લેખાય, છતાં એ પાછળનો ભાવ કેવો અંતરને સ્પર્શી આગળ વધેતો હતો એ જોવાની જરૂર છે. પુનઃ એક વાર કહું છું કે બાધા-આખડીની લંબાઈ, પટ્ટોળાઈ માપવા કરતાં એની કુમાર કેવી છે એ જોવાની ખાસ અગત્ય છે. જૈનધર્મમાં પ્રધાનતા નથી તો માધનેની વિપુળતાને વરતી કે નથી તો એના કિમતીપણાને અવલંબી. એ કેવળ બાવને જ વરેલી છે અને તેથી જ મંભળાયા છે કે પ્રભુ શ્રી મહાવીરને પારણું કરાવનાર અભિનવ શેઠને આંગણે સોનામહોરોની વર્ષા થઈ ન્યારે એ અંગેની બાવના પર આરૂઢ થનાર જીરજીરેક તો એટલા આગળ વધી ગયા કે દેવોની દુઠુંભિએ એક ન મૂકી હોત તો સુકિતમુંદરીના પ્રાસાદમાં પ્રવેશી ચૂક્યા હોત. કદાચ ઉપલક નજરે જોનારને-માત્ર જનની મંખ્યાએ ગમ્મ ભરનારને-સોનૈયાવાળો

શેઠ નશીજદાર લાગે પણ ખૂદ જ્ઞાની ભગવંતે તો જીરજીરેકની જ પ્રશંસા કરી છે. આ પુનઃશાળીની બાવના પુસ્તકે ચઢી છે. આ ગામડાના માનવીઓના જીવનમાં પણ એ ચીજને જ કેસોડી પર ચઢાવવાની છે. ધર્મ-પાલનના ચાર પ્રકારમાં ‘ભાવ’નું સ્થાન છેલ્લું યાને ચોથું છે તે સહેલુક છે. દાન, શિયળ, તપ એ ત્રણ માર્ગે જવાથી ધર્મકરણી જરૂર થાય છે છતાં એ પ્રત્યેકના સાચા મૂલ્યાંકન કરાવવા હોય તો એમાં ચોથા બાવની અવશ્ય જરૂર રહે છે.

“આ પંથે પળવામાં એક કારણુ સંભળાવું હવે જે ખીજું કારણુ બતાવું છું તે પણ વિચારવા જેવું છે. સહેરામાં ગોચરીપાણી સારી મળે અને સાધુજીવનના નિયમ સાચવવાની સગવડ વધુ રહે એ કેટલાક અંશે સાચું છે, છતાં મુનિપણું એ સગવડના ચાંબલે બંધાયેલું એકાદું પરાધીન પ્રાણી તો નથી ને ? તીર્થંકર મહાવીર દેવ ચાલી-ચલાવીને વધુ ઉપસર્ગ સહેવા સારુ-પરિવહાની હેલી હેલે દયાવા સારુ-કર્મપુજા બાળી નાંખવાના માત્ર એક જ હેતુને આશ્રયી અનાર્થભૂમિમાં પગલા પાડે; તો શું એમના સંતાનો ઠેર ઠેર સગવડ જોયા કરે ? એટલી હદે કુમળાશ ધારણુ કરી દ્યે કે ગોચરીપાણીની સુલભતા વાત-વાતમાં એમના કંઠે બાજે ? માર્ગે આવતી અગવડતા વેડવા જેટલા હૃદય કડીલુ ન કરે ?

“મુરુદેવે એમ પણ માની લીધું હોય કે પ્રૌઢ વયના કિનારે પહોંચેલ મારા જેવો શિષ્ય જન્મે ધ્યાનજી હોવાથી-સારા અભ્યાસથી, અરે !

કેમળ કાયા પામીને, ધારેા પુન્યની રાશિ;
 દેવલોક પશુ ચિતવે, મનુજ ગતિ મુજ વાસ. ॥ ૯ ॥
 કૌશલ્યતાથી આદરેા, લેવડદેવડનું કાજ;
 વ્યવહારે કુશળ રહો, હોવે સુખનુ સાજ. ॥ ૧૦ ॥
 કંચન વરસે મેહમાં, પશુ નેત્રે નહિ નેહ;
 તે ઘરમાં શું રાખીએ, નહિ દયા નહિ રનેહ. ॥ ૧૧ ॥
 કર્મ ગતિ સહુને નડે, ખીન્ન નિમિત્ત માત્ર;
 કર્મ ગતિને ટાળવા, દેલો દાન સુખાત્ર. ॥ ૧૨ ॥

ખ.

ખરચ કરેા નિજ વિતનું, અંધ અપંગ અપાર;
 અનુકંપા ઉરમાં ધરી, વચ્ચીન દેદાર. ॥ ૧૩ ॥
 ખાલી હાથ ઘસતાં કહે, આખા જગના લોક;
 પરભવમા દીધું નહિ, આ ભવમાં મુજ શેક. ॥ ૧૪ ॥
 ખિણ ખિણ સમરો સ્વામીને, જે પાખ્યા શિવલોક;
 તપ તપીએ નિઃસ્વાર્થથી, પામીએ સદા સુરલોક. ॥ ૧૫ ॥
 ખીચોખીચ હૃદયે ભારે, પ્રભુ નામ ગુણવાસ;
 અંતર ઉત્તવળ રાખીએ, તજી મેલ દુર્વાસ. ॥ ૧૬ ॥
 ખુખી એક પ્રભુ નામની, જનશુલી જાણે તેહ;
 વિષ હરે ભવવાસનું, આપે અવિચળ રનેહ. ॥ ૧૭ ॥
 ખૂબ કરી જગમાં હવે, ભગ્યો ચોરાશી લાખ;
 ચેતન ચેત હવે સદા, મોહ માયા દૂર નાખ. ॥ ૧૮ ॥
 ખેલો સદા અંતર વિષે, ધર્મ ને આતમખ્યાન;
 પરમાતમ પદ પામીએ, શુકલે કેવળજ્ઞાન. ॥ ૧૯ ॥
 ખે રોગનું મૂળ તું, જાણે વિષય વિકાર;
 તજ વિષયની લાલસા, પાળે ભલ સુખકાર. ॥ ૨૦ ॥
 ખોદો નહિ અન્યનુ કદા, હોય અવગુણ અપાર;
 મલ ધોવો નહિ અન્યતો, આપણુ આપ વિચાર. ॥ ૨૧ ॥
 ખૌવતવંત પુરુષતણું, હોય નિરોગી શરીર;
 કસરતથી દાગિત વધે, યાએ સદા ચરવીર. ॥ ૨૨ ॥
 ખંત કરેા ધર્મકાર્યમાં, ખતથી ખેડ વ્યવહાર;
 ખંતથી સાચું વાવજે, ખતથી મુખ નિરધાર. ॥ ૨૩ ॥
 ખજર નથી ક્યારે જલું, હોડી દેહ દમામ;
 પણ નમ્રી જલુ ખરું, એક દિવસ તમામ. ॥ ૨૪ ॥

હીરાચંદ્ર ઝવેરચંદ્ર શાહ (અપૂર્ણ)

શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર જૈન બાલાશ્રમ-પાલીતાણુ

સં. ૧૯૯૯ ના અષાઠ માસની પત્રિકા.

ધાર્મિક પ્રવૃત્તિઓ:—ચાલુ માસમાં સામાયિક, પ્રતિકમણ, તલાટી દર્શન, પ્રભુ પૂજા, આઠમ-ચૌદશ પ્રતિકમણ, ગુરુવંદન નિયમાનુસાર થયાં હતાં. અષાઠ શુદ્ધિ ૧૪ ના રોજ સઘળા વિદ્યાર્થીઓએ શત્રુજયની યાત્રા ભાવપૂર્વક કરી હતી તથા સાંજે ચૌમાસી પ્રતિકમણ કર્યું હતું.

આવક:—

	રૂ. આ. પા.
શ્રી જનરલ નિર્વાહ ફંડ ખાતે	૩૨૨-૪-૦
શ્રી ભોજન ફંડ ખાતે	૪૬૫-૪-૦
શ્રી કેલવણી ફંડ ખાતે	૮૬-૦-૦
શ્રી સ્વામીવાસક્ય ટ્રસ્ટ ફંડ ખાતે	૧૨૫૪-૦-૦
શ્રી દૂધ ફંડ તિથિ ખાતે	૧૦૧-૦-૦
શ્રી આંગી ફંડ તિથિ ખાતે	૨૦૨-૦-૦
શ્રી દેરાસર ફંડ ખાતે	૭૭-૧-૦

જમણવાર:—૧. ગાંધી હરગોવિંદદાસ મોતીલાલ તથા શેઠ નાનચંદ થોલણ. ભાવનગર.

મુલાકાત:—શેઠ શુભાભયંદ મંગળજી-કડી, માણેકચંદ ખેમચંદ-વિહાર, ગાંધી હરગોવિંદ મોતીલાલ તથા શેઠ નાનચંદ થોલણ-ભાવનગર, કાંતિલાલ પદમશી-સાણંદ, શેઠ પોપટલાલ છોટાલાલ-અમદાવાદ, શેઠ ગિરધર ઉમેદચંદ-દેકાવાડા, પારેખ ચુનીલાલ દુર્લભદાસ-ભાવનગર, શેઠ છોટાલાલ નાનચંદ-ભાવનગર, શાહ અમરચંદ કુંવરજી-ભાવનગર, વોરા બાબુભાઈ નાનચંદ-ભાવનગર, પારેખ ત્રિભુવનદાસ દુર્લભદાસ-ભાવનગર, વાડીલાલ છોટાલાલ-વીસનગર, શેઠ સારાભાઈ જેસીંગભાઈ કાળીદાસ-અમદાવાદ, શેઠ શાંતિલાલ ખુબચંદ-સુરખાડ, શેઠ જયુભાઈ નયુભાઈ-અમદાવાદ, ગાંધી ગિરધરલાલ ગોવિંદજી-શીહોર.

આસ મુલાકાત:—સ્થાનિક કમિટીના પ્રમુખ શ્રીયુત ચતુર્ભુજ મોતીલાલ ગાંધી મુંબઈથી નિરીક્ષણ અર્થે પધાર્યા હતા. તેમજ શ્રીયુત અમરચંદભાઈ કુંવરજી તથા પારેખ ચુનીલાલ દુર્લભદાસ પણ મુલાકાતે આવી ગયા. સ્થાનિક કમિટીની મીટિંગો મેળવી હતી.

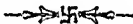
પરમપૂજ્ય મુનિ મહારાજ સાહેબો તથા સર્વ જૈન બંધુઓને નમ્ર નિ-
નંતિ છે કે-પર્યુષણમાં બધાં બધાં આપ બિરાજતા હો ત્યાં ત્યાં સામુદાય-
ક દીપના પ્રસંગે આ સંસ્થાને જરૂર સંભારી યોગ્ય મદદ અપાયશો.

અદાર પાપસ્થાનકની સજ્જાય-વિવેચન યુક્ત

અગાઉ અદાર પાપસ્થાનક અને ખાર ભાવનાની સન્જાયોની સંયુક્ત શુદ્ધ અર્થોના તરફથી અદાર પાડવામાં આવી હતી તે ખ્યાસ થઈ જવાથી માત્ર અદાર પાપસ્થાનકની સજ્જાયની અર્થ સાથેની શુદ્ધ અદાર પાડવામાં આવી છે. સસારવૃદ્ધિના હેતુભૂત અદાર પાપસ્થાનકોને મંપૂર્ણ રીતે સમજી તેનાથી કષ્ટ રીતે બચી શકાય તેને લગતું આ શુદ્ધ સાદી ને મરસ બાપમાં વિવેચન કરવામાં આવ્યું છે. આ સજ્જાયો શ્રીમદ્ ઉપાધ્યાયજી મહાગૌરી યજ્ઞોવિજયજીની રચેલી હોવાથી તેમાં ધણું રહસ્ય મમાવવામાં આવ્યું છે. એક એક સજ્જાય એક-એક અથવા ગળ સારે તેની રહસ્યપૂર્ણ છે. સૌ કોઈએ આ શુદ્ધો લાભ લેવા જોવો છે. પૃ. ૧૪૦ દિમિત માત્ર ત્રણ આના.

પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂલ. શાસ્ત્રી

હિંદી સુદર ટાઇપમાં છપાવેલ આ શુદ્ધમાં પંચ પ્રતિક્રમણ, નવ સ્મરણ, ચૈત્યવંદન, રતનનં, રત્નિ, હંદ તથા વિધિઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરેલ છે. વિદ્યાર્થીઓને ખાસ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે કાળગતી અતિશય મોઢવારી છતાં જ્ઞાન-પ્રચારનો હેતુ જાળવવા માટે દિમિત વધારી નથી છૂટક નકલના આઠ આના. સૌ નકલના રૂ. ૪૫). પોસ્ટેજ તથા આના.

પં. શ્રી સુમતિવિજયજીનો ખેદકારક સ્વર્ગવાસ.

આ વર્ષે ગાંધનપુરમાં ચાતુર્માસરિયત પં. શ્રી સુમતિવિજયજી શ્રાવણ વદિ ૧૨ ના ગેજ સમાધિપૂર્વક સ્વર્ગવાસી થયા છે. તેઓશ્રી આચાર્યશ્રી વિજયભક્તિસૂરીશ્રીના શિષ્ય હતા તેઓશ્રીએ વિ. સ. ૧૯૮૧ ના મહા સુદિ છત્રના રોજ બાગવતી દીક્ષા મહણ કરી હતી અદાર વર્ષના દીક્ષાપર્યાયમાં તપશ્વર્ષા, શુરશક્તિ અને શાસ્ત્રાભ્યાસદ્વારા સાધુજીવન નિર્માણ બનાવ્યું હતું. સ્વભાવે સાત અને બારિષ્ટ પરિણામી હતા. વર્ધમાન તપ પરત્વે તેમને અત્યંત પ્રેમ હતો અને ધણા ગામોમાં તેમણે શુર મદારાજ સાથે રહીને તેની સંસ્થાએ સ્થપાવી હતી. સાધુસંસ્થાને એક શુણી મુનિવરની ખામી પડી છે. આચાર્ય શ્રી વિજય-ભક્તિસૂરિને એક તૈવાગ થયેલા શિષ્યની ખામી પડી છે. શાસનદેવ સ્વર્ગસ્થના આત્માને શાંતિ અર્પો એમ પ્રાર્થાએ છીએ

શ્રી ત્રિપદિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર લાખાંતર

પર્વ ૧ થી ૧૦ : વિભાગ ૫

આ આખા અંથમાં દશ પર્વ છે. કલિકાલમર્વથી શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની આ અપૂર્વ કૃતિ છે. મૂળના શ્લોક ૩૪૦૦૦ છે. અમે તેનું લાખાંતર જુદા જુદા પાંચ ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. ૧ પ્રથમ ભાગ-પર્વ ૧-૨ શ્રી ઋષભદેવ, અનિતનાથ વગેરેના ચરિત્ર. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૨ બીજો ભાગ-પર્વ ૩-૪-૫-૬ શ્રીસંભવનાથથી મુનિસુતતસ્વામીમુધીનાં ચરિત્રો. કિં. રૂ. ૩-૪-૦ ૩ ત્રીજો ભાગ-પર્વ ૭ મું. જૈન રામાયણ ને શ્રી નમિનાથ ચરિત્ર કિં. રૂ. ૧-૮-૦ ૪ ચોથો ભાગ-પર્વ ૮-૯. શ્રી નેમિનાથ ને પાર્શ્વનાથ વગેરેનાં ચરિત્ર કિં. રૂ. ૩-૦-૦ ૫ પાંચમો ભાગ-પર્વ ૧૦ મું. શ્રી મહાવીરસ્વામીનું સવિસ્તર ચરિત્ર કિં. રૂ. ૨-૮-૦ પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૧૩-૮-૦ થાય છે, તેના પાંચે ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૧-૮-૦ લેવામાં આવે છે. પોસ્ટેજ જુદું સમજવું.

શ્રી ઉપમિતિ ભવપ્રપંચા કથા લાખાંતર.

ભાગ ૧-૨-૩-૪.

પ્રથમના ૩ ભાગમાં આખા અંથનું લાખાંતર સંપૂર્ણ આવે છે. આ એક અપૂર્વ અને અજોડ અંથ છે. ત્રણે ભાગ મળીને કિંમત રૂ. ૬૦ છે. ચોથા ભાગ તરીકે તે અંથના કર્તા શ્રી સિદ્ધધિંગણીનું ચરિત્ર ઘણું વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યું છે. તેની કિંમત રૂ. ૩ છે. ચાર ભાગ ભેગા લેનાર પાસેથી રૂ. ૧૨૦ ના રૂ. ૧૦૦ લેવામાં આવે છે.

શ્રી વિનયલક્ષ્મીસૂરિચરિત્ર

શ્રી ઉપદેશપ્રાસાદ લાખાંતર

આ આખા અંથનું લાખાંતર અમે પાંચ ભાગમાં છપાવીને પ્રસિદ્ધ કરેલ છે. એમાં સ્થાન ૨૪ ને વ્યાખ્યાન ૩૬૦ છે. દરેક વ્યાખ્યાનમાં એક એક કથા છે. પાંચે ભાગની કિંમત રૂ. ૨૦-૨-૨-૨૦-૨૦ કુલ રૂ. ૧૧૦ થાય છે તેના પાંચે ભાગ ભેગા મંગાવનાર પાસેથી રૂ. ૧૦ લેવામાં આવે છે આ અંથ અજોડ છે. આવો વર્ષના દિવસપ્રમાણ વ્યાખ્યાન વાળો બીજો કોઈ અંથ નથી. લાખાંતર પણ સરલ ગુજરાતી ભાષામાં કરવામાં આવેલ છે. કર્તાએ પ્રવાસ જાડુ વિશેષ કર્યો છે.

શ્રી આત્મપ્રબોધ અંથ-મૂળ

પંડિત શ્રી જિનલાભસુન્દર ગણપત આ અંથ જાડુ ઉપયોગી છે. તેમાં સમકિત, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ તથા પરમાત્મસ્વરૂપદર્શક ચાર પ્રકાર પાડેલા છે. કિંમત રૂપિયો દોઢ પોસ્ટેજ સાત આના. ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાચતા લાયક છે તેમજ શ્રોતાવર્ગને અત્યંત આનંદ માથે લાભ કરે તેવો છે.

શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ સંસ્કૃત પદ્યબદ્ધ ચરિત્રના કર્તા શ્રી મિદ્ધાર્થિ છે. ચરિત્ર ઘણું રસિક છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચતા લાયક છે. કિંમત રૂપિયો એક. પોસ્ટેજ પાંચ આના. આવબિસ વર્ષમાન તપના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ સમજવા માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.

माक्षार्थिना प्रत्यहं ज्ञानवृद्धिः कार्या

श्री

विद्यार्थिनां
पुस्तकालयः

जैन धर्म प्रकाश

पुस्तक पट्ट भुं

::

अंक ७ भा

वीर संपत् २४९८

✽

विक्रम संपत् १९८८

आश्विन

प्रगटकर्ता—

श्री जैन धर्म प्रसारक सभा,
सावनगर

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશ

બહારગામ માટે ખાર અંક ને લેટના પોસ્ટલ સાથે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૨-૦

પુસ્તક ૫૯ મું
અંક ૭ મો

આશ્વિન

વીર સં. ૨૪૬૯
વિક્રમ સં. ૧૯૯૯

અનુક્રમણિકા

૧. પ્રભુ પ્રાર્થના ...	...	...	...	(રાજમલ ભંડારી) ૧૬૭
૨. શ્રી પુન્યકુલકનો અનુવાદ ...	...	...	...	(હીરાચંદ અવેરચંદ શાહ) ૧૬૮
૩. શ્રી પ્રશ્નસિંધુ ...	...	...	...	(આ. શ્રી વિજયપદ્મચરિ) ૧૬૯
૪. વીરવિલાસ (૧૦) ...	...	...	...	(મૌકિતક) ૨૦૩
૫. સાંવ્યવહારિક પ્રત્યક્ષ ...	...	...	...	(જીવરાજભાઈ ઓધવજી દોશી) ૨૦૭
૬. મનનીય સૂત્રો ...	...	...	...	(જેન. ખી. શાહ) ૨૧૨
૭. ધર્મથી સાત પ્રકારની વૃદ્ધિ ...	...	...	...	(કુંવરજી) ૨૧૩
૮. બોધ-સુધા ...	...	...	...	(આ. શ્રી વિજયકરચરિ) ૨૧૪
૯. જીવાભિગમસંગ્રહણી પ્રકરણમાં જણાવેલી વિશિષ્ટતાઓ ...	...	...	...	(કુંવરજી) ૨૧૬
૧૦. પ્રશ્નોત્તર ...	...	...	...	(પ્રશ્નકાર-મગનલાલ દેવચંદ-મીયાગામ) ૨૧૭
૧૧. " ...	...	...	...	(પ્રશ્નકાર-ભાઈ અવેરચંદ જગનલાલ) ૨૧૯
૧૨. " ...	...	...	...	(મુનિ વિનયવિજયજીના પ્રશ્નોના ઉત્તરો) ૨૨૦
૧૩. પ્રભાવિક પુરુષો: પદ્મધર બેલડી ૪ ...	...	...	...	(મોહનલાલ દીપચંદ ચોક્સી) ૨૨૧
૧૪. શ્રી મહાવીર પરમાત્માના તપાદિકમાં કેટલીક વિશિષ્ટતાઓ ...	...	...	...	(કુંવરજી) ૨૨૫

અંતઃકરણપૂર્વક આભાર

શ્રી જૈન ધર્મ પ્રકાશને પ્રસ્તુત વર્ષને અંગે કાગળની અત્યંત મોઘવારીને પહોંચી વળવા માટે ઉદારદિલ ધર્મપરાયણ શેઠ, મર કીકાભાઈ પ્રેમચંદ એક હજાર રૂપિયા જેટલી મોટી રકમની સહાય આપી છે તેને માટે તેમનો અતઃકરણથી આભાર માનવામા આવે છે. ગત વર્ષમાં પૂર્ણ તેમજ અઘડ સારી સહાય આપી હતી હતું પણ તેની જ ઉદારતા બતાવતા રહેશે એવો સંભવ છે. જૈન ધર્મ પ્રકાશ પ્રત્યેનો તેમનો પ્રેમ પ્રશંસનીય છે. અમે તેમની ધર્મપરાયણ શક્તિ માટે અને માહિત્યની સેવા માટે તેમને ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

શ્રી પુન્યકુલકનો અનુવાદ

(જગજીવન જગ વાલહો-એ રાગ.)

વદન કરુ પ્રભુ વીરકો, પ્રભુમુ સદ્ગુરુ પાપ લાલ રે,
 શારદ માત સોહામણી, કેવલીધર્મ ઉપાય લાલ રે વદન કરુ ૦ ૧
 ઉત્તમ પુન્યકુલક જીઓ, પુન્યાનુબધી પુન્ય લાલ રે,
 સુખશાતા મરિ ઉપજે, હોવે મગલમાલ લાલ રે વદન કરુ ૦ ૨
 આર્થ દોન અવતાર હો, ઉત્તમ જ્ઞાતિ સોહાય લાલ રે,
 વીનરાગભાષિત ધર્મમા, શ્રદ્ધા સંપૂર્ણ હોય લાલ રે. વદન કરુ ૦ ૩
 અરિહત ચરણની સેવના, સદ્ગુરુ ચરણ ઉપાસ લાલ રે,
 સજ્જાત્રી ધ્યાન સદા રહે, ધર્મે વડપણ ખાસ લાલ રે વદન કરુ ૦ ૪
 સમકિત જોધિરત્ન હો, સતસમાગમ નિત્ય લાલ રે,
 ઉપશમ ભાર મળી રહે, સમરસ સમતા સત્ય લાલ રે વદન કરુ ૦ ૫
 દાક્ષિણ્ય ગુણ પાલન કરે, સમકિત નિશ્ચય હોય લાલ રે,
 મત પગિપાલન ભાવથી, વિનય વિવેકે જોન લાન રે વદન કરુ ૦ ૬
 નિશ્ચય ને વ્યવહારમા, સાધ્ય માધન સુખકાર લાલ રે,
 મન વચ કાયા યોગને, રાખે ધર્મ સદકાર લાલ રે. વદન કરુ ૦ ૭
 નિગમિકારી દષ્ટિ રહે, વૌવન વચ ભરપૂર લાલ રે;
 જૈનદાસન ગંગે રમે, ચોળ મજા ઉપગાગ લાલ રે વદન કરુ ૦ ૮
 પરનિદા ત્યાગી જને, નિજ ગુણ આદ્ય મનાવ લાલ રે,
 મોક્ષ અભિનિદિમતિ ધણી, ભવ વૈરાગ્ય મન લાન લાલ રે વદન કરુ ૦ ૯
 નિર્માણ શીત ને, સુપાન દાને ઉદ્ધામ લાલ રે,
 ભવભ્રમણથી વિરમે, પામે મોક્ષ પદ ઉગ્મસ લાલ રે વદન કરુ ૦ ૧૦
 સુકેળી અનુમોદના, પાપમૂલ્ય આલોન લાન રે,
 તપ જપ ધ્યાન મદા રહે, મદાગન નવકાર લાલ રે વદન કરુ ૦ ૧૧
 દય દશાતે દોહીયો, પામી નગ અવતાર લાલ રે;
 ખાગ મન સોળ ભાવના, પર ઉપગાગ અપાગ લાલ રે. વદન કરુ ૦ ૧૨
 ધણવિધ કરણી અતિ ભલી, પામે પુન્ય પ્રસાદ લાલ રે,
 દાન શિવલ તપ ભાનન્ય, સુખ મજમ સોહાય લાલ રે. વદન કરુ ૦ ૧૩

હીરાચંદ ઝવેરચંદ

રચયિતા—આ. વિજયપદ્મસૂરિ

॥ આર્યવૃત્તમ્ ॥

સિરિસંખેસરપાસં, વંદિય ગુરુદેવણેમિહ્નરિપયં ॥

મન્વોવચારદરકં રણમિ સિરિપન્હસિંધુમહં ॥ ૧ ॥

૧ પ્રશ્ન—શ્રાવક શબ્દનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—શ્રા=શ્રદ્ધા, વ=વિવેક, ક=ક્રિયા. શ્રદ્ધા, વિવેક અને ધર્મક્રિયા. આ ત્રણ વાનાં જે કરે તે શ્રાવક કહેવાય. અથવા જે પરલોકમાં મહાકલ્યાણને કરનાર શ્રી જિનવચનોને ઉપયોગપૂર્વક વિધિ સહિત સાંભળે તે ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવક કહેવાય, અથવા શુકલપાદિક શ્રાવક કહેવાય. એમ અનુક્રમે શ્રાદ્ધશુશ્રુવિવરણમાં શ્રાવક શબ્દની પહેલી વ્યાખ્યા જણાવી છે, અને શ્રી પંચાશકમાં બીજી વ્યાખ્યા જણાવી છે.

૨ પ્રશ્ન—સમ્યક્ત્વ પામ્યા પછી કેટલી કર્મસ્થિતિનો નાશ થયા બાદ શ્રાવકપણું પ્રાપ્ત થાય ?

ઉત્તર—જ્યારે જે પદ્યોપમથી નવ પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિનો નાશ થાય ત્યારે શ્રાવકપણું પ્રાપ્ત થાય, એમ શ્રી પંચાશકમાં જણાવ્યું છે તે પાઠ આ પ્રમાણે—

સમ્મત્તમ્મિ ઉ લલ્લે, પલિયપુદ્ગલેણ સાવઓ હુજ્જા ॥

ચરણોવસમચ્ચયાણં, સાગરસંખંતરા હુંતિ ॥ ૧ ॥

૨પદ્યાર્થ—સમ્યક્ત્વ પામ્યા બાદ પ્રથમ ઘટાડેલી સ્થિતિમાંથી જ્યારે જેથી નવ પદ્યોપમ પ્રમાણ સ્થિતિ ઘટે ત્યારે શ્રાવકપણું પ્રાપ્ત થાય. ત્યારબાદ અનુક્રમે સંખ્યાતા સંખ્યાતા સાગરોપમ પ્રમાણ કર્મસ્થિતિનો નાશ થાય ત્યારે સર્વ-વિસતિ-ઉપશમશ્રેણિ-ક્ષપકશ્રેણિ પ્રાપ્ત થાય. વિશેષ બીના શ્રી પંચાશકવૃત્તિ, કર્મ-પ્રકૃતિવૃત્તિ, પંચસંઘહાદિથી જાણવી.

૩ પ્રશ્ન—શ્રી જૈનેન્દ્રાગમોમાં શ્રાવકતા કેટલા ભેદ જણાવ્યા છે ?

ઉત્તર—૧ માતા પિતા જેવા શ્રાવક. ૨ ભાઈ જેવા શ્રાવક. ૩ મિત્ર જેવા શ્રાવક. ૪ સપત્ની (શોકય) જેવા શ્રાવક અથવા ૧ ચાટલા જેવા શ્રાવક. ૨ દ્યજ (ધન) જેવા શ્રાવક. ૩ સ્થાણ (ઠૂંઠું) જેવા શ્રાવક. ૪ ખરડક (અશુચિ પદાર્થ અથવા અનાજથી ખરડાયેલ કડછી વગેરે) જેવા શ્રાવક. આમ જે રીતે શ્રાવકતા ચાર ચાર ભેદ શ્રી સ્થાનાંગસૂત્રના ચોથા અધ્યયન વગેરે શાસ્ત્રોમાં જણાવ્યા છે. વિશેષ બીના શ્રી દેશનાચિતામણિ વગેરેમાં જણાવી છે.

૪ પ્રશ્ન—માતાપિતા જેવા શ્રાવકનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જે શ્રાવકો ઉચિત અવસરે શ્રી આચાર્યાદિ નિર્ઘંથ મહાપુરુષોની પાસે જઈને તેમણે કરમાવેલાં કાર્ય કરે, ધીનસમજણને લઈને સાધુઓ કદાચ ભૂલ કરે ને પોતે દેખે, બાળ પણ ખર, તો પણ ‘આપણા કરતાં તેઓ અધિક ગુણવાંત છે’ એમ વિચારીને શાંતિથી અને ગ્રેમભરેલાં વચનો કહીને ભૂલ સુધરાવે, પણ અરુચિ ધારણ કરે નહિ. તથા જે મુનિવરોની ઉપર એકાંત (અડગ) વાતસલ્યભાવ (બહુમાન) રાખે તે માતાપિતા જેવા શ્રાવકો બાળવા. એમ શ્રી ધર્મસ્તંત્રકરણબૃહદ્વૃત્તિ વગેરેમાં જણાવ્યું છે. માતાપિતા સમાન શ્રાવકોની વ્યાખ્યા જણાવનારી ગાથા આ પ્રમાણે—

ચિંતઈ જદ્દકજ્જાઈ, ન દિદ્ધરલિઓઽવિ હોઈ નિણ્ણોહો ॥

एरांतवच्छलो जइ, जणस्स जणणीसमो सद्धो ॥ ૧ ॥

૫ પ્રશ્ન—બધુ (ભાઈ) જેવા શ્રાવકો કેને કહીએ ?

ઉત્તર—જે શ્રાવકો મુનિરાજની ઉપર સંપૂર્ણ સ્નેહભાવ રાખે, પણ સાધુઓનો વિનય સાચવવામાં મંદ (અદ્ય) આદરભાવ (લાગણી) રાખે, છતાં કોઈ વિધર્મી કદાચ મુનિરાજનું અપમાનાદિ કરે તે વળતે તો જરૂર પડે એ જિલો રહી પ્રતીકાર કરે, અપમાન કરનારને શિક્ષા કરે ને મુનિનું બહુમાન બળવે, તે ભાઈ જેવા શ્રાવક કહેવાય. કહ્યું છે કે—

हियए ससिणेहोविय, मुणीण मंदायरो विणयकम्मे ॥

માઈસમો સાહુણં, પરામવે હોઈ સસહાઓ ॥ ૨ ॥

૬ પ્રશ્ન—મિત્ર જેવા શ્રાવકનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જે કારણપ્રસંગે (તેની) સલાહ નહિ લેવાથી અભિમાન ધારણ કરી લેશ રાય (ક્રોધ) કરે, છતાં પોતાના પુત્રાદિથી પણ મુનિરાજને અધિક માને, મેવા કરે, તે મિત્ર જેવા શ્રાવક કહેવાય. કહ્યું છે કે—

मित्तसमाणो माणा-ईसि रूसइ अपुच्छिओ कज्जे ॥

મણ્ણંતો અપ્પાણં, મુણીણ સયણાઽ અન્મહિયં ॥ ૩ ॥

૭ પ્રશ્ન—સપત્ની (શેકય) જેવા શ્રાવકો કેને કહીએ ?

ઉત્તર—જે શ્રાવક મુનિરાજની પાસે આવે ત્યારે અક્કડ થઈ જિલો રહે, વંદનાદિ ભક્તિ કરે નહિ, મુનિના છિદ્ર લુએ, મુનિરાજ કદાચ અનુપયોગ પ્રમાદાદિને લઈને લગાર ભૂલ કરે, તો બાળતાંની સાથે જ બીજાને કહી દે, સાધુને ઘાસ જેવા તુચ્છ ગણે, તે સપત્ની (શેકય) જેવા શ્રાવક કહેવાય. કહ્યું છે કે—

થદ્ધો છિદ્ધપેહી, પમાયત્વલિયાહ ણિચ્ચમુચ્ચરણ ॥

સદ્ધો સવકિકપ્પો, સાહુજણં તણસમં મણહ ॥ ૪ ॥

૮ પ્રશ્ન—આદર્શ (ચાટલા) જેવા શ્રાવકનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જેમ દર્પણમાં (ચાટલામાં) જોનારનું તાદૃશ (જેવું પોતાનું હોય, તેવું) પ્રતિબિંબ પડે, તેમ જેઓ શ્રી શુરભહારાજ જે બીના જેવા સ્વરૂપે જણાવી હોય તે તેવી જ ધારી રાખે તે શ્રાવકો આદર્શ જેવા જાણવા. કહ્યું છે કે:—

ગુરુમણિઓ સુત્તર્યો, વિવિજ્જહ અવિતહો મણે જસ્સ ॥

સો આયંસસમાણો, સુસાવઓ દેસિઓ સમણ ॥ ૫ ॥

૯ પ્રશ્ન—ધન (ધન) જેવા શ્રાવકો કેને કહીએ ?

ઉત્તર—જેમ પવન વાય ત્યારે ધન ફરકે તેમ મૂઢ, અજ્ઞાની, મિથ્યાદૃષ્ટિ છવોના વચન સાંભળીને જેઓ ભરમાઈ બળ ને શુરભહારાજનાં વચનને મક્કમ રીતે (હઠ શદ્ધા રાખીને) માને નહિ, તે ધનની જેવા શ્રાવક કહેવાય. કહ્યું છે કે—

પવણેણ પઢાગા હવ, મામિજ્ઞહ જો જણેણ મૂઢેણ ॥

અવિણિચ્છિયગુરુવચણો, સો મવહ પઢાહયા તુહો ॥ ૬ ॥

૧૦ પ્રશ્ન—સ્થાણુ જેવા શ્રાવક કેને કહીએ ?

ઉત્તર—જેઓ ગીતાર્થ-સદ્ગુણી શ્રી શુરભહારાજ વગેરે મહાપુરુષો સત્ય વસ્તુ સમન્તવે છતાં પોતાનું પકડયું (કદાચહ) છોડે નહિ અને સાધુ ઉપર દ્રેષ પણ ધારણ ન કરે, તે આઠના કુંઠાની જેવા શ્રાવક કહેવાય. કહ્યું છે કે—

પઠિવણ્ણમસગ્ગાહં, ન મુઝહ ગીયત્થસમણસિદ્ધોઽવિ ॥

ધાણુસમાણો एसी, અપઓસી મુણિજણે ણવરં ॥ ૭ ॥

૧૧ પ્રશ્ન—ખરંટક જેવા શ્રાવકનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—ખરંટક એટલે વિદ્યાદિ-અશુચિ પદાર્થો અથવા દાળ વગેરેથી ખરડાયેલી કડછી વગેરે. જેમ અશુચિ પદાર્થ બીજાને ખરડે છે એટલે અપવિત્ર બનાવે છે, તેમ જે સત્ય હકીકતને જણાવનાર શ્રી શુરભહારાજ વગેરેને કહે કે—તમે ઉન્માર્ગ (સ્યાદ્રાદદર્શનની પ્રવૃત્તિથી વિરુદ્ધ) દેશના આપો છો, મૂર્ખ છો, મંદધર્મી છો, વગેરે પ્રકારે ઉપદેશના દેનાર મુનિવસાદિને અશુચિ (અપવિત્ર) પદાર્થની માફક ખરડે એટલે તરછોડે તે ખરંટક જેવા ચોથા પ્રકારના શ્રાવક જાણવા. કહ્યું છે કે—

उम्मग्गदेसओ निण्हवोऽसि, मूढोऽसि मंदधम्मोऽसि ॥

इअ सम्मंपि कहंतं, खरंटए सो खरंटसमो' ॥ ८ ॥

૧૨ પ્રશ્ન—ઋષભદત્ત પ્રાક્ષણ અને દેવાનંદ પ્રાક્ષણીએ પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવની પાસે દીક્ષા ક્યારે ગ્રહણ કરી ?

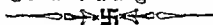
ઉત્તર—પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવે કેવલજ્ઞાની થઈને ‘પહેલું ચોમાસું’ રાજગૃહી નગરીમાં કયું. તે પછી વિદેહદેશમાં ફરતાં ફરતાં ‘માહણકુંડ’ નામના ગામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. અહીં પ્રભુ મહાવીરદેવની પવિત્ર-પ્રભાવશાલી દેશના સાંભળીને ઋષભદત્તે અને દેવાનંદાએ વૈરાગ્યવાસિત થઈને દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેની નિર્મલ આરાધના કરી તે બંને સિદ્ધિના સુખ પામ્યાં. વિશેષ બીના શ્રી ભગવતીસૂત્રાદિમાં જણાવી છે.

૧૩ પ્રશ્ન—માહણકુંડઆમ ક્યાં આવ્યું ?

ઉત્તર—વૈશાલી નગરીનાં બે શાળાપુર હતાં. ૧ પ્રાક્ષણકુંડઆમ-અહીં પ્રાક્ષણોની વસ્તી વિશેષ હતી તેથી તે પ્રાક્ષણકુંડઆમ કહેવાય છે. ૨ ક્ષત્રિયકુંડ આમ. અહીં ક્ષત્રિયોની વસ્તી વિશેષ હતી. પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવ પ્રાક્ષણકુંડઆમના બગીચામાં પધાર્યા ત્યારે અહીં તે બંને શાળાપુરના રહીશ પ્રાક્ષણો તથા ક્ષત્રિયોં વગેરે પ્રભુ મહાવીરદેવની દેશના સાંભળવા આવ્યા હતા. આ વખતે એટલે પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવના કેવલિપણાના બીજા ચોમાસાની પહેલાં-જન્માલિએ અને પ્રભુની પુત્રી પ્રિયદર્શનાએ દીક્ષા લીધી. અહીંથી વિહાર કરી પ્રભુ મહાવીરદેવે કેવલીપણામાં બીજું ચોમાસું વિશાલાનગરીમાં કયું.

૧૪ પ્રશ્ન—પ્રભુશ્રી મહાવીરદેવના આનંદ શ્રાવક વગેરે દશે શ્રાવકોમાં કઈ કઈ બીના સરખી રીતે ઘટે છે ?

ઉત્તર—પાંચ બીના સરખી રીતે ઘટે છે, તે આ પ્રમાણે. ૧. દશે શ્રાવકોએ અગિયાર પ્રતિમા વહી હતી. ૨. દશે શ્રાવકોનો દેશવિરતિપર્યાય ૨૦ વર્ષ પ્રમાણ હતો. ૩. અંતિમ સમયે દશે શ્રાવકોએ માસિક અનશન કયું હતું. ૪. ચાલુ મનુષ્યભવતું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને દશે શ્રાવકો સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા છે. ૫. તે દેવલોકમાં દશે શ્રાવકોનું આયુષ્ય ચાર પદ્યોપમતું જાણવું. અહીંથી ચ્યવીને, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ પામીને, પરમ ઉલ્લાસથી મોક્ષ-માર્ગની સાધના કરીને મુક્તિના અવ્યાળાધસુખ પામશે. (ચાલુ)

केद तज्यो नचि मोद तज्यो नचि द्रोद तज्यो ममता नचि टारी ।

मेद तज्यो नचि नेद तज्यो न भज्यो मगवान महासुखकारी ॥

काम तज्यो नचि दाम तज्यो नचि राम भज्यो तृष्णा नचि छारी ।

पेट के काज किये यद् साज यों मुंद मुंडाय कदा शक भारी ? ॥ ૧ ॥

વીરવિલાસ

(૧૦)

સિદ્ધાચળ શિખરે દીવો રે, આદેસર અલખેલો છર.

પચીસેક વર્ષ પહેલાંની વાત છે. આજે ફાગણ સુદિ ૧૫ નો દિવસ છે. શિયાળા ઉન્હાળાના મધિકાળનો દિવસ છે. વસંતઋતુનો મધ્યાવતાર છે. મારા પિતાશ્રી વરસો સુધી એ પવિત્ર દિવસને અનુરૂપ ધાર્મિક આનંદ, પૂજનો લાભ અને તેને અંતે એક નાનકડું સ્વામીવત્સલ તળાટી પર કરતા. નવાણું પ્રકારની પૂજા બજાવવામાં પાવરધા બનેલા પાલી-તાણાની મોટી ટોળીના સભ્યો આજે કાંઈ અસાધારણ ઉત્સાહમાં હતા. એમાંનાં લગભગ પંદરના ચહેરા, ચહેરા પરનો ઉત્સાહ, અંતરના ઉમળકા, કાસીની રમઝટ, નોખતના ડંકા અને ફરી ફરીને ઉચલાવી એક એક પલ્લે જમાવવાની સુરચિતા આજે પણ અંતરચક્ષુ પર ખડા ચાંચ છે અને કાનમાં ગુંગરવ કરે છે.

સુવાન વય, પ્રભુભક્તિ, સુદૃઢ કસાપલાં શરીર અને પૂજા બજાવવાની સુયોજિત પદ્ધતિ સાથે કંઈની બચ્ચતા, કષ્ટકાસની નિયમિતતા અને પ્રત્યેક ભાગ લેનારની ઉત્સુકતા ખરેખર અબ્બસનીય હતા કાઠિયાવાડી જુલદ અવાજ, સાથે સરણાઈ પાવાની જોડ, મજબૂત રનાયુને બળે નીકળતો કાંસીનો ઝંકાર નરબાને તો નીચે પાડી દે તે કારણે નોખતનો સહકાર અને એક પૂજામાં કાસીનો પાચ વાર પ્રયોગ જીવતાને પણ જમાડે તેવો હતો, અને આજે તો તેઓ ખરેખર આત્મોદ્દેક ચઢ્યા હતા અને ‘ અનંત ઝીલ વાંધાએ ’ (ગીત વાલ્મીકીયો અનંત લાભ મેળવી શકાય) એ સૂત્રની સહાયતાનો આભાસ કરાવી રહ્યા હતા. મુખની આડો ખેમનો છેડો સપ્તી વાઉકાવતી વિરાધનાની મંભવિતતા પરત્વે ઉપયોગ કરનાર એ પૂજાના નિષ્ક્રાંતો કોઈ બેસુર કાસી વગાડે તો તેને ડોળાડોળ કરવાની ના પાડતા અને આખું વાતાવરણ તંગ કરી એકાગ્રતા જણાવવા માટે ધમાલનો સુવ્યવસ્થિત મેળ સાધતા હતા.

દાદાની મૂળ ટૂંકમાં મુખ્ય દેરાસરના અંદર રંગમંડપમાં વચ્ચે નોખતની ડાબી જમણી બાજુ એ હારમાં બેઠેલા એ સાચા બાવુકાના પ્રત્યેકના ચહેરા મને વાદ છે. એમાંનાં અત્યારે કોઈક જ હમત છે જણ્યુ એમનાં છાંય સંસ્કરેદળ્યુ જાગતાં છે. એના મુખ્ય ઉપાડ લેનાર વેપારીનાયકે ‘ નમોહર્ત ’ ના ધ્વનિ પછી દુહો ઉપાડ્યો અને ‘ મારે સોના સમે રે સુરજ ઊગિયો ’ ના રાગમા લીધો. ‘ રામ ભરત તથુ કોડીશું ’ નો આખો ‘ દુહો ’ જમાવી લીધો. પછી જ્યારે થાળ ભરી ભરીને પ્રભુને વધાવવાની વાત આવી ત્યારે એની અને ઝીલનારાની ઊર્મિઓ અવલોકી હોમ તો ગળ ગળ છાતી ઊછળે અને મનોમંથન ચાલે.

૧. વીરવિલાસની માળાની આ સંખ્યા છે. દરેક લેખ રવતંત્ર હોઈ આગળના લેખના સંખ્યા વગર વાંચી સમજી શકાય તેમ છે.

૨. શ્રી વીરવિજયજીની નવાણું પ્રકારની પૂજામાંથી નવમી પૂજાનું પ્રથમ પદ અને આંકણીનું પદ હોવાથી આખી પૂજામાં ઝગતું સારથાદી પદ છે.)

એમા બગબર એ જ વખતે એણે નોમતના નાદ સાથે કાસી ઉપાડી અને પછી ચલતીના ઝમકારામા જે સોના સમો સુરજ ઊગાઓ તે આજે ૪૨સો પછી પણ સોનાચુર્ણ સૂર્યને રજૂ કરે છે, નજરે પડે છે અને મોતીના થાળ હાથમા રજૂ કરી પ્રભુ સન્મુખ જાણે તેમાથી મુઠીઓ ભરી ભરીને ઉડાડતા હોય એવું લાન કરાવે છે

સોના સમા થાળમા સફેદ મોતી બરેલા હોય, થાળમા મોતીની રાગ ચઢાવી હોય અને પ્રભુને વધાવવા ચાલ્યા હોય એ ત્યારે કેવા બકિતભર્યા હોય ઊછળે એ અનુભવવા જેવું છે ત્યાં તો શિવસુંદરીનું આણું ચાલ્યું, પ્રથમ સિદ્ધાચળ શિખરે દીવો દેખાયો ગિરિ ગાળના વિશાળ શિખર પર હજારો દીવેટનો ઝળહળતો દીવો તે મનમા ખરેખર સાત્ત્વિક માનસપુરના વિવેકપર્વત પર આવેલા અપ્રમત્ત શિખરનો ખ્યાલ કગવતો હતો તે વખતે હું ઉપમિતિ કથાનું યુજગતી બાપામા અવતરણ કરી રહ્યો હતો મામાની આગળીએ બવચક નગર જોઈ રહ્યા પછી આ વિવેકપર્વત પર ફરતો હતો ત્યાં ચિત્તસમાધાન મડપની વચ્ચે ખડી કરેલી નિરપહતા વેદિકાના જીવવીર્સિંહાસન પર બેઠેલા ચારિત્ર ધર્મરાજની આખી કરી રહ્યો હતો અને અલભેલા આદીશ્વર, ચારિત્રધર્મરાજ અને અદ્ભુત ઝળહળતા મોટા દીવાની એકતા અનુભવી રહ્યો હતો ?

આદીશ્વરને અતભેલા કલા એટલે અનેક તરજો છૂટ્યા અનખેનો એટલે છેલ્લજિશે પણ થાય, સુદર પણ થાય, અનેખો પણ થાય અને બકો પણ થાય, પણ મારે મન તો અદ્ભુતતાનો જ ખ્યાલ હતો જાણે આખા પર્વતને પ્રકાશનાર મોટો દીવડો હોય, જાણે ચેતનને જગાડનાર, પ્રકાશનાર, પ્રેરનાર, બતાવનાર અને દૂરદૂરથી દેખાનાર લાખો કેંડલ પાવનો વિજળીક દીવો હોય, એવો આ અલભેલો આદીશ્વર દાદો સામે હાજરાદહનુર દિવ્ય તેજ નાખી રહ્યો હતો અને એનો પ્રકાશ આખા પર્વત પર, આખી સૃષ્ટિ પર, આખા જીવન પર પડી સચગચર પૃથ્વીને સહુ મન્મુખ કરતો હતો પણ ત્યાં ન અટકતા બાવુંકે તો વાત ઉપાડી શિવસુંદરીનું આણું માડ્યું આણું વળાવના લાખોની હાગની હાગ રજૂ કરી નાગદંડ સાથે લાખો આણું વળાવવા ગયા તો એ આણુમા હજારો સ્ત્રીઓ પણ ચાલી નીકળી જનની જનન ચાને તેમ આ આણુની હાગ ચાલી અને એ વખતની આણુ અગર વાતો મગજમા આનંદ જમાવતી તેમા આ શિવસુંદરીના આણુએ તો હદ કરી દીધી અડધે આણું કાસીની ધૂન ચાલી, ગગ બદલાયો, જખ્ખે પદ સાથે લેવાયા અને ખરેખર એકામતા કરાવે તેવા પવન કાસી અને નોમતની ઝુમ વચ્ચે ચાલ્યા ત્યાં વચ્ચે સિદ્ધાચળના નવ નામ લેવાણા ખીજ અને ત્રીજ વાગ ગગનો પલટો ચયો અને અતરમા દીવડો પ્રકટ થતો અનુભવ્યો એના પ્રકાશની આગળ બાહ્ય પ્રકાશની મરખામણી પણ ન થાય ત્યાં તો એક જ પૂજમા ચોથી વાર રાગ-દેશી બદલાયા

શિવસુંદરીનું આણું વળાવવા ગયા ત્યાં તો પોતાને પણ ત્યાં જ રહી જવા મન થયું. એટલે અતર જ્વનિ ચાલ્યો નીચેનો મંવાદ રાગની લયમા હૃદય કપન કરાવી રહ્યો અને આશાના ઉચ્ચમાદમા હૃદયને થનગતાવી રહ્યો.

પ્રભુ ! અત્યેના આદીશ્વર ! મારા નાથ ! આવા આવા કરોડો મોક્ષ ગયા, જન્મ મરણનાં દુઃખ વિસારી ગયાં, તો હવે તો અમને પણ આશા બંધાણી છે કે કરોડો પોસાણાં તો એકનો તેમાં વધારો થાય તેમાં કાંઈ વાંધો નહિ આવે. એટલી જગ્યા છે તો એકના વધારાથી મંકડામણુ નહિ થાય. 'અમને પણ આશા મોટી રે'—એ પદ પાંચ દશ વાર ગવાયું, પ્રત્યેક પક્ષે આશામાં પણ વધારો થવા લાગ્યો. પછી નીચે પ્રમાણે અંતર સંવાદ થયો અને પ્રભુ સાથે વાતચીત થઈ, એ વાતચિતેં ગેયરૂપ લીધું અને ગેયતા સાથે અંદર ગાન આપ્યું :

શ્રદ્ધા અને સંવેગથી ભરેલો દરિયો તો હું તરી ગયો !

શ્રદ્ધા કેવી ? અચળ શ્રદ્ધા ! એટલે શું ?

દેવગુરુધર્મની ઉપાદેયતા, વિશુદ્ધિ, સ્વીકાર !

અને સંવેગ કેવો ? સુદર રંગથી રંગાયેલો સંવેગ રંગ !

એટલે શું ? મોક્ષનો અભિલાષ !

ખરેખર, તને મોક્ષ જવાની ઇચ્છા છે ?

અરે હા ! એવી ઇચ્છા ન હોય તો આવડો મોટો દરિયો તરાય કેમ ?

કયો દરિયો ? સંસારનો ? એટલે શું સમજ્યો ?

બાલ સંબંધો અને અંતરંગના દુશ્મનો, એ વળી કયા ?

કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, દંભ, માયા, મોહર !

એને તરીને તું અહીં આગ્યો ? તદ્દન જીતી ગયો નથી, પણ જીતવાના માર્ગ પર તો જરૂર છું.

પણ તારામાં શ્રદ્ધા છે તેની ખાતરી શી ? તો સાહેબ !

શ્રદ્ધા વગર અહીં કોણ આવે ? 'આ ગિરિરાજ ચઢવો દોલલો છે, અહીં સુધી આવવું મુશ્કેલ છે, અઘરું છે, આકરું છે અને આવા પંચમ કાળમાં અહીં સુધી આવી પહોંચ્યો છું તે કાંઈ નાનીસુની વાત નથી, માફી શ્રદ્ધા વગર કોણ આટલો માર્ગ ઉઘાડી શકે ?

વારુ, આવી પહોંચ્યો તો ભલે આગ્યો ! હવે તારે શું કહેવું છે ?

સાહેબ ! સમુદ્ર-મોટો દરિયો તો વહાણવડે તર્યો, પણ હવે તો કાઠે આવી પહોંચ્યો છું.

તો હવે કાઠે ચાલ્યો આવ ! મંજાણો કેમ ?

સાહેબ ! મારું વહાણ તો ભર દરિયે ચાલે, કાંઠાનાં પાણી છીછરાં હોય ત્યાં વહાણ કેમ ચાલે ?

ત્યારે તારે શું જોઈએ છે ?

સાહેબ ! આપ કાંઈ જિભા છો ! મારો હાથ ઝાલી લો તો વહાણમાંથી જીતરી-ઠેકડો મારી કાઠે ચાલ્યો આવું.

તે જરા જોર કર, વહાણમાં બેઠો બેઠો કાંઠાની ઇચ્છા કરી રહ્યો છે, પણ તારું જોર (વીર્ય) ફરકાય.

તે માટે મારા પ્રભુ ! તૈયાર છું, પણ હવે મારું વહાણ ચાલતું નથી, કંઠિ આવેલાને હાથનો ટેકો આપો આપ તો દગિયો ઊતરી કિનારે ઊભા છો. જરા ટેકો આપો તો ઠેકડો મારી કિનારે આવી જઈ.

આવા સમુદ્રને કાઠે ઊભેલાનો પ્રભુ હાથ ઝાલે. દિવ્ય દર્શન કરાવે, અનાહત નાદ સુણાવે, અજપા જપ જપાવે, ત્યારે એ ખરો લવ્ય દીવડો કહેવાય સિદ્ધાચલના શિખર પરના અલખેલા દીવડા ! મારા માર્ગદર્શક અનંત જ્યોતિર્મય રત્નપ્રકાશક દિવ્ય તેજ-મય દીવડા ! મારો પય જીમળ, મારો માર્ગ રપટ કર, મારો હાથ ઝાલી લે, મને ઠેકડો મારવામા ટેકો આપ, મારો બાકીનો છીછરો પય પૂરો કરાવ, મારી મોગી આશા પૂરી કર અને શિવસુદરીનું આણું વાળના હાથોની લગારો બધાણી તેમા મને પણ મૂકી આપ હું એક વધી નહિ જઈ આપ તો મારા હૃદયમા વસેલા છો, આપ મારા અત્યાગી છો, આપ મારા આધાર છો, આપનું તેજ હું દૂરથી પારખી ગયો છું, મારા સવેગર ગને જરૂર રથાન મળશે એમ હું જોઈ શકું છું.

ત્યા તો પૂર જોમમા નોખત, કાસી અને શરણાધની ધૂન લાગી અને ' તેણે હાથ હવે પ્રભુ ઝાલો હો ' પદ તો આશાના પદ કરતા પણ વધારે વખત ગવાયું, ઝીલાણું અને અલતીમાંથી હીચ જમી અને આખા મંદિરમા એક રંગ થઈ ગયો. ગિરિરાજના શિખર પર આદીશ્વર અલખેલા છે એનો સાક્ષાત્કાર થયો, પૂરના પ્રકાશમા લવ્ય શાંત દીવડો સામે દેખાયો અને ધૂમાડા વગરનો, પડછાયા વગરનો, ચીકાશ વગરનો અલખેલો દીવડો સામે રજૂ થયો. ' હારે ' ' હારે ' ના અજગ પવટા, અતરના જલ્પ, ડાકાના નાદ વચ્ચે શાંત ગંભીરતા, ધૂમાલ છતા શાંત વાતાવરણ અને સામેનો ઝળહળતો દીવડો, સમસ્ત નિશ્ચ પર પ્રકાશ પાડતો વિશાળ લવ્ય પ્રકાશપૂજ. લાગ્યું કે આણું વાળવા જનારની કાંઈ મોગી પાટીમાં આગળ પાછળ ધુસી જવાય તો શ્રદ્ધાને રૂળ બેસે, સવેગનો રંગ જામે અને પ્રભુ હાથ ઝાલે તો એક કુદકો મારીને કાઠે પહોચી જઈ.

આ અનમેનુ દર્શન એ ખરેખર અમૃતપાન છે, એને પીતા ધગ્વ થતો નથી, એને પીતા આનંદનો પાગ ગહેતો નથી એને પીતા બત્રીસ કાઠે દીવા થાય છે, એની મોજમા ભેગ નથી, એની લયમા કંઠારતા નથી, એના ઝોજમમા લેહલાવ નથી આવા અદ્ભૂત અનમેલા દીવડાની આજ્ઞે ઝાંખી થઈ, આ દીવડાને આજ્ઞે ઝોળખ્યો, એની પાસે હૃદયના જાવ વર્ણુબ્યા અને એના દર્શનનું અમૃતપાન આજ્ઞે પેટ ભરીભરીને કર્યું એમા આખને ફડક થઈ, હૃદયને તૃપ્તિ થઈ અને આત્મારામને શાંતિ થઈ પાંચ વાર કાસીના ધમકારા થયા, નોખતના ગડગડાટ થયા અને પીપુડીના નાદ થયા આ સિદ્ધાચળના દીવડાની ધૂનમા પચામ મિનિટ થઈ દરો પણ તેની અમર તેટલા વર્ષો પણ ચાલુ છે શબ્દનો ચમત્કાર, ગેયતાની સુવાચ્યતા અને ઊર્મિના ઉદેક સાથે ધ્વનિ કાળનો મહિમા જામી ગયો શબ્દાલંકાર અને અર્થાલંકારની સહયોગિતાના મીઠા મસ્મરણો આજ્ઞે પણ આત્મજ્ઞાન કરાવી રહ્યા છે.

મૌઝિક

સાંવ્યવહારિક પ્રત્યક્ષ (Perception)

જૈનદર્શનમાં જ્ઞાન (Knowledge) ના પાંચ પ્રકાર પ્રતિપાદન કર્યા છે. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવળજ્ઞાન; અને પ્રમાણ (Valid knowledge) એ પ્રકારના-પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ બતાવ્યા છે. જૈન સિદ્ધાંત પ્રમાણે ઇન્દ્રિયો અને મનના નિમિત્ત વિના ચેતનાસ્વભાવ-પ્રકાશસ્વભાવરૂપ આત્માને જે સ્વતઃ જ્ઞાન થાય તેને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન-પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે; અને કર્મથી આવરિત થયેલ જીવને ઇન્દ્રિયો અને મનના સાધનથી જે જ્ઞાન થાય છે તેને પરોક્ષ જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. વ્યુત્પત્તિ પ્રમાણે અર્થ કરતાં 'પ્રત્યક્ષમાં' અક્ષનો અર્થ જીવ કર્યો છે, અને 'પરોક્ષમાં' અક્ષનો અર્થ ઇન્દ્રિય કરવામાં આવે છે. સિદ્ધાંતમાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષનો જે અર્થ કર્યો છે તે યથાર્થ જોવામાં આવે છે. કારણ આત્મા પોતે જ્ઞાનસ્વભાવ-પ્રકાશસ્વભાવ છે. તે આત્માનો પ્રકાશ બીજા કોઈ વ્યવધાન (intervention) સિવાય સીધો પદાર્થ ઉપર પડે ત્યારે પદાર્થનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે. પણ ઇન્દ્રિય અને મનદ્વારા જ્યારે આત્માનો પ્રકાશ પદાર્થ ઉપર પડે ત્યારે તે પ્રકાશને ઇન્દ્રિય અને મનનું કેટલેક અંશે આવરણ આવે છે, અને તે આવરણની તરતમતા પ્રમાણે જ્ઞાનના સ્વરૂપમાં પણ તરતમતા આવે છે. અમુક રંગના ચરમા પહેરીને આપણે બહારની વસ્તુઓ જોઈએ ત્યારે ચરમાના કાચના રંગની ધનતા પ્રમાણે વસ્તુના આપણને દેખાતાં રૂપમાં જે તરતમતા ભાસે છે તેવી તરતમતા ઇન્દ્રિય અને મનરૂપી ચરમાદ્વારા જ્ઞાન મેળવતાં જીવને થાય છે. કર્મના ક્ષયોપશમથી ઇન્દ્રિય અને મનનો મેળ જેમ જેમ ઝોઝો થતો જાય છે, તેમ તેમ જ્ઞાન શુદ્ધતર બનતું જાય છે. અને કર્મનો આત્મતિક ક્ષય થતાં-આત્મા શુદ્ધ સ્વરૂપમાં પ્રકાશિત થતાં જે વસ્તુનું યથાર્થ જ્ઞાન થાય છે તેને શાસ્ત્રમાં કેવળજ્ઞાન કહ્યું છે અને કેવળજ્ઞાન મુખ્ય પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે. એટલે શાસ્ત્રમાં પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષજ્ઞાનનું જે સ્વરૂપ બતાવ્યું છે તે તરવની દૃષ્ટિએ યથાર્થ છે.

વ્યવહારમાં આપણે મન અને ઇન્દ્રિયના નિમિત્તથી થતાં જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કહીએ છીએ, અને અનુમાન, આગમ વિગેરે કારણથી થતાં જ્ઞાનને પરોક્ષ જ્ઞાન કહીએ છીએ. એકે વૃક્ષ જોવાથી જ વૃક્ષનું જે સીધું જ્ઞાન થાય છે તે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે, જ્યારે અનુમાન શબ્દ આદિ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના બીજા સાધનોદ્વારા જે જ્ઞાન થાય છે તે વસ્તુનું સીધું (direct) જ્ઞાન ન હોવાથી, પણ બીજા જ્ઞાન ઉપર આધાર રાખતું હોવાથી, પરોક્ષ જ્ઞાન છે.

શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ અને વ્યવહારની દૃષ્ટિએ પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષનો ઉપર પ્રમાણે ભેદ બતાવ્યા પછી વ્યવહારિક પ્રત્યક્ષ સંબંધે વિચારણા કરવાની રહે છે. તે પ્રસક્તને જૈનદર્શનમાં 'સાંવ્યવહારિક' પ્રત્યક્ષ કહેવામાં આવે છે. આ લેખનો મુખ્ય વિદેશ સાંવ્યવહારિક પ્રત્યક્ષની સમાલોચના કરવાનો છે. જેને માનસશાસ્ત્રમાં અને તર્કશાસ્ત્રમાં perception કહેવામાં આવે છે, તે આ સાંવ્યવહારિક પ્રત્યક્ષને હૃદયીને છે.

સામાન્ય સમજ (common sense) પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન, બધા જ્ઞાનનો મૂળ આધાર છે, પ્રત્યક્ષ રીતે એક પદાર્થનું જ્ઞાન થાય તેમાં કાંઈ શંકા કે વિવાદને સ્થાન નથી, આપણા ચક્ષુથી એક વસ્તુ જોઈને વૃક્ષ કહીએ તેમાં કાંઈ શંકા લેવાનું રહેતું નથી, માટે નૈયાયિકો અને બીજા કેટલાક તત્ત્વવેત્તાઓ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનને બીજા બધા જ્ઞાનના અંતિમ પ્રમાણરૂપે માને છે. જૈનદર્શનમાં પણ બે પ્રતીતિમાં પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનનો વિરોધ આવે તેને પ્રમાણજ્ઞાન ગણવા ના પાડેલ છે. પ્રમાણુભીમાંસામાં પ્રત્યક્ષનું લક્ષણ વિશદઃ પ્રત્યક્ષમ્ (૧-૧-૧૩) બતાવેલ છે. પ્રમાણુનયતત્ત્વાલંકારમાં પણ સ્પષ્ટે પ્રત્યક્ષમ્ (૨-૨) કહેલ છે. અને વિશદનો અર્થ બીજા પ્રમાણુની અપેક્ષા વિનાનું જ્ઞાન કહેલ છે. એટલે સામાન્ય દૃષ્ટિથી વિચાર કરતાં પ્રત્યક્ષ બીજા જ્ઞાનથી શ્રેષ્ઠ અને વિશ્વાસપાત્ર જ્ઞાન છે, પણ વધારે તત્ત્વની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતા પ્રત્યક્ષ નિઃશંકપણે પ્રમાણુભૂત જોવામાં આવતું નથી.

એક જ પદાર્થ જૂદા જૂદા સ્થાનથી, જૂદાં જૂદાં દૃષ્ટિર્નિદ્રુથી અને જૂદા જૂદા માણસોના જોવાથી જૂદા જૂદા પ્રકારનો પ્રત્યક્ષ ઇન્દ્રિયજ્ઞાનમા જણાય છે. સૂર્યને જૂદા જૂદા માણસો જૂદે જૂદે વખતે જૂદે ત્યારે, સૂર્ય એક જતાં, જૂદા જૂદા સ્વરૂપનો લાગે છે, તે સૂર્યના જૂદા જૂદા બધા સ્વરૂપ સાચા છે એમ કહી શકાય નહિ. કોઈ વખત દોરડું સર્પ દેખાય છે, યાંત્રો જૂદા દેખાય છે, આ જ્ઞાન ઇન્દ્રિયજન્ય પ્રત્યક્ષ હોવા જતાં સાચા નથી. એટલે ઇન્દ્રિયજન્ય પ્રત્યક્ષ પ્રથમ દર્શને માનવામાં આવે છે તેનું એકાંત પ્રમાણુજ્ઞાન નથી.

પ્રત્યક્ષને અંગે ત્રણ સવાલો જોવાના ઉપરિચિત થાય છે:—

(૧) પ્રત્યક્ષ એટલે શું ? (What is perception)

(૨) ' પ્રત્યક્ષ ' પદાર્થનું જ્ઞાન કેવી રીતે આવે છે.

(૩) પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં આવતાં વિષયો પદાર્થોની પ્રમાણુભૂતતા કેવી રીતે છે.

(૧) પ્રત્યક્ષ એટલે શું ? તેનો ઉત્તર.

પ્રમાણુભીમાંસામા ' ઇન્દ્રિયમનોનિમિત્ત ' જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ (સાંવ્યવહારિક) કહેલ છે. એટલે ઇન્દ્રિય અને મનના કારણદ્વારા થતાં જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ કહેલ છે. અને તેવા જ્ઞાનથી પદાર્થનો 'યથાર્થ' જોષ થાય તેને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ કહેવામાં આવે છે. પ્રમાણુનું લક્ષણ ' સમ્યગર્થનિર્ણયઃ પ્રમાણમ્ ' (૧-૧-૨) બાધેલ છે. અને તે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ અવગ્રહ, ઇલા, અપાય ધારણાત્મક છે. એટલે બૌદ્ધદર્શન માને છે તેનું ફક્ત પદાર્થનું સત્તાત્માદક પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન નથી, પણ પદાર્થનું સમગ્ર સ્વરૂપ ગ્રહણ કરનાર પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે. એક વૃક્ષ જોવાથી ફક્ત વૃક્ષના અસ્તિત્વ (existence) નું પ્રત્યક્ષ થતું નથી, પણ તેના અસ્તિત્વ સાથે વૃક્ષના જાતિત્વ અને વ્યક્તિત્વ-દ્રવ્ય અને ગુણનું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે. જૈનદર્શન પ્રમાણુ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ચેતનાના નિરાકાર ઉપયોગ એટલે દર્શનથી શરૂ થઈ ઉત્તરોત્તર અવગ્રહ, ઇલા, અપાયરૂપે પરિણામ પામતું ધારણાત્મક-નિશ્ચયાત્મક બને છે. નૈયાયિકો ઇન્દ્રિય અને અર્થના મેનિફેસ્ટ થતા યથાર્થ અને નિશ્ચયાત્મક (ltao and definite) જ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કહે છે, એટલે સામાન્ય રીતે પ્રત્યક્ષમાં ઇન્દ્રિયો અને

પદાર્થનો સંબંધ માનવામાં આવે છે છતાં તે સંબંધ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન માટે એક આવશ્યક તત્ત્વ (essential character) નથી; અનુમાન યુત આદિ અન્ય જ્ઞાનની મદદ વિના પદાર્થનું જે સાક્ષાત્-સીધું (direct) જ્ઞાન થાય તે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે. અર્થાત્ પદાર્થની સાક્ષાત્ પ્રતીતિ direct or immediate cognition પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે. અને આ લક્ષણથી રચિત અનુમાન-શબ્દ આદિ જ્ઞાનાંતરથી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન જૂદું પડે છે.

(૨) પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં આવતા પદાર્થનું જ્ઞાન. (Cognition of objects in Perception)

અનુમાનાદિ અન્ય જ્ઞાનની મદદ વિનાનું પદાર્થનું સીધું-સાક્ષાત્ જ્ઞાન, એ પ્રમાણે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનનું લક્ષણ આપ્યા પછી, પદાર્થનું, તેનું જ્ઞાન કેવી રીતે થઈ શકે તે હવે વિચારવાનું રહે છે. વૃક્ષ જેવા એક પદાર્થને આંખથી જોતાં ફક્ત લીલા રંગનું એક ધાતુ (patch) દેખાય છે, વસ્તુનો આખો ભાગ દેખાતો નથી, તેના સ્પર્શ, ગંધ આદિ બીજાં ગુણો દેખાતા નથી, છતાં તરત આપણે આ વૃક્ષ છે એવું શંકા વિના કહીએ છીએ. આપણી અક્ષુઃદ્રિયથી તો આપણને ફક્ત વસ્તુના રૂપનું-વર્ણનનું-રંગનું જ્ઞાન થાય છે. ઇન્દ્રિયના વિષયને વિજ્ઞાનમાં *object data* કહે છે. દરેક ઇન્દ્રિયના વિષય જૂદા જૂદા છે, એટલે એક ઇન્દ્રિયના વિષયના પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનથી અર્થાત્ વૃક્ષના ફક્ત રંગના જ્ઞાનથી આખા વૃક્ષનું-વૃક્ષ પદાર્થનું કેમ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થઈ શકે છે તે મહત્ત્વનો સવાલ છે.

આ સવાલનો જવાબ જૂદા જૂદા તત્ત્વવેત્તાઓ જૂદી જૂદી રીતે આપે છે. પદાર્થના એક ઇન્દ્રિયના વિષય-જેવા કે વૃક્ષના રંગનું જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ યતાં, તેની સાથે રહેલ બીજા ઇન્દ્રિયોના વિષયો જેવા કે સ્પર્શ ગંધ વિગેરેનું જ્ઞાન સ્મરણમાં આવે છે અને પ્રત્યક્ષમાં આવતા અને સ્મરણમાં ઉત્પન્ન યતાં આંખા જૂદા જૂદા જ્ઞાનના સાદ્યર્થ (association) થી વૃક્ષ જેવાં એક પદાર્થનું જ્ઞાન થાય છે, જેને પ્રત્યક્ષ કહેવામાં આવે છે બીજા તત્ત્વવેત્તાઓ એવો ખુલાસો કરે છે કે કોઈ પદાર્થનું આપણને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થતું નથી, પણ જૂદી જૂદી ઇન્દ્રિયોના વિષયોના જૂદા જૂદા જ્ઞાન ઉપરથી એક પદાર્થનું આપણને અનુમાનિક (inferential) જ્ઞાન થાય છે, જેને પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. બીજા કેટલાક તત્ત્વવેત્તાઓ એવો ખુલાસો કરે છે કે ઇન્દ્રિયોના કેટલાક વિષયો એવા છે કે જેમાં ગુણો સાથે પદાર્થનું પણ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે, જો કે તેઓ પદાર્થ અને તેના ગુણોમાં ભેદ નથી એવું માનવા તૈયાર નથી.

દુકામાં સ્પર્શન આદિ ઇન્દ્રિયોદ્ધારા સ્પર્શ આદિ વિષયોની (sense-data) ઉપલબ્ધિ થાય છે, તેની પાછળ રહેલ તેના આધારરૂપ ગણાતાં અર્થની પ્રત્યક્ષ ઉપલબ્ધિ થતી નથી, છતાં પદાર્થમાં અથવા જ્ઞાનમાં એવી કંઈ શક્તિ છે કે તેથી પદાર્થના અમુક ગુણ ઇન્દ્રિયપ્રત્યક્ષ યતાં આખા પદાર્થનું આપણને પ્રત્યક્ષજ્ઞાન થઈ જાય છે? આ એક વિચારવા જેવો સવાલ છે.

(૩) પ્રત્યક્ષજ્ઞાનના વિષયોની પ્રમાણજૂતતા.—

જોઈદર્શનના તત્ત્વવેત્તાઓએ અનેકાંતની દૃષ્ટિએ આ મંત્રાધમાં જે ખુલાસો કર્યો છે.

તે ન્યાયપૂરઃસર (logical) છે, અને આ વિષયમાં ઘણો પ્રકાશ નાંખે છે. હેમચંદ્રાચાર્ય પ્રમાણુભીમાસાની (૧-૧-૨૦, ૧-૧-૨૧) સ્વોપજ વૃત્તિમાં ઇદ્રિયો, ઇદ્રિયોના વિષયો, ઇદ્રિયોનો જ્ઞાતા-આત્મા-સાથેનો સંબંધ, ઇદ્રિયોનો પરસ્પરનો સંબંધ વિગેરેનો ઉલ્લેખ કરી એવું પ્રતિપાદન કરે છે કે-પાશ્ચાત્ય તત્ત્વવેત્તાઓની આ બાબતની મુશ્કેલીનું મૂળ કારણ એ છે કે તેઓ ઇદ્રિયોને, ઇદ્રિયોદ્વારા જ્ઞાન મહણ કરનાર જ્ઞાતાને તથા ઇદ્રિયોના વિષયોને એકાંત બિન્ન માને છે. તેઓ એકાંત ભેદ ન માનતાં ભેદભેદ માને તો બધો ખુલાસો થઈ જાય છે. હેમચંદ્રાચાર્ય કહે છે કે-ઇદ્રિયોમા દ્રવ્યાર્થદિશાત્ પરસ્પર અભેદ છે, અને પર્યાયાદેશાત્ ભેદ છે, તે પ્રમાણે ઇદ્રિયો જે જ્ઞાનના સાધનો છે તેનો અને જ્ઞાનના અધિજ્ઞાન આત્માનો પણ ભેદભેદ છે. તે પ્રમાણે સ્પર્શાદિ ઇદ્રિયના વિષયોનો પણ દ્રવ્ય પર્યાય રૂપતાથી પરસ્પર ભેદભેદ છે અને આ ભેદભેદને સિદ્ધ કરવાને આપણા અનુભવ- (experience) ને અગ્રસ્થાન આપે છે. તેઓ લખે છે કે મેદાભેદાત્મકત્વમવ સેવં, તથૈવ નિર્વાઘમુપલબ્ધેઃ પરસ્પર ભેદભેદ માનવો જોઈએ, કારણ આપણને તેવું નિર્બાધ (uncontradicted) જ્ઞાન થાય છે. આચાર્ય મહારાજ આગળ ચાલતાં સ્પષ્ટ કરે છે કે:-

तथा च न द्रव्यमात्रं पर्यायमात्रं चेन्द्रियविषय इति । अर्थात् इन्द्रियतो विषय, मात्र द्रव्य કે પર્યાય નથી, પણ દ્રવ્યપર્યાયાત્મક વસ્તુ છે.

પ્રમાણસ્ય વિષયો દ્રવ્યપર્યાયાત્મકં વસ્તુઃ (૧-૧-૩) એટલે પ્રત્યક્ષનો વિષય માત્ર પર્યાય (sense-data) નથી, તેમ માત્ર દ્રવ્ય (Physical object) નથી, પણ અખંડ વસ્તુ-દ્રવ્યપર્યાયાત્મક વસ્તુ છે. પાશ્ચાત્ય વિદ્વાન મી. એચ. એમ. પ્રાઇસ કહે છે કે— A material thing is neither a group of sense-data or a family of sense-data alone, nor the physical object alone, but something which consists of both. It is a group or a family of sense-data together with the physical object which is coincident with it. The complex object is the material thing. Phenomenalism identifies it with the group of sense-data alone, while the causal theory identifies it with the physical object only. To guard against the errors of both Mr. Price proposes to call the complete object 'the complete thing' or 'the total object.' સાગંધ કે એક કોષ પણ વસ્તુ ક્રૂત ગુણોનો સમૂહ નથી, કે એક દ્રવ્ય માત્ર નથી, પણ દ્રવ્ય અને પર્યાય બનેથી બનેલ છે. તેને મી. પ્રાઇસ એક મ'પૂર્ણ-આખો પદાર્થ કહે છે. યશોવિજયજી ઉપાધ્યાય આત્ર પદાર્થને—

“ બિન્ન અબિન્ન ત્રિવિધ ત્રિલક્ષણ, એક પદાર્થ થાયો રે ”

એ પ્રમાણે દ્રવ્યગુણપર્યાયના રાસમાં કહે છે, તે 'એક પદાર્થ' મિ. પ્રાઇસનો total અથવા complete object છે. મિ. પ્રાઇસના કહેવામાં અને જૈનદર્શનની માન્યતામાં

એટલો ફેર છે કે—મિ. પ્રાઇસ કહે છે તે પ્રમાણે પદાર્થમાં દ્રવ્યને અવલંબીને (coinciding) ગુણો રહેલા નથી, પણ દ્રવ્યગુણપર્યાવાત્મક પદાર્થ છે. અર્થાત્ a material object is a complex constituted of physical occupant & sense data દ્રવ્યપર્યાયસ્વરૂપ વસ્તુ છે.

વસ્તુનું ઉપર પ્રમાણે સ્વરૂપ સિદ્ધ થતાં, ઇન્દ્રિયના વિષયો—ગુણોના પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનથી તેના આધાર દ્રવ્યનું પણ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે, તેમ થતાં એક પદાર્થનું (material thing) સ્વતઃ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે; અને ગુણોના સ્મરણના સાહચર્ય અથવા અનુમાનથી કહેવાતું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય છે તે પાશ્ચાત્ય તત્ત્વવેત્તાઓની માન્યતા ટકી શકતી નથી. આ સવાલ જ્ઞેનદર્શનકારોએ સંપૂર્ણ રીતે ચર્ચ્યો છે. તત્ત્વાર્થસૂત્રની ૧-૧૭ ની વૃત્તિમાં આ સવાલ ઊભો કરવામાં આવ્યો છે.

यदि तर्हि स्पर्शादेर्विषयस्य ग्राहकाः अवग्रहादयोऽभ्युपगम्यन्ते न तर्हि द्रव्यस्य ज्ञानं वक्षुरादिजं किञ्चिद् ग्राहकं समस्ति छात्तस्थिकं—એ અવગ્રહાદિ જ્ઞાનથી સ્પર્શ વિગેરે વિષયો (sense-data) ન મહણ કરી શકાય તો અક્ષુ વિગેરે દ્વારા દ્રવ્યનું છાત્તસ્થિક જ્ઞાન મહણ કરનાર કાંઈ રહે નહિ. અર્થાત્ સ્પર્શ વિગેરે વિષયો (sense-data) ના ફક્ત જ્ઞાનથી વસ્તુના કેખાતા સ્વરૂપ (appearance) નું જ પ્રત્યક્ષ થાય. વસ્તુના પર્યાય સ્વરૂપનું જ્ઞાન ન થઈ શકે. વૃત્તિકાર જવાબ આપે છે કે—સ્પર્શ વિગેરે દ્રવ્યના પર્યાયો મહણ કરવાથી દ્રવ્યનું પણ જ્ઞાન થાય છે, કારણ દ્રવ્ય તેના સ્વરૂપવાળું છે, દ્રવ્યથી પર્યાય જૂદા નથી, તેમ પર્યાય રહિત દ્રવ્ય નથી; એકના જ્ઞાનથી બીજાનું જ્ઞાન થઈ જાય છે.

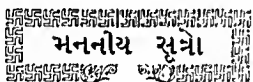
એક જ પુદ્ગલ દ્રવ્ય-અર્થ (physical object) જૂદા જૂદા ઇન્દ્રિયોના જ્ઞાનને વિષય બનતાં તે તે ઇન્દ્રિયના વિષયરૂપે પરિણામ પામે છે. અક્ષુ ઇન્દ્રિયનો વિષય બનતાં સ્વેત આદિ આકારે પરિણીત થાય છે, રમતેન્દ્રિયનો વિષય બનતાં તિક્તાદિ રસના પરિણામને પામે છે. એક જ અર્થ જૂદા જૂદા ઇન્દ્રિયોનો વિષય બનતાં જૂદા જૂદા રૂપાદિ આકારના ભેદને પામે છે. દ્રવ્યનો આ ભેદ જૂદા જૂદા વિવક્ષાના કારણથી—જૂદા જૂદા નિમિત્તને લીધે થાય છે. દ્રવ્ય પોતાના સ્વનિમિત્તે તો એકાકાર છે. એક જ પુરુષ જૂદા જૂદા સંબંધને લીધે પિતા—પુત્ર—સાસરો—ભાઈ વિગેરે ગણાય છે, જે કે પુરુષ રૂપે તો એક જ છે. તેમ એક જ પુદ્ગલ દ્રવ્ય જૂદા જૂદા ઇન્દ્રિયોનો વિષય બનતા રૂપઆદિ જૂદા જૂદા પર્યાયોરૂપે ભાસે છે, પણ તે ભામ વખતે તેનું દ્રવ્યત્વ તો સાથે જ રહે છે. એટલે રૂપાદિ ઇન્દ્રિયોના વિષયોના જ્ઞાન સાથે જ પુદ્ગલ દ્રવ્ય અર્થાત્ અર્થનું જ્ઞાન પણ થાય છે. તે જ્ઞાન માટે સાહચર્ય કે અનુમાનોદિ બીજા જ્ઞાનની અપેક્ષા નથી. વૃત્તિકાર સ્પષ્ટ કહે છે કે—સ્પર્શાદિગ્રહણે દ્રવ્યગ્રહણમવશ્યમાયિ દ્રવ્યગ્રહણે વા સ્પર્શાદિગ્રહણમ્ અન્યોન્યાનુગમાત્ ।

કોઈ એવી શંકા કરે કે—સાંખ્યવૈદ્યાર્થિક પ્રત્યક્ષ અવગ્રહથી શરૂ થઈ પછા, અપાય અને ધારણામાં પૂર્ણ થાય છે, માટે તેમાં વિચાર, અનુમાન અને બીજા જ્ઞાનની અપેક્ષા રહે છે અને તેથી તે ફક્ત પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન ન કહી શકાય. આ શંકા બ્યાજબી નથી, કારણ

આ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં ઉત્તરોત્તર પરિણામ પામતી અવગત, પ્રજ્ઞા, અપામ અને મારણની એક અખંડ ક્રિયા-જ્ઞાનની એક અખંડ ધારા છે. તેમાં અનુમાનાદિ બીજા કોઈ જ્ઞાનની અવગેષ્ટા રહેતી નથી. એક બહારનો પદાર્થ જોવાની સાથે જ આ દૃશ્ય છે, આ રેખા છે, આ માણસ છે એવું જ્ઞાન થાય છે. હૃદયસ્થ જ્ઞાનમાં એક અખંડ વસ્તુનું જ્ઞાન થાય શક્યું નથી, માટે શુદ્ધિએ મતિજ્ઞાનમાં અવગત આદિ જ્ઞાનના ક્રમ બતાવ્યા છે. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનમાં એક અખંડ ધારા છે, તેમાં તેવા જૂઠા જૂઠા ભેદ પાડી શકાય તેવો ક્રમ નથી. પ્રત્યક્ષજ્ઞાનની અખંડતા બતાવવા પ્રમાણભીર્મસામાં સં. પ્રત્યક્ષના વાણજીમાં અવગત, પ્રજ્ઞા, અપામ ધારણાત્મક જ્ઞાન કહ્યું છે. (૧-૧-૨૦)

ઇન્દ્રિયોદ્ધારા ઇન્દ્રિયોના વિષયો (*sanso-datta*) નું જ ફક્ત પ્રત્યક્ષજ્ઞાન થાય છે, તેની પાછળ રહેલ અર્થનું જ્ઞાન થતું નથી, છતાં પ્રત્યક્ષથી આપણને નિર્મામ રીતે આખા પદાર્થની પ્રતીતિ થતી જણાય છે. આ પ્રતીતિ સા કારણથી કેવા સંજોગોમાં થાય છે, તેની તાત્ત્વિક અર્થા પૂરતો આ લેખનો ઉદ્દેશ છે એટલે પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનના બીજા ભેદો-જ્ઞાનસા પ્રત્યક્ષ, અસૌકિક પ્રત્યક્ષ, યોગિ પ્રત્યક્ષ આદિ વિષયોની આ લેખમાં અર્થ કરવા અપ્રકાશ નથી. પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞાનના કેટલાક વિચારો “ પ્રશુદ્ધ વારત ” ગાસિકના સં. ૧૯૪૪ ના ફેબ્રુઆરી અને માર્ચના અંકમાં પ્રગટ થયેલા *The Problem of Perception* ના આર્ટિકલ ઉપરથી લેવામાં આવ્યા છે.

અવરાજભાઈ આશવરજી દાશી

(ગતોંક પૃષ્ઠ ૧૭૯ થી ચાલુ)

૨૧. ગયો વખત પાછો આવતો નથી માટે જ વીર લગવાને મીનમરયામીને મળ્યું હતું કે ‘ દે મીનમ । એક અમય પજ્ય પ્રમાદ ન કરવો. ’

૨૨. યજ્ઞજુમાં ધારીએ તેટલું ધર્મધર્મ આપી શકાતું નથી એમ જરાવરમાને વરેલા મહાનુભાવોના અનુભવ ઉપરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ, માટે બાળકાળથી જ ધર્મમય હૃદયનું જોષાએ.

૨૩. જમણો જમાડવાથી જ સાધર્મિકવાત્મક ગાદ્ય થતું નથી પણ નિમિષાર એવા માધર્મી બધુઓના ઉદ્ધાર કરવો તેને જ ખરું સાધર્મિકવાત્મક કયું નહીં કહાય.

૨૪. તપશ્ચરી અગ્નિ દહિનમાં દહિન કર્મકૃષ્ટી કાષ્ટોને જાળી નાંખે છે.

૨૫. ભરતીમાં ભગ્વા કર્મ જે સ્થેનમાં વધારે જરૂરિયાત હોય તેમાં હાથ લગાવવો એ વિવેકપૂર્વકનું દાન ગણાય છે.

જીન. બી. શાસ્ત્ર

ધર્મથી સાત પ્રકારની વૃદ્ધિ

ધર્મારાધનવડે સાત પ્રકારની વૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે, તે આ પ્રમાણે—

આયુશ્ચિદિયશોશ્વદ્ધિઃ, વૃદ્ધિઃ પ્રજ્ઞાસુખશ્રિયામ્ ।

ધર્મસંતાનવૃદ્ધિશ્ચ, ધર્માત્ સત્તાપિ વૃદ્ધયઃ ॥ ૧ ॥

‘ આયુની વૃદ્ધિ, યશની વૃદ્ધિ, બુદ્ધિની વૃદ્ધિ, સુખની વૃદ્ધિ, લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ, ધર્મની વૃદ્ધિ અને સંતાનની વૃદ્ધિ—આ સાતે પ્રકારની વૃદ્ધિ ધર્મથી પ્રાપ્ત થાય છે. ’

આ સાતે પ્રકારની વૃદ્ધિ થતી જોઈ શકાય છે છતાં તે વિષે જરા વિચાર કરીએ.

૧. પ્રથમ ધર્મથી આયુની વૃદ્ધિ શી રીતે થાય ? આયુષ્ય ઘટે પણ વધતું નથી એવો નિયમ છે. અહીં આયુ ઘટવાના નિમિત્તો સ્ત્રીસેવન, અલક્ષ્યલક્ષણ, અપેયપાન, પાપકાર્યમાં પ્રવૃત્તિ, આર્ત્તરૌદ્રધ્યાન વિગેરેનું સેવન ન કરવાથી જેનું આયુષ્ય ઘટતું નથી તેને જ આયુષ્યની વૃદ્ધિ સમજવી. અત્યંત સ્ત્રીસેવનાદિવડે ક્ષયાદિ લયંકર વ્યાધિનો લોગ થઈ પડવાથી પ્રાણી આયુષ્ય ઘટાડીને પરલવમાં ચાલ્યો જાય છે. અલક્ષ્યનું લક્ષણ કરવાથી અને અપેયનું પાન કરવાથી તેમાં આસક્ત થયેલ મનુષ્ય અશુભાદિ અનેક વ્યાધિનો લોગ થઈ પડે છે અને આયુષ્ય ઘટાડી પરલવમાં ચાલ્યો જાય છે. પાપકાર્યનાં પ્રવૃત્તિ કરવાથી અને આર્ત્તરૌદ્રધ્યાનથી પણ આયુષ્ય ઘટે છે તેથી પૂર્ણ આયુષ્ય લોગવ્યા સિવાય જીવ પરલવમાં ગમન કરે છે ધર્મી પુરુષોની આવી પ્રવૃત્તિ ન હોવાથી તેના આયુષ્યમાં ઘટાડો ન થવારૂપે વૃદ્ધિ થાય છે, એમ શાસ્ત્રમાં કહેલું છે.

૨. યશની વૃદ્ધિ—ધર્મી મનુષ્યો દાન, શીલ, તપ ને ભાવરૂપ ચાર પ્રકારનો ધર્મ કરનાર, સદાચારી, સત્ય વક્તા, પ્રમાણિક, સરલ અને સંતોષી હોય છે તેથી તેમનો યશ સર્વત્ર ગવાય છે. તેમના યશમાં વૃદ્ધિ થાય છે એ પ્રગટ જ છે.

૩ ધર્મથી પ્રજ્ઞા એટલે બુદ્ધિમાં વૃદ્ધિ થાય છે—ધર્મારાધન કરનારનું જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તૂટે છે, ક્ષયોપશમ લાંબને પામે છે તેથી તેમની બુદ્ધિમાં વૃદ્ધિ થાય. બુદ્ધિ નિર્મળ થાય એ દેખીતી હકીકત છે. પ્રાચે ધર્મી મનુષ્યો બુદ્ધિમાન જ હોય છે.

૪. ધર્મી જીવોના સુખમાં વૃદ્ધિ થાય છે. અધર્મી મનુષ્યો પાપકાર્ય કરવાવડે અનેક જીવોને દુઃખ ઉપજાવે છે તેથી અસાતાવેદની કર્મ બાધે છે, તેને પરિણામે દુઃખ પામે છે. ધર્મી મનુષ્યો જીવવિરાધના કરતા નથી એટલું જ નહીં પણ અન્ય જીવોને દુઃખ પણ ઉપજાવતા નથી. ખનતા સુધી અનેક જીવોની ઉપાધિ દૂર કરીને તેમને સુખ આપે છે તેથી તેમના સુખમાં વૃદ્ધિ થાય એ દેખીતી વાત છે.

૫. ધર્મી જીવની લક્ષ્મીમાં પણ વૃદ્ધિ થાય છે, કારણ કે તેઓ કોઈને લાલચતો હોય તેમાં આડા આવતા નથી, અંતરાય કરતા નથી તેથી તેને લાભાંતરાય

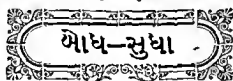
કર્મ ગંધાતું નથી પરંતુ તૂટે છે એટલે તે ભવમાં તેમજ આગામી ભવમાં લક્ષ્મીની વૃદ્ધિ થાય જ છે. જે અન્ય જીવોને થતા લાભમાં ખલેલ પહોંચાડે છે, અગવડ ઊભી કરે છે તેને જ લક્ષ્મી મળવામાં સંકુચિતપણું થાય છે, પરંતુ પરોપકારવૃત્તિથી બીજાને લાભ કરનારા ને કરાવનારા ઉત્તમ પુરુષોને તો લક્ષ્મીમાં વૃદ્ધિ જ થાય છે.

૬. ધર્મ કરનારને ધર્મની વૃદ્ધિ થાય એમાં તો કહેવાપણું જ નથી— ધર્મકાર્ય પર પ્રીતિવાળા મનુષ્યો ઉત્તરોત્તર વિશેષ વિશેષ ધર્મકાર્ય કર્યા જ કરે છે તેથી તેમને ધર્મવૃદ્ધિ થાય જ છે.

૭. સાતમી સંતાનની વૃદ્ધિ કહી છે—આ સંતાનવૃદ્ધિ પણ સંસારની અપેક્ષાએ પુણ્યવાનનું લક્ષણ છે, પરંતુ ધર્મી જીવોને સંતાનની પ્રાપ્તિ થવામાં એ વિશિષ્ટતા છે કે તેમને સદ્ગુણી ને સદાચારી સંતતિ થાય છે કે જે તેમના ધર્મપણાની સાક્ષી પૂરે છે. માત્ર સંતાન થવાથી જ ધર્મીપણું ગણાતું નથી પરંતુ સદ્ગુણી ને સદાચારી સંતતિ થાય તે ધર્મની—પુણ્યની—પુણ્યના ઉદ્યની નિશાની છે. લોકો પણ એવા સદાચારો સંતાનવાળાને જ પુણ્યવાન કહે છે.

આ પ્રમાણે સાતે પ્રકારની વૃદ્ધિ ધર્મના આરાધનથી, ધર્મના પ્રભાવથી થાય છે એ નિઃસંશય હકીકત છે તેથી જો તે બધા પ્રકારની અથવા તેમાંથી કોઈ પણ પ્રકારની વૃદ્ધિની આહવા-ધૃષ્ટા હોય તો સુંદર રીતે ધર્માચરણ કરો, અવાંછકપણે કરો કે જેથી જરૂર તે તે પ્રકારની ધૃષ્ટા પૂર્ણ થશે. કિં બહુના ?

કુંવરજી

૧. અન્યની પ્રશંસા કરવી કોઈને ન પણ ગમે, પણ કરાવવી તો સદુ કોઈને ગમે છે. પોતાની શક્તિ તથા સ્થિતિનું જ્ઞાન પોતાને હોવા છતાં ગુણમાં અને સંપત્તિમાં હું મહાન છું એમ કહેવડાવવાને ગાટે ગુણવાનપણાનો કે સંપત્તિવાળા હોવાપણાનો ડોળ કરવો પડે છે.

૨. જીવનમાં નૈતિક જીવન ઉત્તમ છે અને ધાર્મિક જીવન સર્વોત્તમ છે.

૩. વિજ્ઞાન, કળા તેમજ ઇતર વિષય સંબંધી જ્ઞાન, પોતાના જીવનને સુધારી, બીજાના જીવનને સુધારવા વિરલા જ મેળવે છે પણ મિથ્યાભિમાનને પોષી પોતાના ક્ષુદ્ર વિચારોનો પ્રચાર કરવા અને ક્ષુદ્ર વામનાઓને પોષવા ઘણા માણસો મેળવે છે.

૪. આનંદ તથા સુખના સમયમાં આપત્તિ-વિપત્તિ આવે તો આનંદની ભમણાથી તેનો આદર કરશે નહીં.

૫. પરિણામે કલેષ તથા દુઃખના ભાગંકર રૂપને ધારણ કરનાર આનંદ તથા સુખ સસ્તા મળતાં હોય તો પણ ખરીદવાં નહિ.

૬. કામની આવડત હોય છતાં અધિકાર અને મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન થતું હોય તો તેવા કાર્યની દિશામાં એક ડગલું પણ ભરવું નહિ.

૭. બિન્ન બિન્ન વિચારના અનેક વ્યક્તિઓનો આશ્રય લેવામાં માનવજીવન અસ્થિર અને અવ્યવસ્થિત બને છે, માટે સ્વથેયસાધક માનવીએ ઇચ્છિત ધ્યેય સાધવાને ઉત્તમ વિચાર તથા માન્યતાવાળા એક જ વ્યક્તિના આશ્રય તથા શાંતિ તથા સંતોષપૂર્વક જીવન વ્યતીત કરવું.

૮. હજારો મનુષ્યની સમક્ષ મનગમતું વિચારવામાં કાંઈતો પણ પ્રતિબંધ નથી; પરંતુ મનગમતું બોલવામાં કે વર્તન કરવામાં ઘણા વિરોધી નીકળશે.

૯. પૂર્ણ પાપના ઉદય સિવાય અધર્મ તથા અનીતિના અધમ કાર્યમાં ફાવટ આવી શકતી નથી.

૧૦. વાણી તથા વર્તન કરતાં વિચારથી વધુ અપરાધી બનાય છે, તેમજ વધુ શ્રેય પણ સાધી શકાય છે; કારણ કે દુર્લભ, અપ્રાપ્ત પારકી વસ્તુઓનો મનથી ભોગોપભોગ બ્યારે ઇચ્છા થાય ત્યારે કરી શકાય છે. તેમજ આર્થિક તથા શારીરિક સંપત્તિમાં પોતાની નબળાઈ હોવા છતાં પણ દરેક પ્રકારની શુભ જાવના કરી શકાય છે.

૧૧. જેને કાંઈ પણ પ્રકારનો સ્વાર્થ હોતો નથી તે જ પોતાનામાં રહેલી નબળાઈ અન્યને જણાવી શકે છે.

૧૨. અધિકારી સિવાય ખોટી રીતે માથા કરી બીજાની પાસે માન મેળવવું તે વાવિથ્યમાં અપમાનનું પાત્ર બનવાથી અપમાન મેળવવા બરાબર છે, છતાં મૂઢ માનવી મને માન મળે છે એમ માની ખુશી થાય છે, અને મિથ્યાભિમાનમાં આવી જઈને જીવવાના સિદ્ધાંતો જાળવી શકતો નથી.

૧૩. કીર્તિ, મોટાઈ, લોકપ્રિયતા તથા આદરસત્કાર મેળવવા જનતાને મનગમતું ભલે કરે, પણ આત્માનું અશ્રેય કરી જીવનના છેડે અધોગતિરૂપ દુઃખના દરિયામાં ડૂબી જવાનું હોય તો બધું ય નકામું છે.

૧૪. અણુસમજણમાં જીવતાં દેશ ગયાં, વીશ ગયાં, ત્રીશ ગયાં અને ચાળીશ ગયાં તો હવે સમજણમાં જીવતા ક્યારે થીજશે ?

૧૫. શુદ્ધિમત્તા અને ક્ષાપણ જણાવવા તે તો મહુ કાંઈતે ગમે છે પણ પોતાની શુદ્ધિમત્તાનું તથા ક્ષાપણનું કાર્ય કરવાનું કાંઈકને જ ગમે છે.

૧૬. પોતાની ચિંતા કરનાર તો મહુ કાંઈ હોય છે પણ નિઃસ્વાર્થપણે પરની ચિંતા કરનાર તો કાંઈક જ દયાળુ હોય છે.

૧૭. કાંઈ પણ વ્યક્તિ પોતાની દુર્જીવિના અંગે કાંઈના વિરોધમાં જૂઠાણાનો આશ્રિત બનીને ખોટો કોલાહલ કરી મૂકે તો તેથી કદાચ કાંઈ અણુજાણુ, અદ્યપણુદિ માનવી વિચારની નિર્જાળતાથી ભ્રમિત થઈ શકે છે પણ ક્ષાણી, શુદ્ધિશાળી, વિચારશીલ ભ્રમિત થઈ શકતા નથી.

૧૮. પ્રભુની ઉપાસના કરી પ્રભુના સ્વરૂપને મેળવવા પ્રયાસ કરનારને, ધાન્યના કીડાની જેમ વિવેકશૂન્ય, ધાન્ય ખાઈને જ જીવી જાણનાર અંધાની માનવીની પરવા હોતી નથી.

જવાભિગમ સંગ્રહણી પ્રકરણમાં જણાયેલી વિશિષ્ટતાઓ

૧. જીવો મરણસમુદ્ધાતવડે અને મરણસમુદ્ધાત વિના પણ મરણ પામે છે.
૨. સંમૂર્ચિત્તમ તિર્થંત્ર પંચેન્દ્રિય મોટા આયુષ્યવાળા ને મોટા શરીરવાળા હોય છે તે અઢી દ્વીપની બહાર પર્વતો અને દેવનગરી વિગેરેમાં ઉપજે છે,
૩. સંમૂર્ચિત્તમ તિર્થંત્ર પંચેન્દ્રિય જીવો મરણ પામીને દેવોમાં ભવનપતિ ને વ્યંતરમાં ઉપજે છે અને નારકીમાં પહેલી નરકે જાય છે.
૪. ઉપર કહેલા જીવોને દેવ ને નારકીપણામાં બે અગ્રાન જ હોય છે.
૫. વિકલેન્દ્રિય જીવોમાં અપર્યાપ્તાવસ્થામાં સારવાદન સમક્રિત ઘંટાલાલાન્યાયે હોય છે તેથી તે સમ્યક્ગૃહિત્ત હોય છે અને બે ગ્રાનવાળા પણ કલા છે.
૬. દેવોને નારકી અપર્યાપ્તા અપર્યાપ્તપણામાં જ હોય છે, તેને ઉદ્ય તો પર્યાપ્તનામ-કર્મનો જ હોય છે.
૭. ત્રસના ત્રણ પ્રકાર કલા છે તેમાં તેઉકાય ને વાઉકાયને ગતિત્રસ કલા છે અને બેઇન્દ્રિય વિગેરે ચાર પ્રકારના ત્રસોને ઉદારત્રસ અથવા લબ્ધિત્રસ કલા છે.
૮. અઢી દ્વીપની બહાર ગર્ભજ મનુષ્યના ચૌદ સ્થાનકમાં પણ સંમૂર્ચિત્તમ મનુષ્ય ઉપજતા નથી.
૯. સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયમાં અપર્યાપ્તાની નિશ્ચયે અસંખ્યાતા પર્યાપ્તા હોવાનું અન્યત્ર કહ્યું છે. પ્રગાપનાસૂત્રમાં સંખ્યાતગુણ કલા છે. શ્રી આચારાંગમાં અસંખ્યાતગુણ કલા છે.
૧૦. દેવ તથા નારકાની જેમ મનુષ્ય તિર્થંત્રને પણ ભાપા ને મનપર્યાપ્તિ એક સાથે પૂરી થતી હોવાથી પાંચ પર્યાપ્તિવાળા કલા છે.

કુંવરજી

૧૯. માનવી બધું જ મેળવી શકે છે, પણ ચારિત્ર મેળવવું બધું જ કઠણ છે; કારણ કે નિર્દોષ જીવન જીવ્યા સિવાય ચારિત્ર મળી શકતું નથી.

૨૦. વિષયાધીન આત્મા સત્ત્વહીન બની જાય છે અને અધર્મ તથા અનીતિના પથે દોરવાઈ જાય છે; જેથી અનેક અકાર્યો સેવીને અપરાધી બને છે.

૨૧. બલિચારી, માનવ જીવનની કદર કે કિંમત કરી જાણતો નથી. એવાને ચોતાના આત્માની જરા યદ્યા હોતી નથી; કારણ કે પરલોકની પીડાથી તે નિર્ભય અને નિઃશંક હોય છે.

૨૨. મૃત્યુને અને ધર્મને ભૂલીને જ અકાર્ય સેવાય છે, કારણ કે તે સિવાય તો અકાર્યના પથે પળી શકાતું નથી.

૨૩. અપકૃતિનો ભય હોય તો અપકૃત્યોની દિશાથી વિમુખ થઈ જાઓ.

૨૪. વિકાસ સાધવો હોય તો વિશ્વની વિચિત્ર લીલામાં મૂંઝારો નહિ.

૨૫. વિકાસ સાધવા માટે જ પૂર્વપુરુષોએ પર્યુષણ જેવા મહાપર્વની યોજના કરી છે, તેનું આરાધન સારી રીતે કરવું અને તે પર્વમાં કરવાના અગિયાર કાર્યોમાંથી જેટલા બને તેટલા જરૂર કરવા.

આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસૂરિ

પ્રશ્નોત્તર

(પ્રશ્નકાર:—ભાઈ મગનલાલ દેવચંદ-મીયાંગામ)

પ્રશ્ન ૧—જિનમંદિરમાં પ્રાણાયામ કરી શકાય ?

ઉત્તર—ન કરી શકાય. જિનમંદિરમાં ભાવસ્તવ તરીકે ચૈત્યવંદનાદિ કરી શકાય તેમજ એકાંતમાં બેસીને પરમાત્માનું ધ્યાન કરાય.

પ્રશ્ન ૨—અરૂપી આત્માને રૂપી કર્મ કેમ લાગી શકે ?

ઉત્તર—આ ગાળત ગણુધરવાદમાં બહુ વિસ્તારથી ઉત્તર આપેલ છે ત્યાંથી જાણી લેશો. ટુંકામાં અરૂપી એવા જ્ઞાનને મંદિરાપાન બેલાન કરે છે અને બ્રાહ્મી વિગેરે ઔષધિઓ અનુગ્રહ કરે છે તે પ્રમાણે આત્માને કર્મથી થતા અનુગ્રહ તેમજ ઉપધાત માટે સમજવું.

પ્રશ્ન ૩—જિનમંદિરમાં જમીન પર કરેલા સ્વસ્તિક કે નંદાવર્ત ઉપર પગ મૂકી શકાય ? એમાં દોષ લાગે ખરો ?

ઉત્તર—એ આઠ મંગલિક પૈકી મંગલિકો છે. તેને પ્રતિષ્ઠિત કરેલા નથી. અષ્ટમંગલિક ચોખાવડે પણ આજેખાય છે ને કાઢી નખાય છે તેમ આમાં દોષનો સંભવ નથી. આ વસ્તુ પૂજનિક નથી, પરંતુ મંગલકારક છે.

પ્રશ્ન ૪—સંમૂર્ધિમ મનુષ્ય શેમાં ઉપજે છે ? તેને જોખળી શકાય ?

ઉત્તર—મનુષ્યના મળમૂત્રાદિ ચૌદ સ્થાનકમાં તે ઉપજે છે. તે ૧૪ સ્થાનેના નાનામ જીવવિચારાદિથી જાણવા. તે ચર્મચક્ષુથી અદ્રશ્ય હોય છે. અંશુળના અસંખ્યાતમા ભાગના શરીરવાળા હોય છે. અંતર્મુદ્દૂતના આયુષ્યવાળા હોય છે. વિશિષ્ટ-જ્ઞાની તેને જોઈ શકે છે.

પ્રશ્ન ૫—જંમનીનું રાજચિહ્ન સ્વસ્તિક છે તે, મંગલિક તરીકે ગણાય ?

ઉત્તર—ન ગણાય. તેની માન્યતામાં બહુ ભેદ છે.

પ્રશ્ન ૬—જીવ ને પુદ્ગલ પરસ્પરમાં પ્રવેશી શકે છે ?

ઉત્તર—જીવનો ને પુદ્ગલનો સંયોગસંબંધ થાય છે; પરંતુ તે બંને એકરૂપ થતા નથી. સંયોગ વિયોગના પરિણામવાળો જ હોય છે. પ્રવાહિ કરીને કાર્મણ શરીર કાયમના સંયોગવાળું છે તેનો પણ જીવ મોક્ષે જાય ત્યારે વિયોગ થાય છે. આ વિયે વધારે નવતત્ત્વાદિથી સમજવું.

પ્રશ્ન ૭—સ્વપ્નમાં જે દેખાય છે તે વસ્તુતઃ શું છે ?

ઉત્તર—તે મનની કલ્પના જ છે, વસ્તુ નથી. આપણે જે કાંઈ દેખીએ છીએ તે વસ્તુ જ નથી. કોઈ આપણને દેખે તે પણ વસ્તુ નથી.

પ્રશ્ન ૮—વીશ વિહરમાન તીર્થંકર ક્યાં ક્યાં વિચરે છે ?

ઉત્તર—વીશ વિહરમાન પૈકી પ્રથમના ૪ જંબૂદ્વીપના મહાવિદેહમાં, ત્યાર-પછીના આઠ ધાતકીળંડના બે મહાવિદેહમાં અને ત્યારપછીના આઠ પુષ્કરવરાર્ધ દ્વીપના બે મહાવિદેહમાં વિચરે છે. આ વિષે વધારે જાણવાની ઇચ્છા હોય તો વીશ વિહરમાન જિનના ૨૧ કાણાનું પ્રકરણ અમે માસિકમાં છપાવેલ છે તે વાંચવું.

પ્રશ્ન ૯—ઉત્કૃષ્ટ કાળે ૧૭૦ જિનેશ્વર થાય છે તે ક્યાં ક્યાં થાય છે ? અજિતનાથજીના સમયમાં થયેલા છે તેના નામો મળી શકશે ?

ઉત્તર—પાંચ મહાવિદેહની ૧૬૦ વિજયમાં ૧૬૦ ને પાંચ ભરત તથા પાંચ ઐશ્વતમાં મળીને ૧૦ કુલ ૧૭૦ થાય છે. તેના નામો અમારી છપાવેલી તીર્થંકર-નામાવળીમાં આપેલા છે.

પ્રશ્ન ૧૦—નોઈદ્રિય તરીકે ઓળખાતા મન વિના પાંચ ઈન્દ્રિયો પોતપોતાના વિષયનો ઉપભોગ કરી શકે ?

ઉત્તર—જે જીવોને મન નથી એવા અસંજી એકેન્દ્રિયાદિ જીવો દ્રવ્યમન સિવાય પણ પોતાને જોઈ શકે ઈન્દ્રિયો હોય તેટલી ઈન્દ્રિયોના વિષયને ભોગવી શકે. મનવાળા સંજી પંચેન્દ્રિય જીવો મન સાથે ઈન્દ્રિયો મળે ત્યારે તેના વિષયોનો આસ્વાદ લઈ શકે-મન વિના લઈ શકે નહીં.

પ્રશ્ન ૧૧—સાત સમુદ્ધાતનું અને તેમાં પણ કેવળીસમુદ્ધાતનું સ્વરૂપ સમજાવશે.

ઉત્તર—તેને માટે દંડક પ્રકરણ તેમજ લોકપ્રકાશાદિમાંથી સમુદ્ધાત પ્રકરણ વાંચવું. પત્રદ્વારા તેની સમજણ પૂરતી રીતે આપી શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૧૨—કર્મજંધના પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ ને પ્રદેશ એમ ચાર પ્રકાર કદા છે તેના અર્થ શું ?

ઉત્તર—નવતત્ત્વમાં જંધતત્ત્વની અંદર તેનું સ્વરૂપ જરાજર સમજાવેલું છે તે વાંચશે. પ્રકૃતિ એટલે તેનો સ્વભાવ, સ્થિતિ એટલે તેને જીવ સાથે રહેવાનો કાળ, અનુભાગ એટલે કર્મપ્રદેશોમાં રહેલો રસ અને પ્રદેશ એટલે કર્મવર્ણણામાં રહેલા પુદ્ગલોનો સમૂહ સમજાવેલ.

કાચા કેળાના સંજંધમાં જણાવવાનું કે-પાંચ કે વધારે પર્વોએ લીલોતરી ખાવાની ગાધાવાળાને વાપરવા દેવેજ નહીં. ગાધા લેતી વખતે તેની છૂટ રાખી હોય તો વાપરી શકાય.

(૨)

(પ્રશ્નકાર—ભાઈ ઝવેરચંદ છગનલાલ-મીયાંગામ-મુરવાડાવાળા)

પ્રશ્ન ૧—તિર્છલોક ૧૮૦૦ યોજન પ્રમાણ કહ્યો છે તે શી રીતે સમજવો ? કેમકે તિર્છલોકમાં તો અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રો છે.

ઉત્તર—ઊર્ધ્વ તથા અધો ગળીને જાડાર્ધમાં ૧૮૦૦ યોજન સમજવો. તિર્છો તો અસંખ્ય યોજનપ્રમાણ સમજવો.

પ્રશ્ન ૨—અંશુળ કેટલા પ્રકારના છે ?

ઉત્તર—અંશુળ ત્રણ પ્રકારના છે તેનું, ત્રણ પ્રકારના સંખ્યાતાનું, નવ પ્રકારના અસંખ્યાતાનું, નવ પ્રકારના અનંતાનું સ્વરૂપ લોકપ્રકાશના પ્રથમ સર્ગના પ્રારંભમાં આપેલ છે ત્યાંથી સમજવું. તેનો વિસ્તાર ઘણો હોવાથી અહીં લખી શકાય નહીં.

પ્રશ્ન ૩—અંજનશલાકા ને પ્રતિષ્ઠામાં શું ફેર ?

ઉત્તર—અંજનશલાકા તે મૂર્તિમાં દેવત્વ આરોપણની ક્રિયા છે. તેમાં મૂર્તિનાં ચક્ષુમાં અંજન કરવામાં આવે છે. તેનું ખરું નામ જ પ્રતિષ્ઠા છે. અત્યારે પ્રતિષ્ઠા કહેવામાં આવે છે તે તો ણિભવેશ અથવા સ્થાપન છે.

પ્રશ્ન ૪—ચકવર્તીનું શરીર કેવું હોય ?

ઉત્તર—ચકવર્તીનું શરીર ઔદારિક જ હોય, પણ તે અનેક સ્ત્રીઓને લોગવવા માટે અનેક રૂપો વિકુર્વો થકે છે.

પ્રશ્ન ૫—અનંત કાળથી અવ્યવહારશયિમાંથી જીવો નીકળ્યા કરે છે અને અનંત કાળ સુધી નીકળશે છતાં જાનીઓને પૂછતાં તે એક નિગોદનો અનંતમો ભાગ જ નીકળ્યો છે અથવા સિદ્ધ થયો છે એમ કહે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એક નિગોદમાં જે જીવો છે તે આઠમે અનંતે છે. તેનું સ્વરૂપ તમે જાણ્યો ત્યારે તમને જાણર પડશે કે એ અનંતું એટલું મોટું છે કે તેમાંના જીવોનો અનંતમો ભાગ નીકળે તે જરાજાણ છે.

પ્રશ્ન ૬—તીર્થંકરને કેવળજ્ઞાન પામ્યા અગાઉ સંપૂર્ણ જ્યોત્સ્નાન હોય ?

ઉત્તર—એનો નિરધાર નહીં. પૂર્વ ભવથી લાવેલા ત્રણ જ્ઞાનમાં હોય તેટલું જ હોય, પરંતુ શ્રેણી માડતા સામર્થ્યયોગથી સંપૂર્ણ જ્યોત્સ્નાન થઈ જાય છે.

પ્રશ્ન ૭—પંચાંગ શુદ્ધ કરીને પ્રભાતે પ્રતિમાને અહ્યા સિવાય વાસણપથી પૂજા થઈ શકે ? ઉત્તર—થઈ શકે. એમાં વિરોધ નથી.

પ્રશ્ન ૮—સાધ્વીને શ્રાવક કેવી રીતે વંદન કરે ?

ઉત્તર—હાલ ક્ષીટ્વા વંદનની પ્રવૃત્તિ છે. જમાસમણ દેવાની પ્રવૃત્તિ નથી.

પ્રશ્ન ૯—ઔંકારવિંદુસંયુક્ત નિત્યં ધ્યાયંતિ યોગિનઃ । એટલે જિંદુ સંયુક્ત એવા ઔંકારનું ધ્યાન નિત્ય યોગી પુરુષો કરે છે, એમાં જિંદુસંયુક્ત કહેવાનું શું કારણ ? એ ઔંકારમાં સુનિનામનો જ અનુસ્વાર થયેલ છે.

ઉત્તર—એ સ્વરૂપદર્શક વિશેષણ છે તેથી એમ કહેવામાં બાધ નથી. એ વ્યવસ્થેદક વિશેષણ નથી.

પ્રશ્ન ૧૦—સરસ્વતીને પ્રદક્ષિણા કહી છે પણ દેવો તો અવિરતિ હોય છે તેથી તેમાં પ્રદક્ષિણા કેમ હોય ?

ઉત્તર—અવિરતિનો અર્થ વિરતિ લેતા નથી એટલો જ કરવાનો છે; બાકી

અવિરતિવાળા અવિરતિને સેવનારા જ હોય એમ ન સમજવું. નવ ઐવયકને પાંચ અનુત્તરના દેવોને વિષયપ્રવિચારણા બીજકુલ નથી.

પ્રશ્ન ૧૧—સરસ્વતી કયા દેવલોકની દેવી છે ?

ઉત્તર—એ વૈમાનિક નથી, ભવનપતિનિકાયની છે.

પ્રશ્ન ૧૨—દેવલોકમાં અપરિગ્રહિતા દેવી આઠ દેવલોક સુધી જાય છે તેમ કોઈ દેવો પણ જાય છે ? જઈ શકે છે ?

ઉત્તર—એ દેવોનું અવધિજ્ઞાન જ પોતાના દેવલોકની ધ્વજ સુધીનું છે તેથી પ્રાયે જઈ શકતા જ નથી. અન્યના અવલંબનથી જઈ શકે છે.

(૩)

મુનિ વિનયવિજયજીના પ્રશ્નોના ઉત્તરો

૧. મુનિરાજની ગતિ દેવગતિ કે મોક્ષ કહેલ છે તે મુનિમાર્ગમાં વર્તતા પાત્ર મહામતધારી મુનિ માટે સમજવી. પાસથ્યા વિગેરે માટે સમજવી નહીં.

૨. મુનિ જો મૈથુન સેવે તો તેને 'સયસહસ્ત્રાણુ નારીણુ' વિગેરે જે ગાથામાં કહેલ છે તેટલું પાપ લાગે.

૩. ધવળ શેઠના પૂર્વ ભવો કોઈએ પૂછેલા ન હોવાથી શ્રીપાળચરિત્રમાં કહેલા નથી. પૂર્વ ભવે તે મુનિ હોવાની વાત માનવા યોગ્ય નથી.

૪. મહાવીર પ્રભુના મુખ્ય દશ શ્રાવકોના નામ વર્ધમાનદેશના વિગેરે અનેક સ્થળોએ છે ત્યાંથી જાણી લેવા. તે દશ શ્રાવકના ચરિત્રની બુક પણ છપાયેલ છે.

૫. મહાવીર પ્રભુને ગૌતમ બુદ્ધ મળ્યા નથી.

૬. હનુમાન, સુગ્રીવ વિગેરે વિદ્યાધર હતા તે વ્રાત જરાજર છે. કપિ (વાનર) કહે છે તે વ્યાજબી નથી. તે વાનર નામના દ્વીપમાં રહેનારા હતા.

૭. લક્ષ્મણ ને હનુમાન પરણેલા છે તે જરાજર છે. પરણેલા નથી એમ જે લોકો કહે છે તે તેઓની માન્યતા છે.

૮. યુગલિક ક્ષેત્રોમાં અત્યારે પણ સાથે જન્મેલા શ્રીપુરુષો શ્રીભક્તારપણે વર્તે છે. ત્યાં પાણિગ્રહણનો વ્યવહાર જ નથી. તેઓ ભાર્ય ગહેન કહેવાતા નથી.

૯. ઋષભદેવના વળતમાં પણ ભરતક્ષેત્ર તો હાલ છે તેટલું જ હતું, પરંતુ તેનું પ્રમાણ શાસ્ત્રમાં કહેલ છે તે પ્રમાણે વિચારશે એટલે સંક્રાંત લાગશે નહીં.

૧૦. નારદીના છંદો પાછલા ભવ ભતિસ્મરણથી જાણે છે તેમ જ તિર્થંચને ભતિસ્મરણ થાય તો તે પણ જાણી શકે.

કુવંરજી

પ્રભાવિક પુરુષો

ગપદ્ધરખેલડી (૪)

ઋણમતિ—તીશબદ્ર ! હમણાં જે ગર્જના સંભળાણી તે સિંહગર્જના જેવી જણાય છે. તમે આ તરફના વતની છો એટલે એ સંજોગો અનુભવી લેખાઓ, તમારું શું ધારયું છે ?

પાછલી દારમાં ચાલતાં શિષ્યોમાંના એકે ખીમને ઉદ્દેશીને પ્રશ્ન કર્યો.

તીશબદ્રે તરત જ ઉત્તર આપ્યો કે—વડિલ ગુરુભાઈ ! આપણું અનુમાન તદ્દન સાચું છે. જુઓને ગર્જનાનો અવાજ પુનઃ થઈ રહ્યો છે. આ પહાડી પ્રદેશમાં સિંહ-વાદ્ય આદિની વરતી હોય છે એ વાત સુપ્રસિદ્ધ છે. અને તેથી તો આ માર્ગે બપોરે ને જોખમકારક લેખાય છે. ગુરુદેવ સાથે ભાષ નંદનને જે વાર્તાલાપ થઈ રહ્યો છે એમાં પણ એ વાતનો નિર્દેશ સૌ-પ્રથમ થઈ ચૂક્યો છે.

ઋણમતિ—ગર્જનાના નાદ પુનઃ પુનઃ થતાં હોવાથી નજદિકમાં જ એ વિકરાળ પ્રાણીઓનો વસવાટ હોવો જોઈએ. આપણે કાળજીપૂર્વક ડગલાં ભરવા જોઈએ.

તીશબદ્રની નજર સામેની ગીચ ઝાડી તરફ દત્તી અને ત્યાં કંઈક દલચલ જેતાં જ તેનાથી ખૂબ પડાઈ ગઈ. ગુરુદેવ ! ચોભો-ચોભો, જરૂર એ ઝાડમાં સિંહની વરતી છે. એ આ તરફ ડગલાં માંડતો જણાય છે. જાણુ પર રહેલી સરિતા પ્રતિ એ પાણી પીવા પણ જઈ રહ્યો હોય !

તીશબદ્ર મુનિની બીતિજનક વાણીએ નંદન-સાધુને ક્ષુબ્ધ મનાવ્યા. તેમના ચહેરા પર બયની કાલિમા પથરાઈ ગઈ. ગુરુદેવના મુખાર-વિંદ પ્રતિ તે મીંટ માંડી રહ્યા.

સંભૂતિવિજય મહારાજ બીભા રહ્યા. જે દિશા તરફ શિષ્ય તીશબદ્રની આંખો ખેંચાઈ

દત્તી તે તરફ ધડીતર જોઈ રહ્યા. પછી ધીમા છતાં દદ સાહે જોડ્યા. એ વેળા તેઓથીના ચહેરા પર પૂર્વે વર્તતી દત્તી તેવી જ તેજસ્વિતા પ્રસરી રહેલી દૃષ્ટિગોચર થતી હતી, બયની વિદ્યવળતાની રંચમાત્ર અમર જણાતી નહોતી. આ પ્રકારના પ્રયત્ન માનસિકપણની છાયા વાણીમાં પણ ઉતરી હતી. નિમ્ન શબ્દો જ એની સાબિતી આપી રહ્યાં હતાં—

“વહાલા શિષ્યો ! લેશ માત્ર ગભરાવાની જરૂર નથી. તીશબદ્રે જે બયની આગાહી કરી છે એ દિશામાં દૃષ્ટિ ફેંકતા મને જે માલૂમ પડ્યું છે એનો સાર તારવીએ તો એ જ નીકળે કે આપણે જે માર્ગે જઈ રહ્યા છીએ એમાં કેશરી-સિંહનો બેટો થવાનો ચોખ્ખો સંભવ છે સામેની ટેકરી કંઈ ઝાડી દૂર નથી. ઝાડી-માંથી કંઈ પણ જાણો ભરતો વનરાજ પોતાનો પંજો આપણા પર લગાવશે એ કદપણ સુરક્ષ છે અને ડોકિયા કરી રહેલા એ મરજુ-બયમાંથી ઉગરવાનો કોઈ રસ્તો મારી નજર આવતો નથી. અત્યારે તો એક જ સલાહ આપવી ઉચિત છે અને તે એ જ કે—

‘નિર્ભયતા ધારણ કરી, સાગારી અનશન આદરી કાયેતસર્ગમાં બીભા રહી જવું અને પ્રણયી મહાવીરે કહેલા ચાર શરણુ ગ્રહણ કરવા.’

‘નીતિકાર કહે છે કે—જ્યાં લગી લાય નેત્રો સામે આપ્યો ન હોય ત્યાં લગી એને ટાળવાના ઉપાયો કરવા એ શુદ્ધિમતાનું લક્ષણ છે પણ જ્યાં એની દુઝૂલિ ચક્ષુ સામે બંધ રહી હોય ત્યાં એક જ ઉપાય લેવો અને તે એ કે નિકર-તાપી તેનો સામનો કરવો.

“સાત્ત્વિકાર જણાવે છે તેમ જ કંઈ સારો

આ નરસો અનુભવ સુખદુઃખ સંબંધી પ્રાપ્ત થાય છે એ સર્વમા નિમિત્તભૂત આત્માનું પોતાનું પૂર્વસચિત્ત 'કર્મ' જ છે. આપણે એ કર્મને જડમૂળથી ઉખેડી નાંખવા આ સ્વાંગ લીધો છે એટલે ભય જેવી ચીજ આપણી જેવા સાધુ-ઓના જીવનમાં મંભવતી જ નથી. છકાયના જીવોને અભય આપવાની પ્રતિજ્ઞાવાળા આપણે શ્રમણો ખરેખર નિર્ભયતાના સાચા પ્રતીક સમા છીએ. અલગત આપણા રૂવે રૂવે અહિંસા પરિણમી હોય તો અહિંસાપ્રતિષ્ઠાયાં તત્સન્નિધૌ વૈરત્યાગઃ જ્યા અહિંસાની પૂર્ણપણે પ્રતિષ્ઠા થયેલી હોય છે ત્યાં વેરઝેર સહજ શમી જાય છે. અરે! જન્મથી વૈરી ગણાતા પ્રાણીઓ પણ પોતાના વેરઝેર ભૂલી જાય છે. એવી વિશ્વ-તિની સામે વાધ બકરી એક આરે પાણી પીવે છે અને સર્પ નકુલ એક સાથે રમે છે.

“જ્યાં પરિરિચિતિ આવી છે ત્યાં હવે પાછા ક્ષણ કારવાનું બીજકુલ કારણ નથી. ઉપસર્ગોનો ઉઘાડી છાતીએ સામનો કરવા નીકળેલા સંતોને સામે આવી રહેલા કેશરીનો ભય ન જ સંભાવે. પરીપક્વ જીવવાને કટિબદ્ધ થનાર વીરશાસનના સુભટને મરણાત ઉપસર્ગની પણ પરવા ન હોય.

“શિષ્યો! યાદ કરો, નિમ્ન આગમ વા-ક્યોને-અવધારો એના અર્થને—

પાયં પુષ્પનિવલ્લો, સંવંધો હોદ્દ જીવાણમ્
પ્રાયઃ જીવોને પૂર્વભવે જોડાયેલો સંબંધ
હોય છે અર્થાત્ તે આ જન્મમાં ઉદય આવે છે.
જં જેણ જયા જારિસમુવજ્જિયં હોદ્દ—

કમ્મં સુદમસુદમ્ ।

તં તારિસં તયા સે સંપલ્લદ—

દોરિયંનિવલ્લમ્ ॥

જેણે જે રીતે-જે પ્રકારે પૂર્વે શુભ કે અશુભ કર્મ ઉપાજન કર્યું હોય તે ઉદયકાળ પ્રાપ્ત થતાં જાણે દેરીએ બાંધેલો પદાર્થ દેરી

ખેંચતા સહજ ખેંચાઈ આવે તેમ તેનો વિપાક પ્રાપ્ત થાય છે. એ વેળા સમતાપૂર્વક એ ભોગવી લેવો એ જ પ્રશંસનીય માર્ગ છે. મુનિઓ માટેનો એ ધોરી માર્ગ છે.

“વાધણુ જેમના દેહમાંથી આંતરડા ઉજળ-ડતી હતી, માંસભક્ષણ કરી રહી હતી એવા સુકેશલ મુનિની અડગતાને યાદ કરો.

“વાધરી સૂકાતાં જેમનાં નેત્રો ખેંચાતાં હતાં અને અકુલ વેદનો થતી હતી એવા ઋષિ મેતાર્પના ધૈર્યને પણ યાદ કરો.

“શિર પરની લાડલાડતી આગને શ્વસુરે બંધાવેલી પાધડી લેખનાર મુનિશ્રી ગર્જસુકુમાલના ધૈર્યને યાદ કરો. એને વિચારવાનો, અવધારવાનો અને દ્વેષતાથી અમલ કરવાનો સુઅવસર લાધ્યો છે. આવી કર્મ નિર્જરવાની પળો જીવનમાં વારંવાર પ્રાપ્ત થતી નથી. જન્યત આત્મા એ વેળા જ સાધના કરી લે છે. આત્મા અને દેહ ભિન્ન છે એ કિંમતી સૂત્રને પ્રતિદિન રટનાર નહિં; પણ અમલમાં મૂકનાર જ આ વેળાએ નફો કરી શકે છે. જડ ચેતનના જુદા સ્વભાવની પિછાન કેવલ શબ્દથી નહોં પણ સ્વર્વર્તનથી દાખવનાર ખરેખર જીવન સફળ કરી નીંધે છે.

“શિષ્યો! ભય સામે છે. પલકારામાં જીવન હતાં ન હતાં થવાના યોધકીઆ વાગી રહ્યાં છે. એ પ્રાણી તો અજ્ઞાન છે, ભય આણુવામાં કારણરૂપ છે; બાકી જે કંઈ દોષ છે તે આપણી પૂર્વકૃત કરણીનો છે. એથી એનો છેડો છોડવા માત્ર સમતાનું ચરણું શોધવું ધટે. જરા પણ ચહેરા પર વિકૃતિ આવવી ન જોઈએ. અંતર મલિન થવું ન જોઈએ. સાવધાન બનો અને અંતરમાં એ વાત ઠસાવી દો કે—**एगोऽहम् नस्थि मे कोई ।** ‘હું એકલો છું. મારું કંઈ નથી. મને કંઈની સાથે વૈર વિરોધ નથી.’

તીચક્ષ્મની કારણા ખોટી નહોતી. મદારાજ

સંભૂતિવિનયજી અને શિષ્યો વચ્ચે જે વાર્તા-લાપ ચાલ્યો અને અંતમાં સૌ માગારી અનશન આદરી ત્યાં કાયોત્સર્ગમાં લીન થયા ત્યાં અધપકાળમાં જ એક સિંહ પોતાના બે બચ્ચા સહિત આવી પહોંચ્યો. દૂરથી જોનારને સહજ લાગે કે હવે અટપ ક્ષણમાં જ સાધુ-ઓના રામ રમી જવાના । હમણાં જ આ રાત્રી વનરાજ અને એના બચ્ચાઓ કુદરતી રીતે પ્રાપ્ત થયેલ આ અણુમૂલા શિકાર ઉપર તૂટી પડવાના । પશુ સાચે જ વિધિના રાહ ન્યારા છે. પ્રાણુસ ધારે છે શું અને દેવ કરે છે શું । વિશ્વમાં સર્વ કંઈ માનવીની ધારણા પ્રમાણે ન્યસ્તે જ બનતું દૃષ્ટિગોચર થાય છે. ક્યાં તો સાધુમહાત્માઓની અહિંસાના પ્રતાપથી કહો કે ક્યાં તો પૂર્વજાવના સ્નેહથી કહો-ગમે તેમ પશુ આ જંગલી પશુઓએ વર્તનમાં જંગલી-પણું કે કૂરતા ન દાખવી. શાસ્ત્રકારનું વચન છે કે-“અકસ્માત મેળાપમા કારણ વિના જેને દેખીને સ્નેહ પ્રગટે તે પૂર્વજાવનો મિત્ર સમ-જવો અને જેને જોતાં વૈરની લાગણી ઉદ્ભવે તે પૂર્વજાવનો શત્રુ ગણવો.” ૮૬મા કહીએ તો એટલું જ કે એ જાનવરો બાણ પર યષ્ઠ સરિતાની દિશામાં પસાર થઈ ગયા.

ગર્જનાનો જે રવર નજીકમાં કોને પડતો હતો તે દૂર જતો જોઈ, મહારાજશ્રીએ કાયો-ત્સર્ગ પારી ચક્ષુ ઉઘાડી મરણાંત ઉપમર્ગ-માંથી પોતાને ઉગરી ગયેલા જોયા. શિષ્યોને કાયોત્સર્ગ પરાઓ અને એટલું જ કહ્યું કે-“દેવાનુપ્રિયો । જોયું જેમણે જીવનમાં સારી રીતે અહિંસા ઉતારી છે અને જગતના જીવોને નિર્ભયતા આપી છે તેમને કાષ્ઠનો જ લય નથી.”

એવામાં જે માર્ગે જવાનું હતું તે તરફથી હાકાટા પાડતો એક માનવી દોડ્યો આવતો જણાયો. એટલે મહારાજશ્રીએ એના આવતાં

સુધી થોભાવું છજ માન્યું. એ નજીક આવતાં જ સંભૂતિવિનયજીના મુખમાંથી આશ્ચર્યનાં ઉદ્ગાર સરી પડ્યા.

“અરે સદાશ ! તું અહીં ક્યાંથી ? આમ અચાનક.”

જેને માટે આ બીપણુ પંથ અમે લીધો હતો એ માણસનો મેળાપ થયો અને મરણાંત ઉપમર્ગમાંથી આટલી સરલ રીતે ગતી જવાનું થયું, એથી નંદન અને તીશભદ્રનો આનંદ ઉભરાઈ ગયો. તેઓ ગુરુમહારાજમાં અલૌકિક શક્તિ માનવા લાગ્યા.

સદાશ—મહારાજ । આપે મારા જેવા રંક-ગામડીઆનું નામ શી રીતે જાણ્યું ? ગુરુ-અરે જોળા ! પેલા યજ્ઞ માટે તને સમજાવી તારા પ્યારા તુખારને લઈ જનાર પાછાણ શંભુપ્રસાદને શું તું ભૂલી ગયો ?

સદાશ-અરે ! યાદ આણ્યું. આપ કર્મકાંડી બૂદ્ધેવ મટી આ મંન્યાસી ક્યારથી બન્યા ? વેશ પરિવર્તનથી માનવી બૂલથાપતો ભોગ બને છે. આપ સરખા વિદ્વાનને એ ધર્મ છોડી આ જન-તનો અંચલો કેમ જોાદવો પડ્યો ? મહારાજ ।

સુરિ-સદાશ ! એની પાછળ લાળો ઇતિહાસ છે. તું આગ્યો તે પૂર્વેની થોડી જળામાં અમે સર્વ જીવન-મરણ વચ્ચે જોલાં ખાતા હતા. વિકરાળ વનરાજ પોતાના બે શાવકો સહિત આ માર્ગે પમાર થઈ ગયો. હું તો માનું છું કે અમેજો ધારણ કરેલા શ્રી મહાવીરદેવના પવિત્ર વેશથી જ એ રાત્રી પશુઓનો શિકાર બનતાં અમે ઉગરી ગયા.

“અહો ! શું પેણે મિહ આ રસ્તેથી ગયો ? હું એની શોધમાં જ આ તરફ નીકળી આવ્યો છું એ મારો સુખદુઃખનો માધી છે. મેં પૂર્વે એક વાર તેના પગમાં વાગેલો પૂકાટો કાઢ્યો હતો ત્યારથી અમારા વચ્ચે દોસ્તી જામી છે એ

વિકરાળ પ્રાણીમાં પણ રોહ જેવી ચીજ છે. જાણે એકાદ પાણેલો શ્વાન ન હોય તેમ મારી આજ્ઞા એ ઉઠાવે છે. મારા સહવાસથી કહો કે ચાહે તો એનામાં રહેલા કોષ કુદરતી અંશથી કહો-ગમે તે હો-પણ આ પ્રદેશમાં એનો રંજડ નહિં જેવો છે. પેલીમેરના જંગલી પશુઓના શિકાર સિવાય કોષ માનવીનો ભોગ લીધાનું મેં સાંભળ્યું નથી. મારા સરખા-એની જાતના પૂર્વ વૈરી-પ્રત્યે પણ જ્યારે એ પ્રેમાળ બન્યો છે ત્યારે આપ જેવા કરુણાના અવતાર સંત પ્રતિ એ કૂર ન જ બને. આપનું સુખારવિદ્ જોષ એ આ તરફ ફરકે જ નહીં. એ સિંહના ખોળિયામાં મને લાગે છે કે કોષ હરણીઆનો જીવ છે. મને ગર્જના સાંભળી લાગેલું કે તે જ મારો સાથી હોવો જોઈએ તેથી તો હું હાકાટા પાડી રહ્યો હતો, પણ આપ સર્વને અહીં જોતાં જ એ ચાલ્યો ગયો જણાય છે !”

“ખેર ! જે થાય છે તે સારાને માટે. આ માર્ગ લેવાનું પ્રયોજન તો ભાષ તને મળવા પૂરતું જ હતું. કુદરતે તને મેળવી આપ્યો એટલે હવે ખૂળ મુદ્દા પર આવી જઈ. તેં મારા કહેવાથી ધર્મ સમજી અશ્વ આપ્યો હતો પણ યજ્ઞમાં જીવતા પ્રાણીને હોમી દેવામાં ધર્મ નથી પણ મહાન અધર્મ છે. એ કાળે એ વાત હું સમજેલો નહીં, પાછળથી એ સત્ય મને લાંધું. સાચો ધર્મ અહિંસામાં સમાયો છે. જે આત્મા સર્વ જીવોમાં પોતાના સરખો આત્મા વસે છે એમ જોષ પરને જરા પણ દુઃખ પમાડતો નથી. તે જ સાચો ધર્મ છે. દૂંઠમાં કહું તો ધર્મ નીચેના બે વાક્યમાં સમાય છે.

પરોપકારો પુણ્યાય, પાપાય પરપીઢનમ્ ।

પરોપકાર કરવો એ જ ધર્મ માને પુન્ય છે, પરને પીડા ઉપજાવવી એ જ પાપ વા અધર્મ છે.

“તું એ બરાબર સમજી લે. એ દિવસે

મેં તને અધર્મના માર્ગે વાળ્યો તે બદલ હું ક્ષમા ચાહું છું. અંતરથી મારું એ પાપ મિથ્યા થાઓ એમ ઇચ્છું છું અને ખાતરીથી કહું છું કે આત્માના કલ્યાણનો રાહ યજ્ઞકર્મ નથી પણ આ નિર્ગ્રંથનો સંયમધર્મ જ છે.”

સદાશ—મહારાજ ! હું કંઈ ઝીણી વાતો ન જાણું. જ્યાં બારાખડીનો એકે અક્ષર ઘુટેલો નહીં ત્યાં ધર્મ-અધર્મની ઊંડી બાબત રહે સમજાય. આપ મારા ઘોડાના દાનમાં પાપ માનતા હો તો, આપના કરતાં મેં કુટુંબના નિભાવ અર્થે ઘણાં ઘણાં પાપો કર્યાં છે. નતીજે એ આગ્યો છે કે ધરની નવી આવેલી વહુવારોએ હું ભારે પડું છું. પેટ ભરીને બે વાર ખાવાં અન્ન પણ ફેટીક વાર નથી મળતું. મનનું આ દુઃખ પ્રગટ કોની પાસે કરાય ? મારા ખીજ બે મિત્રો છે એમને પણ મારા જેવું જ-છતાં મારાથી વધારે કપરું દુઃખ છે. જો કે પૂર્વે કષ્ટ વેઠવામાં કયાશ નથી રાખી એટલે એ તો કોઠે પડી ગયું છે. લૂખો-સૂકો રોટલો મળવાથી સંતોષ ધરીએ છીએ પણ આ મનુષ્ય દેહ મારફત કોષ ખરમાય યજ્ઞ શકતો હોય અને આ દોષમય જિંદગીની આખર અવરથા સુધરતી હોય તો એ તરફ વળવાનું મન સહજ થાય છે.

સૂરિ-ભાષ ! એવો એક જ માર્ગ છે. દોષો ધોવાનો-કર્મો ટાળવાનો અને પરલોક માટે ઉમદા પાયેય ગ્રહણ કરવાનો માર્ગ તે ભાગવતી દીક્ષા અંગીકાર કરવાનો.

“મહારાજ સાહેબ ! તો હું મારા મિત્રોને લખતે જરૂર આપની પાસે આવીશ. અમે સાથે જ એ માર્ગ લઈશું.”

“સદાશ ! અમે પાટલીપુત્ર તરફ જઈ રહ્યા છીએ ત્યાં આવીને મળજે.”

(ચાલુ)

ચાકરી

મહાવીર પરમાત્માના છઠ્ઠસ્થપણાની અને તેમાં કરેલા

હતપની વિશિષ્ટતાઓ

મહાવીર પરમાત્માએ ચારિત્ર્યપ્રહુ કર્યા પછી સાડા બાર વર્ષે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. તે ૧૨૧૧ વર્ષના છઠ્ઠસ્થપણામાં તેમણે અપૂર્વ તપસ્યાઓ કરી છે.

૧ સાડા બાર વર્ષમાં માત્ર ૩૪૬ દિવસોએ જ આહાર લીધો છે.

૨ ૩૪૬ દિવસથી બાકીના ભાગમાં ચૌવિહાર ઉપવાસ કર્યા છે એટલે પાણી પણ વાપર્યું નથી.

૩ પારણાના ૩૪૬ દિવસમાં પણ એક જ વખત આહાર લીધો છે.

૪ હસ્તપાત્ર હોવાથી ત્યાં જ આહાર કર્યો છે ને ત્યાં જ પાણી વાપર્યું છે.

૫ કામ ચૌવિહાર કહીએ એવા પારણા કર્યા છે.

૬ બે દિવસ ઉપરાઉપર તો આહાર લીધો જ નથી.

૭ સાડાબાર વર્ષમાં જમીન પર બેઠા જ નથી. પ્રાચે કાયોત્સર્ગમાં જ રહ્યા છે. એટલે શયન કરવાની તો વાત જ નથી.

૮ સાડાબાર વર્ષમાં પ્રમાદ સેવ્યો નથી અર્થાત્ નિદ્રા તો લીધી જ નથી.

૯ પ્રાચે. ૧૨૧૧ વર્ષમાં મૌન જ રહ્યા છે. ઉપદેશ પણ આપ્યો નથી.

૧૦ દેવ, મનુષ્ય ને તિર્થંચોના કરેલા અનેક ઉપસર્ગો-પ્રાણાંત ઉપસર્ગો પણ સમતાભાવે સહન કર્યા છે

૧૧ ઉપસર્ગ કરનાર ઉપર દ્રેષ તો શેનો જ કરે, પરંતુ તેની દયા ચિંતવી છે ને તેને કર્મ ખપાવવામાં સહાયકારી માન્યા છે.

૧૨ અનુકૂળ ઉપસર્ગોમાં પણ ચિત્તને સ્થિર રાખ્યું છે.

૧૩ દીક્ષા સમયે પ્રભુના સ્કંધ ઉપર ધ્રુવે સ્થાપેલ દેવદ્રુષ્ય એક વર્ષે ગયા પછી બાકીના છઠ્ઠસ્થપણાના ૧૧૧૧ ને કેવળીપણાના ૩૦ વર્ષ પ્રભુ વસ્ત્ર વિના જ વિચર્યા છે.

૧૪ ઉપર જણાવેલા વર્ષોમા પ્રભુએ શીયાળામાં ટાઢ, ઉનાળામાં તાપ અને ચોમાસામાં વરસાદ ઉઘાડા શરીરે સહન કરેલ છે.

૧૫ શ્રમણપણાના ૪૨ વર્ષો ઉઘાટે પગે, ઉઘાટે શરીરે અને ઉઘાટે મસ્તકે પ્રભુએ વિહાર કર્યો છે.

આ રીતે વીર પરમાત્માના શરીર પરના નિઃસ્પૃહીપણાની તુલના કોઈથી થઈ શકે એમ નથી.

આવા વીર પરમાત્માના તપની સામે કોઈના પણ તપનો મુકાબલો-સરખામ તો શેની જ થાય, પરંતુ તેના અદ્વંદ્ય પશ્ચ અન્ય દર્શનકાર વિગેરેના તપ આવી શકે તેમ નથી.

આ કાળના છેવટા સઘયજીવાળા જીવો પ્રભુના વજ્રાંકુષલનારાચસંઘયજી પાસે અતિ અદ્ય બળવાળા હોવાથી કોઈ રીતે પણ તેની સાથે સરખામણી કરી શકાય નહીં. જે કોઈ અદ્યજ્ઞ તેમના તપ સાથે અન્યતા તપાદિકની સરખામણી કરે છે તેને મહાવીર પરમાત્માના અપૂર્વ ચરિત્રથી અજ્ઞાત જ ગણવો. કુંવરજી

શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ

પુસ્તક ૫૯ મું.

(સં. ૧૯૯૯ ના ચૈત્રથી ૧૯૯૯ ના આસો સુધી માસ સાતની)

અનુક્રમણિકા

૧. પદ્યવિભાગ

૧ શ્રી આદિજિન સ્તુતિ	(મગનલાલ મોતીચંદ શાહ)	૧
૨ શ્રી મહાવીરજિન સ્તુતિ	(પારખ રાયચંદ મૂળજી)	૨
૩ પ્રકાશની સુવાસ : એક શ્લોક	(ખાલચંદ હીરાચંદ-ભાભેગાંવ)	૨
૪ ચિરંજીવ જૈનધર્મપ્રકાશ	(")	૩
૫ સ્વપ્નમાં દર્શન	(એન. ખી. શાહ)	૩૩
૬ સન્માન અપમાન કે પ્રશ્ન	(રાજમલ ભંડારી)	૩૪
૭ કલિકાળસર્વજ્ઞ શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યની સ્તુતિના શ્લોક ૪	...	૩૫
૮ દ્વિતીય પ્રભેદ ભાવના	(સ્વ. સ. ક. વિ.)	૩૬
૯ અપ્રસિદ્ધ ચૈત્યવંદન	...	૬૪
૧૦ સામાન્ય જિન સ્તવન	(એન. ખી. શાહ)	૬૫
૧૧ અમૃત ઝરણા	(")	૬૫
૧૨ પ્રભુકી સેવા	(રાજમલ ભંડારી)	૬૬
૧૩ જગતકા રંગ	(")	૬૬
૧૪ સાત વારનું ગીત	(સં. મોહનલાલ ગિરધર)	૬૭
૧૫ શ્રી મહાવીર જિન સ્તવન	(મુનિ હેમચંદ્રસાગરજી)	૬૭
૧૬ શ્રી વીર જિન સ્તુતિ	(મગનલાલ મોતીચંદ શાહ)	૯૭
૧૭ ચોષીય જિનપરિવાર સ્તવન	(સં. મોહનલાલ ગિરધર)	૯૮
૧૮ શ્રી વીર ઉપદેશામૃત	(રાજમલ ભંડારી)	૯૯
૧૯ દુષ્ટની દુષ્ટતા	(")	૯૯
૨૦ શ્રી જૈનધર્મ પ્રકાશ જન્મવૃત્ત વર્તો !	(શા. હીરાચંદ ઝવેરચંદ)	૧૩૩
૨૧ પ્રાર્થના પ્રભુ આપસે	(રાજમલ ભંડારી)	૧૩૪
૨૨ મનોપદેશ	(")	૧૩૪
૨૩ શ્રી વીરજિન સ્તુતિ	(મગનલાલ મોતીચંદ શાહ)	૧૬૫
૨૪ અમારું ના મગ્ન કાષ્ઠ	(એન. ખી. શાહ)	૧૬૬

२५ क्षमापना	(रायचंद भूषण पारेष)	१६६
२६ लोभन (हवेतो अमे धर्मनो ध धो हाथ धरशुं)	(हरिलाल झीकाभाध महेता)	१६७
२७ गोप भोयन	(भगनलाल मोतीचंद शाह)	१६७
२८ सद्गुरुस्तुतिपंचविंशतिका	(डा. जगवानदास मनसुभाभाध)	१८८
२९ भूरभ मनने उपदेश	(मुनि विद्यानंदविजयश)	१९०
३० कक्षावणी उपदेशक दुहा	(शा. हीराचंद जवेरचंद)	१९५
३१ प्रभु प्रार्थना	(राजभल भांडारी)	१९७
३२ श्री पुण्यकुलकनो अनुवाद	(शा. हीराचंद जवेरचंद)	१९८

२. गद्य विलोम

१ सुपात्रदाननुं तार्विक स्वयं (आ.श्री. विजयपद्मसुरि)	१-४२-७१-१००-१३५-१६८
२ वीरविलाम ६-१०	(भौकितक) ६, २०३
३ प्राणुी केम येततो नया ?	(कुंवरश) १२
४ तरव शब्दनी विचारथा	(छत्रराजभाध गोधवश दोशी) १३
५ प्रओतर	(जेन. पी. शाह-अरुच) १६
"	(मुनि प्रेमविभजश) ४७
"	(भगनलाल देवचंद-भौयागाम) ५०
"	(निशासु) ८३
"	(शा. पूंजलाल अमथालाल-आत्मेस) १११
"	(मुनि ज्ञानविजयशना प्रओना उत्तरो) ११३
"	(भाणुकचंद नागरचंद-२धोणा) १५६
"	(शा. जगनलाल वीरचंद-सुरत) १५८
"	(शा. वाडीलाल रामश-नोधिषुवदर) १८४
"	(मुनि कचनविजयश-मेडि) १८६
"	(भगनलाल देवचंद-भौयागाम) २१७
"	(शा. जवेरचंद जगनलाल-भौयागाम) २१८
"	(मुनि विजयविजयशना प्रओना उत्तरो) २२०
६ परमेष्ठी स्तोत्रांतर्गत अरिहंत स्तोत्र. (१२-१३) (डा. जगवानदास मनसुभाभाध)	१८-५५
७ प्रभाविक पुरुषो यशोभद्रसुरि (४) (मोडसी)	२३
"	(५) " ५२
"	(६) " ६०
"	पदधरभैरवी (१) " १२०
"	(२) " १६१
"	(३) " १६१
"	(४) " २२१
८ अवधार कौशल्य २०५-२०६, २०७-२०८, २०९-२१०, (भौकितक) ६-१४०-१७३	

૬ સમ્યક્ત્વ વિચાર	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૩૧
૧૦ મહાન યોગી શ્રી આનંદધનજીકૃત, ૫૬-૬૨ મુ.	(મૌકિક)	૩૭-૬૮-૧૦૫
૧૧ મારી માંદગી સમયના વિચારનું દોહન	(કુંવરજી)	૪૫
૧૨ મનનીય સૂત્રો	(એન. બી. શાહ)	૫૧-૧૭૬-૨૧૨
૧૩ જૈન તત્ત્વજ્ઞાનમાં કર્મનો સિદ્ધાંત	(ભુકતી સમાલોચના)	૬૧
૧૪ તત્ત્વાર્થસૂત્ર સાનુવાદ અધ્યાય ૪ એ	(અનુવાદક મુનિશ્રી રામવિજયજી)	૭૫
" " અધ્યાય ૪ થો		૧૪૨
" " અધ્યાય ૫ મો		૧૮૧
૧૫ એક સહનશીલ દાકતરે	(કુંવરજી)	૭૮
૧૬ મહાપાપી કે ઉદ્ધારકા પરમ સાધન	(સં. આ. શ્રી વિજયલલિતસરિ)	૮૦
૧૭ ચાર પ્રકારના મેધ અને મનુષ્ય	(કુંવરજી)	૮૨
૧૮ મહાવીરસ્વામી અવિવાહિત રહ્યા હતા ?	(હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા)	૮૭
૧૯ મહાપ્રાણુધ્યાન		૮૮
૨૦ નીતિમય વચ્ચે	(મુનિ વિદ્યોત્તમવિજયજી)	૯૬-૧૭૮
૨૧ ગાયાસહસ્રીમાંથી કાંઈક જાણવા જેવું	(કુંવરજી)	૧૦૮
૨૨ થોડો પણ ત્યાગ કરો અને આગળ વધો		૧૧૦
૨૩ કાળ સંબંધી વિચારણા (૪)	(જીવરાજભાઈ ઓધવજી દોશી)	૧૧૫
૨૪ પ્રમાણુની વ્યાખ્યા અને તેની સંખ્યા	(હીરાલાલ રસિકદાસ કાપડિયા)	૧૪૬
૨૫ મોક્ષપ્રાપ્તિનો સાચો ઉપાય	(કુંવરજી)	૧૫૪
૨૬ જિનમંદિરમાં થતી આગીરોશની		૧૭
૨૭ ૐ અર્હમ્ નમઃ મંત્રનો જાપ અને તેનું માહાત્મ્ય	(મુનિ પુણ્યવિજયજી)	૧૭૫
૨૮ સુભાષિતરત્નમંજૂષા	(કુંવરજી)	૧૮૦
૨૯ તીર્થંકરના વાર્ષિકદાનના છ અતિશય	(કુંવરજી)	૧૮૭
૩૦ પ્રશ્નસિંધુ	(આ. શ્રી વિજયપદસરિ)	૧૯૯
૩૧ સાંખ્યવૈદારિક પ્રસક્ત	(જીવરાજભાઈ ઓધવજી દોશી)	૨૦૭
૩૨ ધર્મથી સાત પ્રકારની વૃદ્ધિ	(કુંવરજી)	૨૧૩
૩૩ બોધસુધા	(આ. શ્રી વિજયકસ્તૂરસરિ)	૨૧૪
૩૪ જીવાલિંગમ સંગ્રહણીમાં જણાયેલી વિચિત્રતાઓ	(કુંવરજી)	૨૧૬
૩૫ મહાવીર પરમાત્માના તપ વિગેરેની વિચિત્રતાઓ	(કુંવરજી)	૨૨૫

પેરાવિલાગના જુદા ગણતાં લેખ ૬૯

૩. પ્રકીર્ણ

૧ નવું વર્ષ.	૪
૨ જાણવા યોગ્ય.	૬૪
૩ શ્રી જૈન ધર્મ પ્રસાગક સમાનો વાર્ષિક રિપોર્ટ.	૩૨૪
૪ પુસ્તકોની પહેાંચ.	૧૫૯

ત્રણ વિલાગના કુલ લેખો ૧૦૫

માસિકના વર્ષરિલનો ફેરફાર

માસિકના વર્ષનો યૈન માસથી પ્રારંભ કરવામા આવે છે, પરંતુ તેમાં ઘણી અગવડ આવતી હોવાથી પુ. ૬૦ માની શરૂઆત સંવત ૨૦૦૦ નાં કાર્તિક માસથી કરવાનો નિર્ધાર કર્યો છે એટલે પુ. ૫૬ ના અંક ૭ ની નીકળશે અને તેનું લવાજમ પણ પુ. ૬૦ માના અંક ૧૨ સહિત માસ ૧૬ ના રૂ. રાત્ર અને પોરટેજના છ આના મળી રૂ. ૩૧૧ લેવામા આવશે. વી. પી કંપુ' પડશે તો તેનો ખર્ચ જુદો ચડશે. સંવત ૨૦૦૦ના પોમ માસમાં વી. પી કરવામા આવશે તેથી આદેશોએ સાર અંગાઉ મનીઓડરથી લવાજમ મોકલવું જેથી વી. પી નો નકમો ખર્ચ ચડે નહીં

નવા સેલાસદોનાં નામ

૧ બાઇથી વાડીલાલ ચતુર્થજી ગોંધી ભાવનગરવાળા.	મુખ્ય લાઇફ મેમ્બર
૨ શાહ મોહનલાલ બાણુજી શાપરીયા બાણુનડવાળા.	મુખ્ય ,
૩ ઝવેરી સારાલાલ લખમીચંદ	મુખ્ય "
૪ શાહ હરિચંદ ત્રીભોવનદાસ	ભાવનગર વાર્ષિક મેમ્બર
૫ શાહ ભગવાનદાસ રામજી	" "
૬ સતોત ભગવાનદાસ વેલચંદ	" "

નવા જૈન પંચાંગ

જોધપુરી શ્રીવર શીવસાલના ચડાશુચકુ પચાગને આધારે આપણે પાળવાની તિથિ મધ્યાર્ધ સૂર્યવનારા પચાગ અને બહુ વર્ષોથી બનાવીએ છીએ તે જોધપુરી નવું પચાગ આવવામા દીલ ચવાથી બહાર પાડી ચકયા નથી, પરંતુ ૧૫ દિવસમાં છપાવીને બહાર પાડ્યું હાગણોની પ્રુષ્ઠજ મોઢવારી છતાં ખરીદ કરનારની સગવડ ખાતર અમે સો નમ્યના રૂ. ૫) લેવાનો નિર્ધાર કર્યો છે મગાવનારને દીવાળી અગાઉ પહેાચાડી શકશુ મગાવના છત્તનારે તરનમાં જ પત્ર લખવો છુટક નકલનો એ આનો પોરટેજ જુદ.

કાર્તિક માસની વધ-ઘટ ને પર્વો

શુદિ ૧૩ નો સુય : વદિ ૪ જે

શુદિ ૧ શુક્ર-નવીન વર્ષારંભ વીર સ' ૨૪૭૦. ગૌતમસ્વામી દેવળગાન વિ. સ ૨૦૦૦

શુદિ ૫ મગળ-જ્ઞાનપચગી શુદિ ૬ ક્રુધ-ચૌમાસી અઢાઇ બેડી

શુદિ ૧૪ ક્રુધ-ચૌમાસી ચૌચ શુદિ ૧૫ ગુરુ-શ્રી સિદ્ધાચળ યાત્રા

વદિ ૩ રવિ-સાદિણી

શ્રી કલકતાનિવાસી શેઠ લક્ષ્મીચંદ્રજી કરજાવતના મર્મપત્ની શ્રીમતી ગટામાઇ ગયા અઢાડ શુદિ ૧ મે સ્વર્ગવાસી યયા છે તેઓ સ્વભાવે સરસ તે વિનયી હતા તેમજ દેવ-ગુરુ-ધર્મ પ્રત્યે પૂર્ણ અદાવાળા હતા તેમણે અનેક પ્રકારના તપો કર્યા હતા, અનેક તીર્થોની યાત્રાઓ કરી હતી તીર્થસ્થાનોમાં દ્રવ્યનો વ્યય પણ સાગે કર્યો છે તેમની પાછળ તેમના કૈયનિમિત્તે તેમના સુપુત્ર ધનુલાલજીએ આ સલાને રૂ. ૫૧) બેટ મતરીકે મોકલ્યા છ તે આનંદ માથે સ્વીકારવામાં આવે છે

શેઠ અનોપચંદ નરશીદાસનું ખેડકારક પંચત્ય

મૂળ પાલીતાણાના પંચ બહુ વર્ષથી ભાવનગરનિવાસી થયેલા શેઠ અનોપચંદ લાંબા વયની માદગી ભોગવી ૬૦ વર્ષની વયે આસો શુદ્ધ ૧ ની રાત્રે પંચત્ય પામ્યા છે. તેઓ ધર્મકાંચમાં ઉદારદિલથી સારા વ્યય કરતા હતા. છેલ્લા વખતમાં તે શ્રુતિ વધારે સુંદર બની હતી. તેઓ ત્રણ પુત્ર ને ત્રણ પુત્રી વિગેરે પરિવાર મૂકી ગયા છે. શરીર અનિત્ય જ છે તેથી તે સંજોગથી ખેડ કરવાનું કાંઈ ફળ નથી. અમે તેમના સુપુત્ર લખમીચંદ વિગેરેને દિલાસો આપીએ છીએ અને તેમના આત્માની શાંતિ ઇચ્છીએ છીએ.

શ્રી ગુણવર્મા ચરિત્ર લાખાંતર

મૂળ સંસ્કૃત ઉપરથી પંડિત પાસે શુદ્ધ ગુજરાતીમાં લાખાંતર કરાવીને પ. શ્રી વીર-વિજયજીના ઉપાશ્રય તરફથી હાલમાં પ્રગટ કરવામાં આવેલ છે. કિંમત આઠ આના. ખાસ વાંચવા લાયક છે. પોરટેજ એ આના. નફર મંગાવો. અમારે ત્યાંથી મળી સફરો.

પંચ પ્રતિક્રમણ સૂત્ર-મૂલ શાસ્ત્રી

દિંદી સુંદર દાક્ષપમાં જાહેલ આ શુદ્ધ પંચ પ્રતિક્રમણ નવ રસરણ ચૈત્યવંદન, સ્તવન, શ્રુતિ, હેડ તથા વિધિઓ વિગેરેનો સમાવેશ કરેલ છે. વિદ્યાર્થીઓને ખાસ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય છે. કાગળની અતિશય મોંઘવારી છતાં જ્ઞાન-પ્રચારનો હેતુ ભળવવા માટે કિંમત વધારી નથી. છટક નકલનો આઠ આના. સો નકલનો રૂ. ૪૫). પોરટેજ ત્રણ આના.

શ્રી આત્મપ્રગોષ્ઠે યથ-મૂળ

પંડિત શ્રી જિનલાલસુરિજીત ગદ્યબદ્ધ આ ગ્રંથ બહુ જ ઉપયોગી છે. તેમાં સમકિત, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ તથા પરમાત્મરવક્રપદ્યોક ચાર પ્રકાર પાડેલા છે. કિંમત રૂપિયો દોઢ પોરટેજ સાત આના. ખાસ વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે તેમજ શ્રીતાવર્ગને ભલંત આનંદ સાથે લાભ કરે તેવા છે.

શ્રી શ્રીચંદ્ર કેવળી ચરિત્ર

આ સંસ્કૃત પદ્યબદ્ધ ચરિત્રના કર્તા શ્રી સિદ્ધર્ષિ છે. ચરિત્ર બહુ રસિક છે. વ્યાખ્યાનમાં વાંચવા લાયક છે. કિંમત રૂપિયો એક પોરટેજ પાંચ આના. આપંગિલ વર્ધમાન તપના માહાત્મ્ય અને પ્રભાવ સમજવા માટે આ ચરિત્ર ખાસ ઉપયોગી છે.